

עבודת ה' ושלום

במסגרת רבני בעל מטהו אלעזר ז"ל לאבא בקוביש

הועתק והוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ד

זה השער לד' צדיקים יבואו בו

ספר

מסעות ירושלים

טובות זכרונות, ראיית וחזיונות, דברי הימים כדרבנות,

מהנמיעה לארץ ישראל ורגשי הלבבות,

דרכי נועם וכל הנתיבות, של מרן הקדוש דגול מרבבות

אדמו"ר מרן חיים אלעזר שפירא זצלה"ה זי"ע

האב"ד ור"מ דק"ק מונקאטש והגלילות יע"א

ועמו רבנים גאונים ובעלי-בתים נכבדים יחדיו משולכות,

לבקר בהיכלה כבוד מקומן של שבחים, וקברות צדיקים הראשונים כמלאכים.

ובסופו נלוה מאמר מיוחד בשם

מאמר חיות אש

מקצת שבחי חיי תולדות ודברי תורה אימרא יאי,

מהאי "סבא קדישא" תנא ירושלמאי, גאון הגאונים חד מן קמאי,

נורא תהלות רב נהוראי, נערץ ונקדש לעילא ולתתאי,

מרן רבי שלמה אליעזר אלפאנדרי זצלה"ה זי"ע

מנחת-כבודו בירושלים - כ"ב אייר תר"צ

כל אלה חוברו יחדיו בסיעתא דשמיא, על-ידי אחד מהנוסעים בחבריא

החסיד המרומם, סופר מהיר, איש אמונים

מוהר"ר משה גאלדשטיין ז"ל הי"ד

נאמן ביתו של רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע

ירושלים, עיה"ק תובב"א

חודש מרחשון, ה'תשס"ד

מסעות ירושלים

FIRST EDITION NOVEMBER '03 מהדורה ראשונה מרחשון תשס"ד

Published by: יוצא לאור על ידי:
Emes Publishing Inst. הוצאת אמת - אור תורה מונקאטש
Ohr Torah Munkacs מכון להו"ל ולהפיץ ספרי רבותינו הקדושים
1352 47th STREET / Brooklyn, New York 11219 2612 / Tel 718 437 4278

Copyrighted © 2003 by: כל הזכויות שמורות ל:
Emes Publishing Inst. הוצאת אמת

All rights reserved to publisher

THE ENTIRE TEXT HAS BEEN NEWLY EDITED
DESIGNED AND SET. NO PART OF THIS BOOK
MAY BE REPRODUCED IN ANY FORM, INCLUDING
INFORMATION STORAGE OR RETRIEVAL, IN WHOLE
OR IN PART, WITHOUT WRITTEN PERMISSION FROM
THE COPYRIGHT HOLDER

תשואות חן

לידידינו היקר מו"ה ישראל זאב גוטמאן (רייד) הי"ו
עבור התמסרותו בעריכת הספר והנהגתו, ציוני מראי מקומות,
עימוד, בטוב טעם ודעת - ועל כל פעלו בנייני סידור הספר לדפוס

ועל הטוב יזכרו

ידידינו האברכים החשובים
מו"ה יעקב יצחק כ"ץ הי"ו
מו"ה אברהם שטערן הי"ו

על פעולתם בהוצאת ספר זו לאורה,
תהי משכורתם שלימה מאת נתן התורה

הקדמת המוציאים לאור מחדש

ברוב תורה לאל ית"ש שזיכנו להוציא לאור במהדורא מפוארה, קנקן חדש מלא ישן, ספר "מסעות ירושלים" זכרונות דברי הימים וסדר תהלוכות בקודש דבר יום ביומו ממסע הקודש אשר נסע כ"ק רבינו הגה"ק רבשכבה"ג בעל מנחת אלעזר זי"ע לארץ הקודש לחוות כנועם ולכקר כהיכלו של האי סבא קדישא מוה"ר שלמה אליעזר אלפאנדרי זי"ע. ולחזק בדקי הכולל תפארת צכי לעיר מונקאטש ועשרה גלילות.

רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע שהה בארץ הקודש י"ג ימים, וכפי שהעיד על עצמו שהוא כנגד י"ג שנה ששהו רבי שמעון בן יוחאי ורבי אלעזר בנו במערה, יום לשנה (ראה דברי תורה מהדורא שתיתאה, אות כה).

ספר "מסעות ירושלים" נכתב נערך ונסדר על ידי הרב החסיד מוה"ר משה גאלדשטיין ז"ל הי"ד, מזכיר הכולל. ויכתוב משה את מסעיהם למוציאיהם, דבר דבר על אופניו, בסדר נכון וצח אשר עיניו חזו, ולמען תכתב לדור אחרון לזכרון. תועלת ופרסום הדברים יעידין ויגידין מע"כ הרבנים הגאונים וצ"ל המסכימים ממשותתפי הנסיעה. ספר זה יצא לאור פעם ראשונה על ידי הנהלת ישיבת דרכי תשובה בעיר מונקאטש בשנת תרצ"א לשמחת לב אנשים המבקשי ודורשים לידע סדר הנסיעה. ומני אז נדפס כמה פעמים.

במהדורא חדשה זו פנים חדשות באו לכאן, בסידור מחדש באותיות יפות ובהירות, פיענוח ראשי תיבות, והפרדת קטעים ארוכים לקטנים יותר למען ירוץ בו הקורא ויתענג ממעשיהם של צדיקים.

דבר בעתו מה טוב שצרפנו לזה תמונות מקוריות — כמה מהם בפרסום ראשון — עיניכם לנוכח יכינו רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע והמקומות אשר ביקר בהם. תמונות אלו נעשו כשעתו על ידי אחד ממשותתפי הנסיעה ה"ה מו"ה יהושע יהודה לאווינגער ז"ל, אשר צירפם וכינסם אז לתוך אלבוים מיוחד למשותתפי הנסיעה.

זכותו הגדול של רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע יעמוד לנו ולכל העוסקים והמסייעים בעבודת קודש זו להיוושע בכרכה והצלחה בכל ענינים, עדי נזכה לקבל פני משיח צדקינו, רוח אפינו, במהרה בימינו.

חדש מר חשוון, ה'תשס"ד

הוצאת אמת

אור תורה מונקאטש

זוכרים צדקות אבותם

יעלה לזכרון עולם נשמות הורינו היקרים

מרה אברהם אלטר בן מרה משה וועג עיה
מרה שמואל וזונתו מרת נאלדא ווייס עיה
מרה יהודא אריה בן מרה אהרן הלוי ייגר עיה

אשר עברו את שנות הזעם ונשאר אחד מעיר ושנים ממשפחה

משאת נפשם היתה להשריש בנו את מסורת אבותינו
בתורה עבודה וגמילות חסדים

בנים נבדים ונינים הי'ו ההולכים בדרכם הטובה והישרה
הוא עדות נאמנה לאמונתם הבלתי פוסקת בדרך המסורה לנו
על ידי רבותינו הקדושים

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים את ד'

הונצח על ידי

מרה משה מרדכי וזונתו מרת רייזל רחל
מרה אליהו אייזיק וזונתו מרת רחל מרים
וועג

בהוקרה מעומק הלב פנימה

לכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

על הזכות שנפלה לנו בנעימים ונתאפשר לנו להויל ספר חשוב זו

תוכן ענינים

ג פתח דבר

הוצאת אמת

ט הסכמות הרבנים

בי דינא רבא דק"ק מונקאטש / הג"מ בן ציון וועזעל אבד"ק
טארדא / הג"מ יצחק צבי לעבאוויטש אב"ד טשאפ / הג"מ הלל
וויינבערגער אב"ד ד' סערדעהאלי / הג"מ שלמה צוקער אב"ד
האלאס

טו הקדמת המחבר

מוה"ר משה גאלדשטיין הי"ד

יז הקדמת הנהלת ישיבה דרכי תשובה

המוציאים לאור

כא מאמר סיבת הרצון

גלגולי הסיבות והזמן מפורשה כשעלה ברצונו של כ"ק אדמו"ר
זי"ע לבקר את ארץ הקדושה / חילופי מכתבים בין כ"ק רבינו
זי"ע להסבא קדישא נ"ע / הכנה דרבה / שמות רבנים גאונים
ובני אפרתים שעלו לציון ברנה

לד מאמר הלוך ונסוע

אופן הלוך הנסיעה מבין זבולו עד האניה – יציאת צדיק מן
העיר / פרידה מתלמידי הישיבה ואנשי העיר

לז מאמר נותן בים דרך

יבואר מסדר הימים אשר עברנו ארחות ימים ונהרות, בעזרת
מוציא אסורים בכושרות - מאורעות הימים / נס גדול בזכות
קידוש לבנה / מקום קברו של רבי יצחק נפחא / מקום קבורת
הה"ק מאפטא זי"ע

מה מאמר מעבר לים

יסופר מעת אשר ה' לקחנו מעבר הנהר דרך ארץ מצרים, ויולך
אותנו קוממיות לעיר הקודש ירושלים – ביאת רבינו למצרים
/ בית הכנסת אליהו הנביא / אלכסנדריא

מט מאמר סדר יום ראשון

ביאת הארץ – ארי עלה מבבל/ קבלת פנים מפוארה / אגרת
ברכה מהסבא קדישא / ירושלים וכותל המערבי / מאמר נורא
מהר"מ חגיז מגלוי כותל המערבי / הסבא קדישא / מרא דאתרא
הגר"ח זונענפעלד זי"ע / אכסניא

- מאמר סדר יום שני** סח
- אנשי תימן / מערות סנהדרי גדולה / ברית מילה בבית המדרש
 תימן / מערת שמעון הצדיק וסנהדרי קטנה / הר הזיתים –
 זכריה הנביא, רבי משה מלעלוב, אור החיים, מה"ר שלום שרעבי
 ובנו, מהרי"ט אלגאזי ואביו, פרי חדש / שיחות הסבא קדישא
- מאמר סדר יום שלישי** פד
- שבת קודש פרשת אחרי קדושים י"ב אייר / סעודת חקל תפוחין
 / קידושא רבא אצל הסבא קדישא / סעודת רעווא דרעווין
- מאמר סדר יום רביעי** צא
- זקן וראש המקובלים מחכמי הספרדים מה"ר חיים שאול דוויך
 נ"ע / חסד של אמת / סוד ה' ליראיו / כולל מונקאטש ועשרה
 גלילות / תקנות הכולל
- מאמר סדר יום חמישי** קג
- מלך וכהן – ביקור הרח"ש דוויך / קברי מלכות בית דוד /
 קדושת בתי כנסיות – בית הכנסת רבי יוחנן בן זכאי / בית
 הכנסת רבי שלום שרעבי נ"ע
- מאמר סדר יום ששי** קח
- ברית מילה / כוללים / ביאת החתן / התיצבות לפני הסבא
 קדישא
- מאמר סדר יום שביעי** קיא
- קבר רחל אמנו / על דבר האהל על קבר רחל / סבא קדישא
 / תפלה אצל כותל המערבי
- מאמר סדר יום שמיני** קכ
- נסיעה לצפת / עיר שכם / מעלת העיר צפת / ליל ל"ג בעומר
- מאמר סדר יום תשיעי** קכז
- מירון, יום ל"ג בעומר – היולא דרבי שמעון בר יוחאי / תגלחת
 הילדים / רבי אלעזר ברבי שמעון / רבי יצחק / רבי יוחנן הסנדלר
 / קברי הלל ושמאי הזקן ותלמידיהם / רבי יוסי ברבי יעקב,
 מקום האידרא / רבי יהודה בר אילעאי / בית החיים בצפת –
 האריז"ל, רבינו משה קורדיבורו, רבינו שלמה אלקבץ / רבינו יוסף
 קארו / התנא רבי פנחס בן יאיר / התנא רבי יהושע / מערת
 באר מים חיים / מערת הינוקא / מקוה של האריז"ל
- מאמר סדר יום עשירי** קמו
- שבת קודש פרשת אמור י"ט אייר – בית הכנסת חסידי צאנז
 / ברית מילה אצל הספרדיים / בית הכנסת וספר תורה של
 מהר"י אבוהב / בית הכנסת ומקומו של האר"י / מעשה נורא
 מבעל מקדש מלך / רעווא דרעווין

מאמר סדר יום אחד עשר קס

טבריא / בית הכנסת האריז"ל / רבי מאיר בעל הנס ותלמידו
 סומכוס / רבי ירמיה / תלמידי בעש"ט / בארה של מרים /
 רבי יוחנן בן זכאי ושאר קדושים / הרמב"ם ואביו / רבי עקיבא
 ותלמידיו / רב חייא ובניו / ירושלים עיר הקודש

מאמר סדר יום שנים עשר קעג

מחלת הסבא קדישא / הסכמות על ספרי רבינו זי"ע

מאמר סדר יום שלשה עשר קעז

שעות האחרונות של הסבא קדישא / הסתלקות הסבא קדישא /
 ביטול מלאכה / הלוייה / אצבע אלקים היא / אחר כתלנו

מאמר התפרדות מירושלים קפה

דברי פרידה / יציאת צדיק מן העיר / מוצא / תל אביבי"פו

מאמר הלוך ושוב קפט

על אם הדרך / טריעסט / מונקאטש - ב' סיון תר"צ

מאמר חיות אש קצט

פתיחה / תולדות מנהגים וחידושי תורה מהסבא קדישא
 ותלמידיו / שלשלת היוחסין / קושטא קאי / דמשק אליעזר /
 צפה והצפת / מלך ירושלים

מפתחות רמא

מפתח אישים ושמות / שמות עיירות / מפתח מקומות וקברי
 צדיקים

נספחים רמא

מכתב על דבר הכותל המערבי ובנייתו / מכתב רבי משה
 גאלדשטיין אל הרה"ג מאיר וואעקנין מטבריא / מכתב כ"ק מרן
 אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע על דבר כתבי הסבא קדישא
 זי"ע, ועל דבר מצבתו / עוד על דבר הנ"ל / שמות
 הפרענומערנטען מדפוס ראשון

הסכמות והקדמות

הסכמות הרבנים הגאונים המפורסמים
בי דינא רבא דפה דעה"ק מונקאטש שליט"א

ב"ה

לפני חזו מפעלות יראי אלקים, האברכים הנגידים, מופלגים וחשובים, מנהלי הישיבה רבתי 'דרבני תשובה' דפה קהלה, אשר רחש לכם דבר טוב להוציא לאורה, למען ירוממו קרן התורה, את אשר כתב זאת זכרון בספר, חד מבני חברייא, מאלה מסעות ירושלים, מסדר ראשית הנסיעה, מחקרי ארץ הקדושה, של כ"ק מרן אבוהון ורבן של ישראל, הגאון הקדוש האב"ד פה"ק שליט"א, עם סגל חבורת רבנים גדולים ובעלי בתים חשובים.

ישמח לב מבקשי ה' למצוא בספר הנוכחי רחשי עזו ותעצומות לארצנו הקדושה, אשר עיני ה' אלוקיך דורש אותה תמיד, ועליה עינינו תלויות, ומצוה רבה וחוב קדוש להעלות זכרון ירושלים תמיד, אם נכספה וכלתה נפשינו לחצרות בית ה', נוכה כי לבינו ובשרינו ירננו לאל חיינו, בעלות לראות שלש פעמים בשנה במקום אשר יבחר בדביר מקדשו.

ובפרט על ידי הנסיעה הקדושה של מרן הגאון הקדוש אדמו"ר שליט"א אשר מכנף הארץ זמירות שמענו, ורעשה תבל ומלואה, ישתוקקו אבירי לב חכמים צדיקים וחסידים להתבונן בדעתו הקדושה בנועם מחזה עליון אשר חזה על יהודה וירושלים, ובכל מקום הקודש אשר כף רגליו הקדושים הצגו כדרי מעלה ודרי מטה קברות הקדושים שרפי מעלה אשר בארץ החיים המה בנועם ה', ופי צדיק יהנה חכמה מהם ומעניניהם, וברשפי אש שלהבת התעוררות קודש לעורר נרדמים, בבקשת רחמים ותחנונים, למען ישראל נושע תשועת עולמים, בכלל ובפרט.

את הכל יפה עשה בעמ"ו עט סופר ספיר ויהלם, האברך המחבר החובי יראושלם, מופלא ומופלג נ"י, אשר רשם עלי גליון מאלה מסעי דבר יום ביומו, בסדר נכון ולשון צח, אשר עיניו חזו עם לזית קהל קדושים, ועדותיו נאמנו מאז, על כן תכתב זאת לדור אהרון.

ותדי נא עתירתנו מלפני כל אוהבי ושוחרי התורה, לקנות נא הספר היקר הזה בכסף מלא, כי השבת היתר על ההוצאה מוקטר ומוקדש הוא לבני העניים אשר מהם תצא תורה לישראל, תלמידי הישיבה רבתי 'דרבני

תשובה, שהיא תחת דגל כ"ק מרן הגה"ק האב"ד דפה שליט"א, והמפורסם אינו צריך ראיה, אשר בוודאי חוב קדוש ומצוה רבה לתמכה ולסעדה ברוח נדיבה. וכל המוסיף מוסיפין לו שנות חיים ארוכים למשמרת שלום וברכה, עדי נוכה לקיבוץ שה פזורה נדחה, בבנין היכל ואולמו בביאת גואל צדקינו במהרה בימינו אמן.

מונקאטש, ד' תצא תרצ"א

דוד שליטעל, מאיר זאב זאלצער הכהן,
מנחם זוייס, חיים סופר
בית דין צדק דק"ק מונקאטש יצ"ו

הסכמות הרבנים הגאונים המפורסמים שליט"א

משייר"א כנסת הגדולה עולי ארץ הקודש תובב"א

[הגה"צ מ' יצחק צבי לעבאוויטש אבד"ק טשאפ והגליל]

נדרשתי מתלת גברא יקרא, מופלגי תורה ויראה, כמדה במושכל וכמוסרה. חסידים ואנשי מעשה, מנהלי ישיבה רבתא, על שם מרן הגה"ק דרכי תשובה, מק"ק מונקאטש יע"א, אשר הסכימו בדעתם להוציא לאורה, לחיבת ארץ הקדושה, ולמוכת ישיבה הרמתה, קובץ רבתה, אשר בשם **מסעות ירושלים** יכונה, כאמירה נעימה, כתיבה יחיבה, מנסיעת חבורה סגולתא, הרבנים הגאונים ובעלי בתים נכבדים, תלמידי חכמים מופלגים, נגידים וקצינים, ובראשם עטרת תפארת מרן הגה"ק מופת הדור שליט"א לארץ הקדושה, ולבקר בהיכל קדשה, לנשק כיפותיה וחומותיה, ולהשתטח על קברות קדושיה.

ומאחר כי גם אנכי זכיתי, מהרועה אותי מעודי, ליקח חבל בנסיעת מצוה זו, על כן נעתרתי להיות שר המסכים, ולהעיד על קושט אמרים, ודברי סיפורים, הוד ושבה המגיע לכתבים. וככן באתי להגיד לאדם ישרו ולפעלו אתן צדקו, כי עיני ראו מכבוד ידידנו הרבני המפואר כמיה' משה גאלדשטיין נ"י אשר הקק בעט כרזל ועפרת, להיות ספר וסיפור למשמרת, קושט דבר אמת, את היציאות והביאות, רב המאורעות והתלאות, בימים ובאניות, בהרים הגבוהות, ותהומות בקעות, נסים ונפלאות, וחסדים מהנותן תשועות, דברי תורה ושיחות נאות, וקבלת פנים בכבוד ועזו, ושיח תפלות, ברוב עם הדרת, והשתטחות על מקומות הקדושות, אשר עין בעין ראינו, צאתנו ובואנו, וסדר כל התנגלות נסיעתנו, מאת ה' היתה זאת לנו.

ועל כן גם ידי תכון עמכם להוציא לאורה, בשפה נעימה וברורה, להלהיב לבות ישראל לחיבת ארץ הקדושה, ולעשות לה שם תפארה, ליתן לה הוד ועזו, אשר אליה בית ישראל מייחלות. ובפרט כי מוקטר ומוגש שכרה למצוה רבה, ונוצר תאנה יאכל פריה, לתמיכת ישיבה רבתי תלמידים העוסקים בחוקי חורב, וזכות תלמוד תורה נגד כולה. ואבקש כזה לחובבי ארץ הקדושה, נדיבי העם מחזיקי תורה, להביא לכיתם ברכה, ובפרט כעת שדחיקא שעתא טובא, ומתעביד ביה מצוה כפולה, ויהי משכורתם שלימה, מאת המשיפע חיים וברכה, וגדולה צדקה לקרב הגאולה. ונוכח כמהרה כולנו יחד לאור חדש על ציון תאירה, ולבנין בית המקדש כתפארה, ולקבוץ בית ישראל הנדהה, בהיכל ה' שמה, ולהרמת קרן התורה ודגל מחנה שכינת, כמהרה בימינו אמן.

טשאפ יע"א, ערב שבת קודש לסדר בוקר ויודע ה' את אשר לו, תרצ"א
לפ"ק

ה"ק יצחק צבי לעבאוויטש רב דפה קהלה והגליל

[הנה"צ מ' בן ציון וועזעל אבד"ק טארדא והגליל]

בעזרת השם יתברך

יום בשורה הוא, ועל כן לא עת לחשות, כי נגלה נגלית המחברת היקרה, מיעוט המחזיק את המרובה, של הספר היקר **מסעות ירושלים**, וידידי כבוד המחבר נ"י עשה מלאכה שלמה ברורה ונקיה, וכל בני ישראל ככל מקומות מושבותיהם אשר אהבת התורה חבת ארץ הקדושה ואמונת צדיקים נטוע בקרבם יכספו נפשם לקרא דברים הנאמרים שם באמת וצדק, בסדר נכון ונעים בקישור מאמרים, ותוכם רצוף את שאהבה נפשי, דברי תורה וחכמה מפה מפיק מרגליות ה"ה הרב הצדיק וקדוש מרחם, הגאון הגדול, המפורסם בכל קצוי תבל היהדות, כקש"ת מו"ה חיים אלעזר שפירא שליט"א, שזכני ה' ליסע אתו בצוותא חדא, לאלה חמדת לבנינו לערי הקודש ולירושלים. כי הוא אשכול, איש שהכל בו, יחוס המשפחה, גדולת התורה, יראה התרוממה, חכמה נפלאה, אהבת האמת ונכורת ארי לכבוד ד' ולתורתו.

ורושם גדול ועמוק חרות ממנו על לוח לבי ככל אלה הימים שזכיתי להתענג מזיו שכינתו בקרוב אליו, ולעולם לא אשכח ולא ימוש כל אלה הדברים שאוני שמעו ולא זר שדבר פה אל פה עם הרב הקדוש הצדיק יסוד עולם האי סבא קדישא מו"ה שלמה אליעזר אלפאנדרי זי"ע, וכל מעשה תקפו וגדולת פרשתו וכל היקר ואותות הכבוד שנעשו לו ככל משך נסיעתו בארץ ובהוצה לארץ, בעיני ראיתי, ושמתתי לראות ולהתענג בכבוד התורה והדרה, ושמתתי כעל כל הון כאשר ראיתי את דברים הדברים אלה הדברים כתובים ונדפסים בעט סופר מהיר באופן נכון ונעלה. ישלם ד' פועל ידו של המחבר הזה שזכה לראות וליראות במקומות הקדושות אנשים קדושים וזיכה את הרבים בהפצת מחברתו, שגם המה יראו וישמחו כשמעם כל ההוד וההדר של נסיעה הזאת ומפורש יצא מפי עד נאמן.

ובטחוני חזק, שרבים ישאבו ממקור טהור זה התלהבות וחבה יתירה לתורה ולעבודה לאהבת ארץ הקדושה ואמונת צדיקים, ומי לא יחיש וימהר מעשהו לקנות מחברת יקרה מפנינים שהיא מגלה יקרות, וכפרט ששכר מצוה מצוה, שכל מי שקונה ספר אחד יעזור ויושיע להקם ולהחזיק את הישיבה רבתי המפוארה בשם 'דרכי תשובה' שעומדת תחת הנהלת הרב הגאון הקדוש אדמו"ר וכו' אב"ד ור"מ דק"ק מונקאטש שליט"א, שהיא עומדת לנס, ומי לא ירצה שיהיה לו חלק בהמצוה הזאת אשר אין חקר לגדולתה, ולהושיט את שרביט הזהב לעזרת ה' בגבורים, לחזק המוסד הנעלה והנאדר בקודש. ואשרי מי שיהיה לו חלק במעשה הצדקה הלזו, וזכות המצוה יגן עלינו כאלף המגן, ויקום בנו בנערנו ובזקנינו נלך בשם ד' לציון ברנה, ומלך ביפיו עינינו תחזנה, כאות ועתירת נפשי.

יום ג' שלה תרצ"א, פה טארדא יע"א

בן ציון וועזעל אבד"ק טארדא והגליל יע"א

[הגה"צ מ' הל"ל וויינבערגער אבד"ק דונא סערדאהעלי]

ב"ה דונאסערדאהעלי, יום ה' לסדר שלח תרצ"א לפ"ק

רב ברכה ושלוש, לכבוד ידידי הנעלה, הרבני המופלג בהפלגת חכמים ונבונים, ותיק וחסיד, יקר ערך במעלות ומדות טובות ותרומות, כש"ת מר"ה משה גאלדשמיין נ"י, בעיר ואם בישראל מונקאטש תע"א.

אחדשה"ט. נתת שמחה בלבי מעת שראיתי איזהו קונטרסים עולים ויפים מספרו הבהיר **מסעות ירושלים**, אשר עלה ומדפיס לזכר עולם כל ההרפתקאות והזדמנות מנסיעה הקדושה, כאשר זכינו לעלות רגל לארצנו הקדושה בצירופא דקדושה עם שר התורה ה"ה אדמו"ר הגהצה"ק המפורסם בכל אפסי תבל, מרן רבינו חיים אלעזר שפירא שליט"א האב"ד ור"מ דק"ק מונקאטש תע"א. וטוב עשה מעלת כבוד ידידי נ"י במעשי ידיו אלו, למען יראו בני עמנו וידעו ויכירו המסירות נפש שהיה לאדוננו בכדי לבצע זממו להודמן ולפגוע בהאי סבא קדישא מרן רבינו שלמה אליעזר אלפאנדרי זצ"ל [להבחל"ח], ומע"כ נ"י רשם בזכרונו את כל דיבור ודיבור ושיחת תלמידי חכמים שהיה ביניהם — להבחל"ח, (זולת מהסודות הנוראים שלא ידענו).

ומובה כפולה ומכופלת עשה על שמסר תוצאת הספר וכל שבח היתר על הוצאה לטובת החזקת ישיבה רבתי **דרכי תשובה**, ואין שום צורך לצייר גדול מעלת המצוה של החזקת בחורי חמד לומדי תורה הקדושה בהתמדה רבה וגדולה תלמידי מרן כ"ק אדמו"ר שליט"א. ושכרם של כל קוני הספר **'מסעות ירושלים'** יהיה כפולה בזה ובבא, וכל אשר יוסיף על המחיר שיקצבו בעדה יוסיפו לו שנות חיים ברב ברכה והצלחה, אמן כן יהי רצון.

ובאמת אימה ופחד חיל ורעדה יאחזני בזכרי אותן ימים הקדושים וטהורים שעברו (חודש אייר דשנת תר"צ), כאשר ראינו אותו צורה הקדושה והטהורה דהאי סבא קדישא זצ"ל, ונדל כבוד התורה אשר הראו כאותות אהבה ושמחה בני ארצנו הקדושה אל מול פני כ"ק אדמו"ר שליט"א, וכאשר זכינו להשתטח על קברן של צדיקים מאורי וגאוני העולם זצ"ל, ועל ידי התפלות ובכיות הנוראים של כ"ק אדמו"ר שליט"א נתעוררנו עד אין לשער ושפכנו לבינו בתפלות חמות ונלכבות. וכמה היה קשה פרידתנו ממקומות הקדושים ומארצנו הקדושה, ורק בתקוה שבקרוב זכמהרה נעלה לציון ברנה עובנו אז את ארץ הקודש. ויהי רצון שנזכה עוד בימינו לביאת גואל צדקינו ולשמוע בקרב שופר של משיח אמן כן יהי רצון.

כעתירת ידידי הדורש בשלומו, כתב וחותם בלב ונפש חפיצה.

הק' הל"ל וויינבערגער אבד"ק דונא סערדאהעלי והגלילות תע"א

[הגה"צ מ' שלמה צוקער אבד"ק האלאס]

ב"ה יום ג' לסדר אלה מסעי בני ישראל תרצ"א לפ"ק, פה האלאס יצ"ו

משה שפיר קאמר, יום ליום יביע אומר, חכם וסופר, אשכול הכופר, ה"ה
אהובי ידיד נפשי המופלג בהפלגת הכמים ונבונים חריף ושנון, זית
רענן, החסיד ומפואר ירא ה', מו"ה משה גאלדשטיין נ"י.

אחדשה"ט באהבה. הקונטרסים ממסעות ירושלים קבלתי זה כביר, וגם
היום הגיעני מכתבו אשר בו מתמה עלי שכבר קיבל הסכמות
מהרבנים הגאונים שיחיו שלקחו חלק בהנמיעה מארדי, משאפ, סערהעהעל,
ולא חסר רק אני הקטן, ולמה אחרתי עד כה. הנה כשאני לעצמי מה
אני לעמוד במקום גדולים ולהיות שר המסכים. אך אכוא כעת מן ההכרח
מפני כבודו הרם, ומחמת שגם אני הצעיר זכיתי להיות מן השיירא
הקדושה אשר לא ימוש מזכרוני ולכי עד עולם ושמח לכי יומם ולילה
אשר עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים וככל הציונים הקדושים זי"ע.
ובפרט עם מלכנו בראשינו אדומ"ר הגה"ק שר התורה מאוה"ג מרן
שליט"א, אשר לא משתי ממנו אפילו על פסיעה אחת. וכעת לקח משה
עבד נאמן קטת הסופר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם, ולא חסר
דבר מכל סדר הימים דבר יום ביומו, וסידרן היטב הדק דבר דבור על
אופניו במאמרים נעימים ונחמדים, משובץ בעדי עדיים, בלשון צח ונקי
ערכים לאוזן שומעת, ולא תמצא בו מגרעת, כי נכתבים בחכמה ובתבונה
ודעת. על כן גם אני הקטן עצור במילין לא אוכל, ואפריון אמטיה ליה
למשה, כי טוב עשה בעמיו לזכות הרבים המתאווים ומשתוקקים זה כמה
לראות בדפוס כל סדר הנסיעה הלזו אשר היה לפלא ולמאורות, וישאר
קיים לדורי דורות, וישמח משה במתנת הלכו כי עבד נאמן קראת לו,
ויהיה לכליל תפארת בראשו המסעות ירושלים אשר הוריד בידו, וכתוב
בהם ענינים גבוהים ורמים, מאירים עינים, בתורה ויראת שמים, דברי
המודות, מפז ופנינים יקרות.

ועד הוסיף משה מדעתו הרחבה, ונותן השבח היתר על ההוצאה לדבר
מצוה רבה וגדולה, לתמיכת בני הישיבה רבתי 'דרכי תשובה' אשר
תחת דגל כ"ק אדומ"ר הגה"ק מאור הגולה אור החיים עד העולם, ויישר
כחו וחילו לאורייתא. על כן והקוני"ם ישאו את כפיהם, לתת מחירו כאשר
ישית עליהם, להביא ברכה אל תוך בתיהם, וכל הנטפל והמסייע לקנות
הספר בכסף מלא יתברך ממעון הברכות, בשובע שמחות, ורב ברכות, וכל
מיני הצלחות, ובמהרה בימינו נזכה לראות בקיבוץ כל הנדחות.

כעתירת עבד לעבדי ה'.

ה"ק שלמה צוקער האבד"ק הנ"ל

הקדמת המחבר והמסדר

הנני העני ממש, נרעש ונפחד בוש ונכלם, להרים ראש בשער בת רבים, בתור חובר חיבור. אמנם מה אעשה כי נצחוני בני תורה תלמידי חכמים גדולים וחסידים, אנשי מעשה ממקדש ומגבולין, אשר אותי יום יום ידרושון, לסדר ולהוציא לאור זאת המחברת, שרשמתי למוכרת. כי אנכי בדרך נחני ה' ברוב חסדו כאלה מסעי לארץ הקודש תו"ב עם כבוד אדמו"ר הגה"ק אור עולם מרן האגדפה"ק מונקאטש שליט"א, מהכא להתם ומהתם להכא בכל פסיעה ופסיעה כמעט לא זזה ידי מתוך ידו הגדולה, ובעזרה"ת הגיתי בכל פעלו כפי קוצר רוחי בכל מקום אשר אחז צדיק דרכו בקודש בארצות החיים, ולא בתור מחבר באתי, אך שלא להעלים ולכבוש ידיעתי, אספר בתורת עדות אשר עיני ראו ולא זר, ואידך פירושא זיל גמור. ואקוה א"ה שיהיה לרצון לכל אשר יקראוהו באמת ויתהללו כל ישרי לב שקדושת ציון וירושלים בוער בקרבם, בפרט אלפי ישראל החסידים ואנ"ש של רבינו שליט"א אשר דעת דרכיו יחפצון.

וידוע בשם הנאון הקדוש מרן בעל אוהב ישראל מאפטא זי"ע שהגיד דמהו זאת אשר אמרו (ויקרא רבה פ"ג, ג) לעתיד לבוא תורה חדשה תצא, והלא זאת התורה לא תהא מוחלפת. אלא בעל כרחך הכוונה דכעת יש לנו תורה ממשעי אבות, כמו ויסע אברהם הלך ונסוע הנגבה, קום התהלך בארץ, וכן מדרכי יצחק ויעקב כהנה. אבל לעתיד לבוא תהיה תורה נוספת שיהיה נאמר בה כזה ויסע רבי ישראל בן אליעזר (הוא הבעש"ט הקדוש זי"ע) ממעזיבו ויהן בעיר פלוני, ויסע ויבא עד לבוב אצל מרן בעל פני יהושע ודיברו שניהם וכו', וכן הגיד על עצמו שיהיה נאמר ויסע אברהם יהושע העשיל מאפטא ויהן במעזיבו וכהנה. ומעשיות כאלו תהיה תורה שלימה להתבונן בדרך הצדיקים והיהודים שעשו בקדושתם על ידי זה, אבל באמת נוף התורה והמצות לא תשתנה, עד כאן תורף דבריו הקדושים. ודי בזה למבין דבר מתוך דבר גם בדור הזה בענין הנסיעה הקדושה של אדמו"ר שליט"א ושיחותיו (להבחל"ח) עם איתן האזרחי הסבא קדישא מה"ר שלמה אליעזר אלפאנדרי זי"ע, כי יודע ה' דרך צדיקים.

ואחר עד עתה — (הגם דזה יותר משנה מומן הנסיעה לטובה), כי מראש לא הסכים כ"ק אדמו"ר שליט"א בפרסומי נסיעה לאדפוסי אדרא מעניינו ובמקום גדולתו שם ענוותנותו. אמנם בראותו אחר כך כי חיבת הקודש ארץ ישראל וקברות צדיקים והתרגשות שותריה היתה לראש פנה בהחיבור הלז. והאחרון הכביד והכריע אצלו לטוב שהפצירו בו תלמידיו שנפשו קשורה בנפשם בני הישיבה היו, וכי נוגע לתמיכתם להחזיק בני

עניים שמהם תצא תורה מהרוח והצלח שיעמוד להם על ידי הפצת החיבור הלז, או נענע ראשו וביטל רצון קדשו מפני רצון אחרים.

ויותר ממה שכתוב כאן לזכרון בספר הזה 'מסעות ירושלים' — (נקרא כן על שם המרכז, כי ירושלים היא בטבורה של ארץ ישראל, כדאיתא במדרש תנחומא פרשת קדושים, ועיין סנהדרין לו, א. ושם לבנינו שואף זורח) — חקוק על לוח לבני ולבב כל חבורתא קדישתא די בארעא דישראל עלו אתנו מהתרגשות ארץ ישראל בהתקרבות לגבי דהינא, רעיא מהימנא, רבינו שליט"א. אך לא יתואר בחרט עלי גליון כולה כמות שהיא נאה לעולם וישנו כמה וכמה ענינים כל שכשר להצניע וכבוד אלקים הסתר דבר. אך הנגלות לנו ולבנינו עד עולם רישומו ניכר כזה לזכור מרחוק את ה' וירושלים תעלה על לבנינו עד יצא כנוגה צדקה וישועתה כלפיד יבער, ונזכה בתוך כלל ישראל ועמרת הקודש אדמו"ר שליט"א בראש עם כל הצדיקים יראו וישמחו לבקר בהיכלה כבוד בכיאת הגואל האמיתי, וכן יהי רצון במהרה בימינו אמן.

הל"ה כה דברי זעירא דמן חבריא.

משה גאלדשמיין

חומר מגוע קודש מרנן ורבנן
בעל קונטרס הספיקות זצ"ל, בעל חכם צבי זי"ע,
בעל תוספות יוט"ט זי"ע, ולמעלה בקודש

יהי רצון שבזכותם ובזכות הקדושים אשר בארץ החיים המה, אזכה להבנות בקרוב ולנטוע נטע נאמן בישראל, ונפשי בשאלתי ובקשתי כלב נשבר ונדכה לכל ידידי, בפרט בני ארץ הקודש תריב, להעטיר בעדי בשמי משה בן שינדל עם ז' רבקה בת אסתר שיחום נא וירחם השם יתברך עלינו ויפקוד אותנו למובה בזרע של קיימא במהרה דידן, לראות ולגדל יחדיו דור ישרים יבורך מעתה ועד עולם, אמן כן יהיה רצון.

הקדמה מהנהלת הישיבה רבתי דרכי תשובה המוציאים לאור את הספר מסעות ירושלים

הננו מקריבים בזה לפניכם קוראים נכבדים, ספר יקר נחמד ונעים, בשמו ספר מסעות ירושלים, כאשר עיניכם תחזינה מישרים. והנה לבא ולהעיד, לאשר ולאמין את אמיתת תוכן הדברים, נאמנים עלינו השייר"א כנסת הגדולה, אשר זכו לקחת חבל בהנסיעה, הם יעידון ויגידון יאשרו ויחזקו את אמיתת תוכן החיבור הלוה, ובפרט הרבנים הגאונים אשר עלו בהסכמה הלא הם סהדי מרומים להעיד בגדלים על הרשום ככתב אמת.

אבל אשמ"ס אנחנו, וחובה רובצת עלינו, לבא בפתח השער, מרם כל שיח יצמח, להודיע בשער בת רבים מה ראינו על ככה, ומה הגיע אלינו שאנחנו כתור מנהלי ישיבה רבתי נתעסק בקדשים של הוצאת ומשלוח ספרים, ויש אשר משולחת וחוזרת, ומצטרפות שלוחו של אדם איש עתי אשר ידלג על הערים לקבץ על הגביאות בכל מקומות מושבות אחינו בית ישראל, ורבים ישאלו כהוגן, מה העבודה הזאת לכם.

אולם עלינו לתרץ את הפליאה, הלא תדעו אם לא שמעתם קוראים נכבדים, אשר ישיבתנו הרבתי 'דרכי תשובה' משמעת קול תורה בצפון הכל פה של שני מאות תלמידים המתמידים ולעין באורייתא תדירא, כחשיכה כאורה, בעמל סוגיית היות דאביי ורבא וכש"ס ופוסקים ברוח ישראל סבא. — הלא זה חומת אשדת תורה הקדושה בנויה ומשוכללת בעירנו זה תשעה שנים (משנת תרפ"ב), ומעת הושם עמרת הישיבה על חומת בית מדרשנו כלומר במשך תשעה שנים שעברו עלו ונתעלו אלפי בחורי חמד ממדינתנו וממדינות הקרובים והרחוקים ממצכם הגשמי ממצכם העניי בדעת-תורה והגיעו למדרגת "תלמידי חכמים", ויש בקרבם מספר גדול אשר זכו למעלה בקודש למדריגת "מורי הוראה בישראל".

וזוהו סדר עבודת ישיבתנו הרבתי: תלמידי ישיבתנו החוסים בצל החכמה, מקשיבים ומבקשים תורה מהרב הדומה למלאך ד' צבאות, מרן שר התורה, בוצינא דנהורא כו' כו', כקש"ת אדמו"ר חיים אלעזר שפירא שליט"א האב"ד דפ"ק מונקאטש ור"מ דישיבתנו הרבתי, אשר דרש ידרש לפניהם אמרות מהורות, דברי מוסר בנמיעת יראה עלאה, למצות ה' ואהבה להתמדת תורת ד' תמימה. ואחר זה ישא מדברותיו כפלפולי אורייתא בסוגיות עמוקות עיונות שונות בכל מקצועות הש"ס, הוא בכבודו ובעצמו מנסה את התלמידים בעשרה נסיונות, והגם שמורא יעלה על ראש התלמידים בהגיעם לכור הכחינה, עם כל זה רבינו שליט"א מראה להם חיבה יתירה וידידות נפלאה, ומעולם לא קרא לתלמידיו בשם "תלמיד" — [ענין בדברי תורה חלק א אות מט, וחלק ז אות מו, ובסוף חלק ט בתשובת רבינו, ובצוואתו הקדושה אות ב, עיין שם], רק בשם ידידות ואהבה אחוה ורעות,

ועזו וחדוה ישמחהו בעת התלמיד מתמיד משיב כהלכה בלי שום גמגום, אזי רבה לו מתן בספר, ובה מתרבה קנאת סופרים.

כמו כן הדיבור יוצא מכין שני רכותנו, דייני גולה, אשר מתורתם משקים ודולים, עדרי צאן קדשים, תלמידי ישיבתנו, ה"ה ראשונה הרה"ג המובהק וכו' מוה"ר דוד שליטעל שליט"א, ומשנהו הרה"ג וכו' מוה"ר חיים שרייבער שליט"א, דיינים מומחים דפה קהלה, הלא הם יעמדו לסעד ולתמך בלימודי שיעור פשוט ולימודי יורה דעה, וכראשם כ"ק אדמו"ר הגדול והמובהק מרן שליט"א. אלה רבותינו המה נצר מטעי ישיבתנו, להיותה על ידיהם ישיבה שיש בה סמיכה' ישיבה של מעלה' במעלות ומדות עילאות. כך הוא דרכה של תורה שלמה שלנו, שתלמידי ישיבתנו מקבלים ונהנים מזיו זוהר 'אוריין תליתאי' על ידי תליתאי, ושליש אלה ל"ו יעשה רושם גדול בלב התלמידים להשאר חקוק בלוח לבם ידיעת התורה ואהבת ה'.

והנה כל זמן שהעולם כמנהגו נהג, אז היתה סדר למשנה שלנו, כי נדיבי עמנו מכל כנפי הארץ הגם שעד עתה קשה היתה מהיתנו כקריעת ים סוף, כי בעון הדור מונחת בקרן זווית, ומעטים המה בני עליה אשר ידעו להשיג את גודל ערך החזקת ידי לומדי תורה. אבל עם כל זה לא אלמן ישראל, וגם המעטים השרירים אשר דבר ד' יקר בעיניהם מצאה ידם די השג להמציא לנו מזון ומחיה. לא כן עתה, מעת אשר שררה המהפכה הגדולה בקריזים הנוראה, אשר נדיבי עם נעשו עולים ואחר כך 'יורדים', כותלי בית מדרשינו הוכיחו בראשונה כי נסתמו מקורות ההכנסות, ונפסקו מעיינות התמיכות, וכותלי בית מדרשנו רעועות, כי אין שכר מזון ומחיה לכלכל את תלמידינו, וכבר נשמע הקול בית פרע"ה כי אין לנו לפרוע הובותנו אשר סביב שתי עלינו בזמן האחרון, וידינו פרושות לצעק כועקה גדולה ומרה מאין תבא עזרנו. ותורה מה תהיה עליה.

על כן גמרנו אומר לבא עם (הוצאות) הספר הלז שהריוח יהיה לישיבתנו, בקשתנו שמוחה אליכם אחינו בית ישראל הקרובים והרחוקים, תנו כבוד לתורה. חזקו ואמצו ככל מאמצי כוחכם את מוסד ישיבתנו הרבתי. הרבו מוהר ומתן אדם ירחיב לו בקנית ספר היקר הלז בכסף מלא, כי ממנה יאכלו הנערים אצילי בני ישראל המקדישים עתותם ימי נעוריהם, לתכלית הנעלה והנקדש הלז, הלא הם הנודדים שנתייהם יומם ולילה לא יחשו רק בתורת ד' יהנו. על כן עליכם המצוה הזאת להספיק להם צרכיהם איש כפי יכולתו.

ובזה הננו חותמים בכל חותמי ברכות שבמקדש. ויהי רצון שזכות הצדקה יגן על כל הנודדים והמסייעים, העושים והמעשים, ונושע בכל מיני ישועות כלליות ופרטיות, וכזכות הצדקה נזכה לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן, כמאמר הכתוב ציון כמשפט תפדה ושביה בצדקה.

פה מונקאמש, חודש אלול התרצ"א

הנהלת הישיבה רבתי דרכי תשובה פה ק"ק

זה השער לדי' הועתק והוכנס לאינטרנט
צדיקים יבואו בו www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ד

ספר

מסעות יהושלים

טובות זכרונות, ראיית וחזיונות, דברי הימים כדרבונות,
מהנסיעה לארץ ישראל ורגשי הלבבות,
דרכי נועם וכל הנתיבות, של מרן הקדוש דגול מרבבות

אדמו"ר מרן חיים אלעזר שפירא זצלה"ה זי"ע
האב"ד ור"מ דק"ק מונקאטש והגלילות יע"א

ועמו רבנים גאונים ובעלי-בתים נכבדים יחדיו משולבות,
לבקר בהיכלה כבוד מקומן של שבחים,
וקברות צדיקים הראשונים כמלאכים.

חובר בסייעתא דשמיא, על-ידי אחד מהנוסעים בחבריא
החסיד המרומם, סופר מהיר, איש אמונים
מוהר"ר משה גאלדשטיין ז"ל הי"ד
נאמן ביתו של רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע

ירושלים, עיה"ק תובב"א
חודש מרחשון, ה'תשס"ד

מאמר סיבת הרצון

גלגולי הסיבות והזמן מפורשה, כשעלה ברצונו
של כ"ק אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] לבקר את ארץ
הקדושה

א. בשנת חמשת אלפים שש מאות שמונים וששה לבריאת העולם הגיע לכ"ק אדמו"ר [זי"ע] מכתב מהכולל שתחת דגלו — הלא הוא כולל מונקאטש ועשרה גלילות שבירושלים עיר הקודש — בזה הלשון:

"היות כי זקן הגאונים מהספרדים בארץ ישראל מוהר"ר שלמה אליעזר אלפאנדרי ס"ט נפשו איותה לבנות בית המדרש ודירה אחת בעדו, שיתן שם כל הספרים הביבליאטקה שלו, וידור שם כל ימי חייו, ולאחר אריכת ימיו ושנותיו יהיה הקרן קיימת לכוללנו, וישגיתו על זה מו"מ דכוללנו. ואם כי מפצירים בו מכוללים ומוסדות אחרים שיבנה בחלקם, עם כל זה יען כי הוא קנאי גדול ולא ישא פני איש אפילו אם כגובה ארזים גבהו, ושמע מרום מעלת כבוד הדרת גאונו וקדשו שליט"א, מתהלכותיו בקודש, ומאוד הוטב בעיניו, לזאת ברצונו לבנות על מגרשינו הבית המדרש והדירה הנזכר לעיל וכו'.

הלכו אצלו והחליפו אתו שיחה כמה שעות רצופים, והראו לו את [הפלאן] התכנית שלנו. ואמר להם שברצונו לבנות הבית המדרש והדירה הנזכרת לעיל על עליה, ופרטי הדברים עדיין לא דיברו אתו. והוחלט שם אשר מקדם צריכין להציע זאת לפני כ"ק מרן נשיאנו שליט"א אם יסכים לזה.

הגאון הנזכר לעיל הוא פיקח גדול, ואף שהוא לאורך ימים ושנים טובות יותר מבן מאה, לא פג טעמו וריחו ומחדש בכל פעם חידושי דאורייתא, ומדפיס כעת חיבור גדול משאלות

ותשובות, והוא מתקיפי קדמאי בדורות שלפנינו, והיה אבי"ד בדמשק וצפת ת"ו, וכעת הוא מתגורר בפה עיר הקודש".

עד כאן לשון המכתב בענין זה.

[מובן כי התשובה היתה מצד נשיאת הכולל בפה קהלה להסכים לזה, אבל לא איסתייע מילתא אחר כך, כי הוא רצה בבנין עליה דייקא, ועל מגרש כולל הנוכר התחילו רק אז להשתדל בהתחלת בנין בתי מחסה לבני כוללנו ורק תחתיים, ולא שניים ושלישים כרצון הנ"ל. ועוד כי אין ליתן מקום לבנות על מגרש הנוכר למי שאינו מבני הכולל. אך לאדם גדול כזה שאני, וגם עבור שישאר ממנו הקרן קיימת לכוללנו כנ"ל אחר אריכת ימיו. אמנם לא רצו לדבר ולהרהר אז בחייו של אותו זקן וקדוש מרווח כזה שיגיע אחרי הסתלקותו לחיי העולם הבא כמובן, על כן נדחה הדבר ונשתקע ולא בא אל הפועל].

מאז שנודע למרן מההוא סבא אשר בעיניו יפלא, היה על לבו תמיד, והתחיל ביותר לחקור ולדרוש עליו, עד שנודע לו מפרשת גדולתו וקדושתו וממקור מחצבתו. ונפלאות היה בעיניו איך מרן (שליט"א) [זי"ע] מוסיף והולך להתקשר מרחוק בעבותות אהבה להאי סבא קדישא, והיה כי יחס לבבו דיבר עליו גדולות ונפלאות, ותמיד תהלתו בפיו ליחידי סגולה אנשי ביתו, וגם קצת ברבים. ועד כי זה אל זה שואלים, אלו לאלו ממללים, על ידי חליפת מכתבים ברגשי כבוד והדרת קודש, וההשתוקקות גבר כל כך ברבינו ועורר את האהבה עד שחפץ לדלג על ההרים ולקפץ על הגבעות, ואמר אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה, לחזות בנועמו ולבקר בהיכלו של ההוא סבא עטרת זקנים הנוכר, ובצירוף אהבה הישינה אהבת ציון וחיבת ירושלים התקוע בלבבו הטהור עד אין לשער מעולם ועד עולם.

ב. והא לכם זרע אמונים וחסידים העתקות המכתבים האחרונים ככתבם וכלשונם וכזמנם ועיניכם תחזינה מישרים.

ב"ה, יום ד' נצבים וילך תרפ"ט, מונקאטש יע"א

כתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים, לאורך ימים ושנים

טובות בתוך כל ישראל, לכבוד רבינו, חיות נפשינו, פאר דורנו, גאון הגאונים, קודש הקדשים, שר התורה, סבא קדישא, נהורא נפישא, וכו' וכו', לו דומיה תהלה, מוהר"ר שלמה אליעזר אלפאנדרי ס"ט שליט"א.

שלום וכל טוב סלה.

הנה אבקש ואתחנן להשיב מיד על שאלתי, כאשר ישאל איש בדבר האלקים במוקדם האפשרי, כאשר אבאר בעזרת השם יתברך טעמי ונימוקי במכתבי הלז, ונחיצת מהר תשובתו הרמתה. — כאשר הנני הצעיר באלפי ישראל משתוקק מאוד בכל לבבי ונפשי לראות פני קדשו הי"ו, עד מלך ביפיו תחזינה עינינו במהרה בימינו, ולא יגיע לי עת לנסוע אחרי שמחת תורה הבא עלינו לטובה מפני ביטול תלמוד תורה דרבים ישיבה רבתי הי"ו, אשר הנני לומד עמהם שיעור עיון בעזרת השם יתברך, ומי איכא חסורי מחסרא ברישא בתחלת זמן החורף. אולם אחרי חנוכה הבאה עלינו לטובה אוכל אם ירצה השם להאציל עת על חודש ימים — (והתלמידים וביניהם תלמידי חכמים חריפים יחזרו פה השיעורים במשך הזמן היותי בארץ הקודש).

והנה עומד לנגדי לכאורה דברי הירושלמי שבת (פ"ב, ה"ו) אדקטור לולבך קטור ספינתך, ודרשו חז"ל שם על הכתוב (ישעיה מג, טז) הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה, זהו מהחג עד חנוכה. ומשמע שם בפירוש פני משה דאחר החנוכה כבר מותר וטוב לנסוע. אך המימרא הזאת גם במדרש רבה (פרשת בראשית פ"ו, ה), ושם מבואר בפירוש מתנות כהונה ושארי מפרשים דאחרי החנוכה אז גם בשארי נהרות עזים לא יפרוש בספינה. אולם יש לומר כיון דמבואר שם בירושלמי לדבר מצוה אין לחוש מזה, משום מעשה שהיה, עיין שם בקרבן העדה¹, ואין לך דבר מצוה יותר מזה. וגם יש לומר דלא שייך חשש סכנת הרוחות באניות קיטור שבזמנינו אשר לא שכיח הזיקא ח"ו. ועוד, כי מפני בריאת גופי כמעט אי אפשר לי לנסוע בימות הקיץ החמים שם ביותר, כי לא אוכל לצאת

1. ראה מה שכתב רבינו ז"ע בספרו הגהות הירושלמי שבת פ"ב, ה"ו.

החוצה כחום היום. ועל זה אשאל שאלת חכם וצדיק הדור הי"ו, ועצת זקנים תנחנו לטובה.

ועוד מנעוני אנשי שלומי החסידים וידידים הי"ו, כי חששו מפני הרשעים הציונים ודומיהן שם בעיר הקודש, כאשר כבר הוגד לפני כבוד הדרת גאווה הסבא קדישא שליט"א טעמי הנגלה על עיכוב נסיעתי עד הנה. — ובפרט עתה אחרי החורבן ושפיכות דמים ר"ל שם בעיר הקודש על ידי הערביים, הגם כי עיקר הגורמים המה לזה הציונים וסייעתם, כל שום וחניכא דאית להו, בקבלת המאנדאט של בעל-פעור אשר היה ללא יועיל רק יזיק וחורבן הדת וקנאה בין האומות (והערביים בפרט) וכו' — (כאשר הדפסנו אז נגדם לפני עשר שנים), על כל פנים מקום סכנה ח"ו הוא.

ועל כולנה לבי בוער וחפץ לראות פני קדשו הי"ו ולדבר עמו לטובה ולטובת כל ישראל, ולא אוכל להתאפק עוד. וגם כי שמעתי שגם כ"ק אמר שחפץ לראותי אותי השפל והצעיר. — על כן במטותא מניה דמר להשיבני מיד, ואם יסכים לביאתי לטובה (בזמן הנזכר לעיל) אז אם ירצה השם אדלג על ההרים והספינות ולא אחוש על כל.

והנני בעזרת השם יתברך מאמין בברכתו הטהורה ומובטחני בכחו של אותו זקן שליט"א (אם יסכים כנזכר) כי אבא לשלום וכל טוב, ואשוב לכאן לשלום וכל טוב בחיים ובריאות. והעיקר אצלי קבלת פני זקן סבא קדישא הי"ו, כי הנני שולח בזה העתק מתשובתי² (זה כביר), אשר לעניות דעתי הוא כדברי הרמב"ם כי אין ישוב ארץ ישראל נוהג בזמנינו (עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו), ורק מצוה גוררת מצוה, אבקר בעזרת השם יתברך מקומות הקדושים בכל ארץ הקודש וקברי אבותינו ורבותינו הקדושים, זכותם יגן עלינו.

2. תשובה הלז נדפס בספר תיקון עולם (מונקאטש תרצ"ו) אות צ"ד, שהוא קובץ גדול אגרות קדש מארזי הלבנון אירי התורה נגד שיטת המתחדשים שהם ציונים מזרחים אגודים וכו' וכל המסתעף מהם בארץ הקודש ומחוצה לה. וכל הרוצה לראות באמת, יראה כי גדולי ישראל מדור העבר ראו באספקלריא המאירה דורנו אנו, שבאגרות קדשם הם נותנים לנו מגדול אור שנוכל לעבור הנסיגות בדור של הסתר פנים. וכן נדפס בשו"ת מנחת אלעזר חלק ה' ליקוטי תשובות, סימן יב.

ולאשר מלבד ההכנה הצריכה לזה כמו ב' ירחים לכתבי תעודה (וויוזם) וכהנה. עוד זאת, כי בעונותינו הרבים נלקחה ממני עטרת ראשי אמי מורתי הצדיקת הכ"מ וז"ע (עוד ביום אחרון של פסח), ולא אחפוץ להחסיר על כל פנים מג' קדישים — (קדיש יתום, בכל תפלה קדיש יתום אחד כמבואר בהאריז"ל בכונתו) — בכל יום ויום, ולהיותי בן יחיד — (והגם כי א חשוב אשר אמי הכ"מ אינה צריכה לדידי ולמטלעתי בתפלתי וקדיש מרוב צדקתה בחכמת יראת אלקים ובקדושה ובטהרה עד הרגע האחרונה וזכותה יגן עלינו, עם כל זה אסור לשנות מאחרים והוא מצות עשה דכיבוד אב ואם מן התורה, מכבדם בחייו ומכבדם וכו', וגם לעליית נשמה וכמבואר שם בהאריז"ל), וצריכין מנין י' על הדרך והספינה במשך ימי נסיעתי לטובה. והנני אי"ה אסע (מרוב ההוצאות) רק עם משמש אחד, ומהכולל רק אחד (הסוה"כ) להשגחת ובנין בתי כוללנו וכיוצא, וצריכין עוד ז' אנשים חשובים שיוכלו ליסע על הוצאתם ושיהיה להם כתבי מסע מהממשלה וכיוצא, וצריכין הכנה דרבה וזמן מקודם, על כן נא מהר ירוץ דברו בקצרה הן או לאו כדי שיגיעני תשובתו בימי הסוכות הבאים עלינו לטובה. ואם נתאסף שיירא של עשרה הנזכרים, או אי"ה נסע מיד אחרי החנוכה כנזכר לטובה, וביני לביני יעזרנו השם יתברך בכיאת גואל צדק בהתגלותו במהרה בימינו אמן.

ואחתום בברכה ושלוש וכל טוב, חיים ארוכים וברוכים, שנת גאולה וישועה במהרה בימינו, בתוך כל עניננו, לכולנו.

הכותב בחפזון של מצוה ומחוי קידה באהבה נחמדה.

חיים אלעזר שפירא

נא להזכירנו ולהתפלל בעדנו בימים הנוראים והקדושים הבאים עלינו לטובה —

חיים אלעזר בן אסתר להצלחה בכ"ע

ז' רחל פערל בת אלטא אסתר פיגא להריון בבן זכר זרע של קיימא

בתנו חיה פרימא רבקה לבריאות הגוף, עם המיועד להיות חתני החתן ברוך יהושע ירחמיאל בן יוטא לבריאות הגוף והצלחה

וכולנו לכתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים לאורך ימים ושנים טובות אמן ושנה טובה

ג. ב"ה, י"ג תשרי תר"צ

את המאור הגדול, מעוז ומגדול, אור הוא מראש, נהורא נפישא וחסידיא קדישא, חד מן קמייא, מבני עליה, גאון עזונו, פאר דורנו, ומשוש לבנו, המאיר לארץ ועומד בפרץ, דין הוא הדר, כמה"ר חיים אלעזר שפירא שליט"א וישל"א.

רב שר שלום שבח"י שלמים, והדר מצלינא למען יאריך ימים במוטב תלתא רב חייא ורב הונא ורב בניא, כן יהי רצון אמן.

ובא האות להודיע כמר"ק כי מזה ימים הגיעני מכתב ידי קדשו על ידי הר' ר' ישראל [זאב הי"ד דומ"ץ בק"ק אוהעלין] נ"י, ואמרתי לו להשיבו תיכף ומיד, ובודאי שכבר הגיע לידיו הקדושים. והן עתה סמוך ליום הכיפורים הגיעני שנית, ושוב שאלתי מידיעת שלומו הטוב, ורוח הקודש מכרזת כן ירבה וכן יפרוץ, ולא יעדי הדרי מנן.

ועל דבר שאלתו, דעתי כמו שגליתי מקדם, דהגם דיש לי שמחה גדולה לקבל פני שכינה, אמנם יען שמצב העיר הוא בדוחק ובצער גדול, בצעריך ירושלים, אינו מן הראוי להכין עצמו עתה, והיה העכו"ב למישור עד ישקיף ויראה ה' השקפה לטובה על עולם ועל ירושלים.

והנה מודיע שמלבד הברכות שינוחו ויתקיימו על ראש צדיק ולא ישלוט בו שום עין הרע, גם לוטה פה לחש להנצל מזה, ומפני כמה סיבות איני יכול להאריך, זולת סיפא דומיא דרישא שלמא דמר וכל אשר באהלו ישגא.

הכה דברי מקוה רחמי ה' צורי.

שלמה אליעזר אלפאנדרוי

ד. ב"ה, יום ג' פרשת ויחי תר"צ, מונקאטש יע"א

שלמא רבא וחיי אריכי עוד ינוב בשיבה טובה בביאת גואל צדק במהרה בימינו, מרנא ורבנא, זקן הרבנים, גאון הגאונים, שר

התורה, מי כמוהו מורה, סבא קדישא, נהורא נפישא, סיני ועוקר הרים, צדיק יסוד עולם, וכו' וכו', מוה"ר שלמה אליעזר אלפאנרדי ס"ט, שיחיה לאורך ימים ושנים טובות ברוב נחת וכל טוב סלה.

אחר דרישת שלום תורתו הרמה באהבה נחמדה, ומחוי קידה. אשאל ואבקש מן קדם מרן שליט"א ב' רברים, א] הנני שולח בזה עלים לדוגמא מאשר הנני בעזרת השם יתברך כעת מדפיס ועולה שלשה ספרים נפתחים למצוא רווחים, הא' שו"ת מנחת אלעזר חלק ד'. ב) דברי תורה (מהדורא ב' ג', ד' כאחד). ג) נמוקי אורח חיים, כאשר יראה בעה"י עיניו הטהורים תחזינה מישרים החלק (לדוגמא) יעיד על הכלל, נא בטובו לשלוח הסכמתו בכתב יד קדשו על ג' הספרים. והגם כי יש לי על החלק א' הסכמות גאוני הדור וצללה"ה זקני ארץ בעוד הייתי צעיר לימים כבן שלשים שנה או, ועל כולנה הסכמת אאמור"ר הקדוש זי"ע שנדפס במנחת אלעזר חלק ב', עתה בהדפסת אלו החבורים שזכינו מן השמים להיכרות ידירות עם כ"ק מרן הדרת גאונו הסבא קדישא שליט"א חפצי ומאוויי ובקשתי להדפיס הסכמתו, כי רק אותו ראיתי צדיק לפני ברור הזה הי"ו. ומצלאין אנו על חיי דמר לאלקי השמים, ערב ובוקר וצהריים. ולאשר עומדים האומנים באמצע ההדפסה בבית הדפוס, נא בכל יאחר וירוך דברו לטובה. ובעזרת השם יתברך אקוה — (אם כי בעזה"י יש לי עוד מן המוכן הרבה והרבה כתבים חידושי תורה בהלכה ואגדה בנגלה ונסתר) — לעת עתה כי נצרך לעולם אלו החיבורים בין לעולם הלמדנים, ובין לחסידים, או לבני תורה הפשוטים ונחמדים, ויראו אמוני סגולה, קישוטי כלה, כי הפלפול עם ההלכה ודרכי החסידות כולם כאחד יחד מצומדים, מרועה אחד יתברך שמו ניתנו באהבה, ויהיו לרצון נא לפני אדון כל יתברך שמו ויתעלה, ולעשות רצונו בלבב שלם וכל טוב סלה.

ב] אחלה פני כבודו שליט"א נמשך על מכתבו ותשובתו שהשגתי אחרי שמחת תורה העבר עלינו לטובה, הנה אחרי רוב ההשתוקקות שיש לי לראות פני מלכנו הדרג"צ שליט"א, ובעונותי הגיענו גלילת ידי קדשו כי אמתין לעת עתה עד יהיה

העכו"ב למישור, והן אמרתי שב ואל תעשה עדיף בימי הסתיו, אך נכספה גם כלתה נפשי לראות וליראות לטובה ולברכה ולחיי אריכי – על כל פנים על שבועות שנים בימי ספירת יושר אחרי הפסח אי"ה – לירושלים עיר הקודש תובב"א לקבל פני שכינה הדרת גאווה הי"ו, נא אל ידחה אותי עתה מימי הקיץ. ואם מנע אותי – בעצתו – (באי הסכמתו) מבלי לבוא עתה בימות החורף, על כל פנים לימי הקיץ יתן הסכמתו ואכין את דרכי אי"ה ואחכה לתשובתו במוקדם, כי צריך לזה הכנה ב' או ג' ירחים בכתבי תעודות המסע (וויוזום מממשלת אנגליא), על כן אחכה למכתב מרן שליט"א.

וכאשר יעזרנו ה' שמה בעיר הקודש על פי עצתו דמר אלה, וברעתי למנוע מלנסוע לחברון, גם אז כשיהיה אי"ה שקטה הסערה לדממה, מפני כמה טעמים. זולת לקבר רחל אמנו זי"ע בעשרה תוך הבית שם על שעה אחת אם יסכים כבוד הדרת גאווה. וגם למירון בל"ג בעומר תוך רובי אוכלוסין הבאים שם, וכשיהיה לנו שוטרי הממשלה גם כן. ואם גם לזה לא יסכים הדר"ג, אז אשמע בקולו – (ועיין מהרי"ל הלכות ראש השנה שדרש לילך על קברי הצדיקים בערב ראש השנה, וכשיש סכנה או פטורין ולא ילכו – וכנודע, היינו רשעת נכרים באשכנז שהיה אז מגזירות שנת תתנ"ו והלאה והיה סכנת נפשות כשהלכו לקברות הצדיקים מחוץ לעיר). רק כלתה נפשי לראות פניו המאירים לאורך ימים ושנים טובות. ויספיקו דברי אלו לאשר רוח אלקים וחכמת שלמה בקרבו. וביני לביני יעזרנו השם יתברך עוד בימי החורף האלו בביאת גואל צדק במהרה בימינו, בתוך כלל ישראל לקבץ גליותנו, בשמחה למען כבוד שמו יתברך תורתו ואמונתו.

כה דברי המחכה לתשובה, מעתיר ומתחנן דורש שלום תורתו בכל לב ונפש באהבה.

חיים אלעזר בן אסתר

ונא להחזיר לי הקונטרסים אלו הנדפסים, עלים לדוגמא, כי נצרכים לי לסידור המפתחות והגיה בבית הדפוס, ואם ירצה השם אקוה לטובה, לקיים מיד בצאתם לאור, עם הסכמתו

דחד בדרא שליט"א הדר"ג) יובילו שי למורא, שר התורה, ג' ספרים נפתחים ונגמרים לטובה, במתנת אהבה.

ה. והנה אחרי כתיבת המכתב הנזכר לעיל, בכל ימות החורף דפק כ"ק רבינו (שליט"א) [זי"ע] לתשובה ולא קיבל. ובנתיים נחלה הסבא קדישא בעון הדור במחלה מסוכנת, וכשחזר לבריאתו קצת, השיב כנזכר הלאה.

בע"ה יום א"ך טוב לח' אדר תר"ץ.

לכבוד מעלת ידידי הרב הגאון הצדיק גאון עזרונג, תפארת ישראל, אור ישראל וקדושו, נזר אלקיו על ראשו, רבינו חיים אלעזר שפירא שליט"א, מגן אבות בעזרו, כן יהי רצון אמן.

רב ש"ר שלום כמאן דתני אה"ר, ובא האות להודיע כי שמעתי שמעלתו הוא מצטער עלי ואני מצטער על זה, כי תהלה לאל יתברך נכון לבי בטוח, כמאמר המשורר יום אירא אני אליך אבטח, וד"ב.

ולענין ביאתו פה ירושתיו אם מעלתו מסכים לבוא, בא יבא בריתה ונגיל ונשמח בעזרת השם. ולקצר אני צריך, והשם יאריך ימיו, כ"ן יה"י רצון אמ"ן.

הלא כה דברי אהובו דורש שלומו וטובתו.

שלמה אליעזר אלפאנדרי ס"ט

ב"ה, יום ה' י"ב ניסן תר"צ, מונקאטש יע"א

כ"ק נשיא ישראל, נזר אריאל, האי סבא קדישא, נהורא נפישא, זקן הרבנים, גאון הגאונים, שר התורה והיראה, סיני ועוקר הרים, צדיק יסוד עולם, וכו' וכו', לו דומיה תהלה, כקש"ת מוה"ר שלמה אליעזר אלפאנדרי שיחיה לאורך ימים ושנים טובות, שלום וכל טוב סלה.

הנני בקידה, ובאהבה נחמדה, יאשר כחו דרבינו הסבא קדישא שליט"א בעד מכתב גלילת ידי קדשו ביום ו' ערב שבת קודש כ"א אדר לטובה — (וכפי אשר כתב לי ידידנו הה"ח וכו' מ' אשר

זעליג מרגליות שיחי³ הסיבה לטובה איך נסובב אז מן השמים).

3. בכרי שיהיה המלאכה בשלימות, אעתיק פה המכתב מייד נפשי הרהיג מבצר עז ומגדול חוי"פ וכו' מהדיר אשר זעליג הנ"ל (שהיה נאמן ביתו של הסבא קדישא זי"ע), בעל מחבר ספרי אשרי האיש, קומי רוני, ישב רוחו, עמחי ארזים.

בי"ה, מוצאי שבת קודש תשא, כ"ג אדר תר"ץ, פה עיר הקודש ירושלים תובב"א.

אל כבוד קרושת ארמו"ר המלך הקדוש שליט"א.

הלילה הזאת כיום היא מאירה, שהגני שולח לכ"ק אגרת הקדוש, כתב ומכתב מעשה ידי אדמו"ר הסבא קדישא שליט"א, חאת תהיה לכ"ק לשמירה לדרך, ולא אוכל להארך במקום שאמר לקצר, אבל יאמין לי מר באמונה שלימה, שכמעט שסכנתי בעצמי, ותיתי לי שזכיתי שתעלה על ידי הכותבת קדישא הדין. המכתב הזה הוא רצוף פה במעטפה. לא עת להארך, ובפרט כי הנחיץ (הפאסטטה) השיאני לקצר, אבל לא אוכל עוד מלהתאפק מלכתוב על כל פנים ריש מילין בקצרה.

הנה עד שבת שעברה אף שכמה פעמים שנכנסתי לפני ולפנים בעובי הקורה ששיב הסבא קדישא על כל פנים בעל פה נידון נסיעת מר לארץ הקודש, הן או לאו, ואין משיב לי ומגיד לי. אלא בקושי גדול שהשיב לי הנך רואה שאני חולני ומה אתה רוצה ממני. והאמת שכך היה ער שבת שעבר, היסורים בכל גופו נרא מאד שאי אפשר לתאר אותם, כמוכן מהמעט שכבר כתבתי. אבל בי"ה משבת שעבר שמצבו בי"ה החל להשתפר, ובכל לילה מליל ראשון – היינו מוצאי שבת קדוש תצוה יום שני דפורים (המשולש דפורים הירושלמי) – הייתי ער אצלו עד חצות לילה, והיתה ביני לבינו שיחות פלאות רבות. ובכל פעם שהזכרתי נידון ביאתו לארץ הקודש הניח ראשו בין ברכיים הקדושים ועלה בסילחים כדרכו בקדוש תמיד – (הגם שהגני איש הדיוט ואינו יודע מה זאת? אבל בכל זאת גם בעיני בשר שלי ראיתי שהוא עולה השמימה, ודי בזה כי לא איש דברים אנכי בזה), אבל תשובה ברורה שיאמר כי הוא זה, לא זכיתי לשמוע ממנו.

ובליל מוצאי פורים – זאת אומרת ליל ב' שבת שעבר, נתאמצתי יותר ויותר מכפי כחי, והבאתי אתי עמי כל המכתבים שקבלתי מכם במשך אלו השבועות, וזהו פלא כי כל מכתב שנקרא לפניו פעם אחת אינו רוצה לשמוע עוד הפעם, וכאן פנים ודבר חדשות ראיתי, שקראתי לפניו כל המכתבים והוא הטוה אזני קשבת לשומעם פעמיים ובשים לב ובדקדוק על כל מלה ותיבה. והנה אחרי כל ברכה וברכה שקראתי לפניו מהמכתבים, ענה בפיו קדשו ואמר: אמן (וזהו דבר גדול...). ואחר כך ראיתי מה שראיתי, והוא שאל לי שאלה שאינו מהראוי לגלותו בכתב והשאלה היתה בעומק מאוד. והבנתי שעכשיו רוצה לגמר הדבר אלא שנסתפק ועלה (וכדרכו בקודש לשאל אפילו ממני), ומרוב ההתפעלות שהיה לי לא יכולתי להשיבו תיכף, ויצא דמעות מעיני, והשבתי לו מה שהשבתי לו, ובי"ה שקלעתי היטב אל המטרה. ואמר לי תבוא ביום הששי.

וביום הששי באתי לבית החולים (הוספיטאל), וגם הבאתי עמי מכתב דמר ששלח לי 'עקספרנט' (הגם שנתאחר יותר ממשוט), וקראתי לפניו את באות. אחר כך בא חכם אחד ותלמיד חכם מחכמי הספרד לבקרו, ופתח פיו קדשו

ואמר: הנה יש במונקאטש רב גדול הוא אדמור"ר, והוא באמת צדיק יסוד עולם, עוכר ה' במסירות נפש, והנו חולני ולוחם מלחמת ה' במסירות נפש כנגד כולם וסובל הרבה, ואינו מחניף לשום אדם בעולם, וכמעט אין עוד כמוהו בדור הזה, ואני אהב אותו, הוא אהב אותי. הנה זה חכם אָשר הודיע לו שהניי חולה, והצדיק הקדוש הזה מצטער מזה הרבה מאוד, ומי ביקש זאת מידו שידע זאת להצדיק הדור הזה ואיש אלקים, לצער אותו כל כך? ואני שתקתי כי אמרתי טוב שיכנס החץ בי, כי הניי ידע את האיש אלקי הזה ואת שיחו, אחר כך גמר עם החכם הביקור והחכם הלך. והיה כמו חצי שעה להדלקת הנרות, ואני עומד ומחשב מחשבות אם לדבר אתו עוד נדון זה או לאו, יען שהזמן קצר. ופתאום הקול נשמע, חכם אשר! עכשיו בא העת להשיב לאדמור"ר ממונקאטש. והנה אף שמעולם לא כתבתי בזה העת שהוא סמוך להכנסת שבת מלכתא, אבל לא אמנע הטוב מבעליו ותן לי קולמוס ונייר, (והנה עד שאלך הביתה להביא נייר חיו וקולמוס היה עובר החצי שעה ונגמר, אבל ב"ה אף על פי שאיני חכם, אבל עיני בראשי שהכאתי עמי קולמוס וחתרכת נייר קטן, יען שלא חשבתי שהוא יוכל לכתוב, אלא רק אשמע מה חכם הוא אומר, ואני אעתיקנה מפיו קדשו בכתב). ונתתי ליד קדשו הקולמוס וחתרכת הנייר, ושאל לי מהיכן ידעת להכין נייר וקולמוס, דבר שאני עוד לא ידעתי עד עכשיו? השבתי לו בבדיחות (כי הוא אהב לשמוע מילי דבדיחותא) אני מקושר וקרוב לרוח הקדש. ובצהלת פני קדשו שתק ואמר: מהר מהר כי שבת בא, חכיתי שבפני נכתב ובפני נחתם ככתב יד קדשו. (ומה שנשתנה הכתב מעט, מחמת חלישת כוחו, וגם הוא רגיל בקנה לא בקולמוסות שלנו). ואמר לי תלך אל הפאסט, אבל תיכף כשיצאתי מבית החולים כבר נשמע קול תרועת השופרות (כמנהג ירושלים שתוקעין בשופרות קדם הדלקת הנרות), ואפילו למקה לא הלכתי.

הנה כליל שבת קודש אחרי הסעודה הלכתי אליו ללן שם הלילה, ותיכף שאל אותי אם מסרתי המכתב להפאסט? ואמרתי לא! כי אפילו למקה לא הלכתי. דיבר עמי הרבה מאוד כמעט שהגיע חצות, והכל ממעלת כבוד קדשתו שליט"א. ואמרתי בדעתי כמוצאי שבת קדש לשלוח טעלעגראם למונקאטש להחיות את נפשו. ובבוקר אמר לי שעד היום לא ירד ממטתי, והיום בדעתו שיבוא המנין לביתו בבית החולים להתפלל, שהיום בעזרת השם ירד מן המטה לעלות לתורה, ושמחתי מאוד. ואמרתי ב"ה נסים גדולים שעשה ה' לנו, וכמו שזכינו ליואם יקום, כן נוכח בקרוב ליהיה הלך כחון ונק' (שמות כא, יט). אמן השיב.

הנה ב"ה מצבו יותר טוב. אבל עוד הקאטעטער מוכרח לעמוד כל הלילה בפנים (ועל ידי זה מוציא השתן), אבל ב"ה יש לו מנוחה בלי יסורים ומכאובים. וב"ה מדבר כמקדם, וגם בדברי תורה כמקדם.

גם בליל שבת קודש בתוך השיחים אמר: האם חשבת שאני אכתוב? ושהיום לערב סמוך להכנסת שבת אכתוב מכתב, אבל מה אעשה גם אני לא ידעתי, אבל אגיד לך כי 'משמים' היתה זאת שאכתוב עתה בערב סמוך לשבת, שבת שלום, וניים מר.

עכשיו אחר הבדלה עשיתי הנוסחא מהטעלעגראם: 'להסבא הוטב וכתב שיבוא ברנ', ובוודאי יגיע לידכם הלילה המאירה הזה הטעלעגראם, וכן יהי רצון שבא יבוא בקרוב ברנ'ה אמן.

ממש תחי רוחנו ורוח בני ישראל הצמאים ומאויים לבריאתו ודבריו הקדושים. אין די מילין בפי להודות להשם יתברך על חסדו הטוב, כה יוסיף ה' לטובה, ויאמץ כחו וחילו לאורייתא בחזקת גופא ובריא דאלים טובא. ומצל אין אנו כמה פעמים ביום תמיד על חיי דמרן שליט"א עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו, ויוליכנו קוממיות לארצנו, במהרה בימינו, בחיים חיותנו, ובכל טוב סלה.

ועתה עיני כלות ומיחלות בגעגועי הנפש לראות את פני קדוש מלכנו הייז ולנשק ידיו הטהורים, בתוככי ירושלים עיר הקודש תובב"א. ובדעתנו אם ירצה השם לנסוע מכאן ביום א' ערב ראש חדש אייר. וזמן ביאתנו לטובה נודיע בוודאי על ידי טעלעגראם לכוללנו יצ"ו.

ואחתום בברכת רפואה שלימה לרבינו בתוך כלל ישראל, וישוב לביתו במהרה בימינו מבית החולים בריא אולם לאורך ימים ושנים טובות, וביני לביני נצפה בעזרת השם יתברך לביאת גואלנו במהרה בימינו. ונאכל מן הזבחים ומן הפסחים במקום הקודש בשנה הזו בתוך כלל ישראל, ושמחת החג בכשרון ושלום וכל טוב סלה.

דברי המצפה לראותכם בשמחה וכל טוב, חותם בקידה אפים, ומצפה לרחמי שמים, בתוככי ירושלים, באהבה רבה ואהבת עולם.
חיים אלעזר שפירא

בכל זאת נהנה הסבא קדישא שליט"א מאד על תפלת הצדיק שהתפלל עבורו, ומודה לו על זה באלפי החיות. גם קרא בהעתן (יידישע צייטונג) המודעה, שהר' רוד [שפירא] הביא לו העתן.

ומעתה אין חדשות, הכינו לכם הדרך ובו ירוץ צדיק עם מליו, ויהי דרככם הצלחה, והשם יתברך ישמור צאתכם ובואכם לשלום, וביני לביני נוכה שפתאום יבוא האדון להיכלו הכבוד, ויתקע בשופר גדול ונגילה ונשמחה בישועתו אמן.

וגם זאת הוא לפלא שהסבא קדישא ידבר כך, כי כל דבוריו ושיחותיו טמירין ונעלמים הם, אלא שיועד שהגני כותב כל מלה ומלה ממנו, לכן גילה דעת מעט מלת 'משמים', די"ל. וגם נראה מזה אהבתו אל כ"ק שכין שנגמר אצלו שיבוא מר לארץ הקודש לא אחר הדבר, ועשה מה שעשה, וכתב וחתם וגמר הענין לטוב בעזרת השם אמן.

חג המצות יחוג בדיצות ובכשרות. הכותב החותם ברנה ובשמחת הלב המצפה בקרוב לקץ הפלאות.

עבדו ישעיה אשר זעליג מרגליות בן מעני רעכיל

ו. ובהגיע תור מכתב עוז האחרון הנזכר, כתב נבחר לשון צדיק הסבא קדישא לידו הגדולה של רבינו, עוז וחרדה במקומו, ונתמלא ביתו אורה, וכיון שניתן לו רשות לבא, לא התמהמה כלל ומיד התחילו לעבוד ולמשא בהכנה דרבה לכל צרכי הנסיעה. וגם כאשר נתודע כי ההוצאות עם האניה המהירה ההולכת מטריעסט אלכסנדריה עולים יותר מכפלים מאניה פשוטה דרך טריעסט-יפו, אבל אדמו"ר לא חש לזה, ועד מהרה ירוץ בחפזו עם אניה המהירה, שעל ידיה יעלה ויבא ויגיע לעיר הקודש בימים אחדים במוקדם. והגם שרבים וכן שלמים בקשו את רבינו שיעכב את נסיעתו עד אחר שבועות כי אז היו נוסעים הרבה אנשי שלומינו, וברוב עם הדרת מלך. אבל רבינו לא רצה לעכב כלל, ולא אלמן ישראל, כי נתלקטו גם לאניה הלזו שיירא חשובה אפרתים ואנשי שם, הלא הם כתובים למטה בזה⁴ נקובים בשמותם, לזכר עולם יהיו, לחיים וברכה למשמרת שלום.

4. אלה שמות בני ישראל הקדושה הבאים לארץ הקודש בעת ההוא יחדיו, יהי ה' עמם להחיותם בכל טוב סלה, עדי יעלו לציון ברנה, ובקיבוץ נרחי כלל ישראל במהרה בימינו אמן:

(א) כ"ק רבנו גאון עוזנו מרנא ורבנא מו"ה חיים אלעזר שפירא שליט"א האב"ד דק"ק מונקאטש והגלילות יצ"ו.

(ב) המיול"ח הב' הח"ב בנש"ק מ' ברוך יהושע ירחמיאל שליט"א ראבינאוויטש.

(ג) הרה"ג מו"ה יצחק צבי לעבאוויטש שליט"א האב"ד טשאפ והגליל.

(ד) הרה"ג מו"ה בנציון וויעזעל שליט"א אב"ד טארדא והגליל.

(ה) הרה"ג מו"ה הילל וויינבערגער שליט"א אב"ד דונא סערדאהעלי.

(ו) הרה"ג מו"ה שלמה צוקער שליט"א אב"ד האלאס והגליל.

(ז) הנגיד המו"מ מו"ה חיים ברוך עהרענבערג הי"ו מסטראסק.

(ח) הנגיד המו"מ מו"ה יהושע יהודא לאווינגער הי"ו מוואיטצען.

(ט) הנגיד המו"מ מו"ה יצחק ליב הערמאן הי"ו מוואיטצען.

(י) הנגיד המו"מ מו"ה דוד וויענער הי"ו מקאראניע (עם זוגתו תחי').

(יא) הנגיד המו"מ מו"ה ליפמאן קליין הי"ו מוענטא.

(יב) הנגיד המו"מ מו"ה מרדכי זעעלפריינד הי"ו מהאלאס.

(יג) הנגיד המו"מ מו"ה שמואל סאמעט הי"ו מב' קערעסטיר.

(יד) הנגיד המו"מ מו"ה חיים דוב גרינפעלד הי"ו ממונקאטש (משמש בקדש).

(טו) הנגיד המו"מ מו"ה משה גאלדשטיין הי"ו ממונקאטש (המחבר).

מאמר הלוך ונסוע

מדבר באופן והילוך הנסיעה,

מבית זבולו עד האניה

א. ביום א' פרשת תזריע מצורע ערב ראש חודש אייר תר"צ לפ"ק, התחיל רבינו לפלס מעגל רגליו וליישר אורחותיו, ואז כאשר בחכמה פותח שיעורים לימודי ה' עם בני הישיבה רבתי המסתופפים בצל קדושתו ותורת חסד על לשוננו, השמיע הוד קולו לפני התלמידים, יכלכל דבריו במשפט התורה על פי הלכה (ביורה דעה סימן ע"ר, סעיף א) דמוכרין ספר תורה לצורך פדיון שבויים, ועל כן לא יהיה זר בעיניהם על עזבם לזמן מועט, ובימים הראשונים של התחלת השיעורין כי סליק להתם לארץ ישראל, ויבטל על ידי זה תלמוד תורה דרבים בלימוד התלמידים ירח ימים, דבאמת ביטולה זה קיומה, ויהיה ה' אתו ודרכו יחפץ, לפעול פדיון השבויים כלל ישראל, וביני לביני המה יתמידו בתורתם, ומינה לא יזעו.

ב. ביום השני בשבת א' דראש חדש אייר ט"ו לספירת יושר, יום חסד שבתפארת, ינועו אמות הסיפים בהתחלת הנסיעה, לפני עת צהרים יצאנו בכי טוב ממונקאטש עם מסילת הברזל ישר עד עיר וויען.

ואם אמרתי אספרה כמו סדר ברכת הפרידה מאנשי העיר ובכל הדרך מאנשי שלומו של רבינו שבאו ללוותו, פאר וכבוד נותנים לשמו, ולזכרו תאות נפש, בכל מקום אשר דבר המלך ונסיעתו מגיע, כי יאחו צדיק דרכו לארץ הקודש, וכל אחד היה מתכוין לקראת המברכין לברך ולהתברך, וממש רעשה הארץ. [ורבינו בראותו כל אלה, הגיד ואמר: גלוי וידוע לפניך רבונו של עולם שלא לכבוד בית

אבא אעשה זאת, כי אם למען לקבל פני הצדיק הדור בתוככי ירושלים תו"ב]. ולמרות רצוני לצאת חוץ מגדרי ולהאריך בזה, כי אם בדרך כלל באתי לספר במקום אשר יחנו ואשר יסעו.

באנו לווען ביום ג' ב' דראש חדש אייר ערך שעה 9 בבוקר, ושם התמהמהנו קרוב לשני מעת לעת לצורך השתדלות רשיון הנסיעה (וויוזם העגיפטי) דרך ארץ מצרים אצל ציר מדינתם. וגם כי מרן דרש שם ברופאים לטובתו.

ג. מווען נסענו באור ליום ה' עם נתיב הברזל המתנודד בשעה 19.40, וכל הלילה בהעברת הגבולים של המדינות עסטרייך, יוגאסלאוויא, ואיטאליע, לא מימשו ידי שוטרי הגבול בהחבילות חפצים שלנו. וביום ה' בבוקר שכבר היינו בארץ איטליא, התפללנו על המסילת הברזל תפלת שחרית וקריאת התורה במנין מבני חבורתינו שנקבצו ובאו יחדיו — (וזהו מילתא דלא שכיחא במדינה הנזכר שיתפללו בציבור עוברים ושבים עלי נתיב הברזל, ובכל זאת אין פוצה פה ומצפצף מהנוסעים מערי הגויים אשר סביבותיהם).

ואחר התפלה שכבר סמוך ונראה עיר טריעסט, אשר חוף ימים תשכון, וכנחלים נטיו עלי נהר זה הים גדול, נתראה לנגד עינינו, ברכנו עליה ברכת עושה מעשי בראשית כהלכה (באורח חיים סימן רכ"ח, סעיף א). לב כל אחד דפק בברכה הלזו, כי חלקו אמרה נפשו דלא רק בראיה בעלמא קנה, כי אם מה' מצעדי גבר כוננו, לעבור בים דרך ובמים עזים נתיבה ברוב עוז ושלום.

ד. באנו לעיר טריעסט ערך שעה 9 בבוקר יום חמישי הנזכר לעיל, ג' אייר, הגביר הנכבד ותיק וחסיד וכו' מו"ה אברהם קאשיטצקי נ"י הביאנו חדריו לכבודו של אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע]. וכל היום ההוא, ולמחרתו ביום ו' ערב שבת קדש, היה לנו עמל ויגיעה רבה להשתדל אודות השגת וויוזם העגיפטי עבור החתן של אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע], שאנחנו כולנו השגנו לנכון זולתו, יען שהוא יליד פולין, והקאנוזל העגיפטי (בווין ובטריעסט) אינו נותן עבור בגבולו למי שיש לו תעודת מסע ממדינה הנזכר. ולא הועילו רובי ההשתדלות מכמה צדדים, גם על ידי שרים גבוהים, וזיל הכא קמדחי ליה אף שלא

היה נצרך כי אם דרך העברה בעלמא (דורכרייזע וויזום) על ידי אלכסנדריא וארץ מצרים. ועל דבר זה נצטער אותו צדיק רבינו (שליט"א) [זי"ע] למאוד — (וכמעט אין ולא ורפיא בידיה כל עיקר הנסיעה עתה, אם לא יוכל המיועד להיות חתנו החביב כבבת עינו לעלות אתנו יחדיו ושלא לעזוב אותו ח"ו באם הדרך).

ומכל אלה רבת שבעה לה נפשנו, זאת ועוד אחרת גרם לנו צער ואיו שמחה בלבבינו, כי בכל משך היותינו בטריעסט היה הגשם חזק שוטף, הולך כמעט בתמידות, שמים התקדרו בעבים אשר כסו את פני הארץ, ובכל מאמצי כוחינו התחזקנו בעזרת שוכן בערפלי טוהר, אשר מלא כל הארץ כבודו יתברך שמו.

מאמר נותן בים דרך

יבואר מסדר הימים אשר עברנו ארחות ימים ונהרות, בעזרת מוציא אמורים בכושרות

א. ביום ערב שבת קודש (ד' אייר) אחרי היותנו שם בטריעסט לטבול במקוה לכבוד שבת קודש, וקרוב לשעה ששית לפנות ערב, הלכנו אל הנמל בהובלת כל החפצים, ונכנסנו בשעה טובה להספינה הגדולה הנקראת 'זויעננא' ההולכת במהירות (שנעלל דאמפפער) מטריעסט עד אלכסנדריא של מצרים, נתיישבנו בקבלת שביתה בתוכה מערב שבת קודש מבעוד יום כראוי — (כדין המפליג בספינה כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים סימן רמ"ח, סעיף ג). והכינו את אשר הביאו למאכלי שבת קודש חלות ודגים ופירות, וכהנה, ואיש על דגלו ומקומו המוכן שנים שנים באו אל התיבה בחדרי האניה במחלקה הב', ויתר על כן במחלקה הג'.

מיד לבשנו בגדי שבת קודש והדלקת נרות של מצוה. ונמסר לנו מפיקדי הספינה אולם הגדול (הנקרא שפיזע זאל) להתפלל ולהנהלת השלחן להסב בסעודה, (כי אין עוד איש משאר העמים הנוסעים עם ספינה הלזו זולת בני חבורתנו). רבינו בא מחדר אהלו מעוטף בטליתו לצלותא דמעלי שבתא, ויתן בקולו קול עזו הודו וכו', כולנו נתעוררנו. ובאמירת הפסוקים יורדי הים באניות וכו', נתרגש כל אחד ברגש אימה, מפחד ה' והדר גאונו, אשר לו הים והוא עשהו, ובידו נפש כל חי, והוא יוליכנו לשלום קוממיות לארצנו. וכל סדר השבת קודש בהתפללות וזמירות והנהלת שלחן הטהור ונאימת דברי תורה כדרכו בקודש של אדמו"ר (שליט"א) [זויע], הכל כנהוג בביתו, ורוח חיים חדש הופיע בקרבינו. ובאו לתוך הספינה רבים מאנשי היהודים בטריעסט לשמוע אל הרנה ואל התפלה בליל שבת

קודש, ולתפלת שחרית ביומו. זולת רעיוני ושרעפי לבבינו בזכרינו באיזה דרך מוליכין אותנו לטובה מן השמים, לא הרגשנו שום שנוי שאנחנו באניה ובחוף ימים נשכון.

ב. ביום שבת קודש זריזין מקדימין לתפלת שחרית וקריאת התורה ומוסף וקידושא רבא, בכדי לגמור קודם חצות היום שאז יתרעם הגלגל הילוך הספינה, ויתרעש מהבאים בקרבה משאר העמים, ואנשי טריעסט התפרדו מאתנו בברכה כחצות היום. ראש הפקידים מחברת בעלי הספינה שבטריעסט (הנקראת לאיד) באו לחדר רבינו וקיבל על עצמו כי בהשתדלותו לאנשי בריתו באלכסנדריא של מצרים יתנו רשיון להחתן שלו לירד מהספינה שם וליסע הלאה למחוז חפצו, אבל לא היה בידו ליתן אחריות בטוחה על זה. על כן החתן (שליט"א) [ז"ל] הוכרח לצאת מהספינה ולעזוב אותנו (אחרי שלא השיג הוויזום של מצרים כנזכר לעיל (מאמר נותן בים, אות ב) ונשאר בטריעסט עם עוד איש אחד שיסעו שניהם יחדיו אחרי עבור ימים אחדים עם האניה ההולכת ישר מטריעסט עד יפו לארץ הקודש תו"ב. ואנחנו נשארנו בפחי נפש על ידי זה. ראש חברת בעלי הספינה הנזכרים לעיל העמיד את הקאמיסאר של הספינה לפני רבינו, וגזר אומר בפקודה לעשות כרצון מאווייו עם כל משרתיו עושי רצונו בכל הדרך באין מפריע, כיאות לכבודו ולכל החבורה.

ג. בחצי שעה אחר חצות היום, רבינו הלך לסעודת עתיקא קדישא, וכדרכו בקודש באמצע הסעודה התחיל בקול רם לנגן שיר היחוד לשבת אז ביום השביעי נחת וכו'. ובתוך כך הגיעה שעה 1, והספינה מתנענעת ללכת בשעה טובה ומוצלחת — (ביום שבת קודש תזריע מצורע יום הספירה של ישמחו, שמרם). בהגמרו הזמר הרגיש מתנועת תהלוכות הספינה, ואמר כי מלאכיו יצוה לך וכו', ובמחשבות יחדיו, בני חבורתנו כולנו מסובין בשלחן הטהור אז נדברו יראי ה' בהזכרת הראשונים כמלאכים תנאים ואמוראים שהיו יורדי הים באניות כנזכר כמה פעמים בגמרא, ומשאר צדיקים קדושי עליונים זי"ע. רבינו נתלהב בזמירת הפייט המיוסד לשבתות השנה שבין פסח לשבועות¹.

1. וראה בספר דרכי חיים ושלום (אות תרכט) שכתב: מפסח עד שבועות בכל שבת קודש שחרית בסעודת עתיקא קדישא היה רבינו מנגן הפייתים לשבתות הללו בין פסח לשבועות — אהבה וגאולה, כמנהג זקיני הגהיק בעל זרע קדש מראפשיץ זי"ע

מכל אלה נתאמץ לבבינו שלא היו התחלות קשות מתנועתינו דרך אניה בלב ים, והנסיעה היתה בעזרת השם יתברך בכי טוב כל יום שבת קדש וליל ראשון בשבת, רק בלאו הכי תפול אימתה ופחד על יורדי הים באניות, ויפן כה וכה וירא כי אין ישוב, וגם לא מדבר ויער, לא אילנות ועשבים, לא ארץ ולא הרים, זולת רקיע מלמעלה ותהומות מים יכסיומו מלמטה בכל ארבע קצוות, והם דומין זה לזה, כדאיתא בחולין (פט, א) דים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד, עיין שם. אך לכ הישראלי יודע כי גם כאן ה' הוא האלקים, ולית אתר פנוי מיניה.

ד. ביום א' ו' אייר עת צהרים נחה הספינה ערך שעה על שפת הים בעיר ברינדיזשי, ומשם והלאה בלב ים לא נחה עוד עד אלכסנדריא. כו ביום לפנות ערב רבינו יצא מחררו להגוזטרא שעל

— (עיין בספרו נמוקי אורח חיים סימן סח, סק"ב). ומאד המו מעיו, שפך כמים לבו ונפשו בנחלי דמעות, וכל השומע נתעורר ונתרגש בשעת זמירות פיוטים הללו.

ורגיל היה לומר, כי הפייטן מדבר קצת מעל לבו ומצייר צרות ישראל ממש כמו הדור הזה ימי חבלי משיח הנראים ובהתעוררות רחמים על גאולתן וישתעטן. והימים שבין פסח לשבתות בפרט בשבתות הדם, היה אצלו תמיד ביותר ימי התאמצות ותקוה לראש, שמחת עולם צפה לישועה וגאולה קרובה. ועוד יצלצלו באזנינו מדברותיו ובכיותיו בימים הללו, בשם התיקוני וזחר הקדוש (תיקון כא נה, א) כי בחג שבתות יתפרקון מן גלותא — (עיין שער יששכר מאמר עומר התנופה, אות יז. ובמאמר חג הבכורים אות סח, מה שכתב בזה הרבה). ועל כן ימי הספירה הם הכנה דרבה להגאולה שלימה בביאת בן דוד, שנוכה לקיים בפועל ממש (ויקרא כג, טז) והקרבתם מנחה חרשה לה' בבית המקדש במהרה בימינו.

כדברים האלה התמלטו בפיו בתשוקה נמרצה מדי שנה בשנה בתחלת ממשכה, עד אשר תוך ימי תקוה הללו היתה תום גאולתו כי שבה נפשו הטהורה לאביו שבשמים, לאור באור החיים, ביום המיוחס (ב' סיון) תרצ"ז — (עיין טוב טעמו בשער יששכר לחדש סיון (אות ה) שנקרא יום הזה יום המיוחס (יחז"ס טא"ג), כיון שנאמר להם אז (שמות יט, ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, שיהיה אומה מיוחדת. וגם באותו יום השיבו ישראל (שמות כד, ז) כל אשר דבר ה' נעשה, ולא חששו פן יהיה מהנמנעות לקבל ולעשות כל אשר דיבר ה', שכל אומה ולשון לא הרהיבו עוז בנפשם לקבל ולשמור מחמת חומר הדברים, אך ישראל סמכו על כח קדושת אבותם ויחוסם שיוכלו לקיימן, על כן קראו ליום ההוא בעולם יום היחוס כנוכר לעיל, כי סמכו על יחוסן, עד כאן דבריו הקדרשים).

זה היום עשה ה' יגיל וישמח בו, וטעם מעץ החיים וחי לעולם. אותו עוב לאנחות, והוא הלך למנחות. ונפשו תשביע בצחחות, עם צדיקי עולם בגן עדן העליון, ועינינו כלות ומיחלות לראות במהרה דיין בתפארת עחו בשוב ה' שכנינו יתברך שמו לעיר קדשו בביאת גואלט במהרה בימינו אמן.

פני חרצות, ומי ראה אותו ולא יצא מבני החבורא אשר תאין ומתכנשין, כי חיזו אדותא דימא לפניו, ונמשכו סיפורים ושיחות נאות.

התפללנו מנחה שם מבחוץ, ולתפלת ערבית נתאספנו האהלה, וכבר התחלנו להרגיש ראש לחלי ומדוה מנענוע הספינה וחזקת הגלים, עד שאחר התפלה עבר ובא גל של מים דרך החלון שהיה פתוח, ושטף במקצת לחדר שהתפללנו בתוכו, והיה לנו איומה קטנה והוכרחנו לסתום החלונות, הגם שאז שולט החום ביותר על ידי מרובות הקיטור הרבים. ושוב הלכנו על המעקה במדור העליון לקידוש הלבנה, וגם בלב ימים ונהרות ימחאו כף יחדיו ירננו, ובזמר טובים מאורות כו' כנהוג, וזה אל זה יאמרו חודש טוב בלב שמח, ובתקוה טובה להמשביח שאון ימים והמון גליהם פנה איש על מחנהו ואיש על דגלו. וכל הלילה אור ליום ב' הרגשנו ביתר עוז הילוך הספינה ותנועתה בחוזק וקול רוחות וגלי ים צלצלו באזנינו.

ה. ויהי בבוקר יום ב' ז' אייר ערך שלשה רבעי 9 היה לנו נסים גדולים, כי האניה 'אריענט' ההולכת דרך גריכנלאנד פגעה ובאה ברחבה של האניה שאנחנו בקרבה, סמוך ונראה לה ממש, כמו איזה אמות קרובה, והיה כפתע בין המות אילו היתה ח"ו פגיעתם רע בנגיעה זה לזה במצולות ים, וכבר נעשה תרועת רעש במדור העליון בספינתנו לכל הרואים, ועל ידי שמלחי הספינה הריעו בחצוצרות בקולות אדירים, לולי ה' שהיה לנו עושה נפלאות גדולות לבדו בחשרת מים והצילנו בדרך נס שמלחי ספינתנו עיקמו מעט הדרך בחפזון ותחבולות מכונה אשר הצליח לנו, וקברניטי דספינתנו הגידו כי נס כזה כמעט לא שכיח ושלא שמעו מהספינה אריענט שכנגדם קול החצוצרות והתרועות כנ"ל, ועד שעלתה רווח והצללה, וראו בניו גבורתו שיבחו והודו לשמו יתברך. מרן היה באותו זמן מלוכש בעדי עדיים השני זוגות תפילין (דרש"י ודריינו תם) של קריאת שמע, ולימודי ה' שהאריך אז, ואחר כך נודע לו את אשר נעשה והודה לה' חסדו, והזכיר זכות אבות וביחוד זקינו הקדוש ונורא מרן הרבי ר' משה ליב מסאסוב זי"ע וכהנה, ואחר תפלת שחרית (עוד בין תפילין דרש"י לרבינו תם) שתה משקה עם המסובין ובברכת לחיים זכר לנס.

ו. והגיד רבינו הקדוש אחר כך על ענין הנ"ל, כי נזכר אודות ברכת קידוש הלבנה ביום אתמול כי יעבור — (בלילה שלפני זה כנ"ל

במאמר הלז (אות ד) — ואשר לא היה אז עוד ז' מעת לעת מיום המולד — [ודרכו מאבותיו הקדושים זי"ע לדקדק עד שיעברו ז' שלימים ממש, וכמו שכתב בספרו היקר נימוקי אורח חיים סימן תכ"ו, ס"ק א], ולא הרגיש שום אחד מאתנו להזכיר ולעורר על זה בשעת קידוש הלבנה שלא הגיע זמנה בשלימות לפי הנזכר. אלא הכל בידי שמים, בכדי שיגן עלינו המצוה לתוספת זכות לטובה להנצל מצוקה במצולות ים. והטעים דבריו על פי דברי מרן הגאון איש אלקים קדוש היהודי מפרשיסחא זי"ע לתרץ קושית הבית יוסף הנודעה (בטור אורח חיים סימן תר"ע) דלמה מדליקין שמונת ימי חנוכה, והלא היה בהפך שמצאו שמן די להדליק יום אחד, ואם כן היה הנס רק ז' ימים. ומתרץ על פי קושית התוספות (שבת כא, ב ד"ה שהיה מונח) דאיך היו יכולין להדליק בהשמן שמצאו חתום בחותמו של כהן גדול, והלא נטמא בהיסט, עיין שם בתוספות. ואמנם יש לומר דזהו גופא היה עצם הנס בעת מציאת הפך, שלא עלה על דעת שום אחד מישראל או לשאול קושית התוספות ולהסתפק דאולי נטמא בהיסט, ואחד כך כאשר נעשה הנס ודלק השמן ח' ימים או ידעו למפרע כי טהור היה, וזולת זה לא עביד קדשא בריך הוא ניסא למגנא (ראה זח"א רא, ב), ומאת ה' היתה זאת הנס ביום הראשון גם כן שלא עלה ונסתפק שום אחד מהם בענין טהרת השמן והדליקו ממנו בלי שום חשש ופקפוק. ושפיר מתורץ קושית התוספות והבית יוסף כנזכר, עד כאן תורף דבריו הקדושים של היהודי בחכמת קדושתו ז"ל.

וסיים רבינו (שליט"א) [זי"ע] דזהו גם כן בנידון דידן, יש לומר דנסתבב לטובה מהמסבב כל הסיבות יתברך שמו שלא נפל בדעתינו למנוע עוד בלילה ההוא מברכת קידוש הלבנה מחמת שלא היה עוד שבעה תמימים מהמולד, בכדי שנקדשה באמת ושתגן עלינו זכות מצותה גם כן בשעת הסכנה ביום הזה כנשוא נס להצילנו מבור שחת וברוך השם נפשינו בחיים.

ז. בו ביום ב' אדירים משברי ים יחוגו וינועו כשכור, ובערך חצות היום בא מרן אל הגוזזטרא העליונה, וכל החבריא סביב שתו עליו ודיבר בדברי תורה, והראה קושיא וסתירה בספר שער הגלגולים (למה"ר חיים וויטאל הקדוש זי"ע) מה שהביא בסופו (הקדמה לו) (בנו

הקדוש מה"ר שמואל וויטאל זי"ע) מענין קבורת מקומו של התנא רבי יצחק נפחא, שפעם אחד כתב שם שמנוחתו כבוד סמוך להתנא רבי נחוניא בן הקנה בדרך צפת, ופעם אחד כתב (שם) שמנוחתו כבוד מחוץ לעיר טבריא. וגם במה שכתב שם (בהג"ה) דאינו כמו שאומרין העולם על רבי יצחק הקבור בחצר מערת רבי שמעון בן יוחאי שהוא רבי יצחק נפחא, עיין שם היטב. והעיר בזה דבשער הגלגולים הנזכר כתב בלשונו הטהור 'ציון הג' אשר שם' (וכללו עם רבי שמעון בן יוחאי ורבי אלעזר בנו, שהם שני ציוני קדושים והג' הוא של רבי יצחק), ונראה לכאורה שגם רבי יצחק טמון במערה עמהם. אבל קשה לומר כן — (מלבד דאנו רואין מבחוץ כי ציונו של רבי יצחק הוא רחוק הרבה ממערת רבי שמעון בן יוחאי ורבי אלעזר) — על פי הגמרא בבא מציעא (פה, א) שרצו לקבור את רבי יוסי בנו של רבי אלעזר ברבי שמעון במערת אבותיו, והדרה עכנא סביבה ולא קבלוהו, מפני שלא היה בצער מערה, יעיין שם. ואם כן איך קברו את רבי יצחק שם שלא היה גם כן בצער מערה — [ועיין לקמן במאמר סדר יום תשיעי אצל רבי יצחק].

וגם הקשה רבינו עוד על שיטת הב"ח (המובא בש"ך יורה דעה סימן שס"ב ס"ק ו') דאין לקבור בעל תשובה אצל חסיד, דבגמרא בבא מציעא הנזכר לעיל מוכח דאילו היה רבי יוסי בן רבי אלעזר בצער מערה היו קוברין אותו אצל אביו וזקיננו, אף כי רבי יוסי היה בעל תשובה כמובא שם בגמרא הנ"ל, וזקיננו ואביו היו צדיקים מעיקרא. [ועוד נמשך אימרא יאה מפה קדוש אדמו"ר (שליט"א) זי"ע] בעת ההוא מענין לענין של בעל תשובה על הגמרא קידושין (מט, ב) דהאומר על מנת שאני צדיק אפילו שהוא רשע מקודשת, שמא הרהר תשובה. אמנם יען שנוגע לפלפולא ודרך דרוש ולא בענינא דארץ ישראל וקברות הצדיקים אין כאן מקומו להאריך — [ועיין בשער יששכר מאמר שובה ישראל אות ב', עיין שם].

ח. וגם סיפר המעשה מהגה"ק מרן בעל אוהב ישראל מאפטא זי"ע אשר נודע כי אחרי פטירתו לחיי העולם הבא (ה' ניסן תקפ"ה) פתאום הקישו בדלתות המשמש שבידו המפתח של מקום קבורת המתים בעיר הקודש טבריא שיבא לקבור את המת. ובבואו והנה אימה חשיכה נופלת עליו, כי ראה הרבה מתים לאלפים שהלכו

אחרי הנפטר, ואמרו כי הוא הקדוש הצדיק מאפטא (הנזכר לעיל) שנפטר במעזיבו (ונקבר שם), ופעל בקדושתו שיביאו אותו ממרומים לעיר הקודש טבריא תו"ב. רצוה והגיד לנו רבינו הקדוש (שליט"א) [וי"ע] להזכירו בהיותו אי"ה בבית החיים בטבריא לדרוש ולחקור שם אם נודע איה מקום כבודו של הגה"ק מאפטא הנ"ל – [ועיין מזה להלן במאמר סדר יום אחד עשר].

ט. וכן בלילה אור ליום ג' לא נח הים מזעפו כי רבה היא, ורבינו דיבר בקדשו בסידור האפשרות מסדר תהלוכותיו בארץ הקודש, מה לפנים ומה לאחור, דבר יום ביומו – (להלן הכל על מקומו יבא בעזרת השם יתברך), ומענין ביקור קברי הצדיקים הקדושים שאם יהיה באפשרות היה טוב לילך בראשונה להר צפון ירכתי ציון טמוני קברי מלכי בית דוד, כי מי בראש דוד בראש הוא המלך המשיח אשר אליו לבבינו שואף זורח, ולאו אורח ארעא לאותובי דעתא מאבראי בשארי מקומות הקדושים טרם יבקר בהיכלו כבוד של המלכות – (אמנם לא איסתייע מילתא אחר כך בסדר הזה, כי המפתח של קברי מלכי בית דוד בהר ציון הנה הנם בידי הערביים ולא ניתן לפתוח עבורנו ביום ראשון ושני לביאתנו לארץ ישראל, רק בזמן מאוחר כמו שיבואר להלן אי"ה במאמר סדר יום חמישי, ועיין שם).

בכל הלילה אור ליום ג' ויום ג' בכלל ח' אייר, אז ירעם הים ומלואו ויתרעש בחזקה הספינה ויושבי בה, עד שכצפור נודדת כן איש נודד ממקומו הילך והילך בהספינה, וכמעט לא היה אפשר לעמוד ברגל בלתי נקיטת חפץ זיו או עמוד הבולטים מן הכותל כיתד שלא תמוט, וכל חכמתם תתבלע מקויים במלא מובן המלה, מרוב הפירוק וריסוק האברים אשר דא לדא נקשן, וכל אחד צועק בשעת הנענועין של גופו אנא ה' הושיעא נא. ורבינו התפלל תפלת שמונה עשרה דשחרית או בישיבה (שיוכל לכיין יותר), והתפלל אל ה' בחזקה. וגם הזכיר זכות הצדיק שנוסע לקבל פניו המאירים, וזכות ארץ הקודש תעמוד לגעור בשר של ים לבל ישטינונו, וסאונו ברעש אל יהי סואן, שנזכה להגיע למחוז חפצינו לחיים ולשלום, אך מיעוט הוא אשר קם סערה לדממה, ובתוחלת ממושכה כי קרובים והולכים אנחנו אל הנמל והישוב, ותשב רוחינו בקרבינו, ועד הנה ראינו

והרגשנו בפועל ממש איך ארץ ישראל נקנית על ידי יסורים (ברכות
ה, א), ורבת שבעה לה נפשינו ביבשה ובמים, וברוך ה' אשר לא
עזבנו ואל יטשנו לנצח.

מאמר מעבר לים

יסופר מעת אשר ה' לקחנו מעבר הנהר דרך ארץ מצרים,
ויולך אותנו קוממיות לעיר הקודש ירושלים

א. ביום ג' הנ"ל (ח' אייר) בערך שעה 2 אחר חצות היום אחרי דרך שלשת ימים על המים בהאניה, והנה ישוב עיר אלכסנדריא של מצרים סמוך ונראה לעינינו, ועל שפת הים יחד כולם נודה לה' חסדו יתברך שמו שהביאנו עד הלום — עולם חדש ובריות חדשות נתיצבה לקראתינו. ונישא עינינו על החוף ביבשה ונראה והנה שלשה אנשים נצבים, אנשי ירושלים מצויינים בלבושי לבנים כדרכם, שבאו לקראת אדונינו למצרים עד הנה — (והשיגו תעודות מסעות ברשיון לעבור מגבול ארץ ישראל לארץ מצרים, וטלטלו דרך קרוב מעת לעת משם ועד אלכסנדריא), מה טוב ומה נעים היה לנו המחזה הזאת ברגש חיבת ירושלים שנתעורר בקרב איש ולב עמוק.

צאתינו לשלום מהספינה ורגלינו דרכו על כף מפתן ארץ יבשה, בניקל עברנו הביקור משוטרי הגבול מבלי התעכב הרבה, רק בבדיקה כל דהו בראיה בעלמא של א' או ב' מחבילי החפצים הרבים שאתנו, על ידי השתדלות הגביר הספרדי היקר ונעלה חו"ג מו"ה דוד אליהו נ"י [ע"ה] בן הגביר האדיר המרומם לתהלה מו"ה עזרא אנזאראט נ"י [ע"ה] מאלכסנדריא, אשר על פי מכתב שקיבל בשם מרן הסבא קדישא מה"ר שלמה אליעזר אלפאנדרי מירושלים ת"ר"ב — (שהיה מלפנים רב וחכם בדמשק מקום מגורו של הגביר הנ"ל גם כן מקדם, והוא ממעריציו ומאנשי שלומו) — חכה והמתין אצל הנמל עם הרכבת האויטאמאביל שלו, ובסבר פנים יפות הביאנו חדריו של בית עזרא הנ"ל — (בעיר אלכסנדריא), ארמון נחמד למראה ובסילקי גדולה — [עיין מסכת סוכה (נא, ב) מיופיה וגדולתה דאלכסנדריא

של מצרים, עיין שם היטב], כי הוכרחנו להשתהות שמה מעת לעת שלם עד לעת מצוא מרכבת הקיטור מסילה העולה בית אל לארץ הקודש ת"ב.

ב. ולא אמנע מלרשום פה באותו ענין של ארץ מצרים, כי עוד טרם נסיעתינו היה לנו מביתנו חליפות מכתבים עם רב גדול אחד מיקירי ירושלים ת"ב אשר שאל כענין מסדר צאתינו ובואינו וכו', ודרש דעת עליון של מרן (שליט"א) [זי"ע] באיזה דרך יאחזו צדיק דרכו, אם באניה ההולכת מטריעסט לאלכסנדריא, או ידקדק ליסע רק באניה ההולכת ישר מטריעסט ליפו עיר הקודש, בכדי למנוע מלעבור דרך ארץ מצרים.

ואז צוה עלי להשיב להנ"ל בשמו, כי מי לנו גדול מרבינו האר"י החי זי"ע אשר היה דר ונתגדל בארץ מצרים, (היינו אחרי שנולד בעיר הקודש ירושלים – [כנדוע שם הבית אשר נולד בו, וזכיתי בעזרת השם יתברך לראותו וליגע בו יד בקודש פנימה – והוא סמוך לבית המדרש של האור החיים הקודש בירושלים], הלכה אתו אמו לארץ מצרים ומשם לקח אשה – ועיין כל זה בשם הגדולים להגה"ק חיד"א זצ"ל (מערכת גדולים ערך י, אות שלב)). וכן רבינו הרמב"ם זי"ע נהג נשיאותו ברמה במצרים – (וקבורתו בטבריא, כנזכר להלן במאמר סדר יום אחד עשר). ובעקבותם נלך על משכנות הרועים ובאורם לנו אור עד נכון היום, [ועיין ברמב"ם הלכות מלכים פרק ה' הלכה ז', וברדב"ז והגהות מיימוני שם, מה שכתבו בענין זה לצדד היתר לדור במצרים שהוא נגד הכתוב (שמות יד, יג) לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, עיין שם היטב]. ובפרט שאנחנו נעבור דרך עובר בעלמא, אין כאן בית מיחוש כלל, רק אעברה נא ואראה את הארץ הטובה בעזרת השם יתברך, עד כאן.

ג. ונשובה ונחקורה לסדר היום לפנות ערב ביום ג' הנ"ל, הלכנו לבית המדרש 'שערי תפלה' של הגביר הנ"ל באלכסנדריא, וכבר אנשי הספרדים (פרענקין) דשם עמדו באמצע תפלת לחש דשמונה עשרה של מנחה, השליח ציבור העומד על הבימה (העומדת בתווך הבית המדרש) התחיל השמונה עשרה דחזרה בקול נגינת התפלה כדרכם, ובמבטא הספרדית אשר עדיין רחוקה היה ממנו וכמו זר נחשב

אצלינו, ושיעור לימודם שבין מנחה למעריב ביטלו או לכבודו של רבינו, ופינו מקום לתפלתינו בנוסח ובמנין שלנו (רק הבעל תפלה אצל השלחן כנ"ל, כמנהג המקום). אחר כך תדיר קודם, התפללו הספרדיים ערבית וספירת [כ"ג] העומר, (וקודם הספירה אמרו ב' פעמים הכתוב ואומר לך בדמיך חיי — המכוון בכוונת הספירה לידועי חן. ולשאלת רבינו על זה, השיבו שנובע המנהג ככה מהגה"ק מרן חיד"א זצ"ל). ואחריהם התפללו שוב בציבור שלנו לנגדם, והמה ראו כן תמהו, בפרט בשמעם קול עוז של מרן בספירת העומר ותפלת הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש וכו'. הכרנו באנשי המקום סימני רגש ונשקו ידי מרן בפרידת שלום וברכת דרך הצלחה בכל אותות הכבוד.

נתפעלו מהם ומתפלתם והתנהגותם, ורבינו בהתרגשותו רחושי מרחשן שפתיו בינו לבין קונו, וחפץ להצדיק עם זו, ואמר מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ויש לך רבונו של עולם בנים עובדים אותך בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר בכל ארבע כנפות הארץ.

ד. למחרתו ביום ד' (ט' אייר) טבלנו במקוה שאצל בית המדרש עזרא שם — (על שם אחד גדול מלפני מאות שנים). טבילה הזאת היתה כבר הכנה דרבה לטהרת הנפש טרם נכנס לטרקלין והיכל המלך בקדושת ארץ ישראל. בעברינו בבית המדרש הנוכח מצאנו כמה ספרדים מכובדים, ומהם בנתינת שלום ומנשיקות פיהם לידי רבינו, ברגשי כבוד האצילו ברכה ותפלה בתקוה לגאולה שלימה ולעלות לציון ברנה, ורבינו זלגו דמעות מבין ריסי עיניו ברגש תמימת ישרם, וגדול העונה אמן אחר ברכתם.

ה. אחר כך באנו לבית הכנסת המיוחס לאליהו הנביא ז"ל ברחוב העיר אלכסנדריא, והוא רחבת ידים כלילת יופי, ושם התפללנו שחרית בציבור שלנו עם ברכת כהנים כמנהג המקום וכמנהג ארץ ישראל — (עיין בטורי זהב אורח חיים סימן קכ"ח ס"ק ל"ז בשם הבית יוסף, דבארץ ישראל וכל מלכות מצרים נושאים כפים בכל יום, עיין שם)¹.

1. וראה לקמן מאמר סדר יום שלישי, אות ד.

במזרח הבית הכנסת בצד שמאל של הארון קודש המוקף בבנין בימה נאה, חקוק וחרות על האבן שבתוך הכותל בלשון הזה:

מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל, מה נורא המקום הזה, זאת לזכרון על זאת בית הכנסת הקדושה הנקראת — ק"ק אליהו הנביא ז"ל — אשר הוא קדומה, ולא נודע לנו זמן בנינה, רק מצאנו בספר המסעות של מעלת הרב ר' עובדיה מברטנורא ז"ל בנסעו מאיטליא לעיר הקודש ירושלים ת"ו בשנת זמ"ר לפ"ק 5247 עבר על דרך פה אלכסנדריה יע"א, וכה דברו שמצא בה בית הכנסת קטנה ורוב הקהל מתפללים בה, כי היא מיוחסת לאליהו הנביא ז"ל.

ובשנת ה'תק"ן 5550 אשר בא נפליון פרימו נחרבה בימיו, ובשנת ה'תרי"ו 5610 השתדלו מע' הגבאים וכו' בהשגחת עט"ר מע' הרב ר' שלמה חזן ז"ל ובנו אותה וכו' וכו'.

עד כאן.

ובספר שם הגדולים (למךן חיד"א זי"ע) במערכת רבינו עובדיה מברטנורא הזכיר גם כן מזה, יעוין שם.

1. מאלכסנדריא נסענו ביום ד' הנ"ל עם הרכבת מסילת הברזל בשעה 3 אחר צהרים לעיר הקודש תו"ב, דרך בענה-א-קאנטארא-לוד. בקאנטארא הוא הגבול שבין ארץ מצרים לארץ ישראל, ושם עברנו (בתחלת הלילה אור ליום ה') את נחל סואץ, ומעבר לתעלת בריכה הלזו כבר זכינו לספר ביציאת מצרים, ושם מתחיל ממשלת ארץ ישראל. ואחרי ביקור התעודות מסעות ערך שעה עשירית בלילה עלה נעלה על מסילת הברזל אשר תלך גם על אדמת קודש של ארץ ישראל. אמנם בעונותינו הרבים עדיין כמו אדמת נכר נדמה לנו, בראשונה בהצטייר והתיצב לנגד עינינו מושלי יהודים אנשים אחים אלינו קרובים, ונתרחקו מאתנו על ידי מעשיהם הזרים, וחדשים מקרוב באו המה הציונים החפשים, ובלשון עברית יהגו בפיהם, וכה תראה שם בכל מקום אצל תחנות מרכבות הקיטור, ובהמרכבה בעצמה מבית ומחוץ בכופר לשונם שעשאהו חוק לעבודתם ומשוקץ

בעיני כל יראי ה', כי אין זה לשון הקודש של תורתנו והגמרא שלנו שקילנא טיבותם ושדיה אחיזריה — [זולת מבטא הספרדים המדברים בלשון הקודש מתולדותם והורתם בקדושה], כל זמן שישראל אינן שרויין על אדמתן על ידי קיבוץ גליות בדרך נס מן השמים, וכנודע שיטה זו המאושרה על פי תורתנו הקדושה מסוד חכמים ונבונים קדושים עליונים מדורות שלפנינו זצ"ל, ויבדלו החיים בדורותינו לאורך ימים ושנים טובות אמן.

ז. מרכבות הקיטור הנזכרת עוברת דרך המדבר אשר חנו בה אבותינו, ועליה נאמר (ירמיה ב, ב) זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. ואומריין כי גם רואין את המקום מרחוק אשר שם חונה הר האלקים הר סיני, ששכן עליו כבודו יתברך שמו בנתינת התורה הקדושה במעמד רגלינו ורגלי אבותינו, אבל אנחנו לא ראינו מאומה בחשכת לילה. במשך הזמן שעברנו בהמדבר הרגשנו אבק ועפר גדול שנדחק ונכנס ובא לפני ולפנים במדורי מרכבות הקיטור, גם אם היו החלונות והדלתות סתומים סתימא מעלייתא. — ובהנסיעה כל הלילה עד הבוקר אש תוקד בלב הישראלי, כי בכל פסיעה ופסיעה של מרכבות נתיב הברזל הגוף מתקרב יותר לפלטיין של מלך, ואיך יבא אל המלך בלבוש שק? השיבנו ה' אליך.

עתה אסדר י"ג מכילין דרחימו לנפשא, מהשלשה עשר ימים בארעא קדישא, ויכתוב משה את תוצאותיהם למסעיהם דבר יום ביומו, תמידין כסדרן בעזרת השם יתברך יבא הכל על מקומו.

מאמר סדר יום ראשון

ביאת הארץ

א. בבוקר יום ה' כאשר האיר פני המזרח להיותנו כבר מקדם עלי ארץ מבורכת, אז החל והואיל מיכלעי אורחים נכבדים מירושלים שבאו לקראת רבינו, וניצוצי התעוררות ערי הקודש והמחוזות הפריחו בחדרי בטנינו, ולקול צללו שפתינו, כאשר שמענו באיזהו מקומן של התחניות קול קורא עיר יבנה, ביתר, רעדה אחזתנו, הזאת 'יבנה' אשר חכמינו ז"ל סיפרו לנו מגדולתה בכמות ובאיכות, עד שהתנא הקדוש רבי יוחנן בן זכאי כאשר בעת החורבן עמד מפני חמת המציק להתתן לו ולבקש מלפניו על עמו, זאת היתה לו שאלתו ובקשתו 'תן לי יבנה וחכמיה' (גיטין נו, ב). וכן 'ביתר' יסופר (שם דף נח) לנו מגדולתה ולומדיה המרובים, ועתה רואין כל אלה שיקוף משומם בעונותינו הרבים, הן בכמות קטן מהכיל, והן באיכות איה תופשי התורה שמה, עד ישקיף וירא ה' משמים להיות רווחא לכל ארץ הצבי, ושבו בנים לגבולם. וכן בעברינו עוד דרך מקומות קדושים אשר שמענו ונדעם על ידי ספרי הנביאים ובעלי הגמרא שהציבו לנו ציונים מהם.

ב. ובפרט כשהגענו לעיר הקודש לוד שהוכרחנו שמה לעבור ממרכבות מסילת הברזל זאת לאחרת, וזכינו כאן להציג צעד מפתן כף רגלינו על אדמת קודש של הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, והנה קל זיע סגיא משבחין ומצפצפין על ידי המחנה גדולה אשר פגשנו, ועל צבאם איש זקן ורגיל ופרקו נאה, גבה קומה ובעל צורה יקרה, ושאלנו מי האיש הלזה ההולך לקראתינו, וענו הוא אדוננו רב האי גאון מצויין בחכמת האמת, קדוש ה' מכובד, רבי חיים שאול דוויך הכהן הגדול (שליט"א) [וצ"ל] — (בעל המחבר ספר

איפה שלמה וספר בניהו בן יהודע ושאר חיבורים), זקן ויושב בישיבה של 'רחובות הנהר' בירושלים עיר הקודש, וכמה נפיש חיליה בטלטולא דגברא רבא, כמותו ירבו בישראל — (הגם שהוא סגי נהור), ובא הוא וכל קדושיו עמו חכמי הישיבה הנזכרת של המכוונים והמקובלים, ועם ההגה"צ המפורסם רבי יעקב חיים סופר (שליט"א) [וצ"ל] רב הראשי לעדת הבבלים בעל המחבר ספר כף החיים על שולחן ערוך אורח חיים, וההגה"צ החכם רכי שלום יוסף הלוי אלשיך (שליט"א) [וצ"ל] רב ראשי לעדת התימנים בעיר הקודש תו"ב, ועוד גדולים חקרי לב מחכמי הספרדים, אשכנזים וחסידים, וחכמי ארם צובה שבארץ הקדושה, אי אפשר לפרטם כי רבים הם, (וכן ירכו). כולם התעוררו התעוררו כי בא אורח קדוש לגבולם. גבר עלינו למאוד ההתרגשות, מה ערבה לנו השעה הזאת בשעת נתינת השלום, ומלכי רבנן שרי צבאות ידודון ידודון, ומה יקר רוח חיים הנושבת בקרבינו בעת ההוא, ומה נהדר היה המחזה בהתועדות עם כהנא רבא הנ"ל, איך שנשקו ידיהם זה לזה, חסד ואמת נפגשו, צדק ושלום נשקו, בחיבה יתירה ושמחה רבה.

ורבינו זלגו דמעות מבין עפעפיו, ושאל והגיד לו למה הטרחתם כל כך בשבילי, ואני חשבתי דרכי לקדם ולקבל פניכם בירושלים ולשמוע לקח תורתכם בלימוד הישיבה בחכמת הקבלה — (עיין לקמן במאמר סדר יום רביעי). והשיב הכהן לעומתו, בשביל כבוד התורה באתי עד הלום להקביל פניכם, ובפרט צדיק בן צדיק כמותו, שהוא בנו של המקובל האלקי מרא דכולא תלמודא בעל המחבר ספר באר לחי ראי וספר דרכי תשובה זי"ע, אשר מתורתו אנו מתבשמים.

ג. כאן נמסר על ידי שליח נאמן מכתב עוז ברכה לקבלת פנים, דברי שלום ואמת, מהסבא קדישא מרנא ורבנא מה"ר שלמה אליעזר אלפאנדרי, ראשון לציון.

הנה הוא העתקתו בזה, ככתבו וכלשונו:

בע"ה, י' לחודש אייר שנת התר"ץ

אור ישראל וקדושו, נור אלקיו על ראשו, המאור הגדול, מעוז ומגדל, רב משרשיא, מבני עליה, רחימו דנפשי, דיתבי בתוונאי

מסעות ירושלים

דלבאי, דין הוא הדר, בקודש נהדר, רבי חיים אלעזר שפירא שליט"א.

היום הזה יום כשורה, ושמחתי באומרים לי כי הארץ האירה מכבודו, וישמח הר ציון ולישרי לב, כי שרתה שכינה בעיר קדשנו ירושתנו, ואני אברך ולי נאה לברך, ברוך מתייך לשלם, ברוך הבא בשם ה'. ויקויים בו ברכת משה רבינו ע"ה (דברים כת, ו) ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך, וכמאמר רז"ל במדרש רבה (דברים רבה פ"ז, ה) ודר מפרשה מעתה ועד עולם. ומן הראוי היה לקדם פניו תיכף ומיד שחולת אהבה אני, וארצה עד איש האלקים, אבל כעת לא אוכל לצאת ולבוא כידוע, ה' ברחמיו ירפאני רפואה שלימה, כן יהי רצון אמן. ובביאתו לפה יהא רעוא שיהא סימנא טבא לכל עדת ישראל, על גאולתינו ופדות נפשינו, ובא לציון גואל, כן יהי רצון אמן. החותם בכל חותמי ברכות.

שלמה אליעזר אלפאנדרי

וכן מכמה מוסדות צדקה וכוללים ושיבות שבעיר הקודש תו"ב שלחו תעודות ברכה מציון ליד הגדולה רבינו (שליט"א) [זי"ע], והביעו אומר רגש שמחתם עת הופיע לשם לטובה, וצהלו ורונו יושבת ציון בי גדול בקרבך קדוש ישראל.

ד. ומשם והלאה בשארי תחנות הקיטור עוד פנים חדשות באו, רבים וכן שלימים, אנשי שם מארץ ישראל מעוטפים בבגדי לבנים של שבת קדוש ויו"ט, בבואם לקבל פני המלך מרן (שליט"א) [זי"ע], ובאו לפניו ברננה וקול זמרה, ורבינו הפריע ומנעם מלומר, בנותן טעם לשבח דהלא אנחנו מחוייבים לקרוע בעונותינו הרבים, סגור בגדינו ולבבינו בראותינו ערי הקודש בחורבנם, ואיך נשיר את שיר ה' עתה, ועדיין בן דוד לא בא. ככה בכל הדרך מלוד עד ירושלימה היה העזרה בכל חדרי נתיב מרכבת הקיטור מלאה מבני ציון היקרים ורבנים חשובים אשר כצנה רצון תעטרנו לרבינו.

והתפללנו בציבור תפלת שחרית וקריאת התורה, ורבינו היה עולה במקום כהן וברך ברכת הגומל על החיוב של יורדי הים באניות. ואחר כך חילקו יין שרף ומידי דמיון בדיצה וחרדה, והנה ברכו כל עבדי ה' ברכת לחיים.

ואחדות האכסניא נעשה קטגוריא בין תלמידי חכמים ויקירי ירושלים, זה אומר אצלי ינוח צדיק ראשו לאושפיוזא, וזה אומר אצלי. ורבינו הקדוש (שליטי"א) [זי"ע] הגיד שישאול בזה עצת זקנים הסבא קדישא. ואמר איש אחד, הלא הסבא קדישא זה לא כמה דר בירושלים ואינו בקי בתכונות רחובותיה. ועל זה השיב רבינו הקדוש הלא הסבא קדישא נהירין ליה שבילי דירושלים של מעלה, ועל ידי זה בקי גם בירושלים של מטה היטב.

ירושלים וכותל מערבי

ה. חם לבי בקרבי בהגיגי מזה היום שקיינוהו, מצאנו ראינו, אשר לא ימוש מזכרונינו לעולם, זכור אזכור את יום ירושלים, הוא היום חמישי בשבת (פרשת אחרי קדושים י' לחודש אייר כ"ה תברכו לספירה) הנזכר לעיל בבוקר ערך שעה 9 (ולשעון ארץ ישראל 3), באנו לצופים ומשגיח מן החלונות של מסילת הברזל בתוככי ירושלים, וההשקפה בראשונה היה לנו אומר המבשרות צבא רב המון חוגג שעמדו אצל תחנת הרכבת בעיר הקודש לקבל פנים באהבת איתן אדוננו, וברוך שהחיינו וקימנו והגיענו למקדש מלך עיר מלוכה. והנה אדם כי יקריב ובבואו אל הקודש יתרחב לבו לרווחה, ימלא פיו תהלות אשר לזה זכה, ובפרט בהיותנו נגדה נא לכל העם, והעיר ששון צהלה ושמחה. אבל בטרם נסתה כף רגלינו הצג על הארץ, ראינו לרבינו אשר לו ככה, הנה זה בא אל עמק הבכה, ומיד עשה בבגדיו קרע שאינו מתאחה, בכך בכה בלב נשבר קרוע ומורתח, ועיני דמעות נוזלים, קרענו בגדינו בברכת דיין האמת — (בלי שם ומלכות) — ואמירת הפסוקים של צידוק הדין המבואר בב"ח בשם הלקוטים (אורח חיים סימן תקס"א)¹, שהעתיק רבינו לעצמו עוד בביתו.

1. עיין בב"ח חה לשונו: מצאתי כשאדם בא לירושלים ורואה את הקובה של בית המקדש שהיא עזרה, או חייב להשתחוות כנגדה ולקרוע את בגדיו, ולבכות ולהתאונן ולהתאבל ולדאוג על חורבן בית המקדש ולבכות במרה, ולקונן זה המזמור (תהלים עט) מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך וכו'. וכשקורע מברך ואומר ברוך דיין האמת כי כל משפטיו צדק ואמת, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול צדיק ישר הוא, ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו.

ולא היה אפשר לרבינו ליתן מהלכים בין מקהלות העומדים צפופים לקבל שלום, והוא עודנו עומד אצל החלון שבחדר מסילת הרכבת הקיטור מלובש במצנפת כובע הנקרא קאלפיק על ראשו – (בגד המיוחד אצלו לראש חודש ויומא דפגרא), ודמעותיו על לחייו, ופשט את ידו לחוץ ליתן שלום בסבר פנים יפות. ואחרי השתהות זמן ירד משם, ובאנו דרך המוביל פנימה לשערי ירושלים, ובסיועת שוטרי הממשלה בקושי גדול עברנו עם אדמו"ר בתוך העם, שברעש גדול מתנשאים לעומתו ואומרים ביראה קדוש, ברוך הבא! יחי! לסימן טוב ומזל טוב! ברוך חכם הרזים! ברוך שהגיענו לזמן הזה! יזכה לקבל פני משיח צדקנו ולראות ירושלים בבנינה בקרוב! קולות כאלה צלצלו באזנינו, הלא למשמע אוזן תאבה נפשינו, על כן המו מעינו, ורחף עלינו בכיה של שמחה וכמעט בביטול המציאות, והזאת העיר בלילת יופי משוש לכל הארץ ברגלינו תרמסנה אדמת קדש, ועין בעין נראה ביקר תפארתה, מה יקר חסדך אלקים שבצל כנפיו נחסה ונתלונן, ומה נורא המקום הזה שהביאנו עד הלום, בפעמי רגלינו להשתחוות לה' בהר הקודש בירושלים.

ו. מיד מתחנת מרכבות הקיטור נהלך ברגש על ידי אויטאמאביל ישר בדרך המלך לפני שארית פליטת נעימת זיו חמדתינו כותל המערבי הקדושה והטהורה. בדרך הנסיעה תוך העיר הקדושה עינינו הביטו עלי ציון ועריה, עלי ארמנות כבודיה ומשכנות מבטחיה, אבל רק בראיה בעלמא, ואין איש שם על לב בכל פרטיה ודקדוקיה של פסיעה ופסיעה כראוי לכל עובר אורח בעיר העתיקא קדישא, כי כל ראש לחלי וכל לבב דוי ויתר מקומו נזמזמו המוח בזכרינו את ציון, ואנה אנחנו עולים? והיו עיני רואות את מורי בפני קדשו וחירות של דמעות הנושרים מבין ריסי עיניו בחרדת קדש, ובהתקרב יותר למקום קודש הקדשים אתי חיוורא בצלם דמות תבניתו, גנוחי גניח ויילולי

וכשרואה ציון וירושלים הוא חייב כמו כן להוסיף על הקרע הראשון טפח, ולבכות במר נפש ולהתאנח ולומר בית מקדשינו ותפארתינו אשר עוד הללון אבותינו וערי קדשנו היתה לחרבה ולשרפת אש, כלה ה' את חמתו, שפך חרון אפו ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה.

וכשרואה שערי רחמים שהם בכותל מערבי הוא הכותל אשר בנה דוד המלך ע"ה, צריך לומר פסוק זה (איכה ב, ט) טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה' וכו', עיין שם.

ייליל, זלעפה ופלצות אחזתני ונאלמתי דומיה, וכל הרואים נבהלו נחפזו ונמס כדונג לבינו, עד שהגענו דרך הר ציון, ורחוב ההוא מקום צר מסילה העולה בית אל קדושת הר הבית, ושם כבר אי אפשר ליסע במרכבה רק לעלות ברגל, וברגלים כבדים הלכנו על רצפת אבני קודש בראש חוצות אשר עולים ויורדים בו וקהל גדול יבואו שמה אתנו, ועד כי אבני נזר מתנוססות לקראתינו, והן כל יקר ראתה עיינינו הכותל המערבי החמודה ויקרה, אשר קדושתה לא פקעה, ושכינת כבוד ה' לא זזה משם כנודע, ואינו חרב לעולם, כמו שאמרו רז"ל במדרש רבה (במדבר רבה פי"א, ב). וברוחב כל השטח תשעה טורי אבן בגובהם זה על גב זה, אבנים שלמות גדולות ויקרות, יחדיו תואמים ומשולבות, אשה אל אחותה, המה מלאכת הקודש בנין שלמה המלך ע"ה שרידי קודש של חומת הר הבית לצד מערב. (ומה שנבנה על טורי אבן הנ"ל עוד בנין אבנים בגובה, זהו רק אשר נבנה על ידי השר משה מונטופיורי ע"ה לשמירה והגנה מפני הגויים שלא ירמסו עליה כידוע). וציור הכותל ורישומה ניכר לכל באי עולם בחיבת הקודש².

2. כה כותב אחד מגדולי חכמי ירושלים הגה"ק הר"י משה חאגיז ז"ל בספרו אלה מסעי (דף יז), וזה לשונו: ומי לנו גדול מרבי אליעזר בן ערך שעיינו המה הרואות שנתקיימה נבואתו שהובאה במדרש הנעלם מפרשת ויצא בזוהר חדש דף מ"ד ע"ב, עיין שם — כד על גבי רב זירא ואשכחיה דעינוי נבעין מיא, ושמע רהוה אמר אבנא אבנא אבנא קדישא עילאה על כל עילאין בקדושתא דמארך זמיני בני עממיא לאתזולא בך ולאותבי גולמי מסאבין עלך לסאבא אתרך קדישא וכל מסאבין יקרבוך בך, ווי לעלמא בההוא זמנא וכו', עיין שם עד סוף הפסקא שהוא בעמוד ג'.

חזר ואמר לרב זירא דחזינא דעל האי אבנא זמינין לשואה סואבת עממיא ופגרי מתיא, מאן לא יבכה ווי לעלמא, ווי לההוא זמנא, ווי לההוא דרא וכו', עיין שם כי חזיון הוזה אשר חזה רבי אליעזר בן ערך מגדולי ישראל עיינו הרואות שבאחד מן המקומות שנבנה שם בתחום בית המקדש (הקיסר שלים שכבש המקום מיד הערלים) שהוא כעין דוגמא ראשונה, וקראן לכל אותן הציורים גם כן שמות, כשמות אשר היה להם מקדם עזרה ובית קודש הקרשים ומדרש שלמה, וכל מת שלהם שהוא בעיר קודם קבורה מכניסין אותו לכיפה שאותו החדר הוא נקרא כהיום מדרש שלמה, ולדעתי היא הלשכה הגדולה שהיתה לצד הדרומי לעזרה והיה משוך לצד המערב, והיא הנקראת לשכת הגזית. וחציה הפנימי לעזרה שהיה נחשב למקום קדש ועל כן לא ניתן רשות לשום אדם לשבת שמה כי אם למלכי בית דוד, והחצי הזה הוא הנקרא כהיום מדרש שלמה שבו מכניסין את המתים מדלת העם, כמו שנבאר לקמן. והחציה החיצונה להר הבית הזה נחשב למקום חול, לכן היה מותר לשבת בו, ועל כן היו נאספים סנהדרי גדולה של אחד ושבעים, אשר הששים ותשע היו יושבין לצד מערב בלשכה זאת לפני הנשיא והאב בית דין, וכולם היו יושבים בחצי גוץ עגולה, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות בית הבחירה (פי"ה, הט"ז).

וזה הוא בעונותינו (קהלת ג, טז) מקום המשפט שמה וכו', שיושבים כהיום שופטי הגרים הנקרא קאדי, והוא נראה מקום מוכן ומוזמן ומתוקן לבית ועד, כמו שהיה פתח אחד לצד החיצונה להר הבית, והוא אותו הפתח שיש לאותו בית לבוא בתוכו, ופתח שני לצד הפנימי אשר ממנו יבואו לעזרה. וזה עד סימן מובהק שרש מהבנין ישן, כי הוא מפואר מאוד בנין מלכים ממש, שכפי הנשמע בין הישמעאלים ששם היה חצר מלכות הקיסר שלים נייע כשכבש העיר, ומחמתו בא לידי גילוי בית המקדש שהיה שם.

וכך היא השמועה ששמעתי מפי המלומדים שבהן הבקיאים בדברי הימים של מלכות עותמאן שהם הטערקן שהיה תוכן גדול ביניהם, דששל מאות שנים קדם שכבש הקיסר שלים נייע את העיר כתב בספרו, זה לשונו כעין חידה: 'כשתתחבר ותכניס את השין בשין, ותתגבר השין ותכנוס תוך השין כפולה'. ואחר שהיה מעשה אמרו שהבינו את החידה, רהיינו כשהמלך אשר יקרא שין רהוא שלים, ימלוך בשנת שלש מאות שהוא שין אחרת, תתגבר השין שהוא המלך ותכנוס תוך השין כפולה, רהיינו דמשק וירושלים שכבש אותם בשנת שין. והם המספרים דכשכבש המקום ובחר לו לבית מושב אותה לשכה שאמרנו שהיא היום בית ועד משפטם, יום אחד ראה דרך חלון אשה גייה וקנה יותר מתשעים שנה שהיתה מביאה שק או קופה של זבל ומשלכת שם במקום סמוך ונראה ללשכה שלו, ועל זה חדה אפו, כי אף על פי שהיה רואה תחילה שהיה מקום אשפה לא שם לבו, כי אמר אין להקשות על זה למה כאן ולא במקום אחר, דגם במקום אחר היתה נופלת שאלתו, ואם כן אין לדבר סוף, אבל הואיל והוא היה שם סמוך ונראה חצר מלכותו חדה אפו איך ימלאם לבם בחוצפה כזאת להוסיף על האשפה.

ולכן שלח לאחד מעבדיו להביא את האשה ההיא עם השק שלה, וכשבאה שאל אותה מאיזה עם היתה, והיא השיבה שהיתה מהרומיים. עוד שאל אותה באיזה מקום היא דדה, השיבה לו רחוק מכאן שני ימים, לפיכך היא עייפה ויגיעה שהיתה מחוייבת כפי הנימוס שהטילו ראשי ההמון הרומיים להביא שק או קופה של זבל על כל פנים פעם אחד ביום אותם הדרים בעיר, ושתי פעמים בשבוע אותם הדרים סביבות העיר, ואחת לשלושים יום לכל הדרים ברחוק שלשה ימים, ולהשליך במקום ההוא, לפי שהיה שם בית אלקי ישראל, וכאשר לא היו יכולין להחריבה עד היסוד, גזרו בחרם שלהם ושלא יהיה להם תשועת נפשם אם לא יקימו סדר זה, כדי שישתקע שמו ולא יזכר שם ישראל עד עליו. ובכך אל יחר בעיני אדוני המלך אם באתי בשק של זבל נגד חצר מלכות שלך, כי לא להמרות עיני מלכותך עשיתי חלילה, רק מצד חיוב האמונה שלי.

המלך נייע שמע בנחת את כל דבריה, ואמר לעבדיו לעכב אותה עד ידרוש ויחקור אם כדבריה כן הוא, וצוה לאיזה מן העבדים שילכו ויעמדו מרחוק ולכל מי שיראו שמביא זבל לאותו מקום יקחהו לתפיסה ויביאהו לפניו. והנה גם הוא מצוץ מן החרכים ומשגיח מן החלונות אם היו באים, וכיון שראה הבואו לו עבדיו כמה וכמה מאותן המביאין ושאל את פיהם, ומצא דבריהם מכוונים אל דברי האשה, צוה להניחם בתפיסה. ופתח אוצרות כספו וזהבו ולקח כמה כיסים מלאים מטבעות, ועד נטל סל ומגריפה ותלה לו מאחוריו והוציא כרוז, כל מי שאהוב למלך ורוצה לעשות לו נחת רוח ממנו יראה וכן יעשה, והלך על האשפה ופיזר שם כיס מעות כדי שיהיו העניים קופצים עליה, ומחויבת הממון יקחו מהזבל שבאשפה, והוא עומד על גביהן ומזרז אותם על ידי פיזור ממון, ולשרים שלו כדי לחייבם בסל ומגריפה שבידו היה עומד ומתעסק עם דלת העם לפנות אותה האשפה כמוהם, ומי רואה הסל והמגריפה

ז. רבינו של נעליו וזרקם מעל רגליו, (ובתוספת קריעה שם על הקריעה שבבגדיו מיד בראותינו עיר הקודש ירושלים על פי השולחן ערוך אורח חיים סימן תקס"א), הנה זה עומד אחר כתלינו, והתקרב אליו בחולת אהבה, ידכה ישוח כבן אל חיק אמו בבכי עצום ורב, ואנחנו אחריו, וסביביו נשערה מאוד, וכאלו ח"ו חץ פלחה כליותנו הרגשנו בלבבינו, ומה מאוד געינו בבכי ובשבר רוח, אם אבן הוא נימוח, כשהתחיל רבינו בלב נשבר ונדכה לומר שם בשירי נעים זמירות ישראל במזמור לאסף אלקים באו גויים בנחלתך טמאו את היכל קדשיך וכו', וזה ענין אחריו וישקימו בדמעות שלישי, ואינו דומה אם עומדין במדחקי תבל ואומרים באו גויים בנחלתך וכו', או אם עומדין כאן באותו מקום המקודש ונראה לנגד העינים ממש איך באו גויים בנחלתך טמאו את היכל קדשיך. ונדמה כאלו עתה פתאום נפלה משמים ארץ תפארת ישראל ובאו רוצחים חרים ושמו את ירושלים לעיים, והיש מכאוב כמכאובה. וכן במזמור על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון וכו', ועוד שארי מזמורי תהלים אשר נפשו של אדמו"ר שפך כמים לבו נוכח פני ה',

שביד המלך הם לא יעשו כמוהו, באופן שכל אותו היום עמד שם והוציא כרוז בכל יום על האופן האמור והיה מפזר על גבי האשפה בכל יום כיס מעות, ועמדו כפי דבריהם בשלשים יום יותר מעשדת אלפים איש שהיו מפנים באותה האשפה עד שגלה את כותל המערבי והיסודות הנראין היום לעין כל. ובכל אלו הימים כל אותן הדומיים שהיו מביאין זבל מהם, היו בורחין חחרין לאחוריהם ומהם היו נתפסים, ומכל התפוסים הפילו גורלות עליהן ויצא שלושים איש ושמונה שצוה המלך לנתח אותם לנתחים ולקבעם במסמרות סביב לעיר, ועל הכפרים הסמוכים בכרוז חמור על כל איש ואשה תינק ותינקת שימלאנו לבו [אף] לרוק על גבי אותו מקום, כי קדוש הוא לאלקיננו.

אחר כך קרא לקצת יהודים דלים שהיו שם, דבר על לבם באמור הנה מאת ה' היתה זאת, ושמן גרם להחזיר עטרת הבית ליושנה כמו שהיה כאשר בנה המלך שלמה דשמי בקרבו, ואתם יש לכם דין קדימה הרי היסודות לפניכם בנו אותה על הרצאות שלי ואל תשגוהו בהוצאה. היהודיים נשבר לבם בקרבם וגעו כלם בבכיה, ולא ענו דבר. אמר להם המלך למה אתם בוכים, במקום שהיה לכם להיות שמחים כי למחיה שלחני אלקים לכונן את בית מקדשו אשר החריבו אותו הרומיים שהם ערלי לב וערלי בשר, ולא ידעו בערך קדושת מקום זה וסגולתו, אם על ממון אתם דואנים כבר אמרתי לכם כי על ההוצאות שלי תהא בונים אותו. ענה זקן אחד שבהם בבכיה רבה, יחי אדונינו המלך ויארץ ימים על מלכותו, אנו עבדיך מחוייבים לכוון את ה' אשר ייעצך, ולהחזיק לך טובה על חסדך זה האחרון מן הראשון, שאתה מתעבב הוצאת הבית, אמנם כפי אמונתנו אין בידינו לבנות הבית, לפי שאנו מאמינים ומקווים שהבית הזה יהיה לנו בני מאת ה' מן השמים כשהיה ברצונו יתברך ולא זולתו וכו'.

והיה ההתעוררות עד אין חקר. ומי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה נזולים בתפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו כמו בעת ההוא אשר עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים אחר כתלנו הקדושה בפעם הראשונה! והאם נשכחך ירושלים בירכתי ביתה וכותליה בנופת צוף אבניה בשעה יקרה הלזו? אשר זכינו להרכין ראשינו תיכף לסמיכה, ולעמוד שמה יחדיו עם רבינו נשיא אלקים בתוכינו המלהיב רגש עוז על תלמי הלבבות.

ח. ובאמת אין לתאר בחרט עלי גליון, ואי אפשר לצייר לפני תושבי גולה אשר לא טעמו עוד מעץ החיים, קדושת ארץ ישראל וירושלים, איך יחדד האיש ויתרגש מנועם זיו אור יקרת המקום של כותל המערבי, וארכבותיו דא לדא נקשן מפחד ה' והדר גאונו, ששיכן שמו בבית הזה מן הכותל ולפנים, הוא ההר חמד אלקים לשבתו המקום המקודש מכל מיני קדושות, וזה שער השמים תל תלפיות שהכל פונים אליו. הוא הר המוריה שעקד עליו אברהם אבינו את יצחק בנו ונעקד עלי עצים ואש בקדושה וטהרה יחודא עילאה. והוא המקום שיעקב אבינו ע"ה לקח מאבניה וישם תחת מראשותיו והשכיב גוף קדשו שם, ויירא ויאמר מה נורא. הוא המקום שהחזיקה את שתי בתי המקדשות ובהיכלה כולה נאמר כבוד פאר חמדת ישראל בהקרבת פרים ואילים כבשים ועתודים לריח ניחוח לפני אדון העולם יתברך שמו. והוא המקום ששימשו בו כהני ה' משרתי עליון באימה ויראה לפני ולפנים. והוא המקום הנבחר ומיועד לבנין משוכלל מן השמים בית השלישי הכי נכבד מקור בית חיינו, שכל ברואי מעלה ומטה מעריצים ומקדישים ומייחלים להתהדר בתפארתה ולחזות בנועמה קודש הילולים.

ועתה בעונותינו הרבים באשר הוא שם, שיקוץ שומם נבנה עליה, טירת טומאת הישמעאלים, והם הלכו בו שועלים, נבזים ושפלים — (עיין מסכת כתובות (סו, א) שקורא לערביים אומה שפלה). ונכרי כי מעייל לביתה דנפשיה קא מעייל שמה כשרירות לבו הרע באין מוחה, ועינינו רואות וכלות ואין לאל ידינו להושיע עד ישקיף וירא ה' משמים לטובה במהרה בימינו. ובכן אין לך בו חידושו בזה שלב הישראלי המזדעזע כמה מאות פרסאות מחוץ לארץ ביבשה ובימים לבא לשם, תתפרץ לפצעים וחבורות ונמס כדונג בקרבו, דהלא שם

קדושת המקום גורם ממקור ישראל להיות מרגיש כל אחד ואחד לפום דרגא דיליה, אחד המרבה ואחד הממעט, עלבון השכינה הקדושה כביכול ועלבון ישראל עם קרובו, ונכספה וגם כלתה נפשו לחצרות ה' לבו ובשרו באופן שלא יוכל להרגיש זאת בחוץ לארץ.

ט. ועובדא ידענא שיח קודש מרבינו הקדוש רבן של כל בני הגולה מרן בעל המחבר ספר דרכי תשובה וספר באר לחי ראי זי"ע, שהגיד כי מאוד חם לבו בקרבו בתשוקה נמרצה לראות בתפארת עוז קדושת ירושלים וערי יהודא, ובפרט להשתטח על ציון המצויינת קודש הקדשים דרבי שמעון בר יוחאי זי"ע במירון וכהנה, אבל לב יודע מרת נפשו שמרגיש בעצמו בעלותו לארץ הקודש ובהתקרבו למקום קדושת הר הבית וכותל המערבי לראותה בעודה בחורבנה, שלא יוכל לזוז שוב משם כי אפס חיותו, ותגעל הנפש את הבשר בראותו חילול הקודש והמקדש בעונותינו הרבים. ועל כן יירא לנפשו יחוס על חיבוריו שצריך עוד לסדרם ולחברם לטובת ותיקון העולם. ואם לעלות לצפת ומירון בלבד על ל"ג בעומר, אין זה מדרך ארץ והיורש לנסוע לארץ הקודש ולא להיות בירושלים פנת יקרת. לזאת גמר בדעתו שב ואל תעשה עדיף, עד כאן תורף דבריו הקדושים האמיתים היוצאים מן הלב טהור זי"ע.

כבחינה הלזו ראינו אפס קצהו בעין מבין, כי מפני גדול ההשתוקקות והשתפכות הנפש של רבינו (שליט"א) [זי"ע] והחיות רצוא ושוב אצלו, ואז אחרי גמר התפלות ובקשות — [וגם התפלל שם רבינו על אנשי שלומו וקרא והביט בתוך הפיתקא (של שמו וכב"ב הי"ו) אשר הכין לו ליתן להסבא קדישא כמבואר הלאה בזה], ונשיקות אבני חפץ של הכותל הקדוש מנשיקות פיהו, טועמיה חיים זכו, ובהתפרדו ממנה בעת ההוא, יפה כח הבן זאת היתה לו לחזק ולישא את רגליו, כי חשב דרכו לפנות משם ישר לקבל פני רוח אפינו משיח ה' האי סבא קדישא החכם המלך שלמ"ה רבי אליעזר הגדול, אשר בצלו נחיה בגויים. וזוה השביע בצחצחות אמונה את נפשו, כמים קרים על נפש עייפה, כי ממנו תקותו בחסד עליון יתברך שמו להתקרבות הגאולה.

י. וטרם אשים קנצי למילין מעניני הכותל מערבי אשובה ואחקורה, ממקורה הערה, שהעידוני בזה תלמיד חכם מופלג אחד, דאיתא בילקוט שמעוני (שמואל ב, רמז קמד) שמקשה דבכתוב אחד (שמואל

ב ז, ה) נאמר לדוד אתה תבנה בית, ובכתוב אחד (דברי הימים א יז, ד) נאמר לו אתה לא תבנה בית. ומפרש דהיינו שאתה מייסדו להבית, אבל אי אתה משכללו, ועיין שם היטב. ולפי זה הלא הכותל מערבי העומדת לפנינו כהיום הזה ועד עולם, מקובל ונדע שהיא מהיסודות של חומת הר הבית, ואם כן צריכין לייחסה עוד לדוד המלך ולא לשלמה בנו. וכן נראה לכאורה גם כן מגמרא סוכה (נג, א) בהא דדוד כרה שיתין וקפא תהומא, עיין שם. אמנם בחידושי אגדות מהרש"א שם (סוכה נג בסוד"ה ונשא אחיתופל וכו') כתב, וסיים בזה הלשון: ואיך שיהיה לא בנה דוד היסוד גם אחר שמצא מקומן, אלא שלמה בנאן, כדכתיב ביה (מלכים א ה, לא) ויצו המלך ויסיעו אבנים וגוי' לייסד הבית וגוי', וכמו שאמר לו השם יתברך לדוד האתה תבנה וגוי' והקימותי את זרעך גוי' הוא יבנה בית לשמי, עד כאן לשון המהרש"א. הרי מזה מפורש דשלמה בנה גם היסוד. ובאמת גם אם נאמר דדוד עשה היסוד, אינו מוכרח שהוא העמיד והתקיע אבני חפץ של הכותל אשר לפנינו, דאולי הוא כרה רק חלל של בנין היסוד, ומסתבר כן בפירוש הפשוט בהך דדוד כרה שיתין. דהלא לחד דיעה בגמרא סוכה (מט, א) איתא דשיתין עוד במעשה בראשית נבראו, עיין שם היטב ובמהרש"א שם (ובמסכת מכות יא, א). ולא על דעת שום אחד מספרי דורשי ארץ ישראל לומר דאבני הכותל הם שנבראו ונתקעו במעשי בראשית ביסודתם, אלא בעל כרחך הכוונה דחלל היסודות שבקרקע הם מעשה בראשית. וכן פירש רש"י בשיר השירים (על הכתוב ז, ב) כמו חלאים מעשי ידי אמון, דהוא מלשון חוליות הבור, עיין שם.

ועיין בספר חיבת ירושלים (מאמר מורא מקדש, אות ט) שהביא שם באריכות בשם אלה מסעי להק' מה"ר משה חאגיז זי"ע, וזה לשונו: דכותל זה לא נחרב מעולם, יען הוא בנוי ומיוסד על היסודות שבנה דוד שלא שלטה בהן יד אויב כלל וכו', כמו שאמרו רז"ל במדרש שיר השירים כו' אחר כותל מערבי של בית המקדש למה שנשבע לו הקדוש ברוך הוא לדוד שאינו חרב לעולם, כאשר עינינו המה הרואות שעדיין בקומתן בצביונן הן עומדין כאלו עכשיו נגמרו מיד האומן האלקי וכו', עד כאן לשונו. ומסיים אחר זה שם, וזה לשונו: 'זמ"ש מא"י ואה"צ שהכותל מבנין שלמה, על כל פנים היסוד הוא מדוד המלך ע"ה, עד כאן. הרי נראה דאין זה סתירה מהיסוד

על הכותל כלל. ועל כל פנים זה ברור כי האבנים הקדושים האלה הם מעשי ידי אומן סגולת מלכים, ועל שם דוד ושלמה כולה קרואה בנעימה³.

הסבא קדישא

יא. בחזירתנו מן הכותל, ורחובותיה מלאות אנשים ונשים וטף, הוכרחנו שוב לסיועת שוטרי הממשלה שדחפו את ההמון לפנות הדרך ליציאת צדיק מן המקום, עלה נעלה על מרכבת האויטאמאביל להוליכנו מחוץ לעיר העתיקה עד רחוב לבוא שכונת 'רוחמה', ששם מעון קדשו של מרנא הסבא קדישא הניל. ובבואינו לשם והמון רב נסבו על הבית שחיכו לראות כינוס לצדיקים, נאה להם ונאה לעולם. דלת חדר של בית נמוך נפתחה ואצל האיסקופה כמראה לבנת הספיר נראה לעינינו, אדם הגדול בענקים, משכמו ולמעלה גבוה, וראשו כפוף במקצת, עצמות חביבות דקות וצנומות נשקפות על פני עור בשרו וגופו, פניו נמשך בארוכה ואינה עבה, עיניו גדולות ושקועות כאודם פטדה וברקת, וגבותיו מלאות מסביב להם, זקנו מגודל בקצרה ובקטנות נימין לבנות, פאותיו במלא הפנים צבורין וכולטין משתי צדעיו כשלג ילבינו, שערותיו לא שחוקין ולא גדושים אלא טופפין, עוז והדר לבושו, תלג חיוור, בגדי משי של שבת קודש, מחציו ולמטה אזור רחב חגור על מתניו, וממעל למלבושיו כתנות אור מקיף ומתעטף בבגד ממולא בעורות שעירות מחממות, ועל ראשו כתם פז מצנפת כובע אדמומיות, ועל הכנף פתיל נאה (הנקרא פעס, כמנהג תהלוכות לבוש הספרדים וחכמיה). זיו תוארו מטיל אימה ופחד על רואיו, בפרט למי שלא ראהו עוד מעולם, והנה הוא מראות הסבא קדישא האיש המרגיז ממלכות בעוז קדושת תורתו וצדקתו, חד מן קמאי, מרן החכם הגדול רבי שלמה אליעזר אלפאנדרי ס"ט, ראשון לציון וירושלים, הנודע בהפלגת שנותיו, והיו ימיו מאה ועשרים שנה (בערך), לא כהתה עינו ולא נס ליחה, נגלה כבחור, נאזר בגבורה במלחמתה של תורה, הנגלות והנסתרות, כרכא דכולא ביה, בחריפות מוחו חכרונו עד אין חקר, ולו דומיה תהלה, (יסופר לדור ממנו כמה פעמים בספרנו הנוכחי, ובפרט במאמר חיות אש בסוף הספר משם בארה אפס קצהו מעוזו ונפלאותיו, יעיין שם היטב).

3. ועיין מה שכתב כזה באריכות בסמיכת חכמים בהקדמה דף ערעו, עיין שם.

יב. הוא עמד ומצפה לקבל בשמחה האורח הנכבד, ורבינו מיהר וחזיר גם הוא ליכנס אליו באש לוהט וחיבת הקודש, ובהכנעה וקידה נתן לו שלום והחזיר לו שלום בסבר פנים יפות בידו הגדולה. ואדמו"ר רצה לנשק ידיו ולא הניחו, והפציר עוד בו בתשוקה לאמר, יניחני רבינו לנשק ידיו מנשיקות פי. והשיבו ח"ו לגברא רבא דכוותיה. ואדמו"ר אמר בדמע וגילה ורעדה הלא אני כתלמיד לפני רבו מול אדוני. והשיב חלילה. אחר כך ישב את עצמו הסבא קדישא על הספסל ארוכה, והושיב את אדמו"ר גם כן עליה סמוך לו ממש, וישבו שניהם יחדיו והתעלסו באהבים, ומי שלא ראה שמחה זו לא ראה שמחה של התועדות צדיקים מימיו. ורבינו כמו נד נזולים דמעות עיניו בכיה מתוך שמחה, ובקול חוצב להבות אש בירך ברכת שהחיינו בשם ומלכות⁴, וענו כל העם אמן, וגם הסבא קדישא בצהלת פנים המאירים, ונתפעלו ונתרגשו למאוד כל העומדים מסביב.

יג. לכבודו של אדמו"ר ולרצונו הראה הסבא קדישא חיבה יתירה ועשה חטיבה וידידות להושיט יד קדשו בנתינת שלום לכל הרבנים הגאונים ה"ו משיירא וחברייא דידן, וגם לנו, הגם שלא היה דרכו בזה ליתן שלום ביד לשום איש, וגם לאצילי בני ישראל לא שלח ידו, כי אם שלום לרחוק בפה קדשו – (וטעמים נגלים ונסתרים היה לו בזה ומה עמקו ונוראים דרכיו)⁵, וכאן שינה מנהגו כנזכר.

4. אעתיק בזה מה שכתב לי ידיד נפשי מבני כוללנו הרה"ג המופלג בהפלגת גדולים חקרי לב שבירושלים מו"ה דוד שפירא שליט"א [ז"ל], חה לשונו: סיפר לי ידידי הרה"ג מחכמי הספרדים הי"ו כי בעת שהיה האדמו"ר הגה"ק (שליט"א) [ז"ע] בפה עיר הקדש דיבר עם הסבא קדישא זצ"ל אודות ברכת שהחיינו שבירך רבינו הקדוש בשם ומלכות עליו, שהוא לבאורה נגד המבואר בשולחן ערוך אורח חיים סימן רכ"ה סעיף ב' – [היינו שכתוב שם דלמי שלא ראהו עדיין מעולם אין לברך עליו]. וגער עליו גערה גדולה הסבא קדישא זצ"ל, ואמר כי האדמו"ר ממנוקאטש הוא למן ויש לו על מה לסמוך, עד באן לשונו.

ובאמת מן (שליט"א) [ז"ע] טעמו ונימוקו עמו, דתלוי בהתרגשות הנפש דבר המסור ללב, וכיון שהרגיש שמחה עצומה כל כך (אשר רחש לבו דבר טוב זה כמה שנים דילג על ההרים וגבעות עד שהגיע לזה בעזרת השם יתברך), לא יכול לעצור ברוחו לחיבת הקדוש מלהודות לשם ה'. וגם זיל בתר טעמא מה שכתב המגן אברהם שם (בסימן רכה, ס"ק א) בזה הלשון: דכיון ולא ראהו אינו אהבו כל כך, עיין שם. וכאן הלא רבינו היה אהבו (להבחלי"ח) להסבא קדישא במסירות נפש ממש, ויתר מגופו ובכל לבבו כנזכר. ועיין בספרא דמרא שו"ת מנחת אלעזר (חלק ד, סימן סה) מה שכתב בשם הבי"ח, החזיק אחריו בישועות יעקב דכיון דברכת שהחיינו הוא רק רשות יש לברך גם בספק אם נתרגש בשמחה, עיין שם היטב.

5. ראה דברי תורה מהזורא תשיעאה, אות יד בדבר מנהג הסבא קדישא בזה.

יד. הסבא קדישא צוה לאנשים אשר על ביתו לכבד את רבינו במיני פירות ארץ ישראל ומשקה לשתייה, וכן נעשה. אדמו"ר הגיד לחיים ולברכה שנוכה עם רבינו הסבא קדישא להתגלות אור מלך המשיח, ולקיים והקרבתם מנחה חרשה לה' עוד בחג השבועות הזה הבא עלינו לטובה. והוא השיב אמן, ואמר לאדמו"ר כי עוד נדבר מזה הענין אם ירצה השם. ומגדל ההתעוררות היתה אורה ושמחה, והאנשים אשר בבית מלא על כל גדותיו התחילו לומר בקול רנה וששון ויקר, והיה כנגן המנגנים ותהי רוח ה' על שני הצדיקים (להבחל"ח), ונשרו דמעות מבין ריסי עיניהם, עונג וגם שמחה בהם למשחה, משחת קודש הילולים, מה יפה ומה נעים היה לנו אהבה בתענוגים, רגעים ההם חקוקים וחרותים עלי לוח לבבינו עד עולם בעזרת השם יתברך.

טו. הסבא קדישא שאל את רבינו (שליט"א) [זי"ע] האם הבין כבוד גאונו מה שכתבתי במכתבי ששלחתי ללוד – [כפי זכרוני היה מדובר הלזה ביום השני בערב שבת קודש, אמנם רבו עלי חברי שהיו באותו מעמד באמרם כי היה ביום הראשון, על כן כתבתי כאן, ואין מוקדם ומאוחר בתורה] – [כנזכר לעיל העתקתו בזה אות ג'], מה היה כוונתי על דברי המדרש רבה על הכתוב ברוך אתה בבואך שכתב דוד מפרשה מעתה ועד עולם. והשיב אולי כוונת רבינו למה שהגיד מוקדם שעוד נדבר מזה [כנזכר לעיל]. והשיבו הסבא קדישא אבל כוונתי היה גם על דרך דרוש – [מובא לקמן במאמר חיות אש (אות נג), עיין שם היטב].

ומענין לענין נמשך השיחה מהדרך, ואדמו"ר סיפר לו מגדל הרפתקאות דערו עליו בעניני הנסיעה, והסכנת נפשות על הספינה, ושהתפלל או בעת צרה שבזכות רבינו שאנחנו נוסעים אליו לעיר הקודש ננצל ממצוקה. והסבא קדישא אמר בנעימת לשונו: טוב טוב... ועל שסיפר לו מהעגמת נפש ממה שנשאר עוד החתן שלו (שליט"א) [ז"ל] מעבר לים [כנזכר לעיל מאמר נותן בים, אות ב], ומבקש מהסבא קדישא להתפלל שיגיע למחוז חפצינו לשלום, והשיב גם זה לטובה. ומסר לו אדמו"ר פיתקא ברשימת שמו ושם בני ביתו ועם המיול"ח הי"ו, והיו לפניו לזכרון טוב וקיבל באהבה ואות ידידות.

אדמו"ר שאלו עוד בדבר האכסניא שלו בירושלים עיר הקודש,

אשר נעשו כתות ומריבה ביניהם, כי הללו מבקשין בשכונה זו, והללו בשכונה אחרת, ואין אתו ידע להכריע ביניהם, ובלאו הכי קיבל עליו אי"ה שלא לעשות דבר ולא ירים את ידו מבלעדי עצת זקנים כבוד הדרת גאון קדשו. והסבא קדישא השיב על כל בחכמת שלמה אשר בקרבו כדת מה לעשות.

טז. על שאלת הסבא קדישא עד כמה בדעת אדמו"ר להשתהות בארץ הקודש, השיבו כי ערך שבועות שתיים, ובל"ג בעומר להיות במירון לטובה, ועל חג השבועות טעמו ונימוקו עמו להיות כבר בביתו ולא בארץ ישראל בעודה בחורבנה בעונותינו הרבים, מפני קדושת יו"ט שני החביב גבוה מעל גבוה עוד יותר מיו"ט ראשון על פי דברי המקובלים הראשונים ז"ל, (ולפי דברי העשרה מאמרות המובא במגן אברהם (אורח חיים סימן תצד, סק"א) נרמז עיקר יו"ט שני של גליות בחג השבועות). ואין רצונו לעבור על דעת רבן של ישראל מן בעל החכם צבי זצ"ל (בתשובות סימן קס"ז, עיין שם) שכתב דבני חוץ לארץ הבאים לארץ ישראל דרך ארעי שדינם כבני ארץ ישראל ולא יחוגו שם יו"ט שני. — ואם לנהוג כמותו להלכה בודאי לא נהוג עלמא ככה, (וכמבואר באריכות מזה בשערי תשובה אורח חיים סוף סימן תצ"ו בשם הברכי יוסף ושאלת יעב"ץ, יעוין שם היטב), וקשה עליו ביותר לעשות כזאת. והסבא קדישא קיבל דבריו בטוב טעם. וביומא קמא לא אמר אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] ולא מידי יותר, ועוד חזון למועד אי"ה.

טז"ב. בצאת מרן אז מביתו נאווה של הסבא קדישא הגיד לנו כי בעזרת השם יתברך לא טעה כלל, מראשית כזאת הודיעו לו מלפני איזה שנים מפרשת גדולת איש קדוש הלז, וזה כמה נכסוף לראות בתפארת עזו, ועתה שזכה לראותו וליהנות מאורו נתפעל למאוד ממנו, ורישומו ניכר אצלו עד אין חקר ולתבונתו אין מספר, הפלא ופלא.

מרא דאתרא

חי. משם נסענו ישר שוב לעיר העתיקה קדישא לבקר בהיכלו כבוד של הרב הגאון הצדיק המפורסם לשם ולתהלה, רב פעלים מקבציאל, מרא דארעא דישראל, האב"ד למקהלת האשכנזים בתוככי

ירושלים תר"ב, ה"ה רבי יוסף חיים זאנענפעלד (שליט"א) [זצ"ל] — (שהיה מוטל אז על ערש דוי ל"ע, ועל ידי שלוחיו מאנשי שלומו הודיע לרבינו כי מחמת חליו לא יוכל לקום מפניו ולילך לקראתו) — בתור מרא דאתרא הדין. וגם שם המתינו עם רב ובתוכם בי דינא רבא דקהלת אשכנזים בקרתא דשופריא הי"ו. והרב הזקן הנזכר לאויש"ט בכל כוחותיו התחזק וקם על משענתו, וקיבל בסבר פנים יפות ובשמחה רבה את האורח הגדול, ובעיני דמעות בירך שהחיינו אשר זכה כי צדיק זה בא לבית מלוננו. וסיים בברכתו דכשם שזכה (רבינו) לראות ירושלים בחורבנה, כן יזכה בקרוב לראותה בבנינה. וכיבדו לרבינו במיני מטעמים, והשתיה כרת ולחלק שיריים לכל העם הנמצאים בביתו מן הקצה אל הקצה לקבל פני צדיק, ורבינו עשה כן.

וגם פיהו פתח בחכמה בדברי תורה על הגמרא (חגיגה ה, ב) דרבי ורבי חייא כי מטו לההוא מתא אמרי איכא צורבא מרבנן הכא ניזיל ונקביל אפיה, אמרי מאור עינים הוא, אמר ליה רב חייא לרבי תיב את לא תולזל בנשיאותך וכו', עיין שם היטב בגמרא. ואחרי ריבוי הדקדוקים⁶ שהאריך בנועמו פירוש כמין חומר, ואמר דאי אפשר לומר דלכל צורבא מרבנן דאיכא במתא הוי אזלי רבי חייא ורבי לקבל פניהם, דאטו כי רוכלא ליחשב וליזיל מבית לבית, אם ישנו במקום הלז למאות תלמידי חכמים וגדולים וצדיקים, ואם ילכו לכולם יכלה הזמן בזה, ואלא ודאי על כרחך הכוונה לסתם צורבא מרבנן דהוא הרב מרא דאתרא אשר עולה על כולנה והוא המחזיק כל בדק התורה הקדושה לגדור פרצותיה ובהלחמו עם הפושעים והמתחדשים, ועל כרחך כל כי האי דרבנן צריך חיזוק ביותר לחלוק לו כבוד ולילך אצלו לקבל פניו. ואמנם אחרי שהשיבו אנשי המקום כי הצורבא מרבנן מאור עינים הוא, והיינו דכהו עיניו מראות, ואם כן אפס כחו וחילו ללחום מלחמת ה' צבאות, ועל כן אין צריכין לילך אצלו, ולא עדיף משאר צורבא מרבנן דמתא, כולם אהובים כולם ברורים, ועל כן אמר רבי חייא לרבי כיון שהוא נשיא לא יולזל את עצמו בזה שילך לצורבא מרבנן סתם תלמיד חכם וגדול אם אין בו שום יותרת כנזכר. רק בכל זאת החמיר רבי על עצמו והלך משום כבודו של

6. ראה דברי תורה מהדורא שתייתה, אות ט.

הצורבא מרבנן המרא דאתרא, ואשר קיבל ממנו אחר כך ברכה וכדאמרינן שם בגמרא, עד כאן תורף דבריו הקדושים של אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע]. ודיברו עוד בדברי תורה ויפרדו לשלום.

יט. והרב האב"ד (שליט"א) [זצ"ל] ליווה את רבינו בצאתו מביתו החוצה, ורצה ללכת עוד משום כבודו, ואמנם אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] הפציר בו למנוע מזה עתה לעת חולשתו ובזקנותו לאוי"ט, ושישיב החדרה. וסיפר לו מעשה רב, מאשר היו המאורות הגדולים קדושי עליונים ונוראים מן הר"ר יצחק אייזיק מקאלוב זי"ע ומן הר"ר משה טייטלבוים מאוהעל זי"ע יחדיו לחינוך בית הכנסת בקהלת נאנאש, ובבואם לפני פתח הבית הכנסת רצה כל אחד לחלק כבוד לחבירו, וסירב כל אחד מליכנס בראשונה. ובהתווכחם ככה זמן מה, בחכמה דיבר בקדשו הה"ק מאוהעל זי"ע להה"ק מקאלוב זי"ע אתם מחוייבים ליכנס קודם, כי ממה נפשך אם אני קטן מכם עליכם ליכנס תחלה מפני חשיבתכם. ואם אמר יאמר שאני גדול ממנו, אם כן אני אומר בתורת ציווי ופקודה שהוא ילך בראשונה ומוטל עליו לשמוע בקולי. וכן היה, שבזה נצחו ונכנס הה"ק מקאלוב זי"ע בראשונה, עד כאן. בסיפור הלז פעל רבינו על הרב שילך וישוב לביתו ואל יטריח יותר מדאי.

אכסניא

כ. אחר הדברים האלה נסענו והגענו לבתי כולל מונקאטש בירושלים עיר החדשה — (כשכבר הגיע הזמן קרוב לשעות שתיים אחר חצות היום), ותקומה היה לה לקבוע בתוכה אכסניא של צדיק, כאן שבת וינפש, והמגרש מלא אנשים ונשים וטף וכל, בכל הדרכים שהלכנו עם אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע], עולי רגל בנות צעדה עלי שור. ואמת ניתן לכתוב כי נתפעלנו למאוד כאשר לשמע אוזן שמענו אפילו מבנות ציון החרדות נשים שאנגות בראותם את פני אדמו"ר עובר אורח בשוקי ירושלים ולוחשת זה לזה איש קדוש עובר עלינו, ויזכה לקבל פני משיח צדקינו, ותהא ביאתו סימן ברכה לגאולה ופדות נפשינו, כדברים הללו לקול צללו שפתם ברגש קודש ירדו חדרי בטנינו, בהיות המובן כי לא במרעה דשן ושמן יתעדנו, רק חי עזר חייהם לעת כזאת רובא דרובא בארץ הקודש, ובכל זאת המה

לי"ה, והני נשי קזכיינ לצפות לישועה וגאולה, תוך אמוני עם סגולה, מניחין חיי שעה הרחיקא להו טובא, ועוסקין בחיי עולם תשועת עולמים באהבה, והלא בצדק יש להשים את ירושלים תחלה בארץ ולענות מקודש מקודש אחרי גידולי פירותיה המשובחים, ומי כעמך ישראל וכו', ואפילו בזכות נשים צדקניות שבהם ראויים להגאל.

סעדנו ביום ההוא סעודת צהרים עם פת שחרית יחדיו בזמן מנחה גדולה, ואחר כך לתפלת מנחה וערבית בבית המדרש 'תפארת צבי' דכולל הנ"ל — (סדר התפלות בלתי שינוי מהנהוג אצלנו, זולת מה שאומרים שם ברכו קודם עלינו, וגם אין אומרים ברוך ה' לעולם בערבית, ועיין מזה בתוספות ברכות דף ד' ע"ב ד"ה דאמר ר' יוחנן. ובטורי זהב אורח חיים סימן רל"ו, סק"ב). וכן בכל יום ויום שנתעכבנו בתוככי ירושלים התפלל אדמו"ר ברוב עם הדרת מלך בבית המדרש הנזכר סמוך לאושפזיכנא דבמגרש כולל הנזכר. ושמה ערכו הימים ודבר כל חזון דבר בעתו מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד.

ולרוב מקהלות העם אשר סביב שתו עלי כ"ק אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] בתוככי ירושלים ועיני כל המפלגות אליו ישברו ובו תלויות לשמוע לקח מפיו ודעתו הגדולה בעיני ארץ הקודש וכהנה, כי על כן הוכרחו לפרסם מודעות אשר אין רשות לשום בן אדם ליכנס אל הקודש פנימה ולרצות דברים לפניו בלתי הרשאה מהועד הנבחר לזה, ושלא יטרידוהו בפטומי מילין בעלמא, כי לא בא רק לבקר את מקומות הקדושים ולתכלית זה מסודר הכל דבר יום ביומו.

מאמר סדר יום שני

אנשי תימן

א. והיה ביום הששי ערב שבת קודש, והוא יום שני למנין שאנו מונין כאן בירושלים קרתא דשופריא, וכבר גילה רבינו לפני מקורביו שרצונו לתהות על קנקן אנשי תימן שבעיר הקודש במנהגם אצל ברית מילה, ובו ביום הוגד לו בבוקר כי בבית המדרש אנשי תימן שבקרית חוצות ונקרא שם המקום ההוא 'מחנים' יהיה ברית מילה כחצות היום, וכן נסענו לשם — (ומקודם טבלנו בבוקר במקוה מים, כי היום היה מוכן לבקר קברות קדושים כנוצר הלאה בזה, וכן בכל יום ויום שמסודר לילך לאיזה ציון וקברות צדיקים, כך דרכו של רבינו שלא לילך בלא מקוה לתוספת קדושה וטהרה כמובן) — קרוב לשעה אחד עשר לפני צהרים, והמה אמרו שעדיין צריכין להמתין כמו חצי שעה. ועל שאלת רבינו מדוע לא יעשו המצוה בבוקר השכם, השיבו כי בבוקר יצא אדם לפעלו ולעבודתו מאנשי הבית המדרש, על כן ימתינו עד חצות היום בהתאסף העם יחדיו — (ונודע כי נמצא בין אנשי תימן החרדים שבארץ הקודש כמה בעלי מלאכות בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה ונושאי משא על שכמם רובצים בין המשפתיים — [ועוד בימי דורות הראשונים היו קדושים עליונים אשר לא חסו על כבודם וחבילות עליהם בכתף ישאו, כמו שמביא בספר הק' קב הישר סוף פרק ט"ו מהקדוש מוהר"ר אברהם גאלאנטי זי"ע שנשא כד מים על שכמו, וכן בנו נשא על כתפיו שק עם קמח וקדושים אחרים לקחודו מהם, עיין שם היטב] — וכנהנה עניים ואביונים בתכלית השפלות, ובכל זאת עוסקים בתורת ה' בנגלה ובנסתר. וגם בשעת מלאכתם והם תכו לרגלם ישאו מדברותם ויחזרו משנתם בעל פה, ולא יתודעו לרשות, כי אם הצנע לכת תמימים וישרי לב, בני עליה והם מועטים, ה' ירום קרנם בכבוד בתוך כלל ישראל).

מערות סנהדרי גדולה

ב. ובכן נסענו והלכנו ביני לבני מחוץ למחנים בדרך לא רחוקה, נעלה הרים נרד בקעות, עד ההר שבתוכו מערות סנהדרי הגדולה אשר שם מנוחתם כבודי, (ומקובל ונמנו וגמרו כי שבעים ואחד כוכין ישנו מסיב ותחתית ההר, שבתוכם משכן קדושת ע"א סנהדרין הגדולה, והגם דישנו בשאלה ופליאה דעת דאיך נסתלקו אגן הסהר חבורה הקדושה של הסנהדרין בפעם אחד עד שלא יחסר המזג לקברם יחדיו זה אצל זה? ואם שהיה המקום ההוא מיוחד רק לקברות סנהדרין אם כן היו צריכין להיות יותר מע"א, כי לא רק פעם אחת בהווייתן היו סנהדרי גדולה, כי אם דור הולך ודור בא, ואם כן למה ואיזה מהם הפנו וצירפו למספר ע"א בקבורתם ומנוחתם? אמנם אולי אפשר להיות דהן המה הסנהדרי גדולה שנהרגו על ידי נבוזראדן רב טבחים לפייס דמו של זכריה הנביא, כדאיתא (במסכת גיטין דף נז, ב), אולם שם נראה שהרג בתכיפה אחד סנהדרי גדולה כולם וגם סנהדרי קטנה, עיין שם היטב, וצריך עיון).

ברתת ואימה נבנסנו בהנחצב תחת ההר לפני ולפנים, מערה בתוך מערה, והיא נפלאה בעינינו — (עיין בגמרא סנהדרין צ"ו ע"ב שאמרו לנבוכדנצר קבריהם של ישראל גדולים מפלטורין שלך, עיין שם), ראינו כמה כוכין גדולים וקטנים (והכוכין נראין חלולים) על ידי אור הנרות שדלקנו שם, ורבינו נדב לצדקה בעד נשמות הצדיקים השוכנים שמה, והתפלל תפלה קצרה בעד כלל ישראל ושנוכה לגאולה שלימה במהרה בימינו, וגם ארשת שפתינו בל מנענו, ויהיו אמרינו לרצון.

1. המערה נמצאת בצפון ירושלים, היא חצובה בהר באופן פלאי ביותר, חדר החיצון הוא כמו עזרה מרובעת, ארכה ורחבה כשמונה אמות, והפתח רחב הרבה, ולפני הפתח למעלה פטויר ציצים ופרחים, ואין בה שום קבר, ממנו נכנסים לחדר גדול מרובע, ובהכתלים סביב נחצב כוכין מלאים אבנים קטנים, וכוזה החדר יש שני פתחים, אחד בכותל מזרחי בו נכנסים לחדר מרובע, ובכותל דרומית פתח שבו נכנסים לחדר השני, ובקן מזרחית צפונית של החדר הגדול יש פתח, בו יורדים בעשרים מדרגות לחדר אחד מרובע. כל החדרים מלאין כוכין סביב. ובקן מערבית דרומית יורדים לחדר קטן מרובע, ובכותל אחד בולטים שני אבנים ארוכים, ואומרים ששם גחות שני ספרי תורות, שם אין שום כוך.

הרי עובדיה ברטנורא ז"ל בספרו דרכי ציון כותב: מערת שבעים הזקנים אשר היא רחוקה מירושלים כאלפים אמה או מעט יותר, היא מפוארת ביותר.

ברית מילה בבית המדרש תימן

ג. משם שוב נשוב לשכונת מחנים לבית המדרש אנשי תימן הנזכרים לעיל, וכבר באו לקראתינו וקידמו לכבד את רבינו בסנדקאות ואמירת הברכה, ולא קיבל. ואף הוא היה מתכוין להתבונן במנהגם מרישא לסיפא, ובבואינו כבר מצאנו אנשי הבית המדרש עומדים קבוצים, ובתוכם הרב החכם וגדול שבהם, וגם הנשים וטף, וכמה ילדים הולכים יחף קרוע ובלוע, וצלם אלקים על פניהם, ואבי הבן בא עם הילד והולך סובב בראש המקיף שהקיפו כולם את השלחן בגילת ורנן, וזמרו אנא בכח וכו' גדולים וקטנים יחדיו בקול נגינתם הערב לאחזן שומעת, ונתפעלנו מאד. וגם רבינו הציץ בפניהם ובמעשיהם, ונתרגש ורחש לבו דבר טוב, ואומר עמהם מעשי למלך כאשר אמרו אחר כך גם כן (לפני כריתת הברית – בעת ההיקף כנזכר) ה' מלך וכו' שמע ישראל וכו' ואנא ה' הושיעה נא והצליחה נא², וכהנה בפסוקי דרחמי ויחוד בעת רצון של מצות מילה הקדושה, הכל בהתעוררות ומתיקות, דברים היוצאים מן הלב ונכנסין ללב כולנו ברושם מובהק.

ואחר סדר המוהל החותך פורע ומוצץ והכנסת הילד לבריתו של אברהם אבינו, ניתן הכוס להחכם הרב שלהם לסדר הברכה אשר קידש ידיד וכו', ואחר ברכת בורא פרי הגפן בירכו על הבשמים וחילקו עצי בשמים לכל הנאספים להרית. נרבינו סיפר אחר כך תחת אחד השיחים גדולים להסבא קדישא מברכת עצי בשמים שהמברך מפסיק בין בורא פרי הגפן לאשר קידש ידיד מבטן ושלא נראה לו המנהג ודיעה זו, והשיב הסבא קדישא כן הצדק אתו, ובהיותי רב בדמשק והמדינה בטלתי מנהג זה (ושלא יפסיקו בין ברכת בורא פרי

2. כמנהג ארץ ישראל לומר פסוקי דרחמי לפני כריתת הברית, כמו שכתב בספר תקנת ירושלים חלק יורה דעה דיני מילה (אות נז), וזה לשונו: סדר המילה שנהגים בירושלים, מביאות הנשים התינוק לבית הכנסת ומוסרות אותו ליד אבי הבן, ותופס אותו ואומר בקול רם פסוק אם אשכחך ירושלם וכו', שמע ישראל וכו', ה' מלך (ב' פעמים) אנא ה' הושיעה נא: אנא ה' הצליחה נא: ואחר כך מברך אקביו להכניסו. והשלוח ציבור אומר אשרי תבחר ותקרב וגו', במקלות ברכו אלהים וגו', בפרע פרעת וגו'. ומוטר התינוק למוהל, והוא נותנו על הכסא המוכן לאלהיו ז"ל ואומר זה הכסא וכו'. ואחר כך נותנו לסנדק ומל המוהל ומחלקים מיני בשמים. (אולם אצל רבינו לא נהגו לאמר אלא הפסוקים הנזכרים בסידור הארז"ל, וכמו שכתוב באות חיים ושולם הוספות לסימן רסה, סעיף א.)

הגפן לאשר קידש כנ"ל), ואם ירצו יוכלו להריח אחר כך ולברך].
 ובשעת אמירת ויקרא שמו בישראל קראו את שם הילד כשם אביו
 — (אם כי האב יעמד חי לפנינו בזה, כי אינם מדקדקים על זה
 במנהגייהם)³, והיה לחידוש בעינינו. וגם חילקו מיני מגדנות לכל העם
 הנמצאים. ויצאנו בלוית חן העם שנשקו ידי רבינו ונגעו בראשם —
 (כי כך דרכם של הספרדים ותימנים בארץ הקודש להרכין ראשם
 ולנגוע ביד האדם הגדול והמקודש, וכמו שעושין אנחנו בנגיעת מזוזה
 או ספר תורה ושאר חפץ של מצוה ודבר שבקדושה) — לסגולה
 וחיבוב כבוד גברא רבא.

מערת שמעון הצדיק וסנהדרי קטנה

ד. משם נסענו ישר עד ההר, וזה השער אשר לפני הבית, ואהל
 הבנוי על מערת קבורת שמעון הצדיק⁴, ובאנו אל הקודש פנימה
 ותאחזימו רעד לכל הבא אל האוהל הלזה בזכרו לפני מי הוא עומד!

3. זה לשון ספר חסידים (סימן תס): נברים שקוראים לבניהם בשם אביהם אין בכך
 בלום, והיהודים מקפידים על כך. יש מקומות שאין קוראין אחר שמות החיים
 אלא אחר שכבר מתו. וכתב שם בבירת עולם (להרכ החידי"א ז"ל) וכתבו סימן קראו
 בשמותם עלי אדמות.

אמנם ידוע כי אחינו הספרדים הם מהמקומות שקוראים שמות אחרי החיים.
 וכן מפורסם הדבר כי הרה"ק בעל אור החיים זצוק"ל נקרא בשמו חיים על שם זקינו
 הרה"ק רבי חיים זצוק"ל, ובעת שנולד האור החיים היה זקינו כחיים חיותו, וגם רוב
 חכמתו קנה ממנו, כמו שכתב בהקדמתו בספר חפץ ה', וזה לשונו: וישבתי ללמוד
 תורה לפני מורי ורבי הרב המפורסם אדוני זקני מורי אשר נהדע כשערים שמו המופלג
 החסיד העניו כמותי חיים בן עטר זלה"ה, אשר מימיו שתיתי באר מים חיים, ובין
 ברכיו גדלתי, וכחיקו שכבתי מיום היותי לשאוב מדרכיו הטובים, ומרוב חסידותו
 במעט אני אומר שלא עבר עליו חצי לילה כשינה, אפילו לילי תמות, מלקום ולספוד
 באשה אלמנה על חורבן בית אלקינו בבכי גדול וכו'.

ובן אנו מוצאים בספר מעגל טוב של הרחידי"א ז"ל שכותב בסדר נסיעותיו רבות
 פעמים נעשיתי סנדק וקראו שם הילד חיים יוסף דוד על שמי. ועיין בשו"ת מהר"י
 אסאד חלק יורה דעה, סימן רמו. ובשו"ת מנחת אלעזר חלק ד, סימן כז.

ואם כי הרחידי"א ז"ל מסיים שם בהגהותיו כבירת עולם: ולכל המנהגים אין
 אדם קורא בנו בשם עצמו, אבל ראיתי במקום אחד על דרך משל איש יהודי שמו
 מרדכי וקרא שם בנו מרדכי והיה זר בעיני מאד, עד באן לשונו. אבל התימנים גם
 על זה אינם מקפידים.

4. זה לשון הרה"ק רבי משה חאגיז ז"ל בספרו פרשת אלה מסעי (דף יז): גם איש
 אלקי האריי ז"ל קיים מערה של שמעון הצדיק שהיא בצפונה של עיר.

סמוך למנוחת התנא הקדוש משירי כנסת הגדולה — [כדאיתא במסכת אבות פ"א, מ"ב] — הכהן הגדול מאחיו אשר נכנס לפני ולפנים במורא גדול זו גילוי שכינה. יעיין במסכת יומא (דף לט) דבאותו שנה שמת בה הגיד מראש לפני אחיו הכהנים כי הגיע עתו, ושאלו אותו מאין יודע, והשיב כי בכל שנה ביום הכיפורים היה מזדמן לו זקן אחד מעוטף לבנים נכנס עמו ויצא עמו, וביום כיפור זה נתעטף שחורים נכנס ולא יצא עמו, ושבעה ימים אחר הרגל נסתלק אז לחיי עולם הבא, עיין שם היטב בגמרא (ובתוספות מנחות ק"ט ע"ב בשם הירושלמי, עיין שם היטב). ולפי זה נמצא יום פטירתו הוא כ"ט לחודש תשרי, וכן מחזיקין בירושלים ההילולא ומתכנסין על קברו.

צורת קברו רואין רק בפתח המערה, וכוך הסתום הנמשכת והולכת במחצב ההר, (ומה שאומרים ששם טמונים גם תלמידיו יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן, אינו כן, כי מנוחת קדושתם הראה בסוף ספר שער הגלגולים למה"ר שמואל וויטאל זי"ע שהוא בצפת, עיין שם היטב). אמרנו שם איזה פסוקי דרחמי משירי דוד המלך ע"ה, ואחרי גמר שיח שפתותינו בתקוה חזקה כי הכהן הגדול יקריב תפלותינו בזכות תפלת רב אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] לריח ניחוח על המזבח של מעלה כביכול. יצאנו משם, ומבחוץ סמוך ונראה קברות מערות סנהדרי קטנה — (עיין במה שכתבנו לעיל אצל סנהדרי גדולה מגמרא גיטין דף נ"ז, עיין שם היטב), ומפני ערב שבת קודש, היום קצר והמלאכה מרובה (בסדר היום עוד להלאה בזה), אין הזמן גרמא לשהות שם רק בראיה בעלמא, ואדמו"ר יחד לב במחשבותיו ושפתותיו נעות קצת, בעמדינו ממרחק לקברות סנהדרין הקדושים הללו, יהי זכרם ברוך.

הר הזיתים

זכריה הנביא — רבי משה מלעלוב — אור החיים — מה"ר שלום שרעבי ובנו — מהרי"ט אלגאזי ואביו — פרי חדש

ה. אחר כך נסענו משם להר הזיתים [ונחל קדרון מפטיק בינו לבין העיר], הוא ההר הגדול ונורא שנאמר עליו (זכריה יד, ד) ועמדו

רגליו ביום ההוא על הר הזיתים וכו',⁵ והוא ההר אשר יוד המלך ע"ה עלה עליו (שמואל ב טו), והוא ההר ששם היו משיאין משואות לקידוש החודש כראיתא בראש השנה (כב, ב), וששם עמד הכהן בשריפת הפרה לראות בפתחו של היכל כמבואר במסכת מדות פרק ב', עיין שם.⁶ (וגם אנחנו נשאנו עין משם למרחוק למקום המקדש לפני ולפנים ונשקפה על פני הישימון בעונותינו הרבים. ואדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] בראותו הוריד דמעות והסכ עינו מגד, כי איככה יוכל וראה אשר נכרים מקרקרים בהיכל ה' קודש הקדשים).

ועל ההר הזה שם ינחו יגיעי כח התורה, בקדושה וטהרה, מרבותינו הקדמונים מאורי עולם זי"ע, (וכן קברות כל המתים כירושלים הוא בהר הזיתים), מפחז ומפורד באורך וברוחב בשטח כל ההר, את הגלויים לנו ואת שאינם גלויים לנו מרוב עתים וימים, עד שלא ניכר אפילו צורת קבר בהקרקע ואין זכר למו בשום מצבת אבן. ומה יתאונן אדם חי ההולך ועולה על ההר הזה (לבקר את קברות ציוני הצדיקים הידועים) דמי יודע על איזה קברות קדושים ירמסון רגליו בהעברה בעלמא, והמקום אשר עומד עליו ארמת קודש הוא, תפול עליו אימתה ופחד [וכמו שמקובל אשר בשפולי ההר – מסביב לקבר זכריה הנביא – שם קבורים קדושים רבים עוד מזמן הכית והחורבן, אשר כל אחד היה יכול להחיות מתים בקדושתו, – אבל אין אתנו יודע עד מה מהם ונעלמים מעין כל חין. אמנם לא סגי בלאו הכי, כי לכל העם בשגגה, וכבוד המתים במקומם מונח, וכבודם מחול, וזכרונם לטובה ישכנו לבטח עד נקקים יקים בתחיית המתים כמהרה בימינו.

ו. ותהי ראשית פגיעתנו בתחתית ההר אצל מנוחת קבורת זכריה הנביא בן יהוידע הכהן, הנטמן שם בתוך כיפה ובנין מגדול עז

5. איתא בפסיקתא רבתי (פליא) הקדוש ברוך הוא עושה למתי חוץ לארץ מחילות, הם הולכים בהם עד שבאים תחת הר הזיתים שבירושלים. והקדוש ברוך הוא עומד עליהן, והוא נבקע להם והם עולים מתוכו, כמו שכתוב (זכריה יד, ד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים וגו'.

6. זה לשון הרה"ק ר' משה חאגיז בספרו אלה מסעי (דף טז): והוא הארזיל אמר על בית החיים שהוא היה מקום שפך הדשן, וכן נראה שנמצא בחפירת הקברות כמה שברי כלי חרס, והעפר כמו אפר. ומפני כך גם כן היא מסוגל להיות בשר המת מתעבל וכלה עד כ"ד שעה. ומאת ה' היתה זאת לנו להיות אותו תחום מקום אחת קברות, לקיים (דברים לב, מג) וכפר אדמתו עמו.

עגולה מסכיב⁷. רבינו סמך את ידיו וראשו על כותל הכיפה, והתחנן בקשותיו בקצרה, ואנחנו עמדנו בתחינתינו גם כן במקצת, וזכרנו את הדאגה איך נישא פנים לעמוד אצל מנוחת מקדש כהן ונביא מפי ה', ואיך נפצה פה ולשון לפניו⁸.

ז. סמוך לשם פגענו במנוחת הצדיק הקדוש מו"ה משה מלעלוב זי"ע⁹ – [הוא היה ע"ד ימים בארצנו הקדושה כמספר שנות חייו, ובכל משך הימים עשה הכנה דרבה לילך אצל קדושת כותל המערבי הר

7. מצבתו נחצבה מאבן אחת גדולה ובה י"ב עמדים וראשו מיוחד, גובה המצבה החצובה מתוך הסלע תשעה מעטער, ואורך כל אחת מצלעות עמדיה חמשה מעטער.

8. שמעתי מפה קדוש אדמו"ר (שליטי"א) [זי"ע] כי הה"ק רבי אלעזר מענדל ז"ל בנו של הצה"ק הר"ר משה מלעלוב הנ"ל זי"ע בהליכתו בירושלים להר הזיתים להשתטח על קבר אביו עמד גם כן מפני הכבוד אצל קבורת זכריה הנביא, אבל תמיד לא השתהה שם רק זמן מועט וקצר. וטעמו ונימוקו הגיד, שחושש שלא יתעורר ח"ו קטרוג למעלה על ידי שיהרגו בעונותינו הרבים את זכריה הנביא, וכמו שכתוב (איכה ב, כ) אם תאכלנה וכו' משמיעים, ואם יהרג במקדש ה' כהן ונביא לא משמיעים, עד כאן דבריו הקדושים.

ועוד שמעתי מפה קדשו, שסיפר זקינו אא"ק מוה"ר שלמה אב"ד פה קהלה זי"ע, ששמע מהרב הקדוש איש אלקים מוה"ר נתן דוד משידלאווצי זי"ע, שהוא היה באותו מעמד אצל הקדוש ונורא איש אלקים מרן רבי ישכר דוב מראדישיץ זי"ע, שבא לפניו דיבוק אחד ר"ל שביקש ממנו תיקון והתוודה עונותיו, ואמר שזה כמה פעמים שהיה מגולגל בעולם הזה, ובראשונה היה בירושלים עוד בימי זכריה הנביא, וכשעמד זכריה בנבואתו בשם ה' לפני העם הוא היה הראש וראשון שקפץ אצלו וסרטו בפניו ביד רשתתו ובחציפתו, ואמר מי הוא זה שיגיד כה אמר ה' וכו'. ואחריו התחילו שאר העם להכות את הנביא הקדוש עד ששפכו דמו כמים והרגוהו ר"ל. והתוודה עוד הדיבוק נפש החוטאת הנזכר, שאחר כך שוב היה בגלגול עולם הזה והרג ביום הכיפורים (עם שאר רוצחים) בית הכנסת אחד עם כמה מאות יהודים, ה' יצילנו, וכהנה וכהנה. והגיד גם כן שכבר היה אצל המגיד הקדוש מקאזניטץ זי"ע אבל לא תיקנו רק לפי שעה, וכעת צעק שוב לתיקון לעולמים כי מר לו מאוד (מימות זכריה הנביא ועד עתה...), והדברים ארוכים ואין עת האסף פה, תסמר שערות השומע.

9. הרה"ק הר"י משה מלעלוב זי"ע בהגיעו לארץ הקדושה היה שבור ורצוף מעמל הדרך, עד כי נבצר ממנו ללכת רגלי אל הכותל המערבי ביום בואו לירושלים, כפי שהשתוקק כל הזמן, הוא אמר לעשות זאת אחר שינוח ימים מספר וישוב לאיתנו, אולם עוד ביום הראשון הותקף במחלה קשה ונפל למשכב.

גדול היה כאבו וצערו של הרבי שנוכח לדעת כי מן השמים מפריעים לו במשימתו. יום אחד, משהרגיש כי קצו קרב, פנה לבני ביתו ואמר כי הוא מוכרח להיות אצל הכותל המערבי עוד היום, ובכל מחיר. הוא הורה לשאת אותו במטתו עד לכותל, ובניו הקדושים הרה"צ ר' יצחק דוד והאדמו"ר ר' אלעזר מנדיל היו נושאי המטה. הם יצאו את הבית ופנו לסמטא שהובילה לרחבת הכותל, אך בו ברגע ניתן

המוריה, ולא עלתה בידו לילך אפילו פעם אחת לשם עד שנסתלק לחיי העולם הבא] — בן הגה"ק ונורא מוה"ר דוד משם זי"ע, וחתנו של הגה"ק והנורא היהודי מפרשיסחא זי"ע, גם שם שהינו קצת בזכרוננו ופקדוננו לטובה.

ח. אחר כך ממעל ההר באנו לציון המצויינת קודש הקדשים בעל אור החיים זי"ע — מק"ק סאלי, עלה לירושלים בסוף שנת תק"ב, נפטר ט"ו תמוז שנת תק"ג בן מ"ז שנה, (צורת קברו ורישומו ניכר

עליהם מטר אבנים שרגמו הערבים ריירי הסמטא, בראותם את הרבי הישיש ששכב על המטה. רגעים ספורים שקלו האחים בדעתם אם להמשיך כדרכם חרף ברד האבנים ולהגיע לכותל בכל מחיר! אולם לא ניתן להם זמן רב לחשוב, הרגימה גברה והלכה מרגע לרגע, והסכנה לחיי הרבי הייתה מוחשית. בלית ברירה שבו על עקבותיהם כלעומת שבאו, הרבי לא הגיע אל הכותל.

ועוד באותו יום מר ונמרה הגיעה שעת הפרידה, רויי צער ודכדוך על גלות השכינה שנבצר ממנו להקימו מעפרה, ועל נסיעתו רצופת המאמצים שעלתה בתווה נפרד הרבי ר' משה'לע מבניו ותלמידיו, הבטיח להם כי יעמוד לימין צאצאיו וכל תומך בהם בכל עת, והבטיח כי במקרה של עצירת גשמים אם יחכו עד יום ההילולא שלו, ירדו גשמי ברכה בשפע. כשכילה לדבר נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארץ אלקים, הרבי ר' משה'לע עלה בסערה השמימה, והיה זה ביום י"ג לחדש טבת שנה תר"א, כשמלאו בדיק ארבעה ושבעים יום לעלייתו לארץ ישראל, כמספר שנות חייו — יום לשנה!

מחצרו של הרבי, מכל הבתים הסמוכים בקעו קולות אימים ובכי תמורדים, אבלים דוויים, המומים ואפופי כאב הניחו תלמידיו את גופתו הטהורה על הארץ, והרליקו נרות סביבה, בסמוך על הרצפה ישבו בניו הצורקים רבי יצחק דוד והאדמו"ר רבי אלעזר מנדיל, ומיררו בבכי על השריפה אשר שרף ה'. משך שעה ארוכה הרכין רבי אלעזר מנדיל ראשו לארץ התקרב לגופת אביו, ולפתע הרים ראשו ופנה לאחיו הבכור רבי יצחק דוד באמרו: עכשיו גילה לי אבא שרצונו שיהיה מקום מנוחתו ליד קבר זכריה הנביא.

עוד הם מדברים ואל הבית נכנס 'חכם' ספרדי, אשר מצא להפתעתו את הרבי ר' משה'לע מוטל נפטר על הארץ, ובניו הצורקים יושבים סביבו. ה'חכם' סיפר להם כי זה זמן רב שהקבר הפגני שבד' אמותיו של קבר זכריה הנביא קני לו בקנין מלא, אלא שלפני שעה קלה נרדם בביתו ובחלומו נגלה אליו אביהם הרבי ר' משה'לע וביקש אותו לוותר למענו על המקום, והוא ה'חכם' הספרדי, מוכן ומוזמן לעשות רצון קדשו של הצדיק.

בני הרב ראו בכך אות פלא מן השמים, ועוד באותו יום הובא הרבי ר' משה'לע למנוחת עולמים בד' אמות של קבר זכריה הנביא אשר בשיפולי הר הזיתים.

על מצבתו נחרת:

פ"ג הרה"צ מהו' משה מלעלוב בהרב הקדוש מהו' דוד זצ"ל"ה נלש"מ
[=נתבקש לשייבה של מעלה] ביום י"ג טבת בשנת תר"א לפ"ק. תנצב"ה.

גם בקריאת האותיות שעל מצבת אבן¹⁰ המונח לאורך הקבר [כנהוג שם בארץ הקודש], מוקף קצת מלמטה בבנין וגדר שנתחדש ונעשה זה מקרוב על ידי חבורה אחת שרחש לבם דבר טוב, והלואי שיעלה בידם ככה לתקן ולציין מערות וכל קברות הקדושים שמה). סמוך למנוחת האור החיים הקדוש שם גם כן מנוחת שתי נשיו¹¹. רבינו כרע רבץ בקדושה, ולפני ה' ישפוך שיחו באמירת תהלים בבכי ובתחנונים והתעוררות נפלא, אשר האציל מהדודו לכל העומדים מסביב. אחר כך למד שם בפירוש אור החיים על החומש¹² בחיבת הקודש, ואחרי שפיכת כל שיחינו ומאווינו פנינו משם.

ורבינו הקדוש נצבו כמו נד דמעותיו על לחייו, וסיפר מעשה רב (שמקובל בידו מאבותיו הקדושים זי"ע) מגדולת קדושת נוראות האור

10. על מצבת הקודש כתוב:

ציון נברשתא ודהבא, ההר חמד אלקים זה אבן יקרה, ושיחה קלה שלו אלקים חשבה לטובה, והארץ האירה מכבודו, כאשר יאירו שבעת הנרות ירכה וקנה, הוא העולה עמו וקרא שמה חפצי בה. יוציא לאור כל תעלומה, היא זיוה היא הדרה. ה"ה הרב המופלג, וכבוד ה' מלא, המקובל אלקי, חסידא קדישא, מריה חיים נ' עטר זיל, נתבקש בישיבה של מעלה ט"ו לחי' תמו שנת תק"ג ליהנות מזיו השכינה, חבר ס' חפץ ה'; וט' פרי תואר, וט' אור החיים וט' ראשון לציון.

11. מקובל כי הן היו נשים גדולות ומופלאות במעשיהן, ומנהיגהן היה להתעטף בטלית ולהתלבש בתפלין על דרך שאיתא במיכל בת שאול (עירובין צו, א).

זה נוסח מצבותיהן:

ציון רבת המעלה והתפארת, בטח בה לב בעלה, אשה יראת ה' היא המהוללה, כבדה בת מלך פנימה, היא העלה על כל מעלה, ובהוד וביופי ובצדק היא כלולה, פיה פתחה בחכמה, ותורת חסד על לשונה, גוע היחס והמעלה, הלא היא הרבנית יעלת חן מרת פאצוניא, אלמנת מורינו ורבינו הרב הקדוש חסידא קדישא כמוהר"ר חיים נ' עטר ולה"ה, בת הגביר החכם השר המרומם כמוה"ז משה אב נ' עטר ולה"ה.

ציון אשת חיל, כאסתר בת אביחיל, אשת חיל תתמוך כבוד, רבת המעלה, יעלת חן וכלילת יופי, הרבנית בת מלך מאסתר אלמנת הרב המופלא וכבוד ה' מלא כמוהר"ר חיים נ' עטר תנצב"ה, בתו של החכם כמוה"ר מאיר כפאס נ"ע, מנוחתה היתה ביום תשעה ועשרים לחדש מנחם מ"ש שנת התק"ט ליצירה.

12. כמו שכתוב בפסיקתא (פייב) אם היה עובר בין הקברות והיה ידע צדיק קבור שם צריך להזכירו במעשיו. וכתב שם בהגהת הרד"ל מכאן מקור המנהג לקרות על קברות הצדיקים פסוקים ומאמרים מעניני של אותו צדיק הקבור שם.

החיים, כי פעם אחד היה איש אחד מאנשי שלומו והקרוב אל ביתו אשר נתפרנס מיגיעי כפו, ופתאום נהפך עליו הגלגל ל"ע, ובא בקובלנא לפני מרן האור החיים הקדוש זי"ע ושפך לפניו מר לבבו שבביתו עניות יהלכון וממש מחוסר לחם ר"ל, ובתחנונים ידבר רש לעשות לו טובה להעתיר בעדו ולהבטיח לו בברכה מרובה להטיב מצבו. ונכמרו רחמיו של האור החיים הקדוש עליו מאוד, וצעקת הדל הקשיב להושיע, וכתב פיתקא בקלף בכתב אשורית וכרכו היטב, ונתן בידו של העני ואמר לו תחזיק היטב בידך הפיתקא הזאת ותלך ישר אצל הכותל מערבי, ובין האבני קודש תחפש מקום חלל מעט ושם תשים ותניח את הפיתקא, ותלך לביתך ותהי לך לישועה. והאיש עשה כן, וחלף הלך לו, והפיתקא בידו החזיק, ובדרך הליכתו נעשה בחוץ רוח סערה עד שהשליך מעל ראשו כובע העליון, והוא לא חש לכל זה ונשאר בכובע התחתון שבראשו שהחזיק בידו השמאלית, ואת הפיתקא בידו הימנית, והרוח סער וישא מעל ראשו גם כובע הזה ונשאר בחפוי ראש ובהתאמצו להגביה הכובע בתוך הרוח החזק, והנה נפל הפיתקא מידו וישב הרוח ואיננו. ובמר לבב חזר לבית האור החיים וסיפר לו המאורע, והשיב לו מה אעשה לך איפוא שלא איסתייע מילתא.

ואחר כך מצאו ברחובות ירושלים פיתקא הנזכר לעיל שחתום עליה 'חיים בן עטר', והביאו לפני האור החיים הקדוש, ואז ראו שהיה כתוב בו להשכינה הקדושה כביכול בזה הלשון: 'אחותי רעיתי, ידנתי תמתי, אבקשך ברחמים להשפיע פרנסה טובה לפלוני בן פלונית'. וכתב וחתם עליו שמו הקדוש הנ"ל. — עד כאן המעשה אשר תסמר שערות השומע, ומזה אפשר להבין קצת שאין ערוך לעומק קדושת האור החיים וגדולתו, זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל¹³.

13 ועוד סיפר אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] (אשר שמע) מרבו הקדוש איש אלקים מרן מה"ר יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע, שהגיד כי בהיותו בארץ הקדש בחג הפסח ושבעות נשאר אז במכוון בירושלים עד אחר ט"ו תמוז שהוא יומא דהילולא של האור החיים הקדוש, בכדי להשתטח על ציונו בהר הזיתים. וסיפר שהיה לפלא בעיניו על אלה מעדת הספרדים אשר לא באו על ציון קדשו בהילולא דיליה גם מאותו העיר הקדש ירושלים תויב, רק רובא דרובא מהאשכנזים, וחקר או לדעת מה זה, והשיבו לו אם כי היה האור החיים הקדוש גם בן מהספרדים (מארצות המערב), היה לו מלחמות עמהם, כי הכיר במצחם את מעשיהם וכהנה, והם לא הכירו גדולת

ט. ומשם הלכנו אצל משכן כ"ק מרנא ורבנא שר המקובלים מו"ה שלום שרעבי הקדוש זי"ע¹⁴, (ונחרת על המצבה שלו שנפטר שנת

קדושתו – (ועיין בהקדמתו לספרו הקדוש חפץ ה' מה שכתב שם בלשונו הטהור כי מיום פתיחת עיניו לא היה לו מנוחה ושבע כל ימיו מכאובות ומרוחות; עיין שם היטב) – וממילא גם אחרי הסתלקותו לא ידעו ולא יבינו, בחשיכה יתהלכו לרומם קדושתו. לא כן אנחנו האשכנזים וחסידיהם מתלמידי תלמידיהן של רבינו הבעש"ט הקדוש ונורא זי"ע, שהוא בימיו ראה וידע והגיד מפרשת גרולת האור החיים, ומורשה היא לנו ממנו כי קדוש ונורא שמו עד אין חקר, זכותו יגן עלינו אמן.

במלכה מלכה פרשת חקת תשנ"ה סח כ"ק רבינו שליט"א בענין מה שכותב הגה"ק החיד"א ז"ל (שם הגרולים מערכת ספרים א, אות נר) על ספר הקדוש אור החיים: 'פירוש התורה להרב המופלא חסידא קדישא מ' חיים נ' עטר, ונדפס בוויניציא סביב לחומש עם תרגום ורש"י. ושמענו כי עתה בפולוניה הם מחשיבים אותו הרבה, ונדפס עוד שני פעמים. ונתעורר זה על ידי שהרב החסיד הקדוש מהר"י בעל שם טוב הגיד גרולת נשמת מהר"ח הנוכר'. ובאמת הנה הוא רב נפלא, שאף על גדל קדושת ספריו של האור החיים הקדוש, החיד"א ז"ל בעצמו משבח הרבה את ספריו הקדושים (במערכת גרולים ח, אות מב), וכותב ש'חכמתו ניכרת מספריו' – (ועיין עוד מה שכתב שם בערך ררשות הר"ן מערכת ה, אות סב) – מכל מקום תולה החיד"א ז"ל פרסום הספר במה שהגיד אודותיו מן הבעל שם טוב זי"ע ועכ"י. ולשון החיד"א ז"ל זה מורה קצת למה שאמר רבינו זי"ע בשם הגה"ק משינאווא זי"ע.

הוסיף רבינו שליט"א, שעל מה שכותב החיד"א ז"ל 'שהרב החסיד הקדוש מהר"י בעל שם טוב הגיד גרולת נשמת מהר"ח הנוכר', מציין המוציא לאור בגליון שם הגרולים מספר שבחי הבעל שם טוב שכתב ז"ר זה רבשנת תק"ג פרשת פנחס בשבת קדש בסעודה ג' שהיה מאריך בשלחנו, אמר הרה"ק מהר"י בעש"ט זי"ע להמסובין כמרומה היום כבה נר המערבי. ואחר הברלה שאלו תלמידיו כוונתו בזה. אמר להם, שהאור החיים נסתלק באותה שעה, משום ריש סוד אחר בנטילת ידים שאין מוטרין אותו רק לאחר ברור, ועד היום היה ביד האור החיים, וכעת נתגלה לו סוד זה, ומוז נדע לו שרבינו חיים אינו עוד בחיים. והיה זה במוצאי שבת קדש ט"ו תמו תק"ג.

ובאמת מקובל אצל חסידים ואנשי מעשה עוד ספורים וענינים שיש בהם לבאר כוונת מן החיד"א שהבעל שם טוב זי"ע הגיד גרולת נשמת האור החיים הקדוש. אבל נראה יותר שקאי על מה שכתב בספר הקדוש נתיב מצותיך לזקיני הגה"ק מה"ר יצחק אייזיק מקאמארנא זי"ע שימן הבעש"ט אמר עליו שנשמתו מרוח רוח של אצילות, ובכל לילה שמע תורה מפי הקדוש ברוך הוא, ורוב קדושתו אי אפשר לכתוב, והיה מיורדי המרכבה, וגלו נשמות ומדרגת רוח הקדש אמת. ומן הקדוש [הבעל שם טוב זי"ע] היה נפש רח רוצה לרצות, והיה רוצה שיתקשרו ביחד נפש רוח, ויתגלה הנשמה וחייה רוצה לרצות, ויהיה הגאולה האמתית, עד כאן לשונו הקדוש. חוה שרבינו הבעש"ט הגיד גדל נשמתו של האור החיים הקדוש – (עיין עוד בקונטרסי עולת שבת תשנ"ה).

14. על גדל יקר תפארת קדושתו ורוממותו העיד עליו התייר הגדול חר מבני היכלא מתיבונא קרישא דיליה 'קהל חסידים' בירושלים, הרהחיד"א ז"ל בספרו שם הגרולים (אות ש), וזה לשונו: מהר"ר שלום שרעבי זלה"ה, אחר קדוש בדורנו מקובל

מנוחתו כבוד' י' שבט). ובנו הקדוש הר"ר חזקיה יצחק זי"ע¹⁵. ומעל ראשו של הרש"ש למנוחת קדושת מרנא ורבנא הקדוש מהרי"ט אלגאזי זי"ע¹⁶. וגם אצל אביו הקדוש מרנא ורבנא מו"ה ישראל יעקב אלגאזי זי"ע בעל המחבר ספר ארעא דרבנן שנפטר שנת תקי"ו¹⁷.

מופלא, וכמעט היה לו ספר עץ חיים על פה בקי בהקדמות על מתכותן, וברוב בקיאותו וחכמתו העמיד כוונת האריז"ל על בורין כסדרן וכהלכתן. וכתב קונטרס גדול שמו 'רחובות הנהר' לברר ולפרש הקדמות היטב עומקן ורומן נימוקן וטעמן. והיה מכות כל כוונות רבינו האריז"ל. ובכל לילה אחר תיקון חצות בסדר רבינו האריז"ל תיקון רחל ותיקון לאה כמשפט, היה מיוחד יחודים כמו שכתב רבינו האריז"ל בשער רוח הקודש, עד כאן לשונו.

ועלה ארון הקדש ושבה נשמתו לשמי מעונה בעשרה לחדש שבט התקמ"ב. חה חרות על ציון קדשו:

קברת ארץ איש האלקים קדוש הוא, השקין בתורה החכם המקובל האלקי ברצינא קדישא כמו"ה שלום מזרחי ידיע שרעבי זלה"ה, נח נפשיה יום עשרה לחדש שבט שנת מנוחתו כבוד לפ"ק.

15. הוא היה ממלא מקום אביו בישיבת בית אל, ומזכר בספר אמת ליעקב לכמהרי"י ניניו ז"ל בקונטרס שפת אמת דף קכ"א, וזה לשונו: 'בשם רבין חסידא הרב החסיד כמהר"ר חזקיה יצחק מזרחי ז"ל בן מגדול של מוה"ר החסיד רב שר שלום ז"ל. הוא זכה להוליד בן גדול החסיד המקובל רבי אברהם שלום מזרחי שרעבי ז"ל חותן הראש"צ הרב אג"ן ז"ל.

רבי חזקיהו יצחק נפטר בשנת תקס"ח, ועל מצבתו חרות:

מצבת קבר ז"ק ח"ק [=זרע קדש חסידא קדישא] הח' חזקיהו יצחק בן הרב החסיד כמהר"ש מזרחי ידיע שרעבי זצוק"ל.

16. מעשה תקפו וגבורתו מפורסם בספריו הבהירים. מאורי ישראל הגאון רבי עקיבא איגר וחתנו הגאון חתם סופר זצ"ל השתאו על חקר לבו וגבורתו בתורה. החתם סופר כותב עליו: 'מכירו הייתי לשעבר, בהיותו שליח ציון בפ"פ דמיין קרוב לשנת תק"מ, והארץ האירה מכבודו, אמנם עדיין לא הגיע לחצי כיבוד הראוי לו, לפי הנראה מחבור זה הנקרא הלכות יויט על בכורות וחלה, כי הפליא לעשות הגדול תושיה, ומיום חבור המשנה למלך לא נראה כחבור הזה; עד כאן דברי החתם סופר. הוא נהג את נשיאות הרבנות בירושלים ברמה אחר פטירת אביו מהרי"י זצוק"ל, והיה מגדולי בני מתיבתא קדישא של הרש"ש זצוק"ל.

וזה מה שחרות על ציונו:

ציון מורנו הרב שמחת יום טוב וספר הלכות יויט וקונטרס גט מקושר, שלשה ספרים נפתחים, פעל ועשה צצים ופרחים, בו נקבר ארון האלקים ביום ב' אדר שנת התקס"ב זיע"א.

17. הוא נתמנה לאב בית דין וריש מתיבתא בירושלים אחרי הסתלקותו של הרב בעל בתי כהונה ז"ל עד אשר לקחו אלקים.

ואצל מנוחת הגה"ק מרנא ורבנא בעל המחבר ספר פרי חדש מו"ה חזקיה די סילוא זי"ע¹⁸. וגם אשתו הרבנית מנוחתה לימינו, ומצבתם כאחד, ניכר ונתחדש גם כן לכליל תפארה. ועל כולם שפכנו שיחי לבבינו, אם רב אם מעט, ובלבד שיתקבלו לרצון לפני אדון כל יתברך שמו, בזכות שרפי קודש הצדיקים הנזכרים לעיל, שיגינו עלינו ויליצו טוב בעדינו ובעד כל ישראל, אמן כן יהי רצון.

י. ויותר לא הרשה לנו העת כהיום הזה בערב שבת קודש ואחר חצות היום לבקר את שאר הקדושים בהר הזיתים, כי אם להני"ל, וכפי הדרך אשר הורו לנו מיקירי ירושלים המסתפחים אלינו. וכבר נלאה נלאינו מהעבודה בתכיפה אחת, בפרט אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] בטלטולא דגברא הקשה לעלות הרים ולירד בקעות שצריכין לכל הפחות יום שלם ויותר בשאר ימות השבוע לעבור את כל שטח הר הזיתים, ולתת רווח בין עדר לעדר להשתטח על קברות הצדיקים אשר הם שפוני טמוני חול בהר הקודש הני"ל. והיה המדובר ברצות ה' דרכי איש לבקר שנית באיזה יום את ההר וקברי צדיקים הנודעים שם עה, כמו, המרדכי, רבינו קלונימוס, הברטנורא, ושאר פוסקים אשר מפיהן אנו חיים. אבל לא נפנה אחר כך זמן לזה במלאת הימים האלה המסודרים כל אחד לעבודתו עדי ערב.

וכה חרות על מצבתו:

ציון קברת ארץ, צדיק מושל ביראת אלקים, הוא הקדוש שלשלת היוחסין
היה ר"מ ור"מ [=ריש מתא, וריש מתיבתא] כמו"ר ישראל יעקב אלגאזי
בעל שמע יעקב רשי, גאות יעקב, אמת ליעקב. נתבקש בישיבה של
מעלה יום ו' תמוח התקיו לפ"ק

18. הרב החיד"א ז"ל בשם הגדולים בערכו כתב: זכהיום הזה כל חכמי ישראל שותים בצמא את דבריו, על מצבתו לא חרות שום תואר הראוי לערכו ורום מעלתו (כנראה שכן צוה לגדל ענותנותו), רק מלים אלו:

זה קבר של הרב חזקיה די סילוא.

ועל קבר הרבנית חקוק:

זה קבר חנה אלמנת הרב חזקיה די סילוא, תמי"כ (=תבא מנוחתה כבוד).

כדאי לציין כי גדולי דורו, דור דעה, הלכו להשתטח על קברו של הפרי חדש ז"ל, כמו שכתב הרב החיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים (מערכת ספרים, אות פ), וזה לשונו: ואני זכיתי בילדותי לילך עם הרב [בעל אור החיים] וכל בני ישיבתו לעשות יויאריה [=תפלה] על מצבת הצדיקים שבעיר הקדוש ירושלים ת"י, וככואנו למצבת

רבינו חקר ודרש איה מקום כבודו של הקדוש איש אלקים מו"ה גרשון קיטובער זי"ע (גיסו של הבעש"ט הקדוש זי"ע). ועוד מקדושים ידועים שמנוחתם כבוד בהר הזיתים, כמו מרן מה"ר משה גאלאנטי זי"ע, וכהנה. אבל חבל על דאבדין מקום משכן כבודם כהיום הזה. ורבינו הקדוש (שליט"א) [זי"ע] התמרמר על זה שלא ידעו בארץ הקודש לזוהר בשמירתן של קברות צדיקים כאלו וזכרון מצבתם. זאת השיב אל לבו, דאולי רצון הצדיקים הללו שיהיו טמורים ונעלמים, וכפי שורש נשמתם בגבהי מרומים¹⁹.

יא. בשיפולי ההר הנ"ל וסמוך לו, עברנו וראינו את מגדול עוז הבנין של יד אבשלום אשר הציב לו בחייו, כמה שנאמר בשמואל (ב יח, יח). וגם בית החפשית שישב בו עזויהו המלך, כמה שנאמר במלכים (ב טו, ה). וגם ראינו את גי בן הינם הנוכר ביהושע (ח, י) ובמלכים (ב כג, י). והמקום שאומרים אשר שם תפתח הגיהנם לעתיד לבא — (ועיין במסכת עירובין דף י"ט ע"א דשלשה פתחים יש לגיהנם, ואחד בירושלים, עיין שם).

שיחות עם הסבא קדישא

יב. ירדנו מהר הזיתים ונסענו ישר לנוה קדושת מרנא הסבא קדישא. וקיבל את אדמו"ר בפנים שוחקות והושיבו אצלו כדאמול. אדמו"ר הגיד לו מאין הוא בא עתה מהשתטחות קברי הצדיקים. והשיב הסבא בנועמו 'לא יאונה לצדיק כל און'. אדמו"ר הגיד בפניו פירוש כוונתו על פי דרך נסתר, ושצריכין שמירה והצלה כשבאין מבית מועד לכל חי. והוא השיב: כן כן.

הרב פרי חדש ראינו להרב הנוכר שנשאר יחיד על מצבתו כמו רביע שעה ורחושי מרחשן שפוטויה, והבננו דהיה שואל מחילה כי לשם שמים נתכוון וכיצא.

19. ראה מעבר יבק (מ"ה, פ"מ): ושמעתי משם האריזיל וצ"ל שהיה אומר שהצדיקים השלימים שיש להם ציון הם מעלמא דאתגליא. ואותם הרשומים שאין להם ציון, הם מעלמא דאתכסיא הנה, כי הציון לצדיקים מורה מקום מוצא נשמתם. (ומקור לדברי קדשו ראה זהר ח"א קנא, א. קעה, א. רכג, א).

לאחרונה מצאו מציבה במרומי הר הזיתים, עליו נחרתה:

'פ"נ הרב החסיד מו"ה גרשון אשכנזי'.

יש שאומרים שזהו ציונו של הרב הקדוש רבי גרשון קיטובער זי"ע.

ומענין לענין הגיד עוד רבינו להסבא קדישא מה שתירץ דברי המגן אברהם על שכתב בהלכות תשעה באב בשם האריז"ל שלא לילך על הקברות, ובהלכות ראש השנה לא הביא זה – [כאשר נדפס כבר בספרו נימוקי אורח חיים סימן תקנ"ט, ס"ק ג', משם תדרשנו] – והוטב בעיני הסבא קדישא.

ועוד דיברו:

האדמו"ר: ירשני רבינו לשאול דבר לשמוע דעתו דעת תורה להלכה ולמעשה מענין הליכת כהנים על קבר רחל אמנו, (כי ישנו אחד מבני החבורה שבאו אתנו לארץ הקודש איש פלוני וכהן הוא (העומד כאן לפנינו), ה"ה האברך החו"ש מו"ה מרדכי נ"י מהאלאס נכד הש"ך זי"ע), שרבים וכן שלימים נוהגים היתר בזה?

הסבא קדישא: יש לי על זה תשובה ארוכה ללמד זכות על הכהנים שנוהגים היתר עוד מאבותיהם תלמידי חכמים ויראי אלקים לילך על קברות אבות ואמהות ושאר קברי צדיקים, אבל להורות למעשה היתר לכתחלה אינני מתיר לשואלי בזה. [ומענין לענין נמשכו בזה סיפורים רבים זה לזה, וגם בפלפולים ובקיאיות נפלא מהסבא קדישא, גליה לדרעיה ואנהירי נהורא בכל מקצועות התורה. וגם הזכיר בתוך דברי קדשו ואמר לרבינו הלא כבוד גאונו גם כן האריך קצת בספרו שו"ת מנחת אלעזר (חלק ג', סימן ס"ד) בענין הליכת כהנים על קברי צדיקים. ונבהלנו משתומם איך הוא בקי וזוכר כל כך גם בספרי רבינו שליט"א בדיוק, וכי אין שכחה לפני כסא כבודו].

אדמו"ר: בבואי לארץ הקודש מראש גיליתי דעתי שלא אפנה ימין או שמאל מבלעדי רבינו כבוד הדרת גאון קדשו, וכאשר ישאל איש בדבר אלקים, על כן אני שואל ממעלתכם באיזה יום ליסע לחברון עיר האבות ואמהות הקדושים, ורצוני על יום ראשון בשבת הבעל"ט, האם מסכים רבינו? או אפשר כי הדרכים הם בחזקת סכנה עדיין לשם מאז שהפראים טבחו ולא חמלו את זרע יעקב בשנה העברה כנודע, וכבר כתב במהרי"ל דבשעת הסכנה

איך לילך על קברות קדושים — (עיין לעיל במאמר סיבת הרצון, אות ד). ואולי לא יצוה כלל ליסע לחברון עתה, גם כן שמוע אשמע לעצתו נאמנה.

הסבא קדישא: מדוע שואל כבוד גאון דייקא על יום ראשון בשבת הבא?

האדמו"ר: כי הזמן קצר במשך שבתינו בארץ הקודש, ונחוץ לסדר דבר יום ביומו מעתה על מכוננו.

הסבא קדישא: אבל מדוע לא ישאל בבדו על יום אחר בשבוע הזאת שיותר טוב.

האדמו"ר: אולי כוונת גאון קדשו על שמבואר מהאר"י הקדוש זי"ע שהגיד להקדוש רבי חיים וויטאל זי"ע שלא לילך על ציון כי אם בערב ראש חדש או מט"ו לחודש ואילך — (ויום א' הבע"ל יהיה רק י"ג בחודש)?

הסבא קדישא: עוד חזון למועד להתיישב בזה אי"ה — (ועיין להלן במאמר סדר יום חמישי אצל קברי מלכי בית דוד במה שכתבנו שם).

אדמו"ר התענג בתענוגים מהמשכת הדיבורים בפלפול ואגדה — (מה שזכינו לשמוע ולתפוס קצת מדברי תורה יבואר במאמר חיות אש) — וערב לו. וקם אחר כך לקבל ברכת פרידה, ואמר שמפני קדושת שבת קודש הבא (כי כבר עבר ערך ג' שעות אחר חצות היום) לא יטריח עוד כעת, ומבקש הרמן ורשותא לבא לפני המלך ביום מחר בשבת קודש. והסבא קדישא שאלו באיזה שעה רצונו לבא, ובראשונה שהשיב לו בערך שעה אחת אחר חצות היום, הגיד הסבא קדישא להגיד לו על שעון ארץ ישראל דייקא ולא על שעון אירופאית, וענו ואמרו שהוא בשעה שבע (שעות ארץ ישראל). והשיב טוב, סביר וקיבל.

מאמר סדר יום שלישי

שבת קודש פרשת אחרי קדושים י"ב אייר

א. צאתנו ובואינו לשלום אז בערב שבת קודש מביתו של הסבא לשכונת האכסניא, ולא יכולנו לנוח ולהנפש מעט מעייפות עבודת היום, כי עבודה חדשה עומד הכן לקראתינו, לילך מחיל אל חיל בהכנה דרבה לקראת שבת מלכתא הממשמש ובא, ולא ארכה לנו השעה, והנה קול התקיעות שתוקעין בחצוצרות ובשופרות ברחובות בכל פניא דמעלי שבתא להבטיל את העם ממלאכה – (עיין מסכת שבת ל"ה, ע"ב. וסוכה נ"ג ע"ב) – יצלצל באזונינו, ונפן כה וכה ונראה פנים חדשות באו לכאן, חסידים ואנשי מעשה כולם מעוטפים לבנים בגדי משי בעדי עדיים לכבוד ולתפארת, מתעטרין בכמה עטרין לגבי מלכא קדושא וכלו מחמדים. וכן בני הנעורים בחורי חמד מן שלשה עשר ומעלה עטופים בלבן בגדי משי ומצנפת הנקרא שטריימיל על ראשיהם, וקשורים ליעקב וישראל סבא, וענוים יתנו חן בעיני כל רואיהם, חן של קדושה יראה וחסידות, ובתוכם קראנו לשבת עונג, וגם שמחה בבתי גזואי ובבתי בראי – (הגם כי אמת ניתן לכתוב דישנו בעונותינו הרבים עם מפוזר ומפורד בארץ הקודש שמתעטפים בטלית שאינו הולמתם, מראים את עצמם כפרושים בבגדי לבן [הארמי] ומשי, ובאמת הם ועונותיהם וחסאתיהם יאדימו כתולע, וכנודע – ועיין בספר הקדוש דגל מחנה אפרים בפרשת וישלח (ד"ה הצילנו [א]) על הכתוב (בראשית לב, יא) הצילני נא מיד אחי מיד עשו, עיין שם היטב – אבל בעזרת השם יתברך אנחנו ראינו בטוב ירושלים שנקבצו ובאו לכבודו של רבינו השרידים אשר ה' קורא, ממורחים בריח תורה וחסידות מסטרא דקדושה, יהי כבוד ה' חופף עליהם עד עולם).

ב. אדמו"ר הגיע תוך אולם הגדול הנעשה לכבודו ולכבוד העם על מגרש כוללנו מחובר לבית המדרש 'תפארת צבי', חש ובא ושאל קול אומר הודו לה' כי טוב וכו' בתפלת מנחה דערב שבת קודש כדרכו בקודש. ולקבלת שבת נתכבד אחד מבני החבורה הרב הגאון מו"ה יצחק צבי שליט"א [ז"ל] האבד"ק טשאפ יצ"ו, — וקודם אמירת כגוונא המנהג בירושלים ובערי ארץ הקודש בשבת קודש שלפני ל"ג בעומר (ובצפת בכל ליל שבת קודש) לומר הזמר בר יוחאי נמשחת אשריך וכו' בניגון המיוחד לכך (המקובל מבעל המחבר הזמר בר יוחאי הוא מרן רב שמעון לביא זצ"ל — מובא בשם הגדולים למרן חיד"א זצ"ל מערכת ש' אות קס"ו, עיין שם) — נחמד ונעים. ובעת הזמר הגיע נתרגש רבינו למאוד ונתלהב בלבת אש קודש, והיה מפוז ומכרכר ומרקד בשמחה ובטוב לבב כנגן המנגן, ובאמירת התיבות הקדושות אשר תוכן רצוף אהבה, נעימה יהיבה. וכל העם עונין בקול רנה וצהלה, ויסלדו בחילה, לא יתואר בחרט למי שלא ראה שמחה זו של חסידים, ואנשי מעשה היו מרקדין ומספקין בשירות ותשבחות להשם יתברך, ואור זרוע לצדיק רבינו הקדוש העומד בסגל החבורה, פניו מאירים בקדושה וטהרה, המחזה הלזו חצבה עמודי החומר והופכי צור הלבבות אגם מים ברגש קודש, מעין עולם הבא יום שבת מנוחה, עד שהיה נדמה לפי שעה כי קול התור נשמע בארצנו הקדושה, וזהו מחול לצדיקים אשר נהנין מזיו השכינה, וישרים יעלו וחסידים ברנה יגילו. אהה! מי יטעימנו מנופת צוף נועם אור זיו רגש הלזה, גם בעבודתינו פה בגולה, ותהי בפינו כדבש למתוק, וכל המתענגים בה יזכו לרוב שמחה.

ג. לסעודת חקל תפוחין קדישין בעת שרבינו הקדוש בא לומר שלום עליכם וכו', היה העזרה מלאה מזה ומוזה, וכל העם רואים את הקולות, והיה דוחקא בתר דוחקא. אבל הכל נעים לנו בזכרינו שבת של מי הוא? שבת של ירושלים! ובמסיבת ריעים אהובים גדולים חקרי לב ראשי הישיבות חכמיהם ותלמידיהם. ובשעת אמירת התורה ונשמע קולו של רבינו באש לוהט על דבר המלחמה לה' בעמלק מדור דור, וביותר בארץ הקודש חוב קדוש ועצום מוטל על כל אחד ואחד שהחלש יאמר גבור אני ללחום נגד המפלגות החדשים מקרוב באו אשר לא שערום אבותינו, ונגד בתי ספר העברית של החפשים לתעב תתעבנו, ונגד שיטה הפסולה של הקאלאניען ועבודת חרשי

אדמה שיבואו ויטמאו את ארץ הקודש בזה להתרחק מהם ומהמונם, וכהנה בדברים נמרצים הנכנסים ללב שומעיהם, וחיל אחז לכל יושבי השלחן והעם העומדים בעזרה שמעו וירגזו. ואחרי ברכת המזון רקדו הזמר רננו צדיקים באהבה וחדוה, וילכו לאהליהם שמחים וטוב לב.

ד. ביום שבת קודש תפלת שחרית התפלל אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] לפני התיבה כנהוג. ולקריאת התורה עלה נעלה כל החבריא לברך ברכת הגומל אחרי עלותינו מן הים – (ורבינו בירך עוד ביום ה', כנזכר לעיל במאמר סדר יום ראשון, אות ד'). ולתפלת מוסף ירד לפני התיבה הרב הגה"צ הדיין המצויין מו"ה יצחק פרענקעל שליט"א [ז"ל] חד מבי דינא רבא של ועד העיר האשכנזי בתוככי ירושלים תו"ב. והכהנים עלו לדוכן בשחרית וגם במוסף כמנהג ירושלים, ומאוד מאוד ערב היה לו לרבינו לשמוע תפלת וברכת כהנים בדוכנם (בכל משך שבתו בארץ ישראל) אשר עולים לדוכן מדי יום ביומו – (עיין לעיל במאמר מעבר לים אות ה', ובמאמר סדר יום עשירי אות ב') – וקיבל תענוג מזה. ועתה בשבת קודש (שחרית) שהתפלל בעצמו לפני התיבה והיה קורא לפני הכהנים ברכות הדוכן ביראה ובאהבה, ממש שמחת יו"ט הרגשנו ברוב עוז.

ה. ואחר קידושא רבא דיומא וכבר הגיעה השעה (שבע) אחר חצות היום – (עיין לעיל במאמר סדר יום שני סוף אות י"ב) – המיוחדת לרבינו הקדוש (שליט"א) [זי"ע] לתענוג רוחני לו בסבא טעמא לשבח לקבלת פניו המאירים, ובכן הלכנו עולי רגל ברחובות ירושלים, ועל פי פקודת אדמו"ר הובלנו אתנו צלוחית יין טוב ומשובח מארץ ישראל, ובכל הדרך צעדו עלי שור והתלקטו אחרינו לזית עם רב – (למרות אשר אדמו"ר התחנן בבקשות רבות שלא לבא אחריו בכדי שלא לבלבל ולא לצער אותו צדיק הסבא קדישא על ידי דוחקא דצבורא) – עד שבאנו לבית מאוויינו, ומצאנו את שאהבה נפשינו, הסבא קדישא הרב דומה למלאך ה' צבאות בחדותא ובנהירו דאנפין, ושבת שלום יבורך.

1. והנה זה לשון הבית יוסף שולחן ערוך אורח חיים (סימן קכט): יישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנשאים כפיהם בכל יום, עיין שם. ועיין בשערי תשובה (סימן קכח, סק"ג) בשם שו"ת בית אפרים חלק אורח חיים הטעם מה שבארץ ישראל נשאים כפים בכל יום. ועיין מה שכותב רבינו זי"ע בזה בשו"ת מנחת אלעזר חלק ג, סימן נו בסופו.

רבינו העמיד הצלוחית יין המשומר, ואמר: הבאתי ביכורים לפני רבינו הסבא קדישא – (כוונתו למה שאמרו בגמרא (כתובות קה, ב) דהמביא דורן לתלמיד חכם כאלו הקריב ביכורים, וגם אמרו חז"ל (יומא עא, א) הרוצה לנסך יין על גבי המזבח ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין). והוא השיב כי יין מזיק לבריאת גופו, אך אם כבודו האדמו"ר נותן לא יזיק כלל, ובירך הסבא קדישא בשפה בדורה ובנעימה קדושה בקול ברכת בורא פרי הגפן, ושתה, ונתן כוס ישועות גם לרבינו ושתו שיריים שניהם (להבחל"ח) זה מזה, והאצילו ברכת לחיים, וחדו סגי ייתי בברכאן דנפישין.

ולעומת זה גם הסבא קדישא צוה להביא יין לחלק לכבודו של רבינו לכולנו ולכל המסובין, ועוד פירות לשבוע מטובה של ארץ ישראל, וברוך ה' שזכינו ליהנות מזה השלחן הטהור אשר לפני ה' שצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, ופניהם איש אל אחיו (להבחל"ח) בחיבה יתירה וביחודא דנהירא קדישא.

ו. הסבא קדישא דיבר בקדשו מענין יין, בביאור דברי חכמינו ז"ל במסכת מגילה (טז, ב) יין ישן שרעת זקנים נוחה הימנו, כי בטבע היין כל זמן שיתיישן ויזקין הוא טוב ומשובח ביותר, ועל כן דעת זקנים נוחה הימנו להתלמד מזה, כי גם המה כל זמן שמוקינין דעתם ניתוסף עליהם, והזקנה תביא להם יתר עוז החכמה אשר תחיה את בעליה, עד כאן תורף דבריו הקדושים כפי שהבנתי ושמעתי מפה קדשו.

ואדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] השיב לו שמבואר כזה בשם הגאון הקדוש איש אלקים הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע על מאמר חכמינו זכרונם לברכה במסכת שבת (קנב, א) דעד ארבעין שנין מיכלי מעלי, ומכאן ואילך מישתי מעלי, והיינו דילמוד האדם את עצמו מוסר השכל בדמי ימיו (שהם יותר משובחים לעבודת הבורא) ממיני מאכל שמתקלקל כשיתיישן, דק עודנו באבו הוא טוב ויפה. וזהו עד ארבעין שנין מיכלי מעלי, ושמח בחור בילדותך להתעלה כמו מאכל כנזכר. ומכאן ואילך מישתי מעלי, כשיתקרב לימי זקנותו יקח לו מוסר השכל ממיני משקה ויין שהם משובחים ביותר כשיתיישן, וכן האדם אל יאמר נואש רק ידע שעבודתו משובחת יותר בימי הזקנה, עד כאן תורף דבריו הקדושים.

ז. והגיד עוד אדמו"ר על פירוש רש"י שם (מגילה טז, ב) שדעת זקנים וכו' שאין לך טוב יותר הימנו, עד כאן לשון הרש"י, על פי דברי זקיני הגאון הקדוש רבן של ישראל מרן שלמה שפירא זי"ע (אב"ד פה קהלה מונקאטש) על הכתוב בפרשת ויגש (בראשית מה, כג) ולאביו שלח כזאת וגו' מטוב מצרים, ופירש רש"י יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו. דהנה בברכות (לד, ב) אמר רבי אבהו דהבעל תשובה גדול מצדיק גמור, דהבעל תשובה יגיע לו טוב אשר עין לא ראתה אלקים זולתך, ומהרש"א שם פירש דהבעל תשובה היינו שהיה סמוך להעבירה ובמקום עבירה ופירש ולא עבר והיינו תשובה ששב מהעבירה ולא עשאה. על כן שלח יוסף — (שהיה בחינת בעל תשובה במקום העבירה ערות הארץ וזוהמתיה ובאשת פוטיפר בגודל הנסיון) — לאביו, (יעקב איש תם יושב אהלים בחינת צדיק גמור). מטוב מצרים, (מבחינתו). יין ישן, (בחינת יין המשומר בענביו שיהיה לעתיד אשר עין לא ראתה). שדעת, (אז תמלא הארץ דיעה את ה'). זקנים, (אז ישבו זקנים וזקנות וגו' כמאמר הכתוב). נוחה הימנו, (יום שכולו שבת ומנוחה), עד כאן דברי מרן (בכתב יד) שם שלמה².

ובזה פירש (אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע]) דברי רש"י הנ"ל, דלכאורה למה הוצרך לפרש דזה הדבר טוב לו מן הכל, הלא שלח לו הרבה מיני מאכל כמבואר בכתוב, וגם זה חשיבות לזקנים בפשוטו. אך רומז לפי הנזכר על לעתיד, שהוא יין המשומר בסוד הגאולה שלימה, וזה הדבר טוב לו מן הכל, שכל העולמות מחכין להתגלות הטוב ההוא חמר מרת דמבראשית נטיר ביה נעותא, עד כאן תורף דבריו הקדושים. והסבא קדישא מצא חפצו ודיבר דבר אז יתענג על דברי אדמו"ר. וכן היה אומר בלשונו הטהור 'ודברי פי חכם חן', ושגם הפירוש הזה אין טוב הימנו, עד כאן לשונו הקדוש. ודיברו עוד הרבה בדברי תורה, וקראנו לשבת עונג.

ח. כשחזרנו והיה כבר איזה שעות אחר חצות היום, ואחרי הנפש מעט מהיגיעה של הלך³ ושוב כחום היום, הוכרחנו לאכול

2. מובא בספר הקדוש תפארת בנים לרבינו בעל דרכי תשובה זי"ע בסוף פרשת תולדות.

3. אין מעצור ברחמי מלהחידע את אשר עיני ראו ולא זר, בדרך הליכתנו אז בשבת קחדש אחר חצות היום ברחובות ירושלים, עבר לגד עינינו מרכבת אוטאמאביל

בחפזן סעודת עתיקא קדישא ברוב עם הדרת מלך. ורק אדמו"ר בעצמו ישב אל השלחן קטן אשר אצלו (כי השלחנות דאתמול נשברו), וכל העם עומדים צפופים מסביבים אותו כחומה, ואגרא דכלה דוחקא ברוב זיעה, ולא אמר אדם צר לי המקום.

ובהגיע לסעודת זעיר אנפין רעווא דרעוין, נתמלאה העזרה וכל חצר המגרש של הכולל מקצה אל קצה (בלי עין הרע), עד שלא היה אפשר כלל לעבור עם רבינו מן חדר ביתו לתוך אולם הגדול. וכבר פנה יום – (ונודע כי שיעור בין השמשות קטן מאוד באופק ירושלים) – ולא עת להאריך בהרווחת מקום לעשות דרך המלך, על כן הוכרחנו לישאר בחדר הבית מסוגר רק עם הרבנים החשובים וב' ג' מנינים כל הקודם זכה, להיות מן בני היכלא דכסיפין בהאי תכא דבי מלכא לתפלת מנחה וסעודה שלישית, והמונים המונים מאנשי ירושלים כמו הרים סביב להבית ואצל הדלת והחלונות שקופים אטומים מקהלות גדול ועצום לשמוע אל הרנה אל התפלה והזמירות בסעודתא דזעיר אנפין.

ובשעת אמירת התורה הרים רבינו קולו נאדר בקודש בבכיות ודמעות נלהבות, והתמרמר מאוד על גלות השכינה וישראל, ועל גודל ההסתר פנים בעונותינו הרבים, ומעורר רחמים עליהם ומזכיר דברי הירושלמי דכשתהיה הגאולה בין פסח ראשון לשני יקריבו כל בית ישראל את הקרבן פסח עוד בפסח שני – (הגם דאין ציבור נדחה אבל אונס כזה שהיו בגלות שאני), ואשר עתה אנו עומדים ונכנסים לשבוע שחל בה פסח שני, וגם ל"ג בעומר חל בשבוע זאת, שהוא הילולא דרבי שמעון בן יוחאי, אשר צווח כברוכיא וי דגלותא יתמשך⁴, ובכן אנו מבקשים ומצפים בכחו של רבי שמעון בר יוחאי

גדול ומלא על כל גדותיו, ולא עלתה על דעתי לחשוב כי תוכו רצוף אנשי יחידים, וחלילה להעלות חשד כזה בעיר הקדש. אבל מה אדבר ומה אצטדק, כאשר בעונותינו הרבים אמת כן היה, שהראו ושרקו עליהם כפים כל עוברי דרך אתנו מהחרדים, כי הן המה המכונים בשם יחידים מהציונים והחפשים המתענגים לכבוד שבת קודש! ולא יבושו ליסע ולבא עם איטאמאביל מתל אביב לחלל שבת בפרהסיא, ובחצרות בית ה' בתוככי ירושלים! אי לעינים שכך ראות. תמונה והבטה כו מאד תתמרמר הלב, כי אינו דומה מורד בפלטין של מלך וכי, ה' יצילנו.

4. מחיבת הקדש נעתיק דברות קדשו של רבינו הקדוש ז"ע בענין זה בספרו דברי תורה מהדורא קמא, אות ס. זה לשונו: מה דמצינו הרבה פעמים בוחר הקדש ובתיקונים כדאמר רבי שמעון בר יוחאי דברי תורה, ואיגלי ריזן עילאין, הוו בכו

שיתעורר מעתה ויעמוד להיות מלאך מליץ טוב בעד כלל ישראל למהר גאולתינו ופדות נפשינו, ושנוכה עוד להקריב הקרבן פסח בפסח שני הבא עלינו לטובה, בהר מרום מקדשינו ירושלים בבנינה במהרה בימינו.

כדברים הללו כידודי אש התמלטו מפה טהור, בהאי שעתא דבי רעוא דרעווין, והיה התעוררות גדול ונורא מאוד ברחובות הנהר נחלי אמונה לביאת המשיח, וקולות מים אדירים של בכיות נשמעו מבית ומחוץ. יהי רצון שישים השם יתברך בנאדו להיות ויכבשו רחמיו על ישראל עם קרובו.

חבריא ואמרו, וי כד תסתלק מן עלמא מאן ינהיר נהורא דאורייתא וכו'. וישתומם כל עובר על זה וכיוצא לשונות כאלו שנמצאו שם, לומר זה לאדם חי בפניו לעורר קינה מה שיהיה בעת פטירתו, בפרט לרשביי רבם, ואיך יפתחו פה וכו' לדבר כזה.

אך היה להם כנראה ההכרח, מחמת ששמעו מרבי שמעון בר יוחאי שצווח וי דגלותא יתמשך, וידעו והבינו גדל החשכות שיהיה אחרי הסתלקותו, והדורות הולכים וחסרים מהתגלות הנסיונות וההסתר פנים יתגבר חיזו, ולאשר ידעו כי בכח רבי שמעון בר יוחאי יתחזקו עד ביאת נואל צדק, וכמו שאיתא בזהר הקדוש כי בהאי חבורא יתפרנסין בדרא בתראה דייתי מלכא משיחא, על כן עוררו העיקר את רשביי להאיר בדבריו אלו על דורות שלאחריו עד דרא בתראה הזאת, זה יהיה על ידי דברי תורתו. על כן בעת מאמריו שאמרו זכאה חולקיהון דחברייא רשמעין מילי דאורייתא מפומך, עוררו אותו לזכור להמשיך כח קדושת תורתו גם אחרי הסתלקותו, שלא יסיר מאתנו אור זהר בהירתו להאיר מתוך חשיכה לכל אחד ואחד מבני תורה, ובהכרח היה להם למען תיקון עולם בדורות הבאים לעורר הרחמנות בלבנו מה שיהיה אחריו, כרי להמשיך הכח לטובה להקימו בגלותנו, כן יהי רצון במהרה בימינו, והמבין יבין.

זה לשונו שם במהדורא תשיעאה, אות לט: בברכות (ט, א) כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק. וכן עוד בכמה דוכתי בש"ס. ולשון 'בשעת הדחק' (דוקא), י"ל על פי דברי השי"ס סוכה (מה, ב) שאמר רבי שמעון בר יוחאי – (דהוא סתם רבי שמעון בכל מקום) – יכולני לפטור את כל העולם מן הרין, (ואם רבי אלעזר בנו המלך יותם בן עוזיה עמו) מיום שנברא העולם עד סופיו, והאחרון הכביד כעת סופיו של גלות אדום (שהוא קדם ביאת גואל צדק במהרה בימינו), שרבי שמעון בר יוחאי הוא שעמד בנפשו כנגד מלכי רומי (אדום) כדאמרין בשבת, ועל כן אמר המלך אז שמעון שגינה יהרג. ובפרט בסוף יומיא אלין באחרית ימי גלות אדום, וזהו רבי שמעון בר יוחאי בכחו ובכח הזהר הקדוש חיבורו דיתפרנסין בדרא בתראה להציל מחבלי משיח, ויפקון מן גלותא בכחו (וכמבואר בספרים הקדושים, דחיברנו מזה בעה"י עוד בחיבורי שער יששכר במאמר ג"ל עיני לל"ג בעומר), ואלו הימים נקראים 'שעת הדחק' בדוקא (דגלותא) בתר דחוקא כמבואר בזה"ק, על כן שפיר אמרו (רק ברבי שמעון בר יוחאי) כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק, שעומד בעדנו בשעת הדחק היינו בשנים האלו, ועל זכותו אנו סומכין כנוכר.

מאמר סדר יום רביעי

זקן וראש המקובלים מחכמי הספרדים

א. ביום ראשון בשבת פרשת אמור רביעי בקודש לימי שבתנו בירושלים תו"ב, אחר תפלת שחרית נסע כ"ק רבינו (שליט"א) [זי"ע] למכון שבתו של הרב הגאון המקובל הקדוש, והוא כהן לאל עליון, מו"ה חיים שאול דווין (שליט"א) [זצ"ל] (בשכונת בוכארים)¹. ובבואו

1. ואתה תחזה האי סהדותא קדישא של כ"ק מרן בעל דרכי תשובה זי"ע, אשר כתב הסכמתו הגדולה על ספר איפה שלמה פירוש על ארצות חיים מגאון חכמת הקבלה מה"ר חיים שאול דווין הכהן זי"ע שנרפס בירושלים בשנת תרס"ז.

זה לשון ההסכמה:

ב"ה. לשמחת לבי הגיעני ספר הבהיר ארצות חיים למרן האריי זיל שהרפיסו שנית כלול בהדרו עם הגהות איפה שלמה, מרב מקובל מובהק אחד מגדולי חכמי ספרדים, כמהור"ר שאול דווין נ"י. אם כי לא קחוינא ארי, חוינא מרבתי רוכ"ע הק"ן קולמסיי קן מגילת סתרים, לחם אבירים, אשר נתן בהארותיו והערותיו בכמה מקומות בעומקה של חכמה זו, ממקור נאמן מאוצר החיים מרן הארייזיל החי. וגם נאמנה עלי עדותו עליו כיקר סהדותא שכתב לי הרב הגדול גאון חכמת הקבלה מו"ה מענכין היילפרין נ"י, יאשר חילו ואשרי חלקו שתיקן דרך מסלול להבאים לזכר ולזכות נפשם לבא לפני שער המלך מלכו של עולם בחכמה זו, מדברי העץ חיים בסדר בנין העולמות אשר ממנו תוצאות חיים להעץ חיים, וכמו שכתב מה"ר מאיר פאפריש בהקדמתו להעץ חיים.

ועתה אני אומר, אחינו בני ישראל קומי נא, עורו נא, ולמדו נא חכמה זו, ותעיינו ותלמדו בספר זה, וממנה יתד וממנה פינה לשמור את דרך עץ חיים בשער העולה בית א"ל ביתר השערים הפרקים. ועלינו לשבח לארון הכל אשר גם עתה בגלות החושך החלל הזה בעוונותינו הרבים וגם בעבודותינו לא כלו רחמינו מאתנו, ונתן בלב חכמי הלב בעושי המלאכה להוציא תעלומות החכמה באור פני מלך חיים בהגהות וביאורים יפים ונחמדים, וגם עתה בעת קוצר רוחינו מעבודה קשה ותוקף הגלות, להבין ולהשכיל החכמה זו אשר יהיה לנו תשועה לקרב הגאולה, וכמו שכתב מה"ר חיים וויטאל בהקדמתו לשער ההקדמות, שכמה מאמרים מזוהר הקדוש מורים שבזכות

לימוד הקבלה נזכה לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו. וכמו שהאריכו בזה שני רבותינו שבגולה, הני תרי סרסרי דקב"ה ושכינתיה, הגאון הקדוש מה"ר צבי מוזייטשוב זצלה"ה, ואא"ז הגאון הקדוש מה"ר צבי אלימלך מדינב זצלה"ה, בספר סור מרע ועשה טוב והוספות מהרצ"א, ובפרט בספרו מעין גנים על האור החיים בפרק א' באורך טוב טעם, שהוא חוב גמור על כל תלמיד חכם להקדיש עתותיו גם לחכמת הקבלה, ואם לאו הרי עתיד ליתן את הדין במה ששואלין לכל אדם תיכף בבוא לעולם הבא צפית במרכבה, שכתב מהר"מ פאפירש בהקדמתו להעץ חיים, וכן מן הרחי"ו בהקדמת שער הקדמות שם, שצריכין ללמוד חכמת האמת כדי שנדע מה להשיב על צפית במרכבה, עיין שם.

יותר מזה איתא בזהר הקדוש פרשת פקודי (רמז, ב) שהמלאך הממונה על חכמה זו כד נפיק בר נש מהאי עלמא כד נשמתא סלקא ומטאת לגביה, כדין שאל לה ברוח החכמתא המאירה כפום האי חכמתא דרדיף אבתרה ואדבק הכי יהבו לה אגרה, ואי יכול לאדבקא ולא אדבק דחי לה לבר ולא עיילא, וקיימא תחות ההוא היכלא בכסיפו וכו', ובדין כלהו בששי בגדפיהו ואוקדין לה ואתוקד וכו', הכי אתנדת בכל יומא וכו' אף על גב דאית לה עובדין טובין, עיין שם באריכות. הטעם פשוט הוא, כי על התלמידי חכמים שיש כח בידם ללמוד חכמה זו ומתרשלים ומניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה ואינם משתדלין ללמדה כדי לקרב הגאולה על ידי זה כנ"ל, עליהם נאמר מאמר חז"ל (ראה ירושלמי פ"א, ה"א) כל מי שלא נבנה בית המקדש בימיו באלו נחרב בימיו, כי עליו מייללת השכינה וצותקת שהיה בידו להושיעה לה ולא חמל עליה, צעקה נערה המאורסה ואין מושיע לה (דברים כב, כו). ועיין בתיקוני זוהר הקדוש בריש ההקדמה (א, ב) אבל אפרוחין לית גרפין דלהון שלמין וכו', ועיין שם בביאורינו באר לחי רואי שבארנו כי התלמידי חכמים הם נקראים מגדפין דשכינתא להעלותה מן הגלות, וכמו שכתב רבינו בפרי עץ חיים (פ"ב) משער הקריאת שמע בסוד (תהלים סח, לה) להו עוז לאלקים. אבל תנאי הותנה בזה, דלא נקראו התלמידי חכמים גרפין דשכינתא להעלות השכינה על ידי לימודם למעלה, רק מארי קבלה שהם בבחינת בנים למקום, אבל אותן שהם לומדים רק גלות התורה הם רק בבחינת אפרוחים, דאף שיש להם גרפין קצת אבל לית גרפין דלהון שלימין, כיון שאינם יודעים הכוונות הנצרכים לקיום התורה המצוות, על כן אין כח בלימדיהם וקיום מצוותיהם להעלות השכינה מן הארץ (עיין שם בדיה אבל ובר"ה בעים מארי מקרא וכו'). ועיין שם עוד בביאורינו: דבעל כרחך כל מה דקיימא לן דישאל העובדים השם יתברך בתורה ומצות הם גרפין דשכינתא כנ"ל, הוא רק אם עושין בכוונה על פי חכמת הקבלה, ונכנס לפני ולפנים בפנימיות זו החכמה, בבחינת בן המשמש לאביו ולאמו, עיין שם באורך.

ומה לי להאריך בדבר שהאריכו כבר רבותינו, וביחוד שני רבותינו הנ"ל בספר סור מרע ועשה טוב, וכבר סתרו את כל הטענות המונעים מלימוד חכמה זו, וכן בשאר ספרים הקדושים. על כן אסיים בזה בברכת חיים ושלום, ונזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות בפנימיות וחיצוניות התורה המצוות מתוך נחת הירחבה, ועינינו תחוינה וישמע קול מבשר בראש הרים בקרב ישראל בבנין אריאל במהרה בימינו ברחמים.

נתפעל הכהן למאוד בחיבת הקודש, ובנשיקת ידים זה לזה בתשוקה נמרצת, ואמר לרבינו מדוע באתם אלי בלא הודע אותנו שנוכל להכין

באתי על החתום, יום ג' ואתחנן תרס"ז, מתגורר פה מרחץ ראנק.

צבי הירש שפירא

ופוק חזי, כי כד נח נפשיה דרב מהיר חיים שאול דוויך זי"ע באותה שנה כתב רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע בספרו על התורה חיים ושלום (פרשת שלח) ד"ה ח"ש:

עוד בכתב יד שם שלמה לאאזמיר זי"ע בפרשתן צצה עליהם מאת העם הירשב עליה החזק הוא הרפה, המעט הוא אם רב (הכל חד ואין נפקא מינא. וכמו כן) מה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים והארץ השמנה הוא אם רזה, הכל שקול, כי אין מעצור להשם יתברך להושיע בכל טוב סלה בארץ שמינה או רזה, רק ששיגחו לתכלית העיקרי הפנימי ששלח אותם ויתורו (בדרך התורה הקדושה) את ארץ כנען כג"ל, עד כאן תורף דברי אאזמיר הנ"ל.

י"ל בזה כי הכל הולך אחר החתום, העיקר בהשאלה האחרונה יש בה עץ (צדיק שיגין עליהם כדרשת חז"ל). אם אין, ומה ישענו כי נלך לארץ הקדש כעת אשר הצדיקי אמת בעיר ה' שמה הזקנים הקדושים הגאונים זי"ע נסתלקו לעולם הבא ואותנו עזבו לאנחות בענותיט הרבים, ובשנה הזאת בימות החורף (ד' טבת) נסתלק (בעיר הקדש תוביב) בעון הדור הגה"ק המקובל הגדול האמיתי מו"ה חיים שאול הכהן דוויך זי"ע, אשר כמעט לא נהיתה כמהו גם בדורות הקדמים הסמוכים אלינו, ואין לנו לחכות רק לישועת ישראל בביאת הגואל במהרה דידן וכל טוב סלה במהרה בימינו אמן.

עד כאן לשונו.

ומסופר (ראה ריש סדר שנה אחרונה) שכמה ימים לפני הסתלקותו של הגה"ק ר' חיים שאול דוויך זי"ע הגיע הדחקות בביתו למצב נורא, עד שבאו משמשיו אליו לאמר מה נאכל בשבת קדש, כי לא היתה בביתו כלל על הצאות שבת. אמנם הגה"ק ר' חיים שאול דוויך ענה להם בזה הלשון: 'אין עוד מלבדו'. באותו זמן בעיר מונקאטש נתן רבינו למשמשיו פתקא וחמש מאות כתרם לשלוח להגה"ק ר' חיים שאול דוויך זי"ע, הגיע לירושלים עיר הקדש לבית קדשו באותו ערב שבת קדש (פרשת מקץ). תיכף ומיד הלכו לספר לו בשמחה בשורה טובה זו. ענה ואמר להם בצהלות פנים 'הלא אמרתי לכם שאין עוד מלבדו יתברך שמו'. וברך אז רבינו זי"ע בברכה מרובה, וסיים 'זהעיקר שלא יכבה נרו לעולם ועד'.

באותו ערב שבת קדש, כשבא רבינו להדלקת נרות חנוכה, הדליק רבינו זי"ע שבעה נרות, והתחיל להדליק נר השמיני, אבל כבתה מיד. רבינו חזר והדליק כמה פעמים, אבל תור וכבה מאליו, ורק אחר כמה וכמה הדלקות נשאר דלוק, ושוב אחר כך כשבא רבינו זי"ע לעריכת השולחן לבילי שבת קדש ראה כי הנרות שהדליקו בער המורשה מרבינו בעל בני יששכר זי"ע כבר נכבה מאליו, ואמר אז להמשביק הרה"ח ר' חיים בער ז"ל: 'מי יודע מה הקדוש ר' חיים שאול דוויך עושה בירושלים'. ואכן ביום ב' לאותו שבת, פרשת ויגש, נסתלק לחיי עולם הבא.

לקראת כבודו הרם. והשיב לעומתו, מה זה צריכין הכנה דרבה לקראתינו, וישבו שניהם יחדיו. והנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, והכהן הגדול מה"ר חיים שאול הנ"ל הוא סגי נהור לעת זקנתו – (ה' יוסיף לו שנות חיים בנעימים), ותואר פניו כפני אלקים, והוא ישב ברגליו תחת הברכים [כנהוג אצל הספרדים] ובהכנעה ואותות הכבוד.

ומיד שלח בעל הבית להודיע ליוצאי חלציו ושאר בני המתיתבתא קדישא שתחת דגלו המכונה 'רחובת הנהר' שבאו בעוז והדר לביתו נאווה קודש. [בדעת רבינו היה לכוון פעם אחד השעה שלומד הגה"ק הנ"ל עם החבריא שלו המכוונים והמקובלים בחכמת האמת, ולא איסתייע מילתא לזה מרוב העבודה אשר יום יום יעמס לנו. ועיין לעיל במאמר סדר יום ראשון, אות ב']. המדובר היה בחכמת הקבלה (בלשון הקודש). וגם כיבדו הה"ק הנזכר לרבינו במתנות כהונה חיבוריו הטהורים, ולעומת זה הבטיח רבינו לשלוח לו למנה את חיבוריו הטהורים מביתו אי"ה. רצוה הכהן להביא משקה ומיני מעדנים לכבד את האורח הנכבד, וגם אנחנו זכינו ליהנות מסעודה זו שתלמידי חכמים וצדיקים יושבין בה. ובעת הפרידה ביקש רבינו שבעל הבית יברך ברכת כהנים וקיים במאמרו בנועם שיח. וגם הוא ביקש להניח ברכה בתוך ביתו, וכן האציל אדמו"ר ברכה בעדו, ובעד ביתו כי באתה גם כן אשת כהן הצ' הזקינה (תחי') [ע"ה] לבקש ברכת צדיק ועם יוצאי חלציו לטובה.

הכהן הזקן (שליט"א) [זצ"ל] ליווה את רבינו עם כל המסובין בצאתו החוצה עד הרחוב לבוא על מרכבת האויטאמאביל, ורבינו ביקשו שלא להטריח יותר מדאי, ויפרדו לשלום.

אחר כך נסענו גם כן לנוה שאנן של הרב הגאון חו"פ מו"ה יצחק פרענקעל (שליט"א) [ז"ל] דיין המצויין של ק"ק אשכנזים בעיר הקודש, ואחד המיוחד מראשי וחשובי כוללנו כולל מונקאטש ועשרה גלילות יצ"ו, וראוי הוא לברכה בפני עצמו ביותרת הכבוד.

חסד של אמת

ב. ויהי בדרך נסיעתנו בזה פגשנו בנושאי מטה עם בר מינן, וכראות רבינו ממרחק, ירד מהמרכבה לקיים מצות הלויית המת אשר האלקים אנה לידו על כל פנים ד' אמות, וכאשר דרש לדעת מי הוא

הנפטר בזה, השיבו לו שהיא אשה אחת נכדת הרב הקדוש רבי אהרן הלוי מסטראשעלע זי"ע – [שהיה אחד המיוחד מתלמידי הגה"ק מרן הרב בעל התניא זי"ע, ומחבר ספר עבודת הלוי ושאר ספרים], ובשמעו נחרד חרדה ואמר האח! נכדת הצדיק הקדוש רבי אהרן מסטראשעלע זי"ע! והקרה ה' לפני ללוות בת קדושים הלזו בארץ החיים. וילך ללוותה עד סוף המבוי, היינו רחוב ההוא, ומי ראה את רבינו יוצא ולא יצא, וגרם על ידי זה יקרא דשכבי שנתוספו מלווים לכבודה של הנפטרת ואבותיה, ויאמר אדם אך פרי לצדיק. (בעת הלזיה עמדו את עצמם איזה פעמים בשוק עם המטה של הנפטרת [אצל בית המדרש וכהנה] לומר קדיש ופסוקי דרחמי לטובת הנשמה).

ג. ביום ההוא לא היה אפשר אחר כל הנוכח לעיל לטלטל את עצמנו יותר, מגדל עייפות וזיעות הגוף של יום שבת קדוש בתוך העם דורשי ה' כי על כן באו בצל קורתו. ורק אחר צהרים עשינו הכנה רבה לעסוק בצרכי ציבור באמונה לקרא עצרה לאנשי כוללנו כמבואר הלאה בזה, ולסדר דבר דבר על אופניו ענינים היותר נחוצים להביא על סדר היום בדברים הצריכים תיקון בכל בדק בית הכולל, בפרטות ובכללות, ובנוגע להחזקת נפשות רבות וחסרונו למלאות כיד ה' הטובה, הם העומדים על הפקודים ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל תורת ה' יומם ולילה, בעיר הקדושה והטהורה, ה' צבאות יגן עליהם.

סוד ה' ליראיו

ד. בלילה ההוא אור ליום ב' (פסח שני) אחרי תפלת ערבית מיועד הזמן שוב להשתעשע אצל הסבא קדישא מהרש"א אלפאנדרי החכם הגדול בירושלים, וכשבאנו לביתו נאווה כבר מצאנוהו שוכב ומוטל על מטתו (כי היה לו יסורים עוד מימי חליו שהיה מלפני איזה שבועות מונח בבית החולים והוא מחולל מפשעינו עד שהוטב לו ב"ה וישוב לביתו אבל עדיין מדוכה בכאבים ר"ל), זיו תואר פניו צהובים ומראהו נאווה בפנים שוחקת (מצנפת שקורין קאפיל או יארמיקע, כנהוג גבן, על ראשו הטהור) והוא מעלה עשן [בסיגאריא] וכיבד גם את רבינו לעשן. ורבינו ביקש שלא יעמוד איש אתו בבית כעת כי רוצה לייחד הדיבור עם הסבא קדישא לבדו, ולהסבא נראין

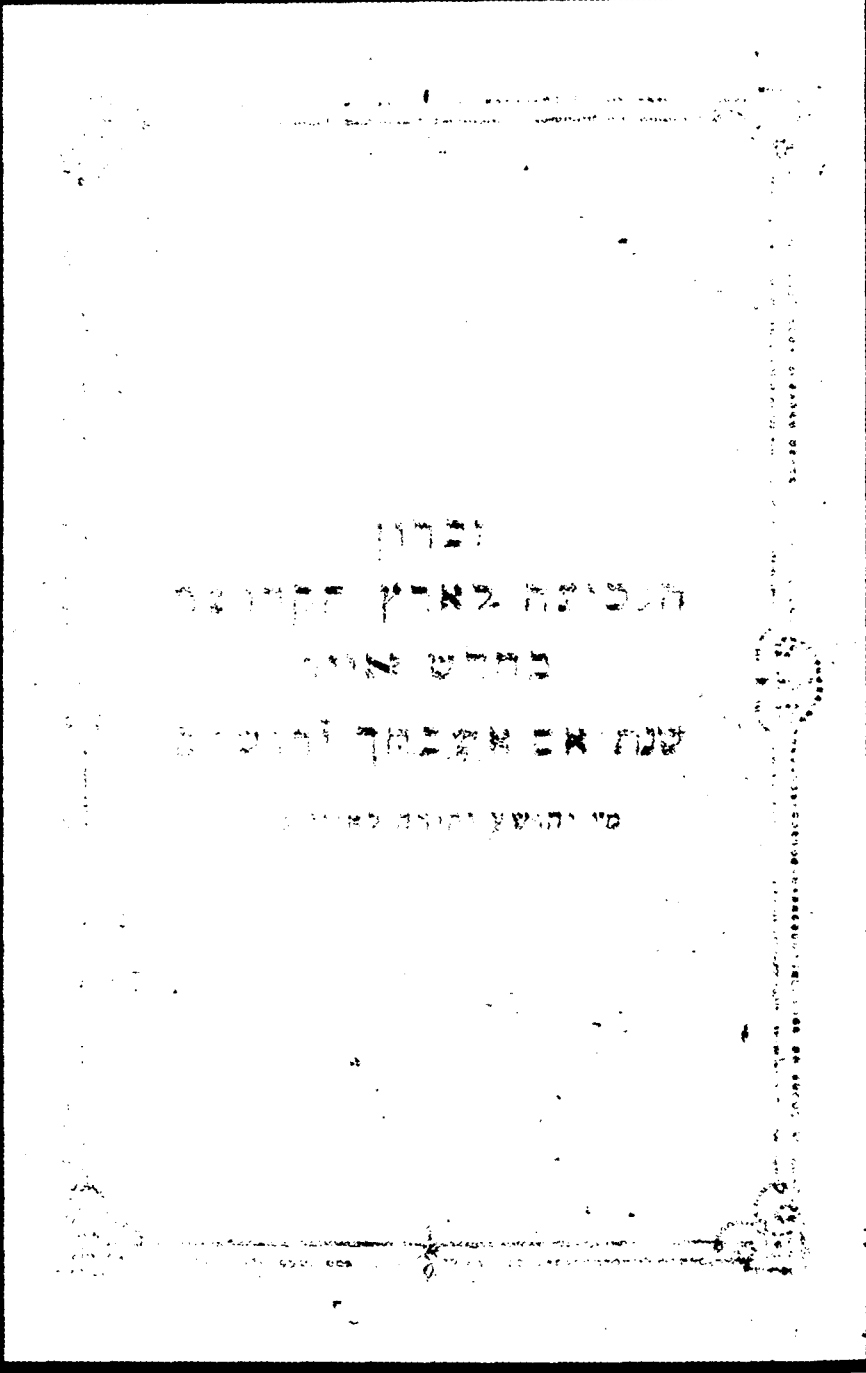
לו דברי רבי, והיה שבע רצון מזה להתעלס באהבים בסוד ה' ליראיו. ויצאנו כולנו החרצה ועמדנו אחר כותלי הבית, משגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים, וראינו איך רבינו יושב סמוך למטתו שלשלמ"ה, ובמדלג על הדברים כמבין דיבור מתוך דיבור, מאחורי הפרגוד שמענו, כי מענין הגאולה שלימה עסוקים, כנועם שיח סוד שרפי קודש, ואנחנו העומדים מבחוץ רעדה ופלאות אחזתנו.

ואז קרא לפניו רבינו מכתב עוז שהביא אתו עמו — (שהיה נכתב בכתב שלנו והסבא קדישא לא יכול לקרות רק בכתב אשורית) — אשר כתב לו חותנו הה"ק מה"ר יעקב משה מקאמארנא זצ"ל — (שנסתלק ט"ו תמוז תרפ"ט) — עוד בשנת מאה ברכות (תרע"ד לפ"ק), ומתחיל ביום ה' לסדר כי ברוך הוא — (ועיקר כל המכתב הלז הוא ענין פלא, ואין מגלין אלא לצנועים, אך בנוגע לענינינו ההכרח לא יגונה), ושם נאמר כזה:

"ראיתי היום בחלום את אביך הגה"ק אור עולם זצ"ל — [בעל דרכי תשובה, שנסתלק לחיי העולם הבא באותו שנה ב' דסוכות תרע"ד] — ואמרתיו לו בדמעות: מחותני היקר מה זאת על עיכוב הגלות הזה? והשיב לי יאמין לי שבעולם עליון יש מזה הרבה צער, רק בשם מחכים על צדיק התחתון שיש בידו לגזור וכו'".

עד כאן מהמכתב הנזכר.

ואדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] הגיד בזה כי הסבא קדישא הוא הצדיק הדור, והתחנן מלפניו שיגזר אומר ויקום לכבוד השכינה הקדושה ולטובת כלל ישראל שיתגלה משיח בן דוד במהרה בימינו כי כשל כח הסבל, ועד כמה לימשיך וליזיל חורבן העולם וכו'. והסבא קדישא הגיד בענותנותו הגדולה 'אינני צדיק'. ויפצר בו רבינו ונשתהה זמן רב עדם מדברים מזה, ויותר לא שמעה אזנינו הכרעתם והחלטתם, ולא ניתן לכתוב הרבה מענין הלזה. וגם אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] לא גילה אחר כך לשום איש פרטי הדברים אנו. (ובראש השנה דשנה זו תרצ"א לפני תקיעת שופר בדרשתו לעורר העם לתשובה ולהמשיך רחמי שמים, הגיד במקלות כי בשאלו את הסבא קדישא בירושלים זי"ע אודות זמן הגאולה, השיב הנה זה עומד אחר כתלנו.

THE
LIFE OF
THE
LIFE OF
THE
LIFE OF

THE
LIFE OF
THE
LIFE OF

THE
LIFE OF
THE
LIFE OF

חבורת הנוסעים עם רבינו מימין לשמאל: ר' דוד וויינער, הה"ג מסערדעהאלי, ר' חיים ברוך ערענבערג, הה"ג מטורדא, הה"ג מטשאב, ר' יהושע יהודא לעוויונער, הה"ג מהאלאק, ר' יצחק ליב הערמאן, ר' שמואל סאמעט, ר' ליפמאן קליין, יושב: ר' מרדכי זעעלפריינד

חבורת הנוסעים על הסמינה

קאירא, מימין לשמאל: הה"ג מסערדעהאלי, הה"ג מטורדא, ר' ליפמן קליין, ר' שמואל סאמעט

לוד,
המקובל האלקי
רבי חיים שאול
הכהן דוויד ז"ע
מחכה לקבל פני
רבינו ז"ע

רבינו מקבל
פני אנשי שלזמו
בלוד

רבינו ז"ע
בסוד שיח עם
רח"ש הכהן
דוויד ז"ע

ש"ס 3 אחה"צ,
תחנת הרבנות
ירושלים,
מעמד
הקבלת פניה

אלל אלל.ם
אלל.ם
אלל

אלל
אלל

אלל.ם
אלל.ם
אלל.
אלל.ם
אלל.ם
אלל.ם

הכותל
המערבי

שכם,
קבר יוסף
הצדיק

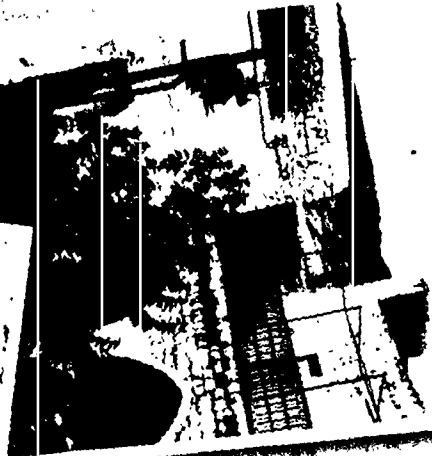

בית לחם,
הכניסה
לקבר רחל

תל
מספר

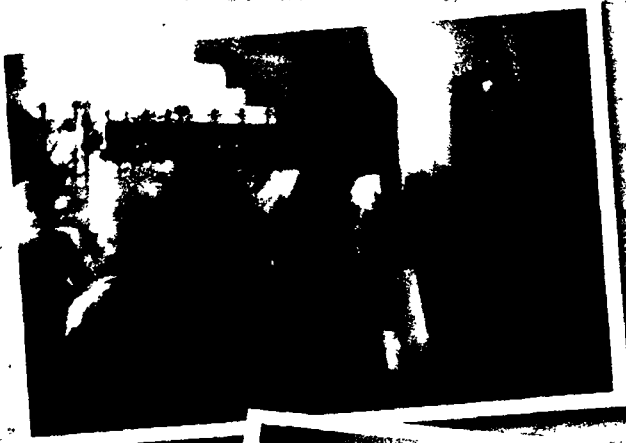
מרות,
חצר מערה
הרשבי"י

מנעול המצולק
הולך לקול ממי
רבינו זצ"ל
המרתון

המרתון

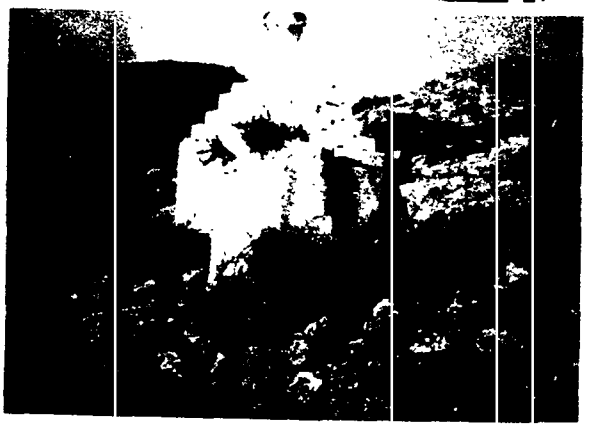

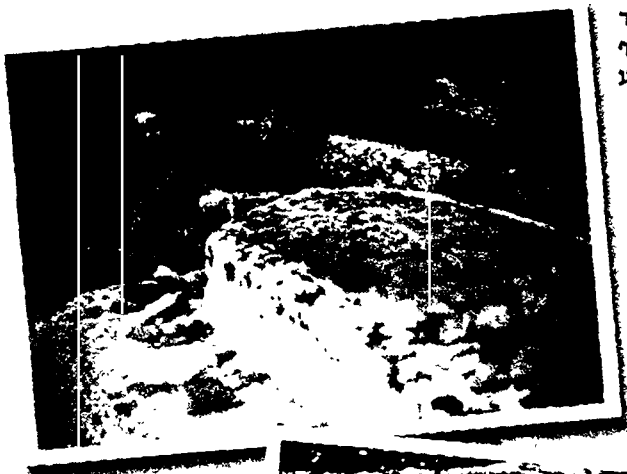
קבר התנא
ר' אליעזר
ב"ר שמעון

בדרך לציון
התנא ר' יוחנן
הסנדלר

ציון התנא
רבי יוחנן הסנדלר

צפת, מקום קבר
בעל הבית יוסף
והשו"ע זי"ע

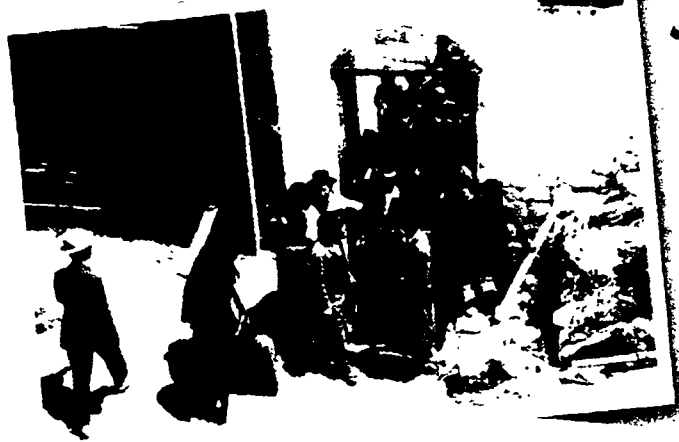
מערת התנא
רבי יהושע בן
חנניה

עבריא,
ציון התנא
רמבעה"נ

יום א' כ' אייר

רבינו זי"ע
ביציאתו
מישיבת
אור תורה
טבריא
לידו נראה רבה
של טבריא
הגה"צ ר' משה
קליערס זי"ע

רבינו זי"ע
בשיחה עם
רבה הספרדי
של טבריא,
הגה"צ יעקב
חי זריהן

קבר האמורא
רב ירמיה,
רבינו עם
התהלים
בידו

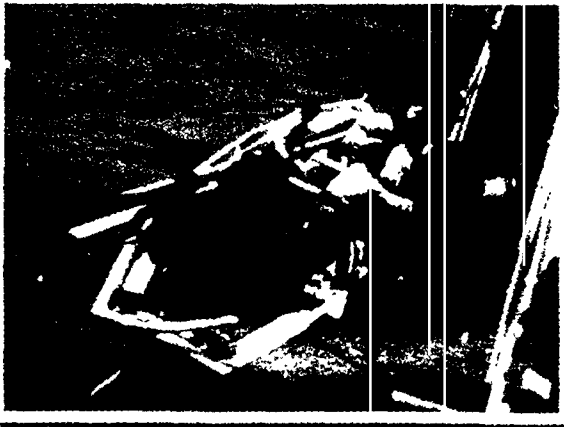
רבינו,
ביציאתו
מציון
הרמב"ם

רבינו מטייל
ברחובות
ירושלים
משוחח עם
הה"ג ר' דוד
שפירא ז"ל

יום ד' כ"ג אייר

ימו.
רבינו בדרך
חזרה בעלותו
על השמינה
הגדולה בלב ים

רבינו זי"ע
עם חבורת
הנוסעים על
הספינה

רבינו לומד על הספינה, מאחוריו
נראים מימין לשמאל:
המשב"ק ר' חיים דוב, ר' חיים
ברוך ערענבערג, ר' יצחק ליב
הערמאן, ר' משה גאלדשטיין

על הספינה,
קבוצת הנוסעים

**כרוזות
בחוצות ירושלים
לקראת ביאתו
של רבינו זי"ע**

הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
חיים אלעזר שפירא
אבדק"ק פנקאפוט
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש

חכם הרזים בא לעיר
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
חיים אלעזר שפירא
אבדק"ק פנקאפוט צ"ו
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש

איש האלקים בא לעיר
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
חיים אלעזר שפירא
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש

משעב
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
תנו כבוד לתורה
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
דדני ממונקאטש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש
הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש הקדוש

והגיד רבינו הקדוש פירוש על דבריו, ואמר שאין ברשותו לגלות יותר). ועוד היום בזכרי נוע תנוע קסת הסופר בידי מרוב האימה הנופלת עלינו בעת ההוא.

וכן דיבר אז עמו בשאר דברים העומדים ברומו של עולם, בכלל ובפרט, גם מעצמו ועניני ביתו. ומענין לענין שאל הסבא קדישא לרבינו מי המה מגדולי הדור המפורסמים אשר מצא את לבבם נאמן לפניו, ואחרי שקיבל תשובתו, חיזוה גם הוא דעתו בטוב טעם, וככה נמשכו בסיפורים ושיחות יקרות קרוב לשעות שתיים שהן הרבה.

כולל מונקאטש ועשרה גלילות

ה. יסוד הנאמן ובסיס הישן של ישוב ארץ ישראל בזמן הזה אשר גלינו מארצינו ונתרחקנו מעל אדמתינו, המה הכוללים (ממעות רבי מאיר בעל הנס), שנקהלו היהודים מעריהם מכל קצו תבל שהשליכו מנגד נפשם לעזוב את מקום מולדתם אויר ארץ העמים, ויעלו ויבואו אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, לבלות שם ימיהם בתורה ועבודה על דרך הקודש של חינוך הישן ברוח ישראל סבא.

ואמת מה נהדר היה המחזה אשר תחזינה עינינו שם בארצות החיים, אך תלמידי חכמים חסידים ואנשי מעשה פונים מכל עסקים, ואין להם שום משא ומתן, רק עיקר האומנות אשר יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב ועד בכלל הוא בעבודת ה', עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו, כל הימים לרבות הלילות, וידע כל פעול כי ה' פעלו, ויבין כל יצור כי הוא יוצרו, ולמענו נברא להקדיש כל עתותיו אליו יתברך שמו. יש מהם שכל עסקיהם בש"ס ופוסקים בנגלות התורה. ויש אשר בחכמת האמת רזין דאורייתא ישימו כל מגמתם. יש אשר בתפלות ותחנונים ושירי דוד המלך ע"ה כל עבודתם. ויש אשר במעשים טובים ובמלחמות ה' צבאות כל משמרתם. ויש אשר מזה ומזה אל ינחו ידם, וכרכא דכולא בם. וכולהו איתנהו בבני כוללנו הנוכר. הצד השוה, שיש בהם רוח חיים של קדושה וטהרה, והכל הולך אל מקום אחד המיוחד יתברך שמו. וידרשו את ה' בהמצאו, יקראוהו בהיותו קרוב נוכח שער השמים לפני פליטת בית מקדשינו

ותפארתינו הכותל המערבי הקדוש ובשארי מקומות הקדושים וקברי אבות ואמהות תנאים ואמוראים מרנן ורכנן ראשונים ואחרונים אשר מפיהן אנו חיים, ועל כולם יעבדו כתרין במילין יקירין דאינון קדישין, אשרי עין ראתה כל אלה.

ועל זה ייסדו אבות העולם המאורות הגדולים והקדושים הקדמונים כמו מרן הבית יוסף והאלשיך והרמב"ן והאר"י הקדוש זי"ע, וכהנה, ואחריהם החזיקו כל מצוקי תבל ראשי אלפי ישראל שבכל דור ודור שיפרשו אחינו שבגולה תרומת הקדשים צדקות ונדבות על ידי קופות הרבי מאיר בעל הנס והכוללים, להיות לצינור השפעה על המחיה ועל הכלכלה לעניי ארץ הקודש כנ"ל, וכוללים כאלו לא יעברו מתוך היהודים, וזכרם לא יסוף מזרעם בכל ארצות תבל, והיו למאורות על לב ירושלים ושאר ערי הקודש תו"ב, ה' ירחיב גבולם.

ו. ובין הכוללים הקדושים הללו, מצטיין ביותר במצבה הרוחני, כוללנו – כולל מונקאטש ועשרה גלילות בתוככי ירושלים, שתתנהל בחוץ לארץ תחת דגל הנשיאות של כ"ק אדמו"ר רעיא מהימנא שליט"א, אשר אחת מרובי הטעמים ממטרת נסיעתו לארץ ישראל היה גם כן לעמוד בנפשו בעצמו ובכבודו לתהות על מהות אנשי הכולל והמסתעף.

ובכן בלילה ההוא (אור דפסח שני) היה אסיפת והתוועדות כל בני הכולל הנזכר בבית המדרש 'תפארת צבי' דכוללנו, שנקראו בפקודת נשיא אלקים בתוכינו לאיושט"א, להתייעץ על דבר כמה ענינים נחוצים לתיקון הכולל שמה, וגם אני (בתור מנהל וסופר הכולל פה) נמנית בתוכם כמוכן. ואדמו"ר הטיף אמרותיו על דבר מצב הכולל בארץ ובחוץ לארץ, ואיך גדלה תוקף שיעבוד הגלויות ועול הפרנסה מתוך צרה וצוקה בעונותינו הרבים לאחינו בית ישראל שבגולה מגלילותינו בחוץ לארץ, ה' ירחם בתוך כלל ישראל. ובכל זאת חיבת ירושלים אל ישכחו לנצח, ויכרתו כמעט אוכל מפיהם עבור אחיהם שבארץ ישראל, אשר אתם נצבים היום כולכם לפנינו, והאמת יגיד כי כעת עיניו ראו ולא זר ונתאמת אצלו מהתנהגות בני הכולל בעזרת השם יתברך, כולם אהובים כולם ברורים, בפרט

התלמידי חכמים הגדולים שבהם, פרי הארץ לגאון ולתפארת, מפירות דאישתבחי בהו ארץ ישראל (כן ירבו). אך כפי המצב הנורא כעת בארץ הקודש ביותר צריכין להזהיר גדולים על הקטנים את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה, היינו טפכם ונשיכם, להתנהג על פי תקנות הכולל בארץ ישראל שנעשו משמרת למשמרת דת תורתינו הקדושה, עוד מימי רבי אבוהו אביהן ורבן של ישראל מרן בעל דרכי תשובה זי"ע, ושאר גאונים וצדיקים מגלילותנו זצ"ל², ולבל יפרצו בהם פרץ ח"ו, רק להיות כל איש שורר בביתו בהשגחה פרטיות על תהלוכותיהם בבגדי צניעות כהלכות גוברין יהודאין על פי דת יהודית, ולשמור את בניהם ובנותיהם ובני בניהם מלהלכד ברשת הסטרא אחרא של בתי ספר העברית אשר רבים חללים הפילה ר"ל, כהנה וכהנה — ונהגם שכל זה אך למותר יחשב להזהיר בכוללנו, אבל מי יודע מה יולד יום בהתגברות המפלגות הטמאות שונות למיניהם. ה' ירחם].

ובני הכולל (שליט"א) [ז"ל] הדר קבלוה קיימו וקיבלו עליהם ועל זרעם, ולא יעבור, לחזק מוסדות התורה הקדושה על ידי התקנות הגונות על פי רוח ישראל סבא ביתדות תקועים נטעי נאמנים.

ואלו הן תקנות גדולות שנו כאן:

2. לזכר עולם הנגי להעתיק שמות הגאונים הצדיקים זצ"ל אשר היו בעת התיסדות הכולל, וכפי הסדר בחתימתן הנדפס בקונטרס 'תקנות הכולל' (פרטי-כל ממונקאטש תרס"ט).

צבי הירש שפירא אבדק"ק מונקאטש

משה בלאאמ"ה עמרם ז"ל אבדק"ק חוסט והגליל. פנחס חיים בהגה"צ מו"ה ש"ש ז"ל אבדק"ק סעליש והגליל. ה"ק אהרן ווייס אב"ד גליל בנעדיקאוויץ. ישראל יעקב יוקל טייטעלבוים אבדק"ק וואלאווא והגליל. יהוסף ר"ב בהר"ב ז"ל אבדק"ק מ' קאסאן והגלילות. ה'ק' שלמה סופר בה"ג מו"ה אשבי"ש ז"ל אבדק"ק בערעגסאס והגליל. אלי' קליין בהגה"צ מו"ה ש"ש זצ"ל אבדק"ק האלמין והגליל. חיים אלעזר שפירא ראבדק"ק מונקאטש ורב דהגליל. ה'ק' שלום גאלדינבערג חו"פ סוואליווא והגלילות. ה'ק' יצחק אייזיק פריעדריך אבדק"ק טורץ יצ"ו [אחר כך בהימענא]. ה'ק' מאיר איזראעל אבדק"ק בילקא והגליל [אחר כך דומ"ץ בעיה"ק ירושלים טובביא]. ה'ק' שלום נח לאנדרי חופק"ק ווערעצקי. ה'ק' אלי' כהן בהרה"ג מוהר"י זצ"ל האבדק"ק נאמין והגליל. ה'ק' אשר זעליג חופק"ק דאלהא. ה'ק' חיים יוסף חופ"ק הוקליווא והגליל.

- א. להתנהג כמסורת מאבותינו ורבותינו הראשונים, הן בעניני התפלה, והן בעניני הלימוד, בלתי שום שינוי כל דהו ח"ו.
- ב. שלא יחסר המזג תפלה בציבור, ערב ובוקר, מדי יום ביומו, בין בחול ובין בשבת ויום טוב.
- ג. לקבוע לכל הפחות זמן אחד בכל יום בהתאסף עשרה אנשים יחדיו בבית המדרש ללמוד תורה תמידין כסדרן.
- ד. גם קביעת השיעורים דסדר לימוד משניות לעילוי הנשמות של מנדבי קרן קיימת דהכולל, יהיה רק בבית המדרש הלז, בכל עת על פי התקנות.
- ה. כל בני הכולל (אפילו הררים בריחוק מקום בעיר העתיקה קדישא) זקנים וגם נערים מחוייבים לבא בימות החול על כל פנים פעם בשבוע להתפלל בבית המדרש הלזה תפלה אחת רחובת היום, וליטול חלק בלימוד משניות הנ"ל. וגם בשבת קודש על כל פנים פעם אחת בכל משך שני חדשים, חק ולא יעבור.
- ו. להרחיק בהרחקה יתירה מכל דבר שבקדושה אותן השולחים את בניהם או בנותיהם לבתי הספר שאינם על פי חינוך הישן הנהוג מאבותינו טהרת הקודש.
- ז. לדקדק שהמתפללים בבית המדרש תמיד בקביעות יהיו מצווינים במלבושיהם, ובצלם ה' על פניהם — (היינו שלא לגלח זקנם כלל, אפילו במספרים, ושלא לגדל בלורית) — ומתנהגים על פי רוח ישראל סבא.
- ח. בעזרת נשים תהיה השגחה על ידי נשים כשרות שלא יבואו לתוכה במלבושי פריצות ושקץ, ובפרט בשערות ראשן ח"ו אפילו רק כל דהו מן הצד. וגם בפואה נכרית הדומה לשער, לא יראה ולא ימצא.
- ט. להתאסף בבית המדרש לעשות בציבור סעודה שלישית בשבת קודש בהאי שעתא דבי רעזא דרעזוין, על פי דרך החסידות המורשה מרבינו אור ישראל הבעש"ט הקדוש ותלמידיו הקדושים זי"ע, כנהוג בתפוצות ישראל.
- י. לבחירת השליח ציבור או מרציא שעורים לרבים, יבחרו רק באנשים שהם בחזקת כשרות, ומתנהגים הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם כהלכות גוברין ונשין יהודאין.

יא. גם לא יבא בקהל ועדה בבית המדרש לנאום דרשה איש שאינו מרוצה להחרדים האמתיים בעיר הקודש תו"ב, בין בדברי תורה, ובין בשאר עניני כוללות ובפרטות.

יב. כל אחד ואחד מוטל עליו חוב קדוש להשגיח על התקנות הללו שלא לעבור עליהם כלל, רק לקיים עליהם ועל זרעם עד עולם בדברי שלום ואמת, והיו לאות ולמשמרת דת תורה הקדושה, ולהשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב.

הנני לאשר ולקיים התקנות האלו בעזרת השם יתברך.
המצפה לישועת השם יתברך במהרה בימינו בקרוב,
ולגאולה שלימה וקרובה, למען שמו באהבה.

חיים אלעזר שפירא

נשיא כולל מונקאטש ועשרה גלילות בארץ הקודש תובכ"א
(מקום החותם)

ועורר עוד, אודות התאחדות אנשי הכולל אשר הם מפוזר ומפורד הדרים בעיר העתיקה קדישא, ומגרש כוללנו הוא בעיר החדשה, ועל כן יושבים על התורה ועל העבודה רוב היום זה בכה וזה בכה, בבתי מדרשות ושיבות שונות, ואמת שיתאספו פעם אחת או ב' פעמים ביום לשיעור קבוע ללימוד המשניות, עבור נשמות הנפטרים מהמתנדבים לקרן קיימת ליסוד בנין בתים דכוללנו, וכפי התקנות והזכותים איש לפי פעלו. וכאשר אדמו"ר (שליט"א) [ז"ל] התענג למאוד בראותו לבני הכולל תלמידי חכמים ויראים מובחרים בהתאסף העם יחד בבית המדרש דכוללנו ולומדים (בבוקר בטלית ותפילין דרבינו תם) משניות יחדיו ערב ובוקר ובהדלקת שמן זית ותפלה וקדיש דרבנן לתיקון הנשמות כנוכר לעיל, והגיד בקדושתו כי רבה אמונתו שיפעלו רב טוב בגבהי מרומים לאותן הנשמות שילמדו לטובתם בהר הקודש בירושלים, להעלותם למקור חיים. אמנם כן תיקון גדול היה שיקבעו אנשי הכולל שיעורי לימודם וכל סדר היום בעבודת הקודש כולם יחד בבית המדרש דכוללנו הנוכר, והיו לאחדים לשם ולתפארת בכל עת ובכל שעה.

ובזה עלה על השולחן שאלת התייסדות ישיבה בבית המדרש תפארת צבי דכוללנו, כי כך דרכן של שארי הכוללים בארץ הקודש שיחזיקו ישיבה תחת מחסה כנפיהם וילמדו בהישיבה זקנים וגם

נערים ברבים, ואת בני הישיבה יתוספו להם ברכה מדמי החלוקה, ותפקידם להגדיל תורה ולהאדירה. וכן נתייסד באותו מעמד בפנינו ישיבת תפארת צבי בבית המדרש דכוללנו הנזכר לעיל, ישיבה של מעלה בקודש ללמוד וללמד לשמור ולעשות ברוח ישראל סבא, והיה למשמרת עולם שלא תופסק ח"ו קול התורה ולא ימושו מפיהם ומפי זרעם וכו', בבית המדרש אשר מה טוב אהל משכנו על אחוזת חבל נחלת כוללנו בעיר ה' שמה, בית תפלה יקרא לכל העם המתנדבים מגלילותינו בחוץ לארץ שנקראת על שםם לפי פעלו, ויהי חוט של חסד משוך עליהם עד עולם.

ח. וכן החלטנו אז לגודל הנחיצות להתחיל שוב לבנות בית שני אשר יכיל בקרבו ד' דירות מרווחות על מגרש הכולל לבתי מחסה לבני כוללנו הי"ו – (נוסף על בית הראשון נכון ונשא שכבר בנוי שמה לשם ולתפארת, וידורו בתוכו [על פי גורל כנהוג] ארבעה משפחות יקרות מאנשי כוללנו) – מקבוצת כספי הקרן קיימת דקדושה אשר יבואו בני ישראל כל נדיב לב ליסוד הלזה לבנות אחת מחרבות ירושלים על דרך הקודש, אשר רם ונשא מעלת מצותה, ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. [ועתה תהלה לאל כבר עומדים בהשלם זה הבנין בעיר הקודש תו"ב, ומצוה גוררת מצוה, על ידי שירבו העם להביא את תרומת הקדשים לקרן קיימת דכוללנו קרוב הדבר לעשותו אי"ה בבנין בית השלישי לטובה שמה].

ונחלט עוד כמה ענינים לטובת הנהלת הכולל בארץ ישראל, הלא היא כתובה על ספר הפרטיכל, ואין עת האסף פה. ונמשך המועצות עד אחר חצות לילה – (ועיין עוד מעניני הכולל במאמר סדר יום ששי, אות ב).

מאמר סדר יום חמישי

מלך — וכהן

א. ביום ב' יום פסח שני בבוקר הופיע לבית מלונו של מלך אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] (בבתי כולל מונקאטש בדירת הרה"ג בנגלה ובנסתר חו"פ מו"ה חנוך חיים הכהן (שליט"א) [ז"ל] אחד מממוני כוללנו יצ"ו), הכהן הגדול הישיש, צדיק יסוד עולם, בוצינא קדישא, מוה"ר חיים שאול דוויך (שליט"א) [זצ"ל] — (עיין לעיל מאמר סדר יום רביעי, אות א) — בלוית בנו ועוד מחכמי בני הישיבה שלו דק"ק המכוונים 'רחובות הנהר' בירושלים. ורבינו שש לקראתו, וכיבדו מאוד והתעלסו באהבים, והקדוש מה"ר חיים שאול ביקש את אדמו"ר בכתב ובעל פה לחזק הני ברכי דרבנן ישיבה הקדושה רחובות הנהר הנ"ל העוסקים בחכמת האמת והנסתרות לה' אלקינו. רבינו הבטיחו לכתוב אי"ה מביתו נאווה מכתב עוז בחיבת הקודש לעורר נדיבי העם במחוקק במשענותם חכמי הקבלה דישיבה הנזכרת — (מובן כי שמר מוצא שפתיו לטובה) — וימלא פיו תהלתם.

רבינו ביקש עוד כי שפתי כהן ישמרו ברכה עבורו, וכן עשה. (וגם אנחנו העומדים מסביב זכינו שסמך הכהן ידו עלינו בברכה משולשת). הקדוש ברוך הוא בחסדו יסכים אתו, ויברך אותנו כולנו יחד בברכה שלימה בתוך כלל ישראל.

קברי מלכי בית דוד

ב. בו ביום השיגו הרשיון ושוטרי הממשלה הלכו לפתוח בעבורינו את שער הר ציון — (עיין לעיל במאמר נותן בים דרך, אות ט) — אשר שם חלקת מחוקקי מלכי בית דוד ספון במערה, ועליהם

1. לזכרון בספר נעתיק נוסח מצבתו:

פ"ג הרב המקובל המפורסם, רבץ וריבץ תורה הרבה בחכמת האמת, ר' חיים שאול דוויך הכהן בן אסתר זצוק"ל בעל המחבר פירוש איפה שלימה על אתצרות חיים נפטר ד' טבת תרצ"ג תנצב"ה.

מלמעלה בנינים נאים מתוקנים ארמונות חזקים. ובבואינו לשם אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] עשה הכנה דרבה בחדרת קודש, ואימתו מוטלת גם עלינו להשים לב על כל פנים אפס קצהו לאיזה מקום אנו נכנסין, לבית מנוחת דוד מלכינו ובנו שלמה המלך ושאר מלכי יהודה גבוהים ורמים, ומזרע דוד המלך ע"ה. ואמנם מיד כאשר נתקרבנו אל הפתח של חדר החיצונה, ואוי לאזנים שכך שומעות, מה שהזהירו אותנו השוטרים (הערבי וגם האנגלי) שלא לומר תהלים בהציון פנימה, כי הופרעה מטעם החוק והממשלה... אדמו"ר בשמעו נחרד חרדה גדולה, ופניו כשלג ילבינו, כי כמדקרות חרב היו ביטוים האלה ללבינו, נרגזו כל עורקי מוחינו, (כי לא ידענו ולא שמענו מקדם חוק רשעות נורא הלזה), דאיך ירהיבו בחוצפא סגי כזו להיות כמושלים (ח"ו) על תהלות דוד מלך ישראל חי וקים ונעים זמירותיו למנוע מלאמרם, ומלשפוף שיח עזו קדושתם במקום משכן כבודו הרם הוא דוד בעצמו! אבל כן הוא, שאזנינו שמעו ועינינו ראו שמקויים שם בעונותינו הרבים התמרמרות דוד המלך ע"ה (תהלים פט, נא-נב) שאתי בחיקי כל רבים עמים, אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך!

ככה הובילו אותנו מחדר החיצון לחדר הפנימי, (וציוו להעביר המנעלים מקודם ולילך יחף), עד המחיצה של ברזל לחדר השלישי, [ואומרים כי שם מונח בארון איזה (שי"ך שלהם) פגר טמא, וראינו על ארונו מכסה ארוכה מוזהבת], שמשם ואילך לא יניחו לשום בן אדם ליכנס. ועמד שם רבינו נגד הפתח הפונה להיכל אחר הפנימי, והתחיל בעל פה לאמר בלחישת תהלים קפיטל מזמור לאסף וכו' בלב קרוע ונשבר. ועל ידי המיית בכי בהורדת דמעות נשמע קולו קצת, והשוטר הרשע הזהיר בכל עת והיה כמוזכיר שלא להרים קול, (ואנחנו עמדנו מרעיד ומשתומם, שפתינו נעות וקולינו לא נשמע), עד שבנבלת שפתיו אמר די אחרי עבור כמו עשרה מינוטין, והוכרחנו לעזוב את הבית והר ציון ששמים.

זאת נשיב אל לבינו, כי על כל פנים כאשר זכינו להיות קרובים למלכות לעמוד סמוך להיכל קדשם ומנוחת כבודם דיינו, ורחמנא אידכר לן קיימיה דדוד מלכא משיחא, במהרה יבא ויגל לבינו, ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו.

ג. ואדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] קדושתם וכבודם של מלכי ישראל נגעה ללבו, והצטער למאוד במר נפש, וכמעט שנתחרט על ביקור הר ציון ששם, שועלים הלכו בו. וטעמו ונימוקו עמו, דאין רואין את המלך בניוולו כביכול, ואוי לעינים שכך רואות.

והגיד עוד, כי עתה נוכח לדעת כוונת הסבא קדישא אודות השאלה אם לילך להשתטח על קברי אבותינו בעיר הקודש חברון, שהשיב כי עוד חזון למועד להתיישב בזה – (כנזכר לעיל במאמר סדר יום שני, אות יג) – לאשר כעת נתפשט לעצמו לגמור בדעתו שלא ליסע לשם, דהלא גם מערת המכפלה הקדושה בעונותינו הרבים זרים יירשוהו תחת ממשלת העמים הפראים הללו, [וגם שם אי אפשר ליכנס רק ממרחק אצל החומה כידוע], ואיככה נוכל וראינו לדאבון לבינו בחירופין כאלו ח"ו לאבותינו הקדושים ראשי צורים וגבעות עולם?²

זאת נחמתו כי יחם לבבו של רבינו, וכך היה אומר, הלא נלך אם ירצה השם להשתטח ולשפוך כמים נפשינו על קבר רחל אמנו ע"ה, והיא תגד ליעקב דבר חוק ומשפט מבוקשינו, ולכל האבות ואמהות הקדושים שבמערת המכפלה, לעוררם בעד כנסת ישראל לטובה – (ועיין להלן במאמר סדר יום שביעי אצל קבר רחל אמנו זי"ע).

קדושת בתי כנסיות

ד. אחר כך הלכנו לבקר את הבית הכנסת הגדולה המיוחס להתנא רבי יוחנן בן זכאי, בנין מפואר ונחמד למראה, אשר קדושת מכוון

2. אפנה פה מקום לרשום בקצרה מה ששמעתי מפה קדוש אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] בענין חברון ומערת המכפלה, שהגיד בקיץ העבר אחרי בואינו מארץ הקודש ביומא דהילולא רבא (כ"א סיון) של מר זקינו הגה"ק אור עולם מה"ר שלמה שפירא אב"ד פה קהלה זי"ע בין המסובין אז בלהבות אש, על הכתוב (בפרשת שלח) ויבא עד חברון ושם אחימן ששי ותלמי וכו'. דאפשר לומר לפי הדור הזה דעד ולא עד בכלל, והיינו לבא רק עד חברון, ולחברון גופה לא נוכל ליסע כעת להשתטח על קברי אבות, יען 'ושם אחימן ששי ותלמי וכו', היינו בעונותינו הרבים הקליפות יסובבהו שהיא תתת ידי הישמעאלים וכו', ולא נוכל לראות בכזיון מקום מנוחת אבותינו הקדושים. על כן רק יזיעלו בנגב, הרוצה להחכים ידרים (בבא בתרא כה, ב). לדבק בחכמת התורה הקדושה שבזכותה נתחזק שיושיענו ה' במהרה בימינו, בתוך כלל

שבתה בעיר העתיקה קדישא ירושלים קרתא דשופריא, ומה נורא המקום הזה.

וגם הלכנו לבית המדרש של המקובל האלקי הגה"ק מרן רב שר שלום שרעבי זי"ע, ואז היה כבר אחר חצות היום, ומצאנו שם אנשי ספרדים (ובתוכם צדיק נסתר אחד מהאשכנזים שליט"א), יושבים בספסלים נמוכים סמוך לארץ ולומדים באהבה חכמת האמת בפרי עץ חיים להאריז"ל, ואחד קורא לפניהם. רבינו ישב גם כן אצלם ככה כרבע שעה ללמוד עמהם, והם נבהלו מפניו ונעשו כחרשים לנגדו, וכיבדוהו לקרוא לפניהם שישמעו לקח מפיו, ולא קיבל. ואמר: שלא יפסיקו בלימודם, ולמדו כסדרן ורבינו בתוכם, והוטב בעיניו למאוד לימודי ה' בחכמת הקבלה שלמדו ברבים בדחילו ורחימו וערב לו, וקם ויצא בלויית חן.

ביום ההוא יום ב' הנ"ל לא ביקר אדמו"ר בהיכלו כבוד של הסבא קדישא, ונתן טעם לשבח, לקיים מה שנאמר (ויקרא טז, ב) ואל יבא בכל עת אל הקודש.

סעדנו סעודת פסח שני³ במסיבת ריעים אהובים, רבנים צדיקים וחסירים והקנאים אנשי שם, הם העומדים על משמרת הקודש לקנאות קנאת ה' צבאות נגד החפשים מהרסי הדת, לגדור גדר ולעמוד בפרץ להעמיד הדת על תלה בעיר ה' שמה. ורבינו קירב

ישראל, ונאמין כי אבות העולם יודעים בצער בניהם, ויבקשו עלינו רחמים, וזוכר חסדי אבות יביא גואל לבני בניהם, עד כאן תמצית דבריו הקדושים. והמשכיל יבין — (וראה מאמר סיבת הרצון בהמכתב שכתב שם, כי מחמת כמה טעמים בדעתו למנוע מלנסוע לחברון. וגם במאמר סדר יום שמיני, אות ג).

3. ראה ספר דרכי חיים ושלוש בסימן תרלג, שכתב: ביום י"ד אייר פסח שני סעד עם אנ"ש ותלמידיו וכו', ובליל ט"ו [אייר] היה מנהגו לדקדק לאכול מצה, שאז היה זמן אכילת פסח שני. מפסח עד שבועות בכל עת שנטל ידיו לסעודת פת הביאו מצה גם כן לשולחנו. ובכל השנה בלילה בחול כמה פעמים היה סעודתו בפת כיסנין וכדומה, אך בין פסח לשבועות רוב פעמים נטל יריו גם בלילה לפת, ואמר שעושה זאת מפני חביבות המצה כדי שיוכל לאכול מיכלא דמהימנותא ומיכלא דאסוותא. וכן היה מדקדק שיהיה נעשה בשבת קודש קי"ג אחד ממצה, וכן בשבת קודש בכל הסעודות (עד שבועות) צוה גם כן להביא על השלחן איזה מצות ואכל וחילק להמסובין, ובסעודה שלישית אכל וחילק המצות אחר כל הזמירות בשעה שכבר הדליקו נרות במוצאי שבת קודש קודם ברכת המזון.

מאוד חוברת אנשי קודש הקנאים הללו, והתעלס עמהם. וכמים פנים אל פנים הטו המה אונם כאפרכסת אליו לדרוש אלקים, ולהאיר להם נתיב האמת והישר ברוח ישראל סבא, והיו כעץ שתול על פלגי מים וברי'.

מאמר סדר יום ששי

ברית מילה, כוללים, ביאת החתן, התיצבות לפני הסבא
קדישא

א. ויהי ביום השלישי (ט"ו אייר) בהיות הבוקר, היה ברית מילה אצל אברך מופלג וחרוץ אחד מבני ציון היקרים, וכיבד את רבינו בסנדקאות ומוהל יחדיו, וכל העם רואים את זריזות האומנות במצוה קדושה הלזו שהיו לאחדים בידו. וישב רבינו גם כן במסיבת סעודת מצוה החביבה בשעתה, ואשר זכה בפעם הראשונה לקיים מצוה זו בשערי ירושלים עיר הקודש תו"ב — (עיין מזה להלן במאמר סדר יום שביעי).

ב. בו ביום עסקנו גם כן בהרבה עניני כוללנו תפארת צבי בארץ הקודש תו"ב, בצירוף אנשי הועד והממונים שמה הי"ו, בדברים הצריכין תיקון, ותשועה ברוב יועץ, ולסייר נכסי הכולל חלקת השדה רחבת ידים וכל גבולותיה ובין המצרים, וליבחר איזה מקום היותר מוכשר ונחוץ למלאות בבנין בתים ספונים וחשובים, ועוד כהנה. וגם לשמוע שועת עניים דכוללנו דורשי דמים מקופת הכולל בתוספת ברכה איש כמשאלות לבבו, שמתחננים להטיב מצבם ומעמדם אשר צרכיהם מרובים, ומתוך לחץ ודוחק עיניהם מנהירות בתורה ויראת ה' כל הימים. ומי יתן והיה הרווחה בלשכת הכולל תרומת הקדשים שיהיה הקומץ משביע לכל חי רצון לעניי ארץ הקודש תו"ב! ואילו היו כל נדיבי עם אלקי אברהם שבגולה מתיירי ארץ הקדושה וישקיפו על פני אחיהם החביבים שמה ברוחניות ובגשמיות, אז היה לבבם בוער כתנור להמציא להם עוזר וסומך ולסעדם ברוח נדיבה ובעין יפה.

וכן מכמה שאר כוללים דרבי מאיר בעל הנס ובתי ישיבות ומוסדות של חסד וצדקה שבירושלים באו ראשיהם ומנהליהם לחלות

פני רבינו לכבדם ולעשות אות לטובה לבקר היכלי מוסדותיהם, אמנם לא היה זמן לכל חפץ בזה – (אם כי באמת רבים וכן שלימים משארי כוללים בארץ הקודש אשר הוטבו למאוד בעיני כ"ק אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] וחפץ ביקרם ובטובתם)⁴, וגם משום לא פלוג אפיסת היכולת עושק, ואת כבודם הסליחה. זולת בכוללנו הנוכר ההכרח לא יגונה לאדמו"ר גם ברוב טרדתו, להיותם תחת דגל נשיאתו, והוא רועה נאמן לעדתו, יאר פניו להושיעם באהבתו, לדרוש שלומם איש כברכתו.

ג. באותו יום המתינו לביאת החתן היקר של אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] – [עיין לעיל במאמר נותן בים דרך, אות ב'. ובמאמר סדר יום ראשון, אות ט"ו] – עם האניה המגעת לעיר יפו ועל ידי רשעת מבקרי העוברים ושבים והתעודות מסעות נתאחר מלבא לשערי ירושלים שהיו צריך להגיע עוד בשעות בוקר. ואני בבואי אז כחצות היום מהר הזיתים – (שהלכתי לשם ביחוד עם קרובי שבירושלים הי"ו להשתטח על קבר מר זקיני [אשר שמו בקרבי לאיוש"ט] הרב הגה"צ חסידא ופרישא שלשלת היוחסין וכו' כש"ת מו"ה משה אהרן רייכמאן זצללה"ה שהיה אבד"ק נאוויטאניץ, ובסוף ימיו אזה למושב לו בעיר הקודש צפת ומנוחתו כבוד בירושלים תו"ב [נפטר י"א תמוז תרל"ב], בעל המחבר ספר ארץ חמדה על ברכת הנהנין, נזכר ונעשה שואל אצל אריה דבי עילאה רבן של כל בני הגולה הגה"ק מצאנו זי"ע בשו"ת דברי חיים חלק יורה דעה סימן ס"ו) – וראיתי כי אדמו"ר שרוי בצער אודות עיכוב ביאת החתן. שלחתי שליח מיוחד ליפו ועל ידי השתדלות הגיע אחר כך קרוב לעת ערב למחוז חפצו לשלום, ורבינו קבלו בשמחה, ותהי לנו הרווחה.

1. לכבוד אנשי ירושלים דרי קדש, הממיתים עצמם באהלה של תורה, נעתיק כאן אימרא יאה מאחד מגדולי ירושלים, ה"ה הגאון בעל פרי חדש זצוק"ל, וראוים הדברים למי שאמרום.

כתב הרב פני יצחק (דף קיט) ששמע משם הרב פרי חדש ז"ל שהיה דורשו כמין חומר, דהבוונה שאמרו (קידושין נט, א) תשעה קבין של יופי נטלה ירושלים, דהוי לגרעותא, דאי הוי סני הוי גמירי טפי, [במו שאמרו בפרק קמא דתענית (ז, א) אמרה ליה בת קיסר לרבי יהושע בן חנניא חכמה מפוארה בבלי מכוער וכו'. אמר לה והא איכא שפירי דגמירי. אמרה ליה אי הווי סני הוי גמירי טפי]. לזה אמר ידוע תדע דהיינו רבותא דירושלים, דתשעה קבין של חכמה נטלה ירושלים, ואף על פי שהיו בתכלית היופי הווי חכימי טובא, עד באן דבריו (נחמד למראה על שיר השירים רבה).

ד. אחר תפלת ערבית בא רבינו עם הבן יקיר לו החתן שיחי' לקדוש היכלו של מרנא הסבא קדישא, והנה הוא שוכב על מטתו ופניו כאחד העם, שלם ויפה. וכאשר רבינו הציב לפניו את המוכן להיות חתנו הנ"ל, נתן לו שלום בספר פנים יפות, ואמר במליצת לשונו: אלקים יכנך בני, ברוך הוא וברוך שמו, וגם ברוך יהיה (כי שמו נקרא ברוך. וגם הטיף חן מליצת ברכותיו בפסוקי דרחמי על שאר השמות אשר יקראו לו יהוש"ע ירחמיא"ל. ובטוב עין הוא יבורך ממנו. ורבינו התענג וישמח לבו גם הוא). ושאלו עוד איזה ענינים.

ואחר כך המשיך דברות קדשו בארוכה עם אדמו"ר מענין לענין כדרכו בקודש, ובדברי תורה, עוטה אורה, קולע אל השערה. וכמדומני כי זה היה במשך עת ההוא אשר שמענו מפה קדשו של הסבא קדישא שהגיד לרבינו (תחת אחד השיחים מענין לענין) כי בשנת ת"ר בעת העלילת דם הידוע על היהודים בדמשק היה הוא (הסבא) אחד מן הלוחמים בתוקף ועוז מול הרשעים המעלילים בזה. [וכידוע אז מהנס שהתנוסס אחר כך ובהשתדלות מליץ אחד מני אלף השר וטפסר מו"ה משה מנטיפיורי ז"ל, וליהודים היתה אורה ושמחה]. וגם הגיד הסבא קדישא כי הגה"ק מרן מו"ה מה"ר יעקב אלפאנדרי זצ"ל בעל המחבר ספר מוצל מאש היה זקינו של אביו ז"ל — (נדבר מזה אי"ה להלן במאמר חיות אש).

מאמר סדר יום שביעי

קבר רחל אמנו

א. ביום רביעי בשבת (ט"ז אייר) שחר קמנו, ותפעם רוחינו בקרכינו כי קדוש היום לנו, שנזכה לשבוע מטוב כיתה קדוש היכלה של קבר רחל אמנו זי"ע, ולשפוך שם שיח רחשי לכבינו. וכערך שעה שמונה ('שתים' זו שמענו לשעון ארץ ישראל) כבוקר, נסענו לטוכה לשם לדרך אפרת היא בית לחם. וכהגיע תור הבית המשוכלל על ציון המצויינת קודש הקדשים לנגד עינינו, לא יתואר בחרט עלי גליון גודל הרגש שמתנוצץ בחדרי בטן, ואת היראה ורעד שיכא כקרב איש ולב עמוק טרם יכנס למקום אש מרום וקדוש הלזה, שגבה למעלה משכלינו לצייר אפילו באפס קצהו. אך ההשתוקקות ואהבה דוחקת, ואל ישראל הוא נתן עוז ותעצומות לנו, ונכנסנו לפני ולפנים היכל בתוך היכל, וכבר היה מלא אנשים (וגם נשים שאננות מן הצד) שהקדימו לבא ולשמוע אל הרנה ואל התפלה של רכינו במקום מנוחת אימא עילאה יקרה דה' מאתר בית שכינתיה כביכול¹.

מיד הנחנו שם תפילין לתפלת שחרית² בציבור צלותא דאכרהם רחימא, ודחילו סגי ייתי על כולנה כעת ההוא, בראותינו איך רכינו עומד ונפשו שפך כמים לבו בתפלתו, ומי יתן והיה שנזכה להתפלל בבכי והתעוררות כזו ביומי דראש השנה ויום כיפורים, הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים.

ב. אחר התפלה וחליצת התפילין ורבינו עודנו עומד לפני ה' מעוטף בהטלית, קירב להציון הקדוש בהכנעה ורוח נמוכה וחרדה נעימה

1. ראה שער יששכר מאמר תקע בשופר, אות כה ואות כח, ויונעם לך.

2. חכם אחד מחכמי ירושלים שאל את רבינו זי"ע על מה שנוהגים להתפלל ולקרוא בתורה בציון רחל אמנו, הרי אמרו חז"ל (ברכות יח, א) לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרעו וקורא, ואם עושה כן, עובר משום (משלי

עם סידור האר"י הקדוש, ופיהו פתח באמירת פסוקי ררחמי אצל תיקון חצות של רחל, והתחיל הכתוב (ירמיה לא, יד) קול ברמה

זו, ה) לועג לרש חרף עושה. דמכיון שזה קורא וזה אינו יכול לקרות, דהרי איפטר ממצות, הרי הוא לועג לרש. וכן נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה סימן שסו, סעיף ב). והא תינח מה שנוהגים לקרות מזמורי תהלים וללמוד משניות בקברי מתים, שההיתר הוא על-פי המבואר בשולחן ערוך (שם סעיף ג) דלכבוד המת מותר ללמוד דברי תורה, והכי נמי הוי לכבוד וטובת המת, ולכן לא הוי לועג לרש (עיין בית יוסף יורה דעה סימן שד"מ). וגם מה שנוהגים להתפלל במערת רבי שמעון בן יוחאי ורבי מאיר בעל הנס וכדומה, שהבית המדרש הוא למעלה והמערה למטה, ובכגון דא מותר (עיין שולחן ערוך שם סעיף ו), אבל בקבר רחל שמתפללים תפלות קבועות אצל הקבר, למה יהא מותר, הרי אסור להתפלל בבית הקברות.

רבינו ז"ע כותב (שו"ת מנחת אלעזר חלק ג, סימן נג) שאף ש'בוודאי נתייחד המנהג על פי גדולי וקדושי עליון אשר בירושלים עיר הקדוש' – ולקבוע 'ארון הקדוש וספר תורה לקרות ולהתפלל בצבור בערב ראש חודש וכיוצא בעת רצון', ואין לפקפק על המנהג, מכל מקום צריך לברר ולהבין ההיתר.

מתחלה רוצה רבינו ז"ע לסמוך ההיתר על דברי מהר"ט צהלון (בחידושו לפרק איהוה נשך) שמותר לקיים מצות לפני קבר של אשה, דלא שייך בהן לועג לרש דגם בחייהם אינם חייבים במצות, עיין שם. ולפי זה היה מקום לומר שגם בקבר רחל אין חשש של לועג לרש מטעם זה. מכל מקום לאחר שמגולל רבינו ז"ל יריעת ההלכה מסיק שמכוח זה לחדד אין להתיר, ובעיקר שהרי כתב הצ"ח (ברכות שם) דבתפלה שפיר שייכת לועג לרש גם על קבר אשה, שגם אשה חייבת בתפלה, עיין שם. 'ונמצא לכאורה דנפל היתרא בבירא'.

ברם ממש"ך רבינו ז"ע לומר, דמטעמא אחרינא לא שייכי לועג לרש בקבר רחל אמנו, דרק בשאר בני אדם שמתו ונעשו חפשי מן המצות מתאים לומר לועג לרש, מה שאין כן האבות והאמהות, שלפני הדיבור היו, ואף על פי שקיימו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה (עיין קידושין פב, א. ועוד) היו בגדר 'אינם מצוים ועושים', ולכן לא הוי לועג לרש.

ומסיק רבינו ז"ע את תשובתו, שתפלות קבועות אצל קברן של צדיקים דאי לא שייך לומר לועג לרש, שהרי אנו מתפללים שמה כדי שהצדיק הקבור יעלה תפלותינו לפני כסא הכבוד (עיין מגן אברהם סימן תקפו, סקט"ז ובבאר היטב שם), ואם כן לא הוי זה לועג לרש, אלא אדרבה נחת רוח והנחיה הוא להם.

ובפרטות שייך זה בקבר רחל, אשר אמרו חז"ל (פסיקתא רבתי פ"ג, עיין ברש"י בראשית מז, ז) מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת, אלא שגלוי וצמי לפניו יתברך שעתיד בית המקדש ליחרב ובניו עתירים לצאת בגולה כו', והם הולכים בדרך, הם באים ומחבקין קבורת רחל, והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקדוש ברוך הוא ואומרת לפניו: רבונו של עולם שמע בקול בכייתי ורחם על בניי כו'. מיד הקדוש ברוך הוא שומע בקול תפילתה כו'. 'הרי דמסוגל ביחוד תפלות ישראל על קבר רחל אמנו להושיענו ולהציאנו מאפילה לאורה כו', וגם עתה עומדת לטובה לעורר רחמים על בניה, על כן בודאי שפיר מנהגן של ישראל להתפלל שם בצבור, ואל כביר לא ימאס, ויחוש גאולתינו ופדות נפשינו'.

נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה וכו' וכו', ומה ישתוחחו ומה יהמו כל אבריו בדמעות ותחנונים ובכי תמרורים.

והגביה קולו נאדר בקודש ואמר:

"רחל אמנו הקדושה התעוררי! התעוררי בעד בניך ולכי נא לבעלך הקדוש ושאר אבות ואמהות הקדושים לעוררם — [ואנחנו אין יכולים אפילו לבא למערת המכפלה לשפוך שיחנו], וזעקו והתפללו יחדיו בעד כנסת ישראל והשכינה הקדושה לגאלם ממצר, והביטו נא וראו את שלום בניכם מפוזר ומפורד בין העמים בכל המדינות נלחצים ונדכאים. הוי ואבוי! דעו נא איפוא כי שני מיליאן יהודים ברוסיא הסאוועטית המה תחת גזירות שמדיות לגמרי ר"ל, ואין מושיע להם. ובארצינו הקדושה איך טבחו ולא חמלו והרגו צאן קדשים מבניכם ואין חונן ואין מרחם, והתלמידי חכמים שרויים בצער ולומדים מתוך הלחץ זו הדחק ועוני. ובשאר מדינות מה עשו שרי העמים המושלים ומצירים להם ורבה רעתם, קיפחו פרנסות ישראל, עוללים שאלו ללחם ופורש אין להם, וכלה פרוטה מן הכיס לשלם שכר לימוד תלמוד תורה לתינוקות של בית רבן, וכבר כלו כל הקיצין וכשל כח הסבל בגוף ובנפש, כי כל יום קשה מחבירו בהתגברות הכפירה מכל צד, ממש דורו של שמד ר"ל.

ואתם קומו נא והליצו טוב ויושר בעדנו כי הנסיונות גדולות למעלה ראש, וההסתר פנים הוא עד אין חקר, ואין עוד עת לחשות, ועד מתי תשכבון בנעימת שינתכם! ועד מתי אמנו הקדושה לא תחשוף זרוע כוחך לבקש איה הבטחת ושבו בנים לגבולם! והלא כבוד ה' יתברך שמו הבטיחך לאמר יש שכר לפעולתך וכו', לכן לא תחשה ולא תשקוט בזעקה, עד יאמר ה' לציון קומה וירומם קרן ישראל וקרן התורה, ויבן כמו רמים מקדשו במהרה בימינו בתוך כל ישראל".

ג. ככה היה ההתעוררות עד להפליא, ופלגי מים ירדו עינינו ועיני כל הנאספים והשומעים, כולם יהמו יכמרו בבכיות ותהומות

דמעות אשר כמעט כמוהו לא נהייתה ונמס כל לב. ומדי דברי בזה, זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי ונהפך לבי בקרבי, ועד עולם לא תשכח ממני ומכל בני החבורה, אותו השעה היקרה, וממש לא נאמין בעצמנו כי אנחנו המה אשר זכינו לעמוד במקום משכן קדושת אם הבנים, דכל כנסת ישראל מחברתו הטהורה של יעקב אבינו מרכבה העליונה. ובמקום שצעדו ודרכו רגלי בעלה הקדוש אשר התעסק בקבורתה ויצב עליה מצבה היא מצבת קבורת רחל עד היום³ – [והיום האבן הזה הקדוש והטהור אין רישומו ניכר מבחוץ, ואי אפשר לראות ולהביט תמונתו כלל, כי ציון קדשה עם האבן מוקף בבנין גבוה מסביב בכל השטח – עוד משנים קדמוניות, להציל ממשמוש ידי זרים וקלקולם כנודע – כ"ק אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] השיח צערו בפנינו אחר כך והתמרמר על זה אשר לא הניחו על כל פנים חור קטן פתח פתוח שיוכלו לשלוט עין בתוכו כמציץ מן החרכים לראות את האבן הקדוש שהציב יעקב אבינו בכבודו ובעצמו. אבל כיון שכבר נבנה ונסתם ככה מי לא יחוש לנגוע בקצהו]. ותכנסו פלצות ובעתה, הזיקוקין דנורא דנפקי מפומא קדישא דאדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] אז בהיכל קודש הנזכר, הופיעו ונחקקו כחותם על לבינו לחיותנו כהיום הזה ועד עולם.

ד. אחר כך אמרנו מזמורי תהלים בציבור בהתעוררות ותפלת הידי רצון. ואחר כן קרא רבינו את הפתקאות שהביא אתו למכביר עוד מחוץ לארץ, וגם מארץ ישראל בבקשות כל אחד ואחד, וכולם נסקרין בסקירה אחת לטובה ולברכה, ונשארו הפתקאות ברשומי שמותיהם לזכרון באהל מנוחת אמנו הקדושה. והגיד רבינו דאם כי הפתקאות נזכרו בקשות פרטיות איש כמשאלות לבו, אמנם בטח רחל אמנו לא תתרגז ח"ו, כי רחמנות אימא על בניה אין לשער, והתשכח אשה עולה ח"ו, ובודאי תתמלא עלינו ברחמים לעורר חסדים טובים לכולנו בכל עת, ותפלתינו בכלל ובפרט תעלה רחל אמנו עד כסא הכבוד לעשות פרי למעלה ושורש למטה, ונחלי דמעותינו תשים בנאד שמים

3. וראה מאמר מילי דהספידא שפירש בזה מה שנאמר בתורה (בראשית לה, כ) היא מצבת 'קבורת' רחל, ולא כתוב מצבת רחל. כי רחל בעצמה אינה צריכה למצבה וציון לזכור אותה, כי מעשיה הטובים המה לזכרון, רק מצבת קבורת רחל שידעו על ידי זה מקום קבורתה להתפלל שם כנזכר, עיין שם.

להיות נפתחים שערי ישועות טובות בתוך כלל ישראל במהרה בימינו.

ה. אחרי ככלות כל התפלות ובקשות, בעת ההוא חילקו משקה ומיני מזונות שהביאו מירושלים תו"ב, להחיות בהם נפש כל חי ורוח כל בשר איש שהיו במעמד התעוררות רצון הלזה. וגם רבינו שתה וברך ברכת לחיים, ובעוד שלא נתייבשו דמעות עיניו הוא שר וסיפר מזקיני רבן של כל בני הגולה הקדוש הרבי ר' נפתלי צבי מראפשיטץ זי"ע, דפעם אחת כטוב לבו ביין המליץ בקדושתו, ואמר: 'לחיים רבונו של עולם! ויהי רצון שתזכה לשבוע נחת מבניך העמוסים מבטן!'. עד כאן תורף דבריו הקדושים. וסיים אדמו"ר: וכן נאמר גם כן לרחל אמנו הקדושה, 'לחיים' ושתזכה לישיבע רב נחת מכנסת ישראל ותהיה אם הבנים שמחה במהרה בימינו. וענו כל העם ואמרו: אמן.

ולא אמנע מלרשום בזה את אשר הגיד אז זקן חשוב מבני ציון היקרים בדרך בדחנא דמלכא לשמח לב רבינו, כי באם יבא אצל האם אורח חשוב בן יקיר לה לזמן מועט אז תתרגש בשמחה רבה ותמלא כל מבוקשו באהבה, וכן אמנו הקדושה היום בא לבקר בהיכלה כבוד לפי שעה בן חשוב שכמותו ירבו בישראל, בודאי תתענג ותמלא עליכם ברחמים ועלינו ועל כל ישראל אמן.

ו. בהתרגשות רוח חיים של תנועת כל האברים וגידים פסענו החוצה, ורבינו השקיף על פני המקום אשר מסביב לאהל מועד הקדוש הלזה – (כי שם יחנו בעונותינו הרבים פגרים מתים הישמעאלים), ואמר כי רחל אמנו נקראת בבחינת מלכות (ראה זח"ב כט, ב. ח"ג כ, ב. שער הכונות ענין ראש השנה, דרוש ו. ועוד), ועל כן היא גם כן כשושנה בין החוחים כמו מדת מלכות של דוד המלך ע"ה וציון הר קדשו – (כנזכר לעיל במאמר סדר יום חמישי אות ב', יעיין שם היטב) – אשר שאתי בחיקי רבים עמים אשר חרפו אויביך וגו'.

ואמר עוד בהמשך הענין, כי תחלה וראש כאשר השר המפורסם משה מאנטיפורי ע"ה כונן ידיו לחזק הבנין על ציון רחל אמנו לא הודו לו חכמים רבותינו שבחוץ לארץ, לאשר על פי האריו"ל (ראה

זח"ב בט, כ. עץ חיים שער מוחין דצלם, פ"ד) לאה היא מעלמא דאיתכסיא, על כן משכן כבודה גם כן כסתר עליון במערת המכפלה, מה שאין כן רחל היא מעלמא דאיתגליא על כן משכן כבודה כאם הדרך, ורעו דילה דגלי לה במקום קבורתה ולא תחת בנין בית. אמנם באשר שמעו אחר כך רבותינו שכגולה על ידי הבקיאים מארץ הקודש כי הניחו פגרים מתים טמאים ר"ל מסכיב לה, הודו ואמרו והסכימו לאשר משה עשה מדעתו בהתחזקות הבנין כנ"ל, שתהיה הכותל מפסקת להבדיל בין הטמא ובין הטהור, וזהו כבודה של רחל. וגם שאילולי זאת לא היה אפשר להתפלל על ציון קדשה, כמבואר בהאריז"ל שאין להתפלל על קבר שהיא קרוב ונוכח קברי עכו"ם, מה שאין כן עתה מקום קבורתה הרי היא מקודשת בחומת בית ציון, וכרם זכור אותו האיש לטוב, עד כאן תורף דברי רבינו הקדוש (שליט"א) [זי"ע] ⁴.

4. זה לשון הגה"ק הרב הכולל רבי ישראל משה חזן ז"ל בספרו שארית הנחלה (הוא ח"ב מספרו נחלה לישראל) נדפס בשנת ברכ"ת ה':

קבורת רחל היא עד היום הזה על אם הדרך בדרך אפרת סמוך לבית לחם, המצבה על פני השדה, כאשר כן נראה מפשטי הכתובים. ונראה שמומן שעלו הספרדים, ובראשם רבינו הרמב"ן זצ"ה, לחונן עפרות ירושלים ולכונן אותה, והשתדלו בבנין בתי כנסיות ובתי מדרשות ולקבוע קהלת ישראל בירושלים, וחייב לכל הגולה לשלוח על ידי צירים ושלוחים נריהם ונדבותיהם, ומאותו הדור ואילך — לא ידענו באיזה מהדורות בדקדוק — נבנתה על המצבה כיפה גדולה בת ארבע כתלים, ופתח קטן היה פתוח לה לצד מערב בלא דלת, והיו נכנסים בו על צד הדחק בכפיפת ראש ובכפיפת קומה שהיה כמו חלון ממש. ובשנת קצ"ב בעוברו השר הגדול משה מונטיפיורי ה' יאריך ימיו בטוב, חילינו פניו להרחיב את גבול הבנין הזה, והוא והגברת נ"ב מבית בנדבת לבם הוציאו שש מאות מגנים על הבנין, והפלנו הכתל הדרומי כולו לארץ, ומאותו צד הרחבנו המקום הקדוש עם פתח בינוני ודלת ברזל בכל חזק ותוקף, ולאותו צד עצמו נבנה עוד כיפה אחרת מבחוץ כמו חצר החיצונה, זכרה אלקינו להשר ולגבירתו, הרי"ז לטובה ולברכה. וזה חד מהארופיים אשר יבקר את הארץ הטובה כפעם בפעם ודעתו עליה. ואחרי כן יצא אחיו הוא אהוב לשמים ולבריות נחמד ונעים כמוה"ר אברהם ה"מ אלבירטו כהן גר"ו, ובעזרת השמים הגדולים נשיאי ישראל בית רוטשילד ה' עליהם יחיו, הנה גם הוא לא עזב ולא יעזוב מלגמול חסד לארץ ולדרים עליה ברחמים גדולים, זכרה אלקינו לו ולבית רוטשילד לטובה ולברכה כן יהי רצון אמן.

באנו בענין הלומדים וההוצאות ושכר שומרים, הענין הוא כך, שאחינו בני ישראל אשר באו באויא ואפריקא וטורקיא הארופית יש להם קופות מיוחדות ונקראה בשם קופת רחל אמנו, וגם פרטים אחרים שולחים נדבתם ביחוד שיעור שיש בו כדי הוצאת לילה אחד, וכל ע"ז הדרך וממנה שכר התלמידי

ז. בשובינו לירושלים מקבורת רחל הראו לנו בעברינו בדרך המקום שנולד שם בנימין, וששם מתה רחל אמנו זי"ע ככתוב בתורת משה⁵.

ובכל הדרך עצור במילין כל יכלו – מהחסידים ויראי ה' גם זקני תלמידי חכמים שנסעו והיו באותו מעמד אתנו אצל קבר רחל אמנו – להגיד כי זכרון הרגש שהרגישו עתה לא ימוש לעולם מהם, והעידו דהגם שנהוג בבני ארץ הקודש בפרט בחודש אלול ימי הרחמים והסליחות לשפוך שיח לבכם על קבר רחל בכני ובתחנונים והתעוררות דמעות בתיקון חצות ברבים וכהנה, אמנם להתעוררות נורא כזה לא זכו מעולם, ועתה נוכחו לדעת אשר לא ידעו להכיר לפי ערך קדושת המקום הנורא הזה איך שצריכין להתבטל ולהתפשט מכל וכל טרם יערכו תפלה לפני ה' אצל קדושת רחל אמנו זי"ע.

ח. בו ביום אחרי צהרים אני הלכתי עם ידיד נפשי המיוחד מבני כוללנו הרה"ג בתורה וביראה סוע"ה מו"ה דוד שפירא (שליט"א) [ז"ל] לנוה קדושת מרן הסבא קדישא גאון עוזינו, וכשבאתי לשם נבהלתי מראות איך הוא שוכב על ערש דוי ביסורים ר"ל מטיל אימה ופחד בפני קדשו שנשתנה – (ואמרו כי חולי מעיים הוא). ובכל

חכמים העוסקים בתורה, והוצאת השמן להרליק, והמשרתים והשומרים הערביים אשר כל הלילה תמיד לא יחשו, והוצאת נושאי בני אדם. ותיקף בבאם יכנסו המשרתים לתקן את הנרות והמצעות, והתלמידי חכמים כרביע שעה מטיילים על פני השדה לרוח היום, ואדהכי והכי הגיע עת תפלת המעריב ונכנסים כולם ומתפללים תפלת ערבית באימה וביראה, ותקם יושבים על למודם כחות כחות פ'מליות פ'מליות. ורובם בתלמוד ומיעוטם בזהר הקדוש ותיקונים, הכל כפי ערך התלמידי חכמים המזומנים, וכל זה עד חצות הלילה. ומחצות הלילה אחר תיקון חצות יהיו נקראים בכנפיא בכל הבאים ספר תהלים ה' מזמורים לכל אחר בקול נעים גילה ורנן חוזר חלילה, ובכל חדא מו' הפסקות חד מו' כורתי ברית כמנהג ליל הושענא רבה בסליחות וקול בוכים, ותפלות מיוסדות בעד שארית ישראל הפוורים בגולה, עד שבינו ובינו עלה עמוד השחר ומתפללים תפלתם מהרה באהבה ובחיבת הקדש ונוסעים לעיר הקודש ירושת"ו, ה' יזכנו לחזור על ארצנו ועל נח"א ולהשתטח על גורל הצדיקים ונשב שם עד עולם כן יהי רצון אמן.

5. יום פטירתה י"א מרחשון, כמו שאיתא בריש ילקוט שמעוני (פרשת שמות) שבנימין נולד בי"א מרחשון, ורחל אמו מתה בעת לדתה אותו – (ועיין בספר פרי תבואה להר"י יוסף שווארץ ז"ל ברף י"ג ע"ב).

זאת שאל בשלום אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] ומכל סדרי עניניו, והתענג ממה שסיפר לו הרב ר' דוד הנ"ל מההתעוררות הנפלא שערור את העם על קבר רחל זי"ע, וגם ממה שהיה (אתמול ביום ג') סנדק ומוהל יחדיו בחריצות יתירה. ושאלוני על כל פרט ופרט, האם ישב אדמו"ר גם כן בסעודת מצוה דהברית מילה הנזכר, ומי ומי היו המסובין שם – [וכפי המשכת דברי קדשו אחר כך הבנתי שרצה לחקור על דבר רב אחד מירושלים דסני שומעני' ברדפו את החרדים המובחרים הקנאים וחסידי עליון בעיר הקודש תו"ב, ורצו הצדדים לסמוך את עצמם בזה כפי אשר יורה להם אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע], והענין אין עת האסף פה], וכהנה.

ואחר כך שאל אותי האם האדמו"ר יבא היום עוד לבקר בהיכלו, והשבתי כן, דעתו לבא בלילה לקבל ברכת פרידה טרם הנסיעה למחרתו אי"ה לצפת ולמירון על ל"ג בעומר. ואמר: תאמר לו שלא יבא היום, רק יותר טוב למחר. ושאלתי באיזה שעה. והשיב באיזה שעה שירצה הוא. אחר כך הגיד לנו שרצונו להתפלל מנחה ומיד קבלנו ברכת פרידה וחזרנו לאחורנו. ויען שהיה הפתח פתוח לחוץ נשארתי לעמוד שם וראיתי איך התגבר כארי לירד מהמטה ולבש בגד העליון ועמד להתפלל סמוך למטתו, ואחר השמונה עשרה שב לישוב במטתו שלשלמה.

תפלה אצל כותל המערבי

ט. ביום ההוא הלכנו עם רבינו לכותל המערבי הקדושה לעת פנות ערב לתפלת מנחה – (ולתפלת ערבית שבנו לביתינו) – ולרצות אבניה טרם הנסיעה לטובה למירון ולצפת – [כאשר יבואר הלאה בזה הכל על מקומו]. הנה מה טוב ומה נעים היה תפלה הלזו שהתפללנו שם בציבור נוכח שער השמים, ורבינו עומד לפני ה' בתוכינו, ונחשב כצג כאיתון בהדרת קודש, ויראת המקום שהתפללו בו אבותינו אברהם יצחק ויעקב⁶. וכמה ימים ונהרות נחלי דמעות הורידו שם אחר כתלנו רבבות אלפי ישראל קדושים משנים קדמוניות ועד הדור האחרון.

6. מצאתי דבר נפלא בספר מדבר קדמות (מערכת א אות כט): אליהו הנביא זכור לטוב מקריב תמידין בבית המקדש אף שהוא שמם שהרי בקדושתו הוא עומד, ואפשר שנגנו לו קופות מתרומת הלשכה כדי שיהיו באים משל צבור, ואינו רחוק

וכן מלבד העם הנכבדים שבאו עם אדמו"ר אצל הכותל, מצאנו שמה רבים וכן שלימים חסידים ויראים וגם נשים שאננות העומדים בבית ה' לשפוך שיח לפני שארית פליטת חומת קדשינו, זה עומד בזווית זו ומתפלל, וזה בזווית זו ומתפלל, זה אומר תהלים, וזה אומר זוהר הקדוש, וזה מתפלל מנחה, וכהנה. וגם מתפללים שם תושבי ארץ הקדושה בעד אחיהם שבגולה וכל המחזיקים בידם תומכי אורייתא בהזכרת שמותם לטובה ולברכה. וגם מבני כוללנו כולל מונקאטש ועשרה גלילות יצ"ו ישנם אשר קובעים זמן מדי יום ביומו לבא עד קיר נטע גדר התחיה של חומת חצרות בית ה' בתוככי ירושלים מקום המקדש תו"ב, להתפלל תפלת מנחה וערבית ולשפוך שיח בעד המתנדבים בעם לקופות הר' מאיר בעל הנס להחיות לפליטה גדולה. וממקומו מלכנו יופיע להקשיב ולהאזין צעקתם עם כל תפלות ישראל שמתפללים דרך ארצם, וישיב שבות עמו במהרה בימינו.

שאבות העולם עומדים עליו למעמד והימן ואסף וידותון משוררים, ומעורות הקרבנות דכתיב לו יהיה, אמרו שהוא עושה מגילות, וכותב זכיות ישראל, הרב הגאון הרמ"ע במאמר אם כל חי חלק ג' (סימן כג).

מאמר סדר יום שמיני

נסיעה לצפת

א. ויהי ביום השמיני למעלה בקודש שאנו מונין כאן פה ירושלים, והוא יום חמישי בשבת, עשינו הכנה רבה לנסוע על יומא דהילולא רבא ל"ג בעומר למירון (ולצפת). ונסענו לטובה על ידי מרכבות אויטאמבילין אחר תפלת שחרית לפני צהרים, ועברנו דרך שכונת רוחמה מכון שבתו של מרן הסבא קדישא לקבל ברכת פרידה לשלום. וכשאדמו"ר בא לביתו ומצאו מוטל על ערש דוי בעונותינו הרבים, נתבהל מאוד, כי פניו איננו כתמול שלשום, ודרש בשלומו, ואמנם לא נודע עוד כי חולת דלקת הריאה הוא, ובפרט לא ניכר כלל ולא עלתה על הדעת ח"ו שמחלתו אנושה, והגיד לנו נאמן ביתו שמקודם היה דואג ונאנח לאשר יומא דהילולא דרבי שמעון בן יוחאי ממשמש ובא, והוא עצור במטה!

הסבא קדישא צוה לרבינו לישב קצת, והשיב שאינו רוצה להטריח אותו צדיק כעת בדיבורים, וגם כי ירט הדרך לנגדו, וקיבל רשות וברכה ושלום להצלחת הדרך. ורבינו אף הוא היה מתכוין לברכו בברכת רפואה שלימה, ולכשיבא חזרה לירושלים ימצא אותו בריא ושלם, וענה אמן. ובברכת השלום יצאנו לדרכינו ויפג לבינו איך נעזוב את הסבא קדישא במצב כזה, אבל אומץ חזק נשפע בקרבינו כי כאשר מלפני איזה שבועות שהיה בחולי מסוכן מאוד ר"ל — (עיין לעיל במאמר סיבת הרצון בהמכתבים) — ובעזרת השם יתברך השם נפשו בחיים והוטב לו, כן גם עתה בקרוב עוד יקום ויתהלך על משענתו, ורפוא יתרפא במהרה בימינו.

ב. טובה הארץ מאוד מאוד, כאשר עברנו בדרך הזה דרך הרים סביב לה לירושלים גבוהים ורמים, ובקעות גדולות עולים ויורדים — (עיין במסכת עירובין דף כ"ב ע"ב מעלות ומורדות שבארץ ישראל),

מבהיל הרעיון גם מגידולי הפירות והתבואות שדות וכרמים תאזה היא לעינים. ואדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] קיבל תענוג בראותו כל אלה, ויפח באפיו נשמת חיים, ואמר מה נחמד ונעים הארץ הטובה אשר נתן לנו ה' אלוֹקינו, כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים במהרה בימינו.

אמנם לעומת זה היה לו לב רגז ודאבון נפש כאשר עברנו דרך אהלי קדר המכוערים במעשיהם, הני שיבבי בישא דירושלים כמה קאלאניען של הציונים או מזרחים ודומיהן, ועינינו ראו ולא זר התנהגותם שבאו וטימאו את ארצינו הקדושה, הם ונשיהם בניהם ובנותיהם דמותם כצלמם בפנימי וחיצון, את ה' לא ידעו ותורתו לא שמרו, ויכעיסוהו במעלליהם, תהי עונותם על עצמותם רחמנא לשיזבן מעונשא דילהון.

וגם עברנו באמצע דרך בין הר גריזים להר עיבל, אשר כעת מקום מגורת הכותים הנקראים שמרונים שם בהר גריזים – (עיין במסכת חולין דף ו' ע"א דמות יונה מצאו להם בהר גריזים), והם לעם בפני עצמם יש להם בית המקדש שם לשיטתם – לשטותם, וכופרים בתורה שבעל פה, ה' יצילנו ולא יבואו בקהל ד' ישראל עד עולם.

עיר שכם

ג. כשבאנו לעיר שכם והיה מסודר מטעם רבינו לעמוד שם לבקר את חלקת השדה אשר קנה יעקב אבינו – [כמו שנאמר (יהושע כד"ב) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב וכו']. ששם ציון קבורת קדושת יוסף הצדיק (ושני בניו מנשה ואפרים) ולהשתטח על קברו, ועוד יוסף חי, וכי הוא מושל בכל ארץ העליונה להשפיע שפע ברכות מדעת עליון לנוה אפריזון. אמנם לדאבון לבינו לא זכינו ליכנס לשם, כי מתושבי ירושלים ההולכים מלפנינו במרכבות מלאות עמדו וחיכו אותנו בשכם להזהיר שלא לילך כעת להעיר פנימה, לאשר מחר יהיה האות הזה אצל הערביים (הישמעאלים) יום אידם ושבייתת מלאכה בתור מחאה נמרצה עבור חריצת המשפט מהממשלה לתלות

ג' ערביים שהיו מראשי הרוצחים והורגי היהודים ר"ל (בחודש אב שנה שלפני זה ה'תרפ"ט), וכבר עתה סמוך לפנות ערב מכינים את עצמם לזה, ואין להתראות לפניהם בשעת כעסם, בפרט עיר שכם המוכנת לפורעניות – (כפירוש רש"י בפרשת וישב בשם הגמרא), ואין בה ישוב של יהודים כלל כעת, והלא אחיך אין רואים בשכם, על כן שב ואל תעשה עדיף שלא לילך למקום סכנה, ובהכרח עזבנו את שכמה ליסע הלאה – (ודמינו לבקר את מקום קודש הנזכר ביום א' בשובינו לירושלים, ואמנם בעונותינו הרבים גם אז לא איסתייע מילתא, כי באנו כבר לשכם מבלי באי מועד הראוי רק בפנות היום ראשון לעת ערב, באופן שלא היה אפשר עוד לילך על הציון הקדוש). ומבני חברתנו מהרבנים הגאונים ובעלי בתים היו אשר הגיעו לשכם טרם בא השמש ויעריב, הם היו שמה אצל קבורת יוסף הצדיק, רחמנא אידכר לנא ולהון זכותיה לעלמי עלמיא.

(ואדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] אמר אחר כך לפלא, כי אצל כל הו' רועים אושפיוזין עלאין קדישין, אברהם יצחק ויעקב משה אהרן יוסף ודוד, לא נסתבב לו להשתטח על ציון משכן כבוד קדושתם. והגם כי אצל דוד המלך ע"ה היה בהר ציון סמוך להמערה, אבל גם שם שבעה ברעות נפשו, והיה רק ממרחק בחדרי החיצונים, כנזכר לעיל במאמר סדר יום חמישי [אות ב' ג'], עיין שם היטב. רק אחת היתה מראש צורים וגבעות עולם אשר זכה לשפוך שיח אצל רחל אמנו מקור מחצבת קדושת ישראל לבדיה, תעמוד ותגן בעדינו, ותעורר כל השבעה רועים וכל הצדיקים למלאות משאלות לבינו לטובה בתוך כל ישראל).

ובאנו דרך עיר הקודש טבריא וסמוך לים כנרת, עד כי פנה יום הגענו לעיר הקודש צפת.

ליל ל"ג בעומר

ד. צפת עשויה ונראתה לנגד עינינו בתחלת ליל ששי ל"ג בעומר לטובה, רעיונות נשגבות חדשות מרחפות על פני הלבבות, הזאת העיר כלילת יופי אשר מעולם אנשי שם שרפי קודש חנו בקרבה, ובזמן מרן הבית יוסף הקדוש והאר"י הקדוש היו בה דור דעה שאין

כמוהו כנודע, כולם אנשים ראשי אלפי ישראל כעלי רוח הקודש, זכותם יגן עלינו, וכעיר הזאת נציג כפות רגלינו כעת, מה טוב חלקינו ומה נעים גורלנו!

1. כתוב בספר חסד לאברהם (מעין ג נהר יג, להגה"ק רבי אברהם אולאי זצ"ל) ש'צפת היה מוצנת ומוזמנת להשיג שם סוד עומקה של התורה יסודותיה, כי אין איור זך בכל ארץ ישראל כאיור צפת'.

רבינו זי"ע מביא לשון זה בדברי תורה מהדורא תליתאי, אות לג, ומציין לעיין בשו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן רלד.

והא לך תמצית דבריו הקדושים [הנוגע לענינו]:

החיים והשלום, לנופך ספיר ויהלום, ה"ה יידי ד' וידיד נפש כל חי, ה"ה גאון עולם, תפארת ישראל, פאר הדור, נור הזמן, נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, כקש"ת מה' זלמן מרגליות נ"י... למען ציון לא אחשה ולא אשקוט, עד יצא כנוגה אור משפט צדק בעזה"י...

ומה שכתב חסד לאברהם בנהר י"ג שם במעלת צפת נגד כל ערי ישראל, היינו חוץ מירושלים. וחלילה להעלות על הדעת שקדושת שום עיר יותר מירושלים. ואם כן מי שפגע בצפת יקדע, ושוב פוגע בירושלים לא יחזור ויקדע, ובהיפך קיימא לן אם פגע בירושלים תחלה וכו' כמבואר בשי"ס מועד קטן ורמב"ם ושלחן ערוך סוף הלכות ט' באב. ויש לפקפק דבזמן שבית המקדש היה קיים היה ירושלים עדיף וקורעים על בטות אותו העדיפות, ועכשיו צפת עדיפה. אבל חלילה לומר כן. ואיך יצויר שצפת הוא גבוה מירושלים ואווירה טוב מירושלים כמו שכתב בספר חסד לאברהם הנ"ל, וקרא כתיב (דברים יז, ח) וקמת ועלית על המקום, ופירש רש"י מכאן שגבה בית המקדש מכל ארץ ישראל... אי אפשר לומר כן על מקום אחר או על צפת, ויעקב אבינו ע"ה אמר זה שער השמים, ואין ב' שערים...

ומה שהתפלא הדרת גאווה על הרבה חכמי ישראל שלא עלו לירושלים דוקא, והיה סנהדרין ביבנה דוקא ובצפורי, וגם בימי הרב בית יוסף האר"י ז"ל מאי טעמא לא עלו הם. הנה בימי חכמי התלמוד היה הריגות ושמדות בירושלים, וגלו סנהדרין, ומשנתיישב במקומות אחרים, והיה שם מקום הועד ומקום ישיבה ותורה, ולא מיתדר להו בירושלים כמו במקומות אלו, שוב אין מצוה בירושלים, דאפילו עזרא לא עלה לבנין בית המקדש כל זמן שרבו ברוך בן נריה קיים, כדאיתא סוף פרק קמא דמגילה, דודאי תלמוד תורה וישיבה עדיפה מן הכל. וכן היה בימי הרב בית יוסף האר"י ז"ל היה קיבוץ רוב החכמים בצפת. ואין לשאול על כל החכמים מעיקרא, כי אין אדם יודע מטמוניות של חברו. ועל כל פנים כשעלו אלו, ומצאו רוב חכמי ישראל בצפת, על כן התחברו עמהם.

ובאמת טרם הפרד הרב הגאון מהו' עמרם מפה [ה"ה הה"ק רבי עמרם חסידא זצ"ל] היתני כופל ומשלש עמו שלא ידור אלא בירושלים מקום משכן כבוד קדושת בית אלקינו, וכאשר עשה הרמב"ן ז"ל, אף על גב דבצפת נמצאו קברי אנשי אלקים הידועים, מכל מקום מי ימיר זה בקדושת ירושלים ומקום המקדש. ונסע הנ"ל על דרך לילך בים דרך יפו לירושלים.

אנשי בית המדרש המיוחס לצאנז – (נוסד על ידי חסידי מרן איש אלקים קדוש רבן של כל בני הגולה בעל דברי חיים זי"ע ובנו הקדוש איש אלקים מרן משינאווא זי"ע) – כבר חיכו ובאו לחלות פני אדמו"ר לשמחם בבית תפלתם להתפלל אצלם כעת וגם בשבת קודש. ונענע להם ראשו, והלכנו מיד לבית המדרש הנזכר לתפלת ערבית, ואחר התפלה נוהגין לעשות הדלקה כמו במירון על ציון המצויינת קודש הקדשים דרבי שמעון בר יוחאי זי"ע – (ובדומה לזה עושים כליל ל"ג בעומר גם בשאר ערי הקודש בארץ ישראל).

ה. סדר ההדלקה כך היתה לעינינו על ידי אנשי בית המדרש הנ"ל, הכינו ספלים וקערות גדולות מלאים בלאי בגדים משוחים בשמן והניחום על גג אחד שסמוך לבית המדרש הנזכר – (כי גגין שלהן ישרים ושונים ואינם משופין כגגין שלנו), ואנחנו והעם עמדנו במעקה שבבית המדרש הנזכר, ומשם היו מדליקין על ידי כלונסה של עץ ארוך ואבוקה של אור עד ששלהבת עלה מאליו שנעשה מדורת אש גדולה. ורבינו נתכבד להדליק בראשונה, וחסידיים ואנשי מעשה היו מרקדין ומספקין ואומרים שירות ותשבחות להשם יתברך בשעת ההדלקה בניגון המיוחד לכך, לכבוד התנא רבי שמעון בן יוחאי, ולכבוד רבי אלעזר בנו וכו'. ועוד מזמרין ואמרתם כה לחי אדוננו בר יוחאי, ואמרתם כה לחי רבן שמעון צדיקאי. וגם אומרין בניגון המיוחד אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין וכו'. ואחר כך מרקדין ומזמרין זמר בר יוחאי נמשחת אשריך שמן ששון מחבריך וכו' – (עיין לעיל במאמר סדר יום שלישי, אות ב) – בניגון הערב ומתוק לחיך, ורבינו בתוכם בהתעוררות נפלא, נחמד ונעים, אל מול פני מדורת האש העולה על מוקדה.

ו. אחר הדברים האלה הובא לבית המדרש תינוק בן שלש שנים, והמנהג לגלח שערותיו בל"ג בעומר – (כמו במירון שמביאין על הציון הקדוש דרבי שמעון בר יוחאי זי"ע הילדים של בני ג' שנים

הסיבו בעל הסיבות יתברך שמו דרך עכו לצפת. ואחר בואו שמה כתב אלי בעצה ושאל אם יעקור משם לירושלים. או אמרתי שאני מיגני ממיכם, כיון שכבר בא שמה וקבע דירתו, וכפי מכתבו נראה שקשה ישיבתה של ירושלים עליו, וחזיתי לדעתיה שלא רצה אלא לפייסני על שעבר על דעתי, על כן הנחתי הדבר על דעתי..

לספר ולגלח שערותיהם² שמח בשמחה ובטוב לבב, ואביהם של הילדים הולכין במלבושי שבת והשטריימיל על ראשיהם, ועושין ריקודין נפלאים, ומשבחין ומפארין ומעריצין ומקדישין וממליכין את שם האל המלך יתברך שמו בשלהבת קודש, אשרי הזוכה ורואה בשמחתם). והילד היה לבוש בבגדים נאים יפה עינים, וטוב רואי בצלם אלקים פיאות ראשו מתוקנים, וגילחו אותו בבית המדרש, וחילקו מיני מזונות עם משקה, ובטוב לב רקדו במחול. והאב לקח הילד ובין כתפיו שכן, וגם קרוביו וכהנה לקחוהו על הכתף ורקדו עמו סביב סביב, ומאוד היה נחמד למראה עינינו תמונת קודש הלזה, המתנשא לכל הראש משמחת לב ומאירת עינים, וכדאי להוליד בנים אשר יראת ה' חופף על פניהם ולשמוח עמהם בשמחה של מצוה ואהבה כזו, כי הם חיינו ואורך ימינו.

ז. קרוב לחצות לילה ראינו על ידי החלונות בצפת למרחוק במירון את השלהבת אש, מההדלקה הגדולה שנעשה בחצר הקודש שעל אוהל ציון קדושת רבי שמעון בר יוחאי זי"ע, ששם הוא ברכיא סגיא, והשמחה בליל התקדש הלזה הוא עד אין חקר בבית וחצר מערת רבי שמעון בר יוחאי במקהלות אלפי ישראל, כל הלילה עד הבוקר ועד בכלל, והדר הוא לכל חסידיו, רק על פי עצת החרדים שבירושלים וצפת לא נסע אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] למירון על הלילה, כי בעונותינו הרבים ישנו שם אז תערובות טוב ברע ביותר, ועיקר בלילה שמתקבצים לשם המון חלוצים וחלוצות של הציאניסטען שר"י, ויתיצב גם השטן בתוכן, בריקודין של נערים וגם בתולות, ועושין הוללות ושחוק בהיכל קודש הקדשים דהתנא הגדול והנורא זי"ע, אוי להם ואוי לנפשותם בזה ובבא.

2. מנהג זה הוא מנהג קדום, כמו שכתב בשער הכוונות (דף פז, ב) ענין מנהג שנהגו ישראל ללכת ביום ל"ג לעומר על קבר הרבי שמעון בן יוחאי ורבי אלעזר אשר קבורים בעיר מירון כנודע, ואוכלים ושמחים שם. אני ראיתי למורי ז"ל שהלך לשם פעם אחת ביום ל"ג לעומר הוא וכל אנשי ביתו וישב שם שלשה ימים ראשונים של השבוע ההוא – (עיין בספר דברי תורה מהדורא תליתאי, סימן מו). וזו היתה פעם הראשונה שבא ממצרים, והר"ר יונתן שאג"ש העיד לי בשנה הראשונה קודם שהלכתי אני אצלו עם מורי ז"ל שהוליך את בנו הקטן שם עם כל אנשי ביתו, ושם גילחו את ראשו כמנהג הידוע, ועשה שם יום משתה ושמחה וכו', עד כאן לשונו.

וביום ל"ג בעומר בבוקר בדרך נסיעתנו מצפת למירון (כנזכר להלן) פגענו עוד ברשעים הללו בשובם חזרה, בתערובת זכרים ונקבות יחדיו ירננו בשירי עגבים, וקול באשה ערוה ר"ל. וכל זה עינינו ראו ולא זר, ואזנינו שמעו בעונותינו הרבים, והתנא הקדוש רבי שמעון בן יוחאי – (לשיטתו, דאפילו טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים, כדאיתא במסכת יבמות דף ק"ג, ומכל שכן רעתן ותועבתן ר"ל) – בודאי ינקום מהם ומהמונם במהרה בימינו. ומטעם זה קיימנו מצות ההדלקה בצפת כנזכר לעיל, ובראיה בעלמא למרחוק ראינו את האור כי טוב במירון, וכנזכר.

מאמר סדר יום תשיעי

יום ל"ג בעומר הילולא דרבי שמעון בן יוחאי

א. והיה ביום הששי בבוקר והכינו את אשר הביאו מרכבת האויטאמביל ליסע לעיר הקודש מירון, ברגש אימה וחרדת קודש צעדנו לנסיעה זו לטובה, ובכל הדרך עלמא כבי הילולא רבא דמיא לפנינו, אלה ברכב ואלה בסוסים, ואלה עולי רגל הלוך ושוב, וצר המקום בהדרך שמה, ובשטח מקום אחד צריכין להמתין עד שזה יוצא וזה נכנס בהמרכבות – (ועיין ראש השנה ח"י ע"א שעל זה אומרים וכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, כמעלות בני מרון שנכנסין ויוצאין אחד אחד), ושמחת יו"ט ניכר ברחובות חוצות, זה היום עשה ה' יגילו וישמחו בו עליונים ותחתונים¹. וביותר כשבאנו למירון, מרחוק נראה והופיע לנגד עינינו המון חוגג בחצרות בית ה' במערת רבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר בנו, וקול רנה וישועה באהלי צדיקים. ובפרט בבואינו להחצר הגדול רחבת ידים שלפני הבית והאווהל הקדוש, וזמן קהלה לכל היא אנשים ונשים וטף מלאים על כל גדותיו, עולם מלא ושלם רואין כאן, וכיומא דשוקא בעיר גדולה.

ובהגיע תור רבינו בתוכם, נעו לקראתו בתופים ובמחולות וכנורות המנגנים שמה לכבוד ההילולא רבא, ומפני גודל דוחקא דציבורא ושנתקרבו ביותר לארמו"ר בנתינת שלום, הוא היה אומר בתחנונים

1. זה לשון הרב החיד"א ז"ל בספרו עבודת הקדש מורה באצבע סימן ח, אות כג: יום ל"ג לעומר ירבה שמחה לכבוד הרבי שמעון בן יוחאי זי"ע כי הוא יום הילולא דיליה, ונודע שרצונו שישמחו ביום זה וכו'.

זה לשון רביה"ק בעל בני יששכר זי"ע במאמרי ל"ג בעומר (חודש אייר, אות א): צתאמת לנו מאנשי אמת אשר השמחה ביום הזה על ציון הרשביי הוא שלא כטבע, כדכתיב (משלי יג, ט) אור צדיקים ישמח. ועיין בשער יששכר מאמר גל עיני מה שכתב בזה באריכות.

ברוח נכאה ובעינים זולגות דמעות בחיבת הקודש, הניחוני נא הניחוני עד מהרה ליכנס אל הקודש פנימה, ואנחנו תאחזינו רעד אימתה ופחד נדמה כאבן, כי מאן חשיב ומאן ספין לצייר ולהתבונן ערך קדושת המקום אשר ידרכו כף רגליו בה במקום אשר מלאכי מעלה ושרפי קודש תאין ומתכנשין – (עיין סנהדרין דף צ"ח ע"א דרבי יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו בפתח המערה דרבי שמעון בר יוחאי, עיין שם היטב) – להתנא הנורא אשר נעשה אדם נאמר בעבורו, וכל ברואי מעלה ומטה מזדעזעין בהבל פי קדשו, וכמה גאוני תקיפי קדמאי רבנן קדישאי זי"ע חפזו ופחדו אל טובו של מערת רבי שמעון בר יוחאי לנגוע בקצהו², וליקרב בהיכלה, ובאלפי אלפים ורבוא רבבות הבדלות לאין שיעור אנן מה נענה אבתרייהו!

אמנם בתוך מקהלות³ רבבות בית ישראל אשר תמיד יבואו לפני ולפנים בפרט ביומא דהילולא ושמחת עולם, אין מדקדקין כל כך מי ומי ההולכים והמסובין והבאים לקחת חבל בהשמחה ולשבוע מטובה.

2. אור החיים הקדוש זי"עא משיח ה' אשר בצלו אנו חיים מוצאים אנו שקיים המנהג הקדמון של העליה בהר ציון המצויינת בכפר מירון, כמו שכתב הגאון רבי שמואל העליר זצוק"ל הגאב"ד בעיר צפת (נוכר בחומש היכל הברכה פרשת יתרו) בסוף ספרו (כבוד מלכים), וזה לשונו: זאעיד אני באמת, כי בילדותי שמעתי פה מרבני קשישאי רבני הספרדים אשר אבותם ראו וספרו, כי הרה"ק ר' חיים בן עטר זי"ע היה פעם אחד בהילולא פה עיר הקודש צפת"ו, וכשעלה למירון והגיע לתחתית ההר שעולים משם אל המקדש, ירד מהחמור והיה עולה על ידיו ועל רגליו, וכל הדרך היה גועה כבהמה וצועק היכן אני השפל נכנס, למקום אש להבת שלהבת קוב"ה, וכל פמליא של מעלה הכא, וכל נשמות הצדיקים שמה, ובעת ההילולא היה שמח שמחה גדולה; עיין שם.

3. עיין דברי רבינו בספרו שער יששכר (מאמר מאונים למשפט, אות פ) בתפלת היה עם פיפיות וכו' עמך לפניך יעבורון והם בתוך יעבורון. לכאורה הוא תמוה כפי מנהגינו במדינות אלו כולם השליח צבור עומד בראש, ולפנינו יעבור (לפני התיבה) במזרח, ובתוך (היינו באמצע) היא רק הבימה שקורין בה לספר תורה, ולא שעומד הש"ץ שם, ומה זה שכתב והם (הש"ץ) בתוך יעבורון (וכנראה זהו מנהג הספרדים, אבל אצלינו אינו כנ"ל). ואם לומר כונתו שהש"ץ היינו הגדול ומנהיג מוליך הצבור בראשונה במשפט יום הדין ואחריו בתוך יעבורון הם במשפט, זה אינו, דהא אמרינן בראש השנה מלך וצבור מלך נכנס תחלה לדין, ואחר כך צבור מקמא דליפוש הדין אף, ואם נחשבו המנהיגים לבחינת מאן מלכ"י רבנן איך יעבורון הם את הצבור בתחלה, הלא אדרבא המה יעבורון מקדם כנוכר.

ו"ל על פי המקובל אצלינו בשם זקיני הגה"ק מראפשיץ זי"ע (בעל זרע קדוש) מעשה בחסיד אחד (ונרעד אצלינו מי היה החסיד שהיה אז) שהסתופף בצלו בשבת קדש בבית המדרש שלו שהתפלל בין העולם, ובעת שהיה הבעל תפלה והצבור

באבירות לב כזה נדחקנו אחר אדמו"ר ובאנו אל הבית נכון ונשא, היכל לפנים מהיכל, מנחת התנא הקדוש, והבית מלא אורה בשמן זית זך כתית למאור, ונרות הדולקות לאין שיעור⁴. ובכן צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוו וחסידיים ברנה יגילו, מעין עולם הבא יתענגו בה לרווחה, זה לומד ואומר וזהר ותיקוני זוהר הקדוש, וזה אומר תהלים, זה תפלות ותחנונים, וזה בטלית ותפילין מתפלל בציבור, זה בנבל וכנור, וזה בזמירות ותשבחות. מהן יושבים נמוכים על הארץ ועוסקים בדברים שבקדושה הנ"ל, ומהן עומדין צפופין ונמצאים גם כן באכסדרה הגדולה היכל הגדול של הציון, כמה וכמה מוטיין ושוכבין וישינים על הארץ מעייפות עבודת כל הלילה עד הבוקר, וכהנה. וכתות כתות מרקדין ומטפחין במלבושי שבת ויו"ט בשמחת בניהם הקטנים שמגלחין שערות ראשן כאן (כנזכר לעיל בזה). וחולקין יין שרף ומגדנות ואומרים לחיים ומברכין זה לזה שיגדלו את בניהם לתורה. ומי שלא ראה שמחה זו לא ראה שמחה מימיו. וההתעוררות ורגש הנפלא הוא עד אין חקר, אשרי העם שככה לו.

אומרים בשבת קודש בפי ישרים תתרום, היה אותו החסיד מהרהר בלבו (בענוותנות) מה אני בכלל ישרים, ואם כן אין לי חלק לרומם השם יתברך בפי ישרים. ועל ידי זה נפל לבו ונתעצב אז. ובאומרו ובשפתי צדיקים תתברך, נמס לבו עוד יותר כי בכלל צדיקים כדאי אינו, וכן להלאה. ואחר כך כשהתחיל הצבור (בקול רעש שהיו מתפללים שם) ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל ברנה יתפאר שמך מלכנו וכו' אז שב רוחו ונתלהב מאוד בחשבו הלא במקהלות רבבות עמך בית ישראל (אני גם כן בכללן על כן יש לי חלק להיות) ברנה יתפאר שמך מלכנו וכו', והתפלל עמם בחשק דקדושה בראוי. וזהו היה במחשבתו בעת התפלה שבת קודש ואיש לא ידעו וגם לא גילה זאת לשום בן אדם מה שעלה במחשבתו. ואחר כך בסעודת צהריים בשבת קודש נתן לו זקיני הקדוש מראפשיץ כוס יין ואמר אתן לבעל המקהלות (מקהלות"ל בלי"א ובלשון צחוק) בוס יין, והעולם לא הבינו דבריו וחידותיו, אך החסיד הלז הבין בלבבו וידע מיד את הרוח הקדוש של רבו אשר הגיד לו בפירוש מה היה במחשבתו וכוונתו בתפלתו, עד כאן שמעתי מאבותי הקדושים ז"ע.

וזהו י"ל מה שמתחנן השי"ץ בתפלתו אשר לא בא בזכותו כי אם כגמול הלב יחיל ואין בידו מעש להצטרף רק בכלל הצבור אשר שלחוהו. וזה שאומרים עמך לפניך יעבורון, (היינו שהם באים רק בכח הצבור ההכלל על כן יקדימום כתפלתם. כי באו רק בזכותם). והם בתוך יעבורון, (היינו במקהלות בתוך עמך ישראל גם הם יזכו להתפלל בכח זכותם בני"ל. וזה שאומרים בתפלה הלז עמך מסביבים אותם כחומה, היינו בכח עמך הצבור הם מסביבים אותם כחומה בצורה תעל כחם הם, באים לטובה בני"ל, עד כאן לשונו.

4. עיין בספה"ק בני יששכר מאמר חדש אייר (מאמר ג, אות ג"ז) טעם למנהג ישראל שנהגין להדליק נרות ומאורות ביום הילולא דרבי שמעון בן יוחאי.

ובכל ערי יהודה בארץ ישראל במוסדות הקודש בכלל, ובמירון על הציון הקדוש בפרט, רואין ומבינים קצת, והחי יתן אל לבו מהו אותו היום ל"ג בעומר בסגולת מעלת שבח יקר תפארתו להעריץ את שם התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי, ויודו לזכר קדשו ביום שמחתו ושמחת כל העולמות — (עיין שולחן ערוך אורח חיים סימן תצ"ג במגן אברהם ובעטרת זקנים שם שנענש גדול אחד על שאמר נחם ביום ל"ג בעומר, עיין שם היטב), מה שאין כל חוזה ואין איש שם על לב בחוץ לארץ, (זולת השרידים אשר ה' קורא יודעי חן ובינה לעתים).

והנה רבינו נתקרב אל הכותל ובנין אבן חלק ורחב היוצא דופן (שתחת לזה מקובל ששם מערת רבי שמעון בר יוחאי זי"ע), ובקול ככי ודמע עינים למד ואמר באידרא קדישא איזה עמודים, ואחר כך קרא הפתקאות רחושי מרחשין שפתיה בבקשת רחמים בעד הכלל והפרט, ואמר מזמורי תהלים, ונתעוררו כל העם ושפכו דמעות כמים. ואחר כך הנחת טלית ותפילין ותפלת שחרית בציבור שם בהיכל הפנימי של הציון הקדוש. (וטרם גמר התפלה בא אל הבית שופט ומושל האנגליי [ענגלישער גיווערנער] של גליל העליון בארץ ישראל לקבלת פנים וכבודו של רבינו, והמתין עד אחר התפלה. ויען שהגידו כי הוא עשה טובות לישראל בעת הפרעות וההריגות ר"ל בשנת תרפ"ט, על כן השיב לו אדמו"ר דברי שלום וברכה, שזכות התנא רבי שמעון בר יוחאי יעמוד לו שיהיה משכורתו שלימה כלפי החסד שעשה עם בני ישראל, וכה יוסיף הלאה להטיב עמהם, ובברכות תודה וכו'. ועל ידי המתורגמן קיבל הברכה, והשיב גם כן ברב הודאה ושלום ואותות הכבוד ויצא לדרכו).

ואחר התפלה וחליצת התפילין והטלית קירב רבינו שוב למקום הקודש שכנגד המערה כנזכר לעיל לומר בר יוחאי נמשחת אשריך וכו', בניגון המיוחד שם לזה — (כנזכר לעיל במאמר סדר יום שלישי אות ב') — עם חבורתא קדישתא די בארעא דישראל העומדים מסביב, חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין ואדמו"ר בתוך העגולה ומחול לצדיקים, התעלס באהבים ברגש קודש ואש להבה בריקודין ודביקות נפלא, ונתלהבו כל העם בבכיה של שמחה, וכולם פותחים את פיהם בקדושה וטהרה בשירה ובזמרה, אשרינו מה טוב חלקנו

ומה נעים גורלנו, שזכינו לראות ולשמוח בשמחת מצוה הלזו. ויהי רצון שיהיה חלקנו עם הצדיקים המרגישים באור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, במהרה בימינו בתוך כל ישראל עד עולם.

ב. אחר הריקודין הגיד רבינו לאנשי שלומו אל תתפלאו על שהרהבתי בנפשי עוז איש פשוט כמוני – (כן הגיד בענותנותו הגדולה) – לרקוד ולשמוח במקום קודש הקדשים לפני התנא רבי שמעון בר יוחאי, יען כי תמכתי יתדותי בזכות אבות שהנני בן לאותו צדיק יסוד עולם מארי דרזין בעל המחבר ספר הקדוש באר לחי ראי על תיקוני זוהר הקדוש ז"ע, שבכח חיבורו בודאי זכה לשייכות גדול⁵

5. לכבוד החד קדושת היום, יומא דריגלא של איתן אדונינו התנא אלקי רבי שמעון בר יוחאי ז"ע, נעתיק ממה שאמר רבינו ז"ע השייך לענין זה, ונרפס בספר דרכי חיים ושלום (אות תרלד).

וזה לשונו:

עובדא שמענא מפה קדושת רבינו פעם אחד בתוך סעודת ליג בעומר שהדיה יושב ומתעלס בנתעם אור היום, ובמקום גדולתו שם ענוותנותו, בוכה ומתמרמר, וסיפר מעשה רב מהה"ק ר' משה בר דן ז"ע, כי פעם אחת ביום שמחת תורה כאור בוקר יורח שמש, והוא הלך לבית המרחץ לטבול קודם התפלה ועבודת היום, ובדרך הילוכו פגע באיש פשוט אחד (סנדלר או חייט) והטלית נשא בידו ופניו צהובות, ושאל אותו הצדיק מאין הוא בא, השיבו מבית המדרש והתפלה. ושאלו שוב מה זה מהרת למצוא ולהתפלל כל כך בוריות. השיב האיש הלא זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו ואני כבר התפללתי ואלך לאכול ולשתות ולשמוח לכבוד יו"ט, והרבי הולך כעת רק להמקוה ומתי יעשה לביתו לשמוח בשמחת היום. ושאלו הצדיק האם למדת כל כך תורה הרבה בוו השנה עד שאתה ממחר לשמוח כל כך ביום 'שמחת תורה'. השיבו לא למדתי כלום, כי איננו בר הכי, לא קרא ולא שנה. ושאלו אם כן לשמחה מה זו עושה לך. ואמר האיש הלא אם יש להרבי אח הוא משיא את בנו או בתו אז הרבי לוקח חבל וטש בשמחתו, הגם שאין הוא בעל החתונה רק אחיו, ויען שארזי הוא עצמו ובשרו לכן עז וחדרה גם במקומו, ובכן הלא כל ישראל אחים, ויען כי הרבי למד וקרא ושנה ועסק בתורה והוא שמח בשמחת תורה, וכמוהו רבים וכן שלימים, ובתור אחיהם אגיל ואשמח גם אני בשמחה רבה, עד כאן.

וסיים רבינו:

אם כי אני איני יודע בסתרי תורה בתורת רשב"י, עמוק עמוק מי ימצאנה, אבל אבי הקדוש הלא זכה הרבה לסוד ה' ליראיו בנסתרות התורה על ידי חיבורו 'באר לחי רואי' על התקוני זוהר הקדוש, והוא בודאי שש ושמה בזה היום בהיכל קדש הקדשים דרבי שמעון בר יוחאי ביומא דהילולא דיליה, ולכן אני בתור בן לאותו צדיק ארדיב בנפשי עוז ליקח חבל בשמחה זו כי קדוש היום לאדונינו.

בהיכלא דמלכא קדישא התנא רבי שמעון בר יוחאי, וכאן אבא מזכה ברא, ובעבורו ישמח לבי גם אני, ותגל נפשי באתר דזוקקין דנורא, עד כאן תורף דבריו הקדושים.

רבי אלעזר ברבי שמעון בר יוחאי

ג. אחר כך נכנסנו שוב להיכל הגדול הקדמוני של הציון, ששם באמצע הבית מנוחת קדושת התנא הגדול רבי אלעזר ברבי שמעון, ציונו מוקף בגדר של ברזל. אדמו"ר נכנס לפנים בהגדר, ובדמע עיניו הרים קולו באמירת מזמורי תהלים בגודל התעוררות, והעם סביב שתו עליו כדין שרותא דצלותא, שפכנו שיח לבבינו בהתרגשות פחד ורעדה, כי באמת מלבד שיתעורר האדם כאן אצל בנו של רבי שמעון בר יוחאי, וביומא דהילולא דאביו בודאי ביותר תעזו ידו תרום ימינו לעורר רחמים בעד כלל ישראל, עוד תפול עליו אימתה ופחד מיוחדת מגודל נוראות קדושת התנא רבי אלעזר שהוא קובע בהמתקרבם סמוך למנוחתו חרדת קודש בפני עצמו – ועיין במסכת שבת (ל"ג ע"ב) שגם הוא היה טמון עם אביו ולמדו תורה במערה י"ג שנים ומאוכלי המן חרובא דזיתא ועינא דמיא שנברא בעבורם מן השמים, עיין שם היטב, וגם איתא במסכת סנהדרין (צ"ז ע"ב) שגילה רבי שמעון בר יוחאי את רבי אלעזר כנו שהוא מבני עליה, ואם שנים הם אני ובני הם. [וכה אמר רבי אלעזר בעצמו (זהר חדש פרשת לך): אמר רבי אלעזר חילי סגיא בעלמא הדין ובעלמא דאתין]. ועיין עוד נפלאות ונוראות מרבי אלעזר ברבי שמעון במסכת בבא מציעא (דף פ"ד) ממה שהיה שוכב בעליה אחר פטירתו ח"י שנים ויותר, וכשבאו לביתו לדין תורה בין אדם לחבירו היה יוצא בת קול מהעליה זה חייב וזה זכאי, עד שהביאוהו רבנן אחר כך בערב יום כיפור למערת אביו זי"ע, עיין שם היטב באריכות.

ובל"ג בעומר האחרון (תרכ"ז) לימי חייו של רבינו בחליו האחרונה ישב על השלחן בחדרו, ובעינים זולגות דמעות התמרמר ואמר: אוי ואבוי אבי הקדוש היה לו רגש עצום ביום הנכבד ונעלה הלז למעלה בקדש, ואני איך הורידו והפילו אותי כל כך באין אונים במצב כזה שלא אוכל לעשות מאומה, ולמדו או בזהר הקדוש. ציוה להרבני החסיד מו"ה משה גאלדשטיין נ"י (בעל המחבר ספר מסעות ירושלים ותיקון עולם) ולהרה"ח מו"ה חיים דוב גרינפעלד נ"י (משמש בקודש) שהיו עמו בצוותא חדא בעיד הקדוש במירון להזכיר ולומר לפניו בניגון ארץ ישראל שמזמרים שמה 'בר יוחאי' וכי, וששמע וראה בעת עומדות היו רגליו בשערי ירושלים תו"ב, ורבינו היה מגן עמם וחזר הניגון כמה פעמים ברגש התעוררות.

רבי יצחק

ד. ברגשי געגועין יצאנו החוצה מהיכלי קודש הנ"ל ונכנסנו למערה הקטנה סמוך לשער החצר ששם מנוחת קודש התנא רבי יצחק, שהיה חד מבני עליה מחבריא קדישא דרבי שמעון בר יוחאי. ובספר חובת ירושלים מביא בשם אה"צ דהוא רבי יצחק הנזכר בזוהר הקדוש פרשת ויחי, (ולא כמו שרגיל בפי העולם שהוא רב יצחק נפחא כמו שהבאתי כבר לעיל מזה במאמר נותן בים דרך, אות ז', עיין שם היטב). ועיין בלשון זוהר הקדוש הנזכר ושם נאמר מעשה רב איך שרבי שמעון בר יוחאי מסר נפשו על רב יצחק שלא יסתלק עוד מעולם הזה, והצילו ממות שהוסיפו לו עוד אחר כך חיים, ואביו של רבי יצחק בא אליו מעולם הבא במחזה שינתו להודיעו כל זה, והגיד לו גודל חלקו המוכן בגן עדן העליון ושיהיה מתקן פתורא ביומא דהילולא דרבי שמעון בר יוחאי, עיין שם היטב באריכות. התנא האלקי הזה – מלבד עצם כחו עד אין חקר שהוא רב להושיע על ידי תפילתו להשם יתברך לכל הבאים ונוקשים על דלתי ציון קדשו – הנה הוא מהיושבים ראשונה במלכות לפני רשב"י, ועומד ומשמש לפניו בקודש לתקן פתוריה כנ"ל, על כן בטח יעטר פתורא דיליה ברזא יקירא עמיקא וטמירא שבלב ישראל להיות תפלתם קטירא לחיי עלמא יתברך שמו, לעשות כרצון איש ואיש בכלל ובפרט.

והנה יש להעיר מה שכתבתי לעיל (במאמר נותן בים דרך אות ז') בענין רבי יצחק אם מנוחתו כבוד בתוך המערה או חוצה לה למערת רבי שמעון בר יוחאי, יעיין שם. דלפי מה שכתוב בבאר לחי ראי בריש הקדמה אחרת לתקוני זוהר הקדוש דהחבריא ובתוכם רבי יצחק היו בהמערה שנמלט רשב"י ושם חיברו התיקוני זוהר הקדוש יעיין שם היטב, ואם כן נראה דרבי יצחק היה באמת בצער מערה וממילא יוכל להיות עם רבי שמעון בר יוחאי.

אמנם מהגמרא (בבא מציעא דף פ"ד) נראה דדייקא הצער שסבלו במערה גרמה, וזהו רחוק מלומר דהחבריא קדישא שלו שלא הוצרכו לברוח היו בהמערה בתמידות וסבלו צערה באין הכרח, וקרוב יותר לומר דרך לפרקים באו אצל רשב"י ללמוד שם, וממילא שוב אינו

נחשב לנגד צערו של רשב"י שברח מפני המלכות וישב שם י"ג שנים רצופים. אבל יוקשה דהא גם רבי אלעזר לא הוצרך לברוח – (כנראה מהגמרא (שבת לג, א) דרך רשב"י מפני שגינה את המלכות גזרו עליו), ואף על פי כן היה בצער מערה בתמידות עם אביו ואם כן אפשר שגם שאר התלמידים עשו כן שלא לזוז מרבי שמעון בר יוחאי וקיבלו עליהם יסורים מאהבת התורה, ולא אישתמע לומר כן, וצריך עיון. ואם נאמר דרבי יצחק הנזכר בזוהר הקדוש שהוא מחבריא דרשב"י הוא רבי יצחק נפחא ואם כן אינו זהו הקבור בחצר רשב"י (כנ"ל מהאריז"ל), ואז בעל כרחך צריך לומר כמו שכתבתי במאמר הנ"ל דלפי הנראה לעינים בלאו הכי רחוקה מערת רבי יצחק מרשב"י, ויודעי בינה יכריעו בזה.

רבי יוחנן הסנדלר

ה. משם הלכנו בדרך לא רחוקה לקבר קדושת התנא רבי יוחנן הסנדלר שמנוחתו כבוד שמה במירון, במערה נחצב בהר וכיפה בנויה עליה. והגיד רבינו הקדוש בחין מליצתו, הלא עתה בעקבתא דמשיחא אנו עומדין וצריכינן סנדלר טוב ויפה לתקן העקביים, על כן נלך לרבי יוחנן הסנדלר להשתטח על קברו ולחלותו שיתקן את העקביים כיתד שלא תמוט⁶.

והגיד עוד כי המלאך מט"ט הוא תופר מנעלים כביכול, וגם הזכיר את שם המלאך סנד"ל לתקן כנזכר לעיל, עד כאן תורף דבריו הקדושים – (ומקוצר רוח בינתי רשמתי רק למזכרת כפי ששמעה אזני, והמשכיל יבין יותר).

רבינו הדליק בנר של שמן על ציון הקדוש דרבי יוחנן – (ששם מדליקין גם כן בספלי של שמן הרבה, ועל ידי משמש אחד המכין כל זה), ונשתהה שם זמן מה באמירת מזמורי תהלים ושיח קודש. ורבי יוחנן הנזכר – שהוא גם כן מתלמידי רבי עקיבא (ברכות כ"ב ע"א) כמו רבי שמעון בר יוחאי – יליץ לטוב בעדינו, וכשמו כן

6. זה לשון הגאון בעל סדר הדורות [בערכו]: והיה עושה סנדלין, וביוחסין כתב י"א נקב מרגליות, כי תרגום ראמות וגביש סנדלכון, ואני ראיתי בספר מסעות בנימין שראה הכלי שלו שהיה שורה שם העורות.

הוא (עיין בספר הקדוש בני יששכר לחנוכה מאמר הלל והודאה שדרש על מלת יוחנן דשמא גרים) להשפיע רב חנ"א וחסדא עלינו ועל כל ישראל — [ועיין בספר חיבת ירושלים (מאמר רננו צדיקים) מעשה נוראה ונפלאה ממערת רבי יוחנן הסנדלר, שהטמין שם גוי אחד צאנו וחפציו והאמין בקדושת הצדיק שהם נשמרים, וכשבאו שודדים וגנבים נשארו שם כאבן דומם עד שהניחו החפיצים, עיין שם היטב].

הלל ושמאי

1. בשובינו חזרה מקבר רבי יוחנן לחצר מערת רבי שמעון בר יוחאי עמדנו ממרחק עם רבינו מנגד ההר אשר שם מנוחת קדושת הלל הזקן ותלמידיו — [ומקרוב רואין שם כוכין עם ארונות], גם כן באמירת תהלים ובקשת רחמים כמוכן. ולנגדם שם קבורת קדושת שמאי ותלמידיו⁷, ומה יצטיין אדם חי ברגש מוחו וחדרי לבבו כאשר מכניס ראשו בין ההרים הרמים קדושת התנאים הנוראים הללו 'אבות העולם' (ירושלמי חגיגה פ"ב, ה"א)⁸, מזה ומזה, שכל העולם כולו כדאי להם לכל אחד ואחד, וזכותם יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

אחר כך שכבר הגיע כחצות היום, ולגודל הפצרות מנהלי חברת מושב זקנים שסמוך לחצר מערת רבי שמעון בר יוחאי במירון לבקר בהיכל מוסד קודש הלזה, נענה להם אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] והביאו לשם פת שחרית במיני מזונות וטעימת יין שרף וחלב לכבודו. ואחר זה יצאנו מתוך זיעת החום אשר מגודל דוחקא דציבורא שבכל חצרות קודש וציוני הקברים שבמירון. וחזרנו לצפת תו"ב.

7. זה לשון סדר הדורות (ד"א תתקנ"ד): רבי דוד הנגיד נכדו של הרמב"ם היה בדור רמב"ן, היה חכם גדול וחסיד, והיה מתפלל כמערת קבורת הלל ושמאי ויצאו מיס, ואז התרים למלשינים, וכו' כיום מתו תיק מלשינים בארץ מצרים, ואחר שני חרשים נעקרו נשיהם ובניהם מהעולם.

8. וראה בספר מדבר קדמות (מערכת א, אות ב) שכתב בשם ילקוט ראובני שכתב בשם מגלה עמוקות (אופן עד) על הפסוק נעשה אדם, וזה לשונו: נעשה אדם, ראשי תיבות נ'מלך ע'ם ש'מאי ה'לל, שהם כלל כל הנשמות הצדיקים, לכן קורא אותם רבי שמעון בר יוחאי במחלוקת שמים וארץ במסכת חגיגה אבות העולם, כי הם ממש אבות העולם, שמאי משמאל המרכבה, והלל מימין המרכבה, עד כאן לשונו.

רבי יוסי יעקב ומקום האידרא

ז. בדרך בין מירון לצפת עמדנו ושהינו מעט לשוח בשדה ושיפולי ההר אצל איצטבא של אבנים ששם מנוחת כבוד התנא רבי יוסי ב"ר יעקב חד מבני היכלא דמלכא קדישא רבי שמעון בר יוחאי. והוא הנוזר באידרא רבא בזוהר הקדוש פרשת נשא, ושנפטר במיתת נשיקה או בזמן התגלות האידרא, כמבואר שם באריכות.

המקום ושדה הלז הוא חקל תפוחין קדישין אשר שם למד וחיבר רבי שמעון בן יוחאי וחבריא קדישא דיליה האידרא רבא, כמבואר בשער הגלגולים להאריז"ל אשר רבי שמעון בן יוחאי ישב באותו מקום ממש של קבורת רבי יוסי הנוזר, וסמוך לשם ישב רבי אלעזר ורב אבא וכו'. ומה נורא המקום הזה שזכינו בעזרת השם יתברך להציג כפות רגלינו עם רבינו הקדוש (שליט"א) [זי"ע] ולומר שם פסוקי דרחמי.

רבי יהודה ב"ר אלעאי

ח. וגם עמדנו אז בדרך ההוא להתפלל ולשפוך שיח אצל ציון הר קדשו של התנא רבי יהודה ב"ר אלעאי⁹, — (היה גם בן רגיל עם רבי שמעון בן יוחאי, כנראה מהגמרא שבת הנוזר הלאה בזה. ועיין בפירוש הקדוש באר לחי ראי בריש הקדמה אחרת לתקוני זוהר הקדוש שכתב דרבי יהודה הנוזר בין החבריא קדישא דרבי שמעון בן יוחאי בעת חיברו התקוני זוהר הקדוש הוא רבי יהודה הנוזר בש"ס שבת, יעיין שם), — שמנוחתו כבוד בשיח ומערה בעומק ההר כוכין בתוך כוכין.

ומחמת כי הכוכין הם נמוכים במדת גבהם על כן לא היה אפשר לאדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] ליכנס, רק עמד בפתח המערה בשיח רגשי קודש ואמירת תהלים, ואני השפל נכנסתי לפני ולפנים לכוף כאגמון ראשי וגופי וכמעט בפישוט ידים ורגלים (כי אי אפשר לעמוד שם בקומת

9. הרב השליה הקדוש ז"ל במכתבו הידוע לבני ביתו כותב: כי במערה של רבי יהודה ב"ר אלעאי קבורים עשרים תנאים ותלמידיהם.

איש), ואדמו"ר מסר לי פתקאות ואלה שמות בני ישראל ובקשותיהם שמצא עוד מונח ברשותו (מאותן שלקח עמו למירון על הציון הקדוש דרשב"י), ואמר לי תהא שליח בני ישראל להניחם בתוך המערה הקדושה, ותושע גם כן לטובה. בבטחון חזק – כי התנא הקדוש הלזה רבי יהודה ב"ר אלעאי הנקרא ראש המדברים בכל מקום (אם כי רק בסיבת מלכותא דארעא השיג ונתעלה בתואר גדול הלז כמבואר במסכת שבת [דף ל"ג ע"ב] במעשה דישבו רבי יהודה בר"א ורבי יוסי ורבי שמעון בן יוחאי, עיין שם היטב, אבל אם קבעו לו תואר הלז בש"ס בודאי אוקמי ליה משמיא [ועיין ש"ס ברכות ס"ג ע"ב] להיות ראש המדברים בכל מקום) – יהיה מלאך מליץ אחד¹⁰

10. וראה נא לשון הרה"ק רבי אלעזר אזכרי ז"ל בספר חרדים (מ"ע התלויות בא"י, פ"ב) ומה טוב ומה נעים לשיר שיר ייחודות אשר יסד רבי יהודה הלוי עליה באהבה רבה תחלת השירה ארץ הקדושה יקרה חמודה וכו', כן אנו משוררים על ציון רבי יהודה בר אלעאי כל ערב ראש חדש ומתחננים לאל שאל יגרשנו מאליה.

לכבוד הרב הדומה למלאך ה' צבאות רבי יהודה ב"ר אלעאי ז"ל נעתיק כאן מרגניתא טבא מביק מרן בעל דרכי תשובה זי"ע מה שכתב בהקדמת ספר דרכי תשובה, וזה לשונו: איתא בש"ס פסחים (לג, א) היכי דמי כגון דאחמיץ במחובר אבל אחמיץ בתלוש ה"נ דקדושה, א"ל אין, בגורת עירין פתגמא, ובמאמר קדישין שאילתא, וכן מורין בבי מדרשא כוותי, [ופירש רש"י] עירין מלאכים, כלומר תלמידי חכמים שהם כמלאכי שרת אמרי בבית המדרש כוותי, עד כאן.

וצריכין להבין לאיזה ענין אמר שהתלמידי חכמים שמורין כוותי הם כמלאכי השרת. ונראה לי לפרש על פי מה שראיתי בספר כנפי נשרים על התורה במחזה אברהם פרשת קדושים בפסוק (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח, ותמצית דבריו הוא שיש חילוק במהות הרב המלמד תורה לבני ישראל, דאם הרב אומר דברים שאינם כתובים בתורה ולא הוכיח כן בראיות נכונות רק מדעתו לבד בלא סברא מוכרחת, אז נחוץ שהרב יהיה דומה למלאך ה' צבאות שראוי לסמוך עליו שלא יאמר פיו דבר שאינו כהלכה. אבל אם אינו אומר שום דבר מלבו רק מה שמפורש בתורה או שמוכיח כן בראיות נכונות אז יש לקבל ממנו אף שאינו כמלאך ה' צבאות. ועל זה אמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, צט) מכל מלמרי השכלתי, ואמרו באבות (פ"ד, מ"א) איזה חכם הלומד מכל אדם, עד כאן תורף דבריו. ועל פי זה יובן דברי הש"ס הנ"ל דאמר המקשן אבל אחמיץ במחובר ה"נ דקדושה, אמר ליה אין, והלא לא הביא שום הוכחה לדבריו או מקור מוצאו בתורה, ואם כן יש מקום לבעל דין לחלוק דאין לקבל ממנו, על זה אמר בגורת עירין פתגמא שכן אמרו תלמידי חכמים שדומין למלאכים, ואם כן שפיר יבקשו תורה מפיהם אפילו בלי שום הוכחה וראיה.

ובזה יש לבאר עוד דברי הש"ס (שבת כה, ב) רחיצת ידיים ערבית רשות, ואני אומר מצוה. מה מצוה דאמר ר"י אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אילעאי, ערב שבת עם חשיכה מביאין לו עריבה מלאה חמין ורוחץ בו פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינים הדומה למלאך ה' צבאות. ותמהו כולם רהאי דומה למלאך ה' צבאות אין לו ענין להא שרוצה להוכיח רחיצת ידיים ערבית היא מצוה. ולפי האמור יתכן שפיר, דכיון שרוצה להוכיח ממנהגו של ר' יהודה בר אילעאי אף על

— (עיין מסכת ברכות כ"ה ע"ב דרבי יהודה ב"ר אלעאי דומה למלאך ה' צבאות) — לדבר טוב אל המלך מלכי המלכים יתברך שמו בעבורינו ובעבור כל בית ישראל ויהודה, ודבר אחד מדבריו לא ישוב ריקם לטובת הכלל והפרט.

הטינו משם דרכינו הלוך ונסוע, והננו עומד על צפת היאיר לעינינו.

בית החיים בצפת

האר"י — הרמ"ק — הר' שלמה אלקבץ — הר' יוסף קארו —
התנא רבי פנחס בן יאיר

ט. בבואינו חזרה לצפת נשבר לרסיסים לרגל המלאכה אשר לפנינו עד כה, ואם כי כבר היה אחר חצות היום ובערב שבת קודש, אבל אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] היה מתכוין דווקא לסגולת היום (ל"ג בעומר) בהילולא רבא דרבי שמעון בן יוחאי להשתטח עוד על ציון האריז"ל, אשר האיר על הארץ בהתגלות תורת הרשב"י זי"ע. ובכך בתכיפה אחת ירדנו בחפזון לעמק ההר הגדול (המיוחד לקברות מתים בצפת) לבקר קברות הקדושים אשר בארץ החיים שמה.

ותחלה וראש האיר למול עבר פנינו קבר איש האלקים ראש המקובלים מרן האר"י הקדוש ונורא זי"ע, צורת קברו הוא בגלוי (כצורת הקברים דמדינתנו) בבנין כיפת אבנים כגובה אמה בערך, ולאורך הקבר מכוסה באבן וחרות עליה שמו הרב המקובל וכו' רבינו יצחק לוריא אשכנזי — (נפטר ה' אב שנת של"ב בן ל"ח שנים). מובן ממילא כי ההתרגשות בציון המצויינת הלזה הוא למאוד נעלה, דהלא הוא עיר וקדיש משמיא נחית להאיר לדורי דורות לגלות חכמת האמת העמוקה מני ים עד אין חקר, רצופה ומביט ברוח קדשו באספקלריא המאירה בכל העולמות מקצה אל קצה, וחיילי מרום מזדעזעים ברוח פיו הטהור¹¹, ובאורו נראה אור עד נכון היום במהרה

פי שלא הביא הוכחה או ראיה מן התורה לדבריו כלל, על זה אמר שהיה דומה למלאך ה' צבאות אם כן תורה יבקשו מפיהו גם בלי שום הוכחה וראיה.

11. על ידי חסידותו ופרישותו, אחרי התעסקו ימים ושנים רבים בספרים חדשים גם ישנים בחכמה הזאת, ועליהם הוסיף חסידות ופרישות וטהרה וקדושה, היא הביאתו לידי אליהו הנביא, שהיה נגלה אליו תמיד ומדבר עמו פה אל פה, ולמדו זאת

בימינו — [מעבר מזה מנוחת בנו של האר"י הקדוש מו"ה משה זצ"ל זי"ע], ואילו לא יבא האדם לארץ הקודש אלא בשביל זה להשתטח על ציון האר"י לדי ישמח ויעוז במתת גורלו.

אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] עמד כאן בתפלותיו ורבות מחשבות היחוד והיראה בלב רגש וכליון עינים וכמובן, דהלא זהו האר"י אשר בתורתו יהגה יומם ולילה, כמקובל מאבותיו הקדושים דור אחר דור שקיבלו מהבעש"ט הקדוש זי"ע אשר למד ולימד דעת את העם תורת האר"י, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ובעבודה שבלב זו תפלה.

י. אחר נאחז בשפך שיחנו ועתירתנו ברעדה אצל האר"י החי צעדנו בסמוך לו לעורר תפלה למשה, הוא מנוחת מרן הקדוש האלקי רבינו משה קארדיבארו (הרמ"ק) זי"ע¹², ומשה עלה למרום

החכמה' (לשון רבי חיים וויטאל בהקדמה לשער ההקדמות). וכמו כן זכה לגילויים בשעת השינה, וכמו שכותב חלמידו (פרי עץ חיים שער ק"ש שעל המטה, סופ"א) כי 'כן היה מנהגו ז"ל כשהיה ישן היו מביאין אותו לפני סוריא"ל שר הפנים, והיה שואלו באיזו ישיבה הוא רוצה לילך, והיו מוליכין אותו, ופעם היה בוחר בישיבה של הקב"ה, ולפעמים בישיבת רבי עקיבא, ולפעמים בישיבת משה רבינו, ולפעמים בישיבת רבי מאיר, וכן על דרך זה בכל מקום שהיה רוצה... ומעשה שהיה ישן מורי ז"ל ביום שבת שינת צהרים, ונכנס רבי אברהם הלוי ומצאו שהיה מרחש שפתיו, בין כך ובין כך נתעורר הרב, אמר לו ימחול אדוני שהקצתי אותו משנתו. אמר לו, ומה היה אדוני מרחיש בשפתיו, אמר לו חייך, שעסקתי עכשיו בישיבה של מעלה בפרשת בלק ובלעם דברים נפלאים. ואמר לו יאמר מעב"ת לי מהני מילי מעלייתא. אמר לו חייך, אם הייתי דורש שמונים שנים רצופים יומם ולילה ממה שמעתי עתה איני יכול להשלים'.

האר"י ז"ל השיג כל מיני חכמות שיחוח דקלים ואילנות ועשבים, צפופי עופות, ואף שיחות הדומם ושיחת שלהבת הנר וגחלי אש. היה רואה המלאכים מכרזים בעולם כל ההכרות ומדבר עמהם. היה קורא ויחדע במצח האדם מה שחשב בלילה ואיזה נשמה יש בו. היה יודע איזה עבירה עבר האדם מקטנתו עד היום ההוא. וגם השיג מה שעבר על האדם ומה שעתידי לעבור, והכל כהרף עין. יודע בכל מעשי בני אדם שעשו ושעתידים לעשות, יודע במחשבות בני אדם טרם יוציאו מן הכח אל הפועל, יודע עתידות וכל דברים ההווים בכל הארץ (הקדמת מהרח"ו לשער ההקדמות). היה יודע בסוד הגלגלים ובסוד העיבור. לפניו נגלו כל תעלומות החכמה, ואין דבר נסתר ממנו. עוד היתה לו ידיעה אחרת, והוא שהיה קורא לנפש האדם או לרוחו או לנשמתו, והיה מדבר עמה ושואל וחוקר אותה והיא משיבה אותו כל מה שהיה שואל ממנה, וכל מה שאירע לה וכל פרטי הדברים" (שער רוח הקודש). ואף אם אין גילוי בדורנו זה לנביא ותחה, אפילו הכי לא נמנע רוח הקודש מלהיות מרחפת על פניו המאירות הראויין לו (הקדמת רבי חיים וויטאל לעץ חיים).

12. לרות צמאן המשתוקקים לשמוע את חכמת שלמה, באפרין אשר עשה המלך

[נתעלה לישיבה של מעלה ביום ד' כ"ג תמוז שנת ש"ל] עוד בחייו של האר"י, והוא הלך ללוותו כמבואר בספר הקדוש אור צדיקים (למה"ר מאיר פאפירש זי"ע) בעמוד התורה פרק א'. ועיין שם היטב

שלמה בסהדותא קדישא של קדוש ה' מן בעל שם שלמה זי"ע על סידור הקדוש תפלה למשה, מאיש אלקים הרמיק זצוק"ל, שגופס בפרעמישלא תרניב, אנו מעתיקים דברים ככתבן:

בעז"י. רבינו הקדוש הנשר הגדול הרמיק זצלה"ה זי"ע וכ"י, ליש ולביא, ואליו נגלה אליהו הנביא, ומגלה ליה כל טמירא, ובעת משה עלה אל האלקים נפק קדמוי עמודא דנורא, האיש אשר יהרוס לעלות, לעטרהו בשיר המעלות, וכתב וחקק ורשם, יחטא ואשם, כי לא יגמור את ההלל, ואף אפס קצוהו לא ימלל, גם יכונן על יתר מראהו צדקותיו, להודיע לבני האדם גבורותיו, כי הכי לא ידע איש עד היום הזה את גבורתו, גדולתו, צדקתו וקדושתו, הלא מקצה השמים מוצאו, ועד קצה השמים כבוד רבם ומוראו.

אך זאת שבשטי ישראל נאמנה אודיע, מה יראו על ככה ומה יגיע, היות בין כל הספרים הקדושים אשר כתב משה, לנו למורשה, אשר בהם נפתחו השמים, והיו לנו לעינים, ומפיהם אנו חיים, אשרי העם שלו ככה, עוד ממגד שמים השביענו ברכה, סידור תפלה למשה איש האלהים, בו נבעו מצפונות, שפונות טמונות, זקוקין דאשא, ומסקו עד רישא, על כל ברכה ותהלה, על כל תחן ותפלה, על כל אות על כל מלה, שמות קדוש קדשים, עליות עולמות וספירות, יחד מאירות, גילה סודם, איה מקום כבודם, משובצים במילואותם, בהיכליהם ובטירותם, הכל מברכה העליונה מקור נחלים, האי נהר דנגיד ואיתרבו נובע, ולאיש אשר על רחובות הנהר רעתו נוטע, נוגע כאור יהיה מידו לו קרנים, וירבה ויבוא בעדי עדיים, וגם לאיש כמוני אשר רזי עולם אין לי לב לדעת, ואחן שומעת, הסידור הזה הרצק חן בשפתותיו, ישא מדברותיו, ונשמת שדי יבינהו על פי מדותיו, כוונות קדשות בתורה ובתפלה ובמצות, ביראה ואהבה דברים השוים לכל נפש, דרושים לכל חפציהם, ונעם ה' עליהם. איש איש כפי נחלתו, אשר וכתה לו שדי תבונתו, ישא אלומתו, זה נוטל עד מקום שידו מגעת, וזה נוטל עד מקום שידו מגעת, וזה חוה שיש בו רוח חיים, לעבד את אלקינו שבשמים, והכל הולך אל מקום אחד יחיד ומיוחד ברוך הוא וברוך שמו.

הסידור הזה עד הנה היה בכתובים טמיר ונעלם, אור מופלא שכסוהו עתיק יומין, ועתה הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו, אורות מאופל אמר ויהי, ענני אופל לא יכבהו, ערפלי סתרה לא יעממהו, ויצא השמש בגבורתו, וליהודים היתה אורה, זו תורה, אשר שם משה לפני בני ישראל, וכל ישראל יחדו לקראתו, וברוך ה' יענו לעומתו, והביאו לדפוס ש"ב הרבני המופלג הירא ושלם הגניד המפורסם מו"ה יעקב משה אמקרויט נ"י מפרעמישלא. ובכן עדת מי מנה אשר רוחכם את אל תעם אנשים נאמנה, הוו זהירין בלא רשות המדפיס להדפיסו להסיג גבולו מעת צאתו מהדפוס.

באתי על החתום, ג' שמות תר"נ מונקאטש

שלמה שפירא

המעשה באריכות, כי שני עמודים של אש הלכו סביב למטתו של הרמ"ק אחרי הסתלקותו לחיי העולם הבא כי נורא הוא, ומנוחתו כבוד גם כן תחת כיפה כמו קבר האריז"ל.

יא. וגם פנינו לבית הלוי נעימות ציון קדושת מרן האלקי הקדוש רבינו שלמה אלקבץ הלוי זי"ע (רבו וגיסו של הרמ"ק הנ"ל, ומובא בשל"ה הקדוש מכתבו שהיה עם הבית יוסף בהתגלות דליל חג השבועות, עיין שם)¹³, בעל השירים אשר לשלמה שנתקבלו בכל תפוצות ישראל לומר בליל שבת קודש זמר החרוזים לכה דודי וכו' (בראשי תיבות שלמה הלוי), ובעל המחבר ספר מנות הלוי על מגילת אסתר¹⁴. ולפלא כי המעשה שהביאו בספרי תיירי ארץ הקודש מהקדוש מה"ר שלמה בן גבירול שמרוב חכמתו נתקנאו בו אומות העולם, וישמעאל אחד הרגו והטמינו תחת אילן בגן שלו, ועל ידי

13. זה לשון בן דורו הגה"ק הנורא בעל ראשית חכמה (שער האהבה, פ"ו): ובמפתח של פרנסה יש בו הבחנה להבין לדעת כי יש בורא אחד משגיח על פרטיו ויודע ענייניו בטוב לו, ואם באתי להאריך כמה ששמעתי מרבותי מנסים שנעשו לאנשים יחידים בענין הפרנסה על ידי אליהו ז"ל, הייתי יוצא מענין הרורש.

ופה צפת אחד מהם עדיין הוא כחיים חיותו, ומהר"ר שלמה אלקבץ הלוי נר"י תקן תפלה על המזונות לאומרה בכל יום, ובתיב בה אתה האל הון מקרני ראמים עד ביצי כנים, ואין ביד שום מלאך ושר יכולת לזון ולפרנס ולבלבל בבלתך, בכתוב על ידי דוד עבדך (תהלים קמה, טו) עיני כל אליך ישברו ואתה נתן להם את אבלם בעתו, פותח את ידיך ומשביע לבל חי רצון, ובתיב (שם קלו, כה) נתן לחם לבל בשר כי לעולם חסדו, ומפתח זה הוא בידך לצרף וללבן בני אדם לשיבטחו בך, וידעו כי מושיע אין בלתך. וזוהו יובן פסוק עיני כל אליך וגו', עיני כל ריבה כל העולמות עליונים ותחתונים שלמטה מהשבינה, שכולם ממתינים אל חיותם ושפעם אליה, בי גם המלאכים יונקים בכל יום מזון מלמעלה, וכן הנשמות העליונות ברפירש (בפרשת תרומה) ופירש בשער הקדושה.

14. ומסופר בספר חייבת ירושלים כי בהשתדכו עם בת זוגו בנעוריו שלח לה בתור מנות הבלה את ספרו 'מנות הלוי' הנוצר לדודון, ונתקבל מאוד בספר פנים יפות בעיניה ובעיני חמיו יותר מפז ומפנינים.

וראה שם בהקדמתו (נדפס לראשונה בוינציא שמי"ח) זה לשונו:

ביאור מגלת אסתר הבנתיו חברתיו יסרתיו אף עשיתיו, אני שלמה הלוי בן אלקבץ, יובל שי לבכוד יקר תפארת חותני גביר ונעשה לשם ולתהלה, רודף צדקה וחסד, הנבון כה"ר יצחק, והוא בהן לאל עליך, באשר חבלים נפלו לי בנעימות חלקו וגורלו, אף נחלת כתי שפרה עלי ותהי לי לאשה. ובעד המשלוח מנות אשר ישלחו הבחורים כיום פורים, שלחתי ביאור זה שלוח אליו, ואקרא שמו מנות הלוי, והיה זה בשנת פרי"ט לפרט האלף הששי.

שהתאנה חנטה פגיה קודם זמנה חקרו, ואכן נודע הדבר ונתלה הרוצח על אותו אילן, מובא בספר הקדוש קב וישר (פרק פ"ו) על מה"ר שלמה אלקבץ ז"ל, יעיין שם.

ושלשה רועי ישראל מלאכי אלקים הנזכרים לעיל כבודם במקומם מונח יחדיו, סמוכים לעד לעולם בציוני קבורתם, זה שמ"י (בראשי תיבות ש'למה, מ'שה, י'צחק, שם קדשם) לעולם, וזה זכרם לדור ודור, זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל אמן סלה.

יב. ולא רחוק משם הלכנו ופגענו ביתה יוסף, הלא הוא ציון קדושת הקדוש האלקי רבינו יוסף קארו זי"ע מרן בעל הבית יוסף ומחבר השלחן ערוך¹⁵, רבן של רבותינו ואבותינו, והלכה כמותו בכל מקום בהנגלות לנו ולבנינו, באורו נראה אור. ואחרי אמירת פסוקי דרחמי והשתטחות על קברו הקדוש, חבלים נפלו לנו בנעימים, בעזרת השם יתברך פי שנים, להתהלך באור החיים, לבקר ציוני רבותינו הקדמונים מאירים עינים, בנסתר (האר"י) ובנגלה (הבית יוסף) תורות שתיים, יחדיו יהיו תואמים, נהגם כי כל אחד בפני עצמו היה נאחז בשבח קרני אורות התורה בנגלה ובנסתר משולבים, כמו שרואין מגדולת רבינו הבית יוסף בנסתרות מספר הקדוש מגיד מישרים שגילו לו מן השמים רזין עלאין, ומגדולת רבינו האר"י בנגלות מובא בספר הקדוש דברי תורה חלק א' אות ק"ג בשם כתבי האריז"ל שלמד בהלכה אבל גפ"ת ששה פעמים בנגלה ופעם הז' בנסתר, עיין שם היטב. אבל ללמד לדורות עולם זכו זה בנסתר וזה בנגלה, מלמטה ומלמעלה לאפושי ברחמי ככוללת ופרטות כל בית ישראל.

יג. אחרי ככלות בית החיים הנ"ל, רגלינו עמדו במישור שדה היוצא דרך שם והאיר לנגד עינינו קדושת בן יאיר הוא מנוחת התנא רבי פנחס בן יאיר, (חותנו¹⁶ של רבי שמעון בן יוחאי, ושהוריד עליו דמעות בצאתו מן המערה כמבואר במסכת שבת ל"ג ע"ב, עיין שם).

15. נתבקש לישיבה של מעלה ביום י"ג ניסן שלי"ה, על מצבת קברו חקוק:

ציון הרב רבי יוסף קארו זצ"ל הבעל שולחן ערוך.

16. הנה מדברי הזהר (בלק ר, ב) אנו למדין שהיה רבי פנחס בן יאיר חותנו של רבי שמעון בר יוחאי. דאיתא שם בזהר: רבי פנחס הוא אזיל למחמי ברתיה אימיה דרבי אלעזר. וכן הוא בזהר פרשת פנחס (רמ, ב) אמר רבי שמעון בר יוחאי לרבי

שמשכן כבודו בשדה הנזכר¹⁷, וגל של אבנים מוקף סביב עליו. תמונת המקום ואבני קודש ההם תצטיין בלב האדם היראה לעינים רגש חלחלה בעוז חביון, ומה יתבונן לפני מי הוא עומד!

רבינו הגיד שמקובל מצדיקים לעשות הקפות על קבר קדושת רבי פנחס בן יאיר, וכן עשינו, ומרן צעד בראש החבורה באמירת חרוזי אנא בכח ויושב בסתר וכו', והעם אשר אתנו אחריו מקיפין והולכין ז' פעמים, והתעוררות היה עד להפליא, כי בשדה נמצאה, צעקנו

אלעזר בריה ותגל ילדתך דא ברתיא דרבי פנחס בן יאיר חסידא. וכן הוא בכמה מקומות בוהר.

יש שרצו להוכיח שרבי פנחס בן יאיר היה חתנו של רבי שמעון בן יוחאי, מהא דמבואר בגמרא (בבא מציעא פד, ב) שרשב"י נפטר בטרם שמלך רבי, ורבי היה תלמידו של רשב"י, כדאשבחן כמה פעמים בש"ס רבי כשם רבי שמעון. ורבי אלעזר בנו של רבי שמעון היה חברו של רבי אצל רבי שמעון בן גמליאל. ומאידך מצינו שרבי פנחס בן יאיר הלך לבקר רבי בביתו, ואין מסתבר שרבי פנחס חותנו של רבי שמעון רבו של רבי, ילך לבקר רבי, הצעיר ממנו. עוד הוביחו מדברי הזהר (אחרי ס, א) שרבי אלעזר קרא לרבי פנחס בשמו, שאמר אנא לגבי אבא ורבי פנחס ושאר חבריאי על אחת כמה וכמה. ואם היה זקינו (=אבי אמו) לא היה קוראו בשמו.

רבינו ז"ע (דברי תורה מהדורא תניינא, אות בה) מפרך ב' הוכחות הנ"ל. א) שאין להביא ראיה מהא דרבי פנחס בן יאיר הולך לבית רבי, שרבי פנחס צעיר ממנו, דסיבת הילוכו של רבי פנחס לבית רבי, לא היה מפני בכחו של רבי, אלא מפני שרבי היה נגיד, והיה לו בביתו עושר וכבוד ופרדות, אותן שהקפיד עליהם רבי פנחס בן יאיר כדאמרין בחולין. ובפרט שמצינו שרבי פנחס בן יאיר נפטר עוד קודם שרשב"י (עיין זהר פירוש האוינו) טרם שמלך רבי. ב) ועל מה שלא קראו לרבי פנחס בן יאיר בתור "זקנך" "זקני", אין שום קשיא, על פי הגמרא (טוטה מט, א) דזקנו מצד אמו אין צריכין לכבד (ועיין בשרף יורה דעה סימן רמח, סק"נ בשם הבספ משנה אי בן בתו קודם ללמדו תורה לבן חברו). ובמו כן הכא לא היה רבי אלעזר צריך לכבד לרבי פנחס ולקראו בתואר "זקני", מפני שהיה רק זקנו מצד אמו. וכן רבי שמעון בשקרא לרבי פנחס בפני רבי אלעזר בנו לא הוצרך לתארו בתורת ביבד "זקנך".

17. זה לשון אגרת מסע ארץ החיים שנכתב על ידי תלמיד של אור עולם רבי חיים בן עטר זצ"ל (גדפס בויען תרצ"ג): למטה בבקעה גדולה זית אחד עקומה קבור שם רבי פינחס בן יאיר, ויש שם אבן ויש אומרים שזה פתח המערה, וכמה פעמים רצו לכנות כיפה עליו וכל המשתדל בה אינו משלים שנתו. ואמרו שזו המערה היא חלולה מלמטה והולכת עד מירון ששם קבור רשב"י ע"ה. [ובזה יוכן מה שאמר רבי פנחס בן יאיר לנכדו רבי אלעזר ברשב"י הבהיר (בוח"ג קיט, א) ה' מעח חיי, כיון דקוב"ה אחיד ביה בבר נש, לא מסתפי בההוא עלמא כהאי עלמא ובעלמא אחרא, עד כהאי גוונא, כיון דאחידנא באבוך ובך לא אסתפינא כהאי עלמא ובעלמא אחרא, עד כאן לשונו. ואיחודם הוא נצחי, הנאבהים והנעימים לא נפרדו]. ובכל ערב ראש חודש עולים כל הצדיקים הקבורים שם משם למעלה כמו שאמר הכתוב (ישעיה סו, כג) והיה מדי חדש וכו'.

והתפללנו להשם יתברך, ודמעות עינינו תשתפכנה על אבני קודש על הציון, ורחמנא אידכר לן קיימיה דפנחס התנא האלקי הזה, המושל בגבורתו עולם – (כמבואר במסכת חולין דף ז' שהלך רבי פנחס בן יאיר לפדיון שבויים וחלק ליה גינאי נהרא בגזירתו תלתא זימני, עיין שם היטב), להראות לנו חסדו, והכל יאמרו אין קדוש כה' בכל קראינו אליו.

יד. בעליתינו מן ההר להעיר צפת עברנו עוד סמוך למערת קדושת התנא רבי יהושע, (והעולם אומרים על זה קבורת הושע בן בארי הנביא, אמנם אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] הגיד בשם האריז"ל שכתב מפורש (בשער הגלגולים) שאינו כן, רק התנא רבי יהושע כנ"ל), ושועתינו ממרחק עלות להר קדשו בשיח שפתותינו ובצפייתנו צפינו בזכות התנא הזה אשר בכח תפלתו רב להושיע וכל קדושו עמו אשר מנוחת כבודם הרמה בהר ובשפלה הלזה, ומפני קדושת שבת קודש הממשמש ובא לא היה אפשר עוד לבקר היכלי קבורתם, גם את הידועים איה מקום כבודם מונח – (ואני לעצמי עם הרבנים הגאונים מבני החבורה (שליט"א) [ז"ל] רגלינו ירוצו ולא ייגעו עוד אחר כך ביום א' בבוקר בצפת להשתטח על קברות הקדושים הללו – מרן האלשיך¹⁸

18. אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] בהתפלאו שם בצפת על אשר מערת קבורת האלשיך הק' זי"ע הוא למרחוק מנגד קבורת האריי הק' זי"ע, (אם כי היה בימיו כנרע, וכאשר המה"רש אלקבץ זי"ע מנוחתו סמוך להאריי, וכן רואין שמה מסביב ציוני קבורת רבים ובטח המה מגדולי תלמידי האריי אשר כשתולי זיתים סביב לו, ומדע את האלשיך הק' לא הטמינו סמוך לו שם). הגיד ונתן טעם לשבח, בהיות שמבואר בכתבי האריז"ל אשר אמר על האלשיך ז"ל שהוא לא בא בגלגול עולם הזה כעת אלא לבחינת דרוש להיות דורש טוב לעמו (עיין בפיסקא שלאחר זה), ולא רצה ללמוד עמו ביחוד חכמת הקבלה כמו למה"ר חיים וויטאל ז"ל (מובא בשם הגדולים חיד"א במערכת מהר"ם אלשיך, עיין שם). ואם כן מזה נראה שלא היה האלשיך הק' מפורש נשמת של האריי הק' בענינו, ועל כן גם ציונו רחוק ממנו, ולא ראי זה כראי זה, טובים השנים בשרשי נשמתם בגבהי מרומים, וזכותם יגן עלינו.

ומענין הדרושים של האלשיך הקדוש שמעתי ממרן (שליט"א) [זי"ע] כי האריי הקדוש אמר שראה שכל הפמליא של מעלה הלכו לשמוע דרשות האלשיך, ועל כן גם הוא הלך לשמוע אמרותיו הטהורים בשעה שהחכם יושב הורש ברכים, ופעם אחת דרש דרש משה (האלשיך הקדוש) בענין לבן הארמי אשר החליף את משכורתו של יעקב אבינו עשרת מונים, ואמר עשר פעמים עשר הוא מאה פעמים אשר לבן הלך בתחבולות שונות ועצות עמוקות איך לרמות את יעקב כה וכה. וחשב בזה האלשיך הק' כל התחבולות שחשב לבן הארמי, והעם בשמעם נתפעלו והתענגו מטוב טעמו, והאריי עשה תנועת שחוק אז, ואחר כך חלף הלך לו באמצע הדרשה. ואמר האריז"ל כי ראה אשר לבן היה שם בשעת הדרשה, ועל כל פעם ואופן שהזכיר האלשיך

הקדוש זי"ע, ומרן הקדוש מה"ר יצחק אבוהב זי"ע, ומרן הקדוש בעל המחבר ספר באר מים חיים זי"ע, ומערת ינוקא המובא בווהר הקדוש, וגם במקוה של האר"י הקדוש אשר שם בשפת הבית החיים זכינו ליגע בידיים במימיה מימי הדעת) – ובפרט את שאינם ידועים לנו.

וכאשר הגיד לנו אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] אז בצאתינו מבין ההרים הרמים שם, כי מקובל (בשם האר"י הקדוש זי"ע) שישנו פה בצפת הר אחד שטמונים בתוכו קבורת צדיקים כפלים כיוצאי מצרים, עד כאן דבריו. ומי יעלה בהר הזה? מפני חסרון ידיעה איזהו! ומי ימנה ויספר את רובע ישראל וצעדיהם לדעת אם לא יעברו ברגל שם דרך ישכון אור צדיקים נסתרים, והמקום אשר עומד עליו אדמת קודש הוא, כי ידע ה' דרך צדיקים, ויזכור לנו אהבת איתן קדושת תורתם וצדקתם להגן באלף המגן בתוך כל ישראל.

טו. אחר הדברים האלה באנו לאכסניא שלנו בצפת בעייפות והתפקקות כל חוליות שדרתינו מסדר עבודת היום אשר עבר עלינו מבלי לתת ריוח בין עדר לעדר, חמדת הימים אותו קראנו. וכ"ק מרן (שליט"א) [זי"ע] לא חפץ לשנות מנהגו לסעוד במסיבת חבירים מקשיבים ביום הזה, וסעדנו עוד סעודה בחפזון לכבוד ההילולא דל"ג בעומר – [רבינו קיבל לכאן ידיעה על ידי טעלעגראם מירושלים עיר הקודש להתפלל עבור הסבא קדישא, וכחץ פלחה כליותינו ידיעה זו, אבל התחזקנו בבטחון שישגי רפאות תעלה בקרוב]. אחר ברכת המזון הגיע זמן טבילה במקוה לכבוד שבת מלכתא כי ינטו צללי ערב.

לרמות בזה את יעקב אבינו, הרכין לבן את ראשו ונענה לו כי אמת יהגה חכו, אשר גם בזה כיוון לרמות וגם בזה כו', ועל ידי זה שחק האר"י הק' זי"ע. ושמעתי עוד מענין זה יותר, ואין כאן מקומו להאריך.

חה לשון הרה"ק רבי חיים בן עטר ז"ל בספרו ראשון לציון (משלי, סימן א): ספרו לי על חד בדרא היה הרב משה אלשיך ז"ל, כי באותו זמן שהיה מתעסק בצרכי הגוף למצוא טרף, באותן שעות חבר פירוש על התורה כולה, כי ידיו היו עסקניות ומחשבותיו חכמניות בתורה, הנה זה האיש הוא שמור ומשומר.

מאמר סדר יום עשירי

שבת קודש פרשת אמור י"ט אייר

א. מיד בא שבת בא מנוחה הלכנו לבית המדרש צאנו (הנזכר לעיל במאמר סדר יום שמיני, אות ד), מצאנו כבר את העם מעוטפים בלבנים וסדינים מצוויצין טליתות של מצוה על ראשיהן – (כמו בדין במדינתנו בליל יום כיפור שכולם מתעטפים בלבנים ובטליתות נחמד למראה). רבינו התפלל מנחה לפני התיבה כנהוג, ואין מתפללין שם בצפת לצד מזרח, כי אם לצד דרום שהוא נוכח ירושלים עיר הקודש, (ולכן באמירת בואי בשלום וכו' פנינו רק דרך צד אחד, היינו לימין שהוא מערבית, ולא הוצרכנו להסב פנים אחרנית לגמרי כמו העומד בצד מזרח כמובן. וכן בעיר הקודש טבריא מתפללין כך לדרום, נוכח בית המקדש תובב"א). ותפלת ערבית וקבלת שבת על ידי רב תלמיד חכם אחד מיקירי ירושלים (אשר רבים הסתופפו בצל רבינו עתה בצפת), ומה נעים היתה סדר התפלה בקהל חסידים וחכמים בקולות אדירים והתלהבות, ועת הזמר של הפיוט בר יוחאי וכו' כנהוג לפני אמירת כגוונא רעשו ויתגעשו באש לוחט וברגש אמירה נעימה יהיבה רוחא דחיי לכל בשר איש – (וכנזכר לעיל במאמר סדר יום שלישי, אות ב), ובפרט בזה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו אחרי הזכיה בעזרתו יתברך שמו לעבור לפניו כבני מירון בהילולא רבא דרבי שמעון בן יוחאי זי"ע.

הנהלת השלחן הטהור גם כן בבית המדרש הנזכר, שבתא דכולא במסיבת ריעים אהובים חסידי עליון חכמי העיר הקודש והמחוזות בטוב טעם ודעת.

ב. וביום השבת הכל כנהוג בירושלים קרתא דשופריא באהבה וחרדה ושמחה, רק הכהנים לדוכנם עולים כאן בצפת רק בתפלת מוסף בשבת קודש אצל האשכנזים, מה שאין כן בירושלים גם בשחרית – (כנזכר לעיל במאמר סדר יום שלישי אות ד, עיין שם), וקראנו לשבת עונג.

מן (שליט"א) [זי"ע] הגיד על מנהג האשכנזים אשר בירושלים עיר הקודש עולים הכהנים לדוכן מדי יום ביומו, ובשבת קודש ב' פעמים כנזכר, מה שאין כן בשאר ערי הקודש בארץ ישראל רק בשבת קודש ויו"ט במוסף ובימות החול לא יעלו לדוכן (זולת הספרדים) כלל. כי מבואר בספרים הקדושים אשר החיצונים הם מתגברים ביותר ר"ל בעיר הקודש ירושלים, לאשר שם מקום המקדש מלך עיר מלוכה, וזה לעומת זה יתאחזו בה מסאבין דרחיקין וכו'. והראה מקום בספר אמת ליעקב לרב קדוש אחד מגדולי ספרדים הקדמונים ז"ל (מערכת ק, אות לח) שהאריך שם בענין זה, וכתב שיזהרו וישמרו מאוד מאוד לנפשותם בני ירושלים עיר הקודש לאחוז בצד הקדושה, ועיין שם היטב. ועל כן צריכין ביותר בירושלים להשפיע שפע ברכות מדעת עליון בברכת כהנים בברכה משולשת בכל יום ויום להמתקת הדינין ולבטלא לכל קליפין, וכן יהי רצון במהרה בימינו, עד כאן תורף דבריו הקדושים – [ועיין מה שכתב בדברי תורה מהדורא ו אות כה, באריכות בזה, עיין שם].

ברית מילה אצל ספרדים

ג. אחר התפלה הלכנו לבית המדרש ספרדים וישיבת ח"ס לברית מילה שנתכבד רבינו להיות שם סנדק ומוהל, עם רב הלכו לכבודו ברחובות צפת היום יחד כולם. שוב שנית שבענו רצון מנוסחי הספרדים ופסוקי זמירות נעימתם אשר ינאמו בעת הבאת הילד הרך הנמול לבית המדרש – (וכנזכר לעיל מזה במאמר סדר יום שני, אות ג). ולעומת זה המה ושאר אנשי העיר אשכנזים וספרדים כולם עומדים ברום ומתחת רואות עולים ויורדים מבית ומחוץ להתבונן במעשה רבינו הקדוש אשר כוננו ידיו במצות מילה וסנדקאות בזריזות וחריצות לחיבת הקודש, יהי בן פורת עלי עין, אך טוב וחסד ירדפוהו כל ימי חייו, לאורך ימים ושנים טובות אמן.

בבית המדרש הנזכר היה באותו מעמד גם כן רב חכם ספרדי זקן מופלג אחד (שליט"א) [ז"ל], והוא כהן מברך הברכות אשר קידש ידיד וכו', והודיעו לרבינו כי הוא בנו של איש צדיק תמים בקדושתו ז"ל [אשר שמע מפה קדוש רבו רבן של כל בני הגולה מה"ר יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע שסיפר מה שאירע לו בענין אחד – שאין כאן מקומו להאריך – עם אביו של זה כהן עדיף ז"ל בהיותו מסתופף בשערי ירושלים כידוע], על כן ביקש ממנו ברכת כהנים וברכו בברכה משולשת, ולעומתו הוא גם כן אמר ברוך באהבה ורגשי כבוד.

אחר כך שבנו בפעמי רגלינו לאכסניא ובית המדרש צאנו לקידושא רבא וסעודת עתיקא קדישא ברוב עם הדרת מלך.

בית הכנסת וספר תורה של מהר"י אבוהב

ד. אחר הסעודה תנומה אין לפני רבינו ושינה אין לפניו, לגודל חיבת הקודש אשר אדיר כל חפצו רחש לבו דבר טוב בעוצם השתוקקות לקרות בספר תורה של מה"ר יצחק אבוהב זי"ע, (ועוד בכל הדרך נסיעתנו על הספינה, ובפרט עתה בצפת דיבר רבינו הקדוש מספר תורה הלזה, וחקר ודרש עליה). ועל כן מיד נישא רגלינו לילך ליהנות מאור קדושת ספר תורה הנזכר ובאנו לבית הכנסת הקדושה המיוחס למרן האלקי חד מן קמאי מוהר"ר יצחק אבוהב זי"ע – (אינו נודע אם זהו הבעל המחבר ספר מנורת המאור או זקינו), ומה נורא המקום הזה רחבת ידים כלילת יופי. אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] התפלל שם לפני התיבה תפלת מנחה בציבור ברגשי התלהבות, ויהי בנסוע הארון ופתיחת ההיכל הוציאו הספר תורה הקדושה של מהר"י אבוהב הנ"ל המונח שמה, (ואין קורין בספר תורה הלז כי אם בפרקים מיוחדים בשנה, ולכבודו של אדמו"ר הרשו לטלטלוהו ולהוציאוהו גם עתה, כי קדוש ונורא שמו של הספר תורה הלזה משנים קדמוניות, ובחיל ורעדה יאחזון בה). מראה מבחוץ בתיבה וארגז ועץ חיים עגולה וסתומה (כנהוג בספרי תורה של הספרדים, שאינם כמו הספרי תורה שלנו שהיריעות מוקפים עלי העצי חיים מבחוץ), ומבפנים גוללין היריעות הקדושות. ככה העמידו הספר תורה עם התיבה על השלחן ופותחין התיבה, ונראה הכתב על הגויל זקוף

ועומד לעינינו. ומה מאוד היה נחמד למראה אותיות המאירות הטהורות בספר עתיקא קדישא הלזה, אשרי עין ראתה זאת ואשרי אוזן ששמעה קול הקריאה של רבינו הקדוש בעת ההוא – (בפרשה הראשונה של סדר בהר סיני), בזאת התורה איום קדוש, ושעלה בו שלישי בקודש והטיל אימה ופחד על כל העומדים מסביב, (הגבהת הספר תורה עושין קודם הקריאה, היינו שמראין הכתב לכל צד ומניחין וקורין¹, וכן המנהג כירושלים עיר הקודש בקריאת ספר תורה).

בית הכנסת ומקומו של האר"י

ה. משם עלינו בקודש רווחא לבסומי להתבסם מריח קדושת בית הכנסת המיוחס למרן האלקי האר"י החי זי"ע, גם כן בנין גדול ונורא ובתוכה מן הצד כמו מערה וחדר נמוך אבן המצויין, ומקובל ששם היה לו לרבינו האר"י גילוי אליהו הנביא זכור לטוב, וזהו היה מקום מושב קדשו. (מובא בספרים שהאר"י היה קורא פעם אחת בבית הכנסת ובימה שלו לעלות לתורה את אבות העולם. אהרן לכהן, משה ללוי, אברהם שלישי, יצחק רביעי, יעקב חמישי, יוסף ששי, וכו'). באימה ויראת הכבוד נתפעלנו ונכנסנו לפני ולפנים ליגע בקדושת המקום הלז המרום על כל, ורבינו ישב את עצמו נמוך לארץ על האיסקופה שבחור ופתח המערה לאבן קדוש אשר היתה לראש פנה הנזכר, ולמד שם במסכת אבות פירקא דיומא (פרק ד)

1. כן היה מנהגו של האר"י, כמו שכתב בשער הכוונות (מח, ג) בענין ספר תורה שמציאין בבי' והי' בחול וכו', מנהג מורי ז"ל שהיה נוהג לנשק הספר תורה וללוותו לילך אחריו כשמוליכין אותו מן ההיכל אל התיבה לקרות בו. ואחר כך היה נשאר שם סמוך אל התיבה עד שהיו פותחין הספר תורה ומראין אותו לקהל כנודע. והיה אומר שעל ידי ההסתכלות האדם מקרוב כל כך עד שיוכל לקרוא האותיות היטב, על ידי זה נמשך אור גדול אל האדם, ואחר כך היה חוזר למקומו הראשון וישב שם מישב עד סיום קריאת הפרשה וכו'.

וכן כותב מה"ר שמואל וויטאל ז"ל בסידור חמדת ישראל (פט, א): מנהגו של מורי ז"ל שהיה נוהג לנשק וללוותו אחר הספר תורה כשמוליכין אותו מן ההיכל אל התיבה לקרות בו, ואחר כך היה נשאר שם סמוך אל התיבה עד שהיו פותחין הספר תורה ומראין אותו לעם הקהל כמנהג, ואז היה מסתכל ומביט באותיותיו של הספר תורה ממש, והיה אומר כי על ידי ההסתכלות האדם תוך הספר תורה מקרוב באופן שיוכל לקרות האותיות היטב, על ידי זה נמשך אור גדול אל האדם המסתכל בו. ושמעתי אני שמואל המסדר שצריך האדם לקרא בספר תורה באותה שעה אותיות שמו לפחות, ובוהו ישיג הארה גדולה וכו'.

בקול התעוררות. ואחרי נשיקת אבני חפץ וחינוך עפרה של המקום הוא והבית הכנסת הגדולה יצאנו לשלום, כי בא השמש והגיע זמן לקיים סעודה שלישית דמהימנותא שלימתא.

ו. עברנו אז דרך חרבות עולם מוסדות קודש בצפת אשר הרסו הערביים הישמעאלים הפראים בשנה דאשתקד (בחדש אב תרפ"ט), טבחו ולא חמלו צאן קדשים נפשות בית ישראל ויראי ה', וגם הראו לנו חורבן הבית מדור רב גדול וזקן אחד ז"ל שהיה קרבן הראשון בעונותינו הרבים, שנכנסו אליו פתאום ונתפס בדברי תורה שעסק בה ושפכו דמו כמים, הי"ד. מראות וחזיונות הללו שרדה כל עצמותינו, וכל השומע תצילנה אזניו, עתה אקום יאמר ה' ונקם ישיב לצריו במהרה בימינו.

רעווא דרעווין

ז. לסעודה שלישית רבינו גמר אומר בדעתו לסדר ולישב רק בביתו נאוה ולא בבית המדרש צאנו הנ"ל, כדי שלא לשנות מהנוסחא הנהוג שם בסדרי הזמירות ואמירת ה' מלך וכו' כמקובל ממנהג מרן הגה"ק מצאנו זי"ע, ואשר הבית המדרש הנזכר נקראת על שמו. וגם אדמו"ר בודאי לא ישנה את טעמו ונוסחתו הנהוג ומקובל מזקיני מרן הגה"ק מה"ר צבי אלימלך מדינוב בעל בני יששכר זי"ע. אמנם אנשי וחסידיו הבית המדרש הפצירו מאוד בו שלא לעזוב בית מדרשם גם בעת רצון ההוא, וכי המה מוסרים הכל בידו לעשות כרצונו בלבב שלם, וכאדם העושה בשלו ובבית מדרשו, וביטול נוסחתם לפי שעה זהו קיומם אלעתיד ברוחניות ובגשמיות, (ואם ירצו מבני החבורה שלא לשנות הנוסחא יאמרו בפני עצמם בלחש), עד שרבינו נעתר להם בעל כרחו להנאתם ולטובתם, ובא והופיע לבית המדרש הנזכר לישוב בסעודה השלישית, ודא היא סעודתא גדולי וחכמי העיר צפת ומשאר ערי הקודש (שהיו כאן בשבת קודש) אתיין לסעודא בהדה, וכל העם רואים את הקולות של הזמירות בהאי שעתא דבי רעווא דרעווין ובאתרא קדישא הדין.

ח. והיה בעת קול התורה נשמע, חיל אחז לכל יושבי המקום ההוא, כי מרן חגר בעוז מתניו והטיף אמרות טהורות בלבת אש בתוכחת מוסר לעורר על דבר הפרצה שפרצו בעונותינו הרבים הני בריוני

(הציונים ודומיהן) ביותר בעיר הקדוש צפת בלימודי חנוכי הנערים בבתי ספר שלהם אשר לא שערום אבותינו, וכמה חללים הפילו חומת אש דת קודש, וחצבו בארות נשברות שמוליכין את בניהם לשאול תחתיה ח"ו. ואמר בכי תמרורים חוסי נא אחיי האהובים עליכם ועל בניכם ועל בנותיכם ועל הכלל כולו, לעמוד נגד המתפרצים ולרומם דגל התורה בחינוך הישן על טהרות הקודש. ועוד ארי שאג לאמר! איך לא יחשו לנפשם ביותר בעיר הקדושה הלזו צפת ממרא דאתרא הדין רבן ומאורן של כל בית ישראל בעל השלחן ערוך זי"ע לעבור ח"ו נגד פסקיו והוראותיו על פי התורה במילי דרבנן ודאורייתא (כמעשה תועבת העבריינים החפשים הנ"ל וכהנה), והלא הקדוש רבינו הבית יוסף עדיין נרו קיימת וכבודו במקומו מונח בארץ החיים פה, וכן שארי המאורות הגדולים רבותינו הראשונים כמלאכים שהאירו בקדושתם באתרא הדין, כמו הרדב"ז והאר"י והאלשיך והרמ"ק, וכהנה שרפי מעלה זי"ע לאין שיעור, המה עומדים לפניכם ומשיגחים במעשיכם במנוחתם פה, ועדיין כחם וצדקתם לעד עומדת עד נכון היום במהרה בימינו, ואיך ירהיבו ח"ו לחלל מקום קדושתם להטות מני דרכם דרך ה' ותורתו! ועל כן אל נא אחי תרעו והשמרו לנפשותיכם והזהרו שלא תכוו בגחלתם גחלי אש נורא, רק לכו נא שמעו לתורת משה המסורה מסיני ובוה תתקברו הגאולה שלימה, ולהשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב, וזכות רבותינו הנ"ל מסייעתם ויגינו בעדם וכו' וכו'. דברים הדברים אלה הדברים ירדו חדרי בטן כל השומעים, והורידו כנחל דמעה בהתעוררות תשובה פרי למעלה ושורש למטה בבי טוב.

ט. קודם ברכת המזון דסעודה שלישית ישב מרן בין המסובין בנועם שיח משרפי קודש המוני מעלה שהאירו על פני הארץ תושבי עיר הקודש צפת הזאת, והתמרמר על שלא נודע מקום קבורתם פה, כמו הרדב"ז² — [אשר למד תורה מפי אליהו הנביא ז"ל שנתגלה אליו

2. רבינו דוד ן' אבי זמרא ז"ל הרביץ תורה הרבה בישראל והעמיד תלמידים רבים כלם חכמים גדולים, וכתב יותר משני אלפים פסקים ולא באו לדפוס אלא שלש מאות מהם, ואף זה על ידי שבשביל סבה אחת אין ראוי לגלותה על ספר.

ושמעתי מפי מגידי אמת כי הרב הזה מצא בתוך ביתו מטמון גדול כמה אלפים דינרי זהב וחלקם לתלמידי חכמים, חלק אחד לתלמידי חכמים במצרים, וחלק אחד שלח לחברון, וחלק אחד שלח לירושלים תוב"ב, וחלק אחד שלח לצפת. והוא לעת

בכל פעם וקדוש ונורא שמו עד אין חקר, הבעל מקדש מלך³, בעל החרדים⁴, הרב המבייט⁵ – מהר"י בי רב⁶, וכהנה לאין שיעור אשר מקובל ונודע שמנוחתם כבוד בצפת, והיום הזה לא ידע איש את

וקנתו עקר רירתו ממצרים והלך לו לעיר צפת תוב"ב, ואומרים שהרב מהר"י קארו ז"ל כבדו ונשאו בכבוד גדול, והושיבו למעלה ממנו בכל הדברים, הן לענין ישיבה, הן לענין חתימת כתבים או שטרות, מפני שהיה זקן מופלג בשנים יותר מהרב ר' יוסף קארו, ואומרים שחיה ק"י שנים, ונפטר שם בצפתו בערך שנת של"ב-שלי"ג (ספר קורא הדורות).

3. רבינו רב שר שלום בזואגלו בן הרב ר' משה מעיר סאלי ז"ל תלמיד מובהק בחכמת הקבלה להרה"ק ר' אברהם אזולאי ז"ל – (בכל מקום שמוזכר בספרו מקדש מלך 'מורינו' כוונתו להר"א אזולאי). כן כותב בהקדמה לספרו.

4. רבינו אלעזר אזכרי ז"ל נפטר בערך שנת שס"א. ראה תולדותיו בארוכה במבוא לספר חרדים שנדפס בירושלים תשי"ח.

5. רבינו משה די טראני ז"ל המכונה המבייט נולד לאביו רבינו ר' יוסף די טראני בשאלאניקי בשנת רס"ה. בנעוריו למד באנדרינופול אצל דודו רבינו אהרן די טראני שהיה חבר לר' יוסף פאסי, ונשא ונתן עם רבינו הבית יוסף. וכשהיה רבינו המבייט בן ט"ז שנה למד בישיבת ר' יעקב בירב בצפת, ולא היה רק בן עשרים שנה בשנת רפ"ה כבר היה רב מפורסם בצפת. ובשנת רצ"ה כבן שלשים עלה לעיר הקדוש ירושלים וחבר שם ספר קרית ספר על ש"ס רמב"ם ועל התורה, ספר התחיה והפדות פירוש וחידושים על ספר האמונה והדעות לרבינו סעדיה גאון, וספר בית אלקים מוסר, נספח לו ספר נחמד על פרקי שירה, וכן שו"ת ב' חלקים. הוא היה מגוע רבינו ישעיה אחרון הנקרא ריא"ז, וכן נכד רבינו ישעיה הזקן. ובשנת ש"מ (כן כתב בשם הגדולים להחיד"א ח"א מ' קבי"ט) נסתלק לשמים ביום כ"ג ניסן, והניח בן גדול הדור ממלא מקומו הרבינו יוסף די טראני שנולד לו לעת זקנותו בן ס"ח שנה בשנת שלי"ג בעל צפנת פענח, שהיה רבו של בעל כנסת הגדולה ורי"ח אלגאזי בעל נתיבות המשפט, וכתרו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

6. רבינו יעקב המכונה בי רב ז"ל מהמגורשים בגרוש קאשטילייא ממתא מקדה ממלכות טוליטולא ממשפחת בית מימונגיל – (כן חותם עצמו בתשובותיו סימן א). פרשת גדולת הרב הנזכר רבה למאד, כי היה חכם הסנהדרין ויחיד מופלג בדורו, כמו שכתב עליו הרב ר' יהונתן גלאנטי ורי"מ פאפירש בהקדמתם לספרו: 'שהיה גאון מופלא ורב מוסמך, מופלג בדורו, ממזרח שמש עד מבואו נדע שמו, כי זרח בחשך אור לישרים, וממנו יצא תורה ואורה לכל ישראל בארץ הצבי צפת', עד כאן. והגאון הר"ש אלגאזי הזקן כתב עליו בתהלתו 'שהיה יחיד בדורו, עמוד גולת אריאל, צדיק יסוד עולם'. ותלמידו הגאון המבייט ז"ל (בח"א מספרו סימן מ"א) יערך לפנינו מתמונת הדור וגדלו בתלמוד 'ששלשה סדרים היו ערוכים על לשונו כמאן דמנח ליה בכיסתיה, ובתלתא אחריתא הוה ידע לאהדורי סברא'. ורבי אלעזר אזכרי בספרו חרדים (מצות התלויות בארץ) קראהו 'רבן של כל חכמי צפת'. עלה בסערה השמימה בלילא דשבתא א' דראש חדש אייר בשנת ש"ו. הרב המבייט בתשובותיו חלק א (סימן ק"ג) נתן סימן על זה אשה ריח ניחוח.

קבורתם, ואי אפשר לשפוך שיח אצל כבוד קדשם – (ועיין לעיל במאמר סדר יום שני, אות י). ומענין לענין סיפר בשבח תהלתם אשר אין ערוך להם אפילו כטיפה מן הים.

ובתוך השיחים סיפר אז מעשה נוראה ששמע מפה קדוש זקיננו מרן מה"ר שלמה שפירא זי"ע, שהוא הכיר את האיש ואת שיחו רב אחד מזקני תלמידי חכמים וחסידיים הראשונים מעיר הקודש צפת, שסיפר לפני חותנו (של מהר"ש הנ"ל) הה"ק מרן שמעלקא מסאסוב זי"ע, את אשר עיניו ראו ולא זר בעיר הקודש הנזכר חיבור כתב יד על מסכת שבת מהגה"ק האלקי מרן רב שר שלום בוזאגלו זי"ע בעל המחבר ספר מקדש מלך על הזוהר הקדוש, שכותב שם בהקדמתו את אשר קרה אתו מעשה ה' כי נורא הוא, הפלא ופלא.

וכך היה המעשה:

"בעת נסיעתו (של המקדש מלך הנזכר) מלונדון לעיר הקודש צפת על ידי הספינה, והיה ביום הששי ערב שבת קודש נחה הספינה באמצע הדרך על שפת הים באיזה נמל ויבשה אשר ביער, ואז ירדו רבים מהנוסעים עלי ארץ היבשה לזמן מועט, וגם המקדש מלך בתוכם, והוא היה משוטט ברעיונותיו, ומה עמקו מחשבותיו, והלך יחידי כמטייל בשדה למרחוק קצת. והיה כראותו כי הטה יותר מני דרך ונתרחק מהספינה, היה משובב נתיבות דרכו חזרה, ובבואו אל המקום אשר עמדה שם הספינה בחוף ימים והנה הספינה כבר עזבה בתוך כך את החוף וחלפה הלכה לה בים דרך עם כל האנשים אשר בקרבה, ונתבהל מאוד, וירא כי אין איש, וישתומם כי אין ישוב ואין מקום לנוס וליקלט שמה, ונשאר כתורן בראש ההר וכנס על הגבעה, וברוב שרעפיו בקרבו הלך ושוב אל המקום אשר עמד שם בתחלה בתוך היער, ויתבונן כי עוד מעט יבא השמש ויעריב, והשבת קודש ממשמש ובא, ויפן כה וכה וירא את המקום מרחוק שנדמה לו שם איזה בנין בית וחומה בתוך היער, אין ולא ורפיא בידיה אם לילך עד אותו מקום, כי מי יודע את מי ימצא ומי דר שמה? אם לא שודדים ורוצחי נפשות וכהנה, תפול עליו אימתה ופחד! ובתוך כך עיניו לנוכח יביטו כי נשר גדול מעופף ומתקרב לקראתו, והנשר התיצב על הארץ סמוך לו ויפרוש

כנפיו הגדולים לנגדו כאלו מתחנן לו לעמוד עליהם, ובראותו ככה ניסה את רגליו ועלה על כנפי הנשר, ומיד הנשר ישאהו על אברתו והביאו והעמידו שמה לפני אותו הבנין, בדד יניחנו, והנשר טס וידא על כנפי רוחו לדרכו.

הנה זה עומד אחר כותלי הבית, שהוא ארמון רם ונשא יפה עינים וטוב רואי, ובדפיקת לבב ניסה לפתוח פתח הבית, ובא חדר לפניו מחדר ואין שום איש שמה, כי אם היכלי שן בנויים לתלפיות ומצויירים באבנים טובות ומרגליות, וגם הבריהים מצופים זהב, וכלים מכלים שונים, זהב וכסף, כמו בבית המלכות, אשר עין לא ראתה דוגמתן, וישתומם על המראה הגדול הזה, ויתבונן על מעשי ה' כי נורא הוא שהביאו עד הלום, ובצל כנפיו יחסה ויתלונן. ועתה אין לו מה לידאג, כי הבין שהוא בגן עדן העליון, כי אם ליזעק עוד אל המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אודות שבת קודש, והתמרמר בינו לבין קונו ואמר: דרכי מעולם לטבול במקוה בערב שבת לכבוד שבת, עודו מדבר וישא עיניו וירא בחדר אחר שמה מקוה מים וירד וטבל עלה ונסתפג ונטל ידיו. ושוב אמר: דרכי מעולם ללברש ד' בגדי לבן לכבוד שבת קודש, הוא שח ויהי וראה מונחים לפניו כרצונו ד' בגדי לבן. ועוד אמר: דרכי מעולם ללמוד מסכת שבת בשבת ולהתחיל בפניא דמעלי שבתא, ומיד ראה מוכנת לפניו גמרא מסכת שבת יפה ומהודרה. ואחר כך אמר עוד: דרכי מעולם לטעום מאכלי שבת קודש בערב שבת, ואז נברא לפניו על השלחן כלי עם דגים טובים, וטועמם חיים זכה. והוא ישב את עצמו אל השלחן בלבוש הבדים לברשין דלעילא כמלאך ה' צבאות ללמוד בהגמרא שבת וחידושים רבים ונפלאים עלו ברעיונו ודעתו אז (על המסכת שבת), ולמד באהבה, ושוב ראה לפניו (על השלחן) מנורה יפה בנרות ערוכים ועם מדלקת העולה שלהבת, ובראותו כי פנה יום, הדליק את הנרות לכבוד שבת קודש.

אחר הדברים האלה, פתאום שמע מאחורי הפרגוד שבהיכל אחר ופנימי שמה שמתנוודים הילך והילך, כאלו אנשים מתכנסין ובאין, ובחדרת קודש ניסה לפתוח את הדלת של היכל הנ"ל ולא יכול, והבין שאין לו רשות ליכנס יותר ושב למקומו,

ושמע כי בהיכל קודש הנזכר התחילו להתפלל מנחה צלוחת דמעלי שבתא, ואז גם הוא לבש הטלית מצוייצת על ראשו והתפלל עמהם בדחילו ורחימו כמובן. ואחר גמר תפלת ליל שבת קודש כמעט שכנה דומה בנוה שאנן היכל האחר הפנימי, והוא יושב דומם בדביר היכלו וראה את המציאה על השלחן הטהור מוכן בערו חלות בשר ודגים וכל מטעמים, וצדיק אוכל לשובע נפשו, מובן שהיו מטעמים אשר אהב לנפשו מעין עולם הבא. ואחר ברכת המזון ראה מטה מוצעת לו בכרים וכסת כראוי, ושכב בתוכה ונעמה שינתו.

וביום השבת בבוקר שוב טבל באותו מקוה הנ"ל, והכל כדאתמול, הרגיש באסיפת המחנה הקדושה בהיכל הפנימי ומתוך חדר שלו התפלל עמהם תפלת היום בשפה ברורה ובנעימה קדושה כולם כאחד. ובשעת קריאת התורה שמע שקראו ועלו כל השבעה רועים, אברהם, יצחק, יעקב וכו', עד דוד המלך, ועד בכלל, ואז נחרד חרדה גדולה ביראת הכבוד ורגש קודש, ומה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלקים אשר נטע גן בעדן מקדם. ואחר התפלה הכל מתוקן לסעודה כדאתמול, ולמד כל היום בהמסכת שבת בטוב טעם ודעת עליון. גם ישן שינת צהרים, וקרא לשבת עונג.

והיה לעת תפלת מנחה, שוב התפלל עם הנאספים בהיכל הפנימי כנ"ל, ונטל ידיו לסעודה שלישית ואכל מעץ החיים דגים שהכינו לו מן השמים גם כן לסעודה זו, ומזמר אתקינו סעודתא וכו'. ואחר הזמירות לעת פנות ערב ביציאות השבת הרגיש חבלי שינה ותנומה לעפעפיו (הגם שהיה ישן בלילה וביום כנ"ל), וחשש שלא יישן באמצע הסעודה, על כן מיהר ונטל ידיו למים אחרונים ובירך ברכת המזון, ומיד כשגמר ברכת המזון בעוד שלא הספיק לשכב ולנוח במטה כבודה המוצעת שמה כנוכר, תרדמה גדולה נפלה עליו ונתנמנם במקום ישיבתו בידו על השלחן. והנה הוא נרדם, ויחלום כי הוא בעולם העליון במקום מושב הבית דין של מעלה, ועתה במוצאי מנוחה יושבים ודנין אותן הנשמות הנפטרים בשבת העבר, וראה בחזיונו איך שעברו כמה וכמה נשמות כאלה והבית דין דנו עליהם, וכאשר הכריזו שהוא צדיק נעשה רעש ושמחה גדולה וצעקו חיילי

מרום פנו מקום בגן עדן. וככה עברו כבני מרון נשמות רבות לפני הבית דין בעת ההוא.

ובתוך אותן הנשמות היה איש זקן אחד כבן שמונים שנה שהיה לו בית מרוח בסמוך לעיר הקודש צפת, והתנהג בדרך הישר והטוב שנפטר בשבת קודש זה העבר, וכאשר דנו עליו ויצא הכרוז שהוא צדיק ויכנס לגן עדן, בתוך כך בא מלאך ורוח אחד במראה שחור ואיום מאוד וצעק המתינו נא, המתינו באיש פלוני הזקן מהכפר שסמוך לצפת כי מום בו, ואני אני הוא היודע ועד שפעם אחת בא אליו לבית המרוח ערבי אחד בשבת קודש וביקש למכור לו מין משקה (שמותר להם באמונתם) והוא לא רצה למכור מפני קדושת שבת קודש, אבל הערבי איים עליו שאם לא יתן לו דמו בראשו, ואז צוה שיקח לעצמו המשקה מבית המרוח שלו והוציאה לחוץ והלך לדרכו, ועל ידי זה עבר עבירה של צד חילול שבת, ואיך יכנס נקי ובר לבב לגן עדן? ולקול צעקת רוח רעה הנזכר ישבו הבית דין של מעלה לדון בזה, והמלאך מליץ הגיד וחפש עליו זכות כי נתן בלי ממון וגם היה אונס של סכנת נפשות, ויצא הפסק דאם שהוא תלמיד חכם וצדיק, אבל בדבר הזה פגם בנפשו לפי שיטת התוספות — (עיין במסכת שבת דף ג' ע"א בתוד"ה בבא דרישא, ושם בדף י"ט) — ישנו בזה נידוד עבירה דרבנן, ועל כן תהא נשמתו נדה וגם נעה שבע שנים, ועל ידי זה יצרוף כבור סיגו, ואחר כך יכניסוהו לגן עדן.

ויהי כשמוע הקדוש בעל מקדש מלך את הפסק הלז, תמה מאוד, דהלא אפילו משפט הרשעים אינו רק י"ב חודש, ולאיש צדיק ותלמיד חכם כזקן הזה בעבור נידוד חטא כל דהוא יגיע לו שבע שנים במשפט חמור כנזכר, ומאוד נכמרו רחמיו על הנדון הלז, ולא יכול להתאפק ויתיצב גם כן לפני הבית דין של מעלה, ויען ויאמר לפניהם נפשי תחת נפשו, והנני מקבל עלי לסבול שבע שנים טלטול נע ונד תחת השבע שנים של הזקן הנפטר הלז ונקי ישוב לביתו לגן עדן העליון לפי מעשיו הישרים. והבית דין קיימו וקיבלו והסכימו להצעתו ונפדה אותו זקן מענשו, והזקן הרכין ראשו בהבעת יישר כחו של הקדוש מקדש מלך בעד רוב הטובה שעשה לו, ומיד הובילו את הזקן

לגן עדן. ואחר כך קול יצא מבי דינא רבא דלעילא כי יתחילו עתה לעיין בדינו דהאי גברא (הבעל מקדש מלך) אשר קיבל עליו במסירות נפש באמת עונש חמור כזה לסבול גלות ז' שנים בעבור אהבת ישראל לאיש אחד אשר מעולם לא ראהו ולא ידעו ולא הכירו כלל, ועשה בזה מצוה נשגבה וחשובה שאין כמוהו, ולמה יגיע לו עוד עונש? זו תורה וזו שכרה? ועל כן יצא הפסק מהבית דין להקל מעליו עונשו שקיבל מעצמו ורק יום לשנה יחשב, ותחת ה' שנים יהיו ז' ימים, והיינו שלאותו זקן הנפטר סמוך לצפת הנ"ל יש לו שבעה בנים ונגזר על הרב בעל מקדש מלך שילין בכל לילה אצל אחד מהבנים הנזכרים, ואחרי עבור שבעה לילות יחשב לו כאילו היה נע ונד ז' שנים, וטוב לו אחר כך להתענג על רב טוב בארץ הקודש לאורך ימים ושנות חיים.

ויהי אחר כל הדברים האלה, ויקץ הרב בעל מקדש מלך וירא והנה הוא יושב בשדה, ושוב אין כאן לא בית ולא ארמון לא חדרים לא שלחן ולא כלים מאומה, והאיש משתאה ומחריש לדעת מה זה ועל מה זה והיכן הוא, ויזכור את המקום אשר היה בשבת קודש, ואת המחזה אשר חזה בהקיץ ובחלום. וישא עיניו וירא ממרחק והנה אנשים רבים באים מן השדה וההר, ונרות בעששית זכוכית (לאמטערנע) בידם להאיר על הארץ, ובהתקרבם אליו חקר ודרש מהם באיזה מקום הוא כאן, ונודע לו שהוא בעיר הקודש צפת, והשדה היינו ההר הזה הוא בית מועד לכל חי.

וישאלו אנשי המקום אותו לאמר, מי הוא ומאיזה מקום הוא, ואמר אל תשאלו ממנו דבר, רק הגידו נא לי מאין באתם עתה באישון לילה כל המחנה הזה אשר פגשתי. וישיבו אותו דבר, כי כליל שבת קודש העבר נפטר פה (בסמוך) אדם חשוב תלמיד חכם זקן אחד בן שמונים, ועתה אחר עבור איזה שעות כליל מוצאי שבת הביאוהו לקבורה בבית החיים בצפת והלכו ללוותו וכעת ישובו לביתם. והוא עמד מרעיד בזכרו את כל המחזה בחזיונו בשבת בהקיץ, ואחר כך בחלומו, ותפעם רוחו בקרבו על אמיתת הדברים עתה ממש, וכי כבר הביאוהו משמים כעוף יעופף ממרחק עד הלום למחוז חפצו לעיר הקודש צפת אשר

אזה למושב לו בקרבה. ולא ספר להם מאומה, רק זאת הגיד באתרא דלא ידעי ליה, כי צורבא מרבנן הוא, וכי אינו יודע לאיזה מקום לפנות עתה ללינת לילה. והיו גם כן באותו מעמד בתוך העם שבעה בנים של אותו זקן הנפטר, והתחילו כל אחד מהם לבקש את האורח הלזה שיבא אצלו ללון, והוא אמר אל תהי מריבה ביניכם אודותי, והנני אי"ה למלאות רצון כל אחד מכם להיות בכל לילה אצל אחד מהשבעה בנים, וכן היה. ונפטר על ידי זה מעונשו שקיבל עליו בחלום הלילה כנוצר. והרב בעל מקדש מלך זכר את כל אשר נעשתה עמו, וכאשר פתר ראה בחלומו לא נפל צרור ארצה.

ואחר כך אכן נודע בעיר הקודש צפת כי הוא איש קדוש בעל המחבר ספר מקדש מלך, וחי שמה בצפת עד עת הסתלקותו לחיי העולם הבא, ושם מנוחתו כבוד, ולא נודע איה מקום קבורתו ומנוחת קדושתו שמה. (כמו שאר הרבה גאונים וקדושים זי"ע מרבותינו הפוסקים השוכנים שמה, ולא נודע ציון קדושתם בדיוק, כנוצר לעיל באות ח' בזה)."

וכל זה המעשה סיפר הרב בעל מקדש מלך בההקדמה לחיבורו על מסכת שבת (כתב יד) כנוצר לעיל. וכתב שם: כי רובי החידושים על המסכת הם מאשר עלו ברעיונותיו או באותו שבת שלמד במסכתא ובגן עדן של מעלה, ולקח מעץ הדעת שהופיעו לו מן השמים, תסמר שערות השומע זאת, מעוצם קדושת הבעל מקדש מלך, זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

יא. המכסה אני מאוהביי עוד דברים שנגלה למשה מפי מרן (שליט"א) [זי"ע], מעשה נאה ומפוארה שסיפרה מרן הגה"ק משינאוואו זי"ע [אשר שמע ממקור נאמן בצפתו בהיותו לבקר את ארץ הקודש ת"ב כנדע], כי הה"ק מו"ה אלעזר בעל ספר החרדים שהיה בזמן הבית יוסף והאר"י והאלשיך, והוא (החרדים) היה אז משמש בבית המדרש בעיר הקודש צפת, ואיש לא ידע מעצם קדושתו, והחזיקוהו לאיש פשוט ותמים. ופעם אחת בל"ג לעומר על הציון המצויינת קודש הקדשים דרבי שמעון בן יוחאי זי"ע במירוץ, והיה שמה האר"י הקדוש ותלמידיו, ונתלהב האר"י עם החבריא ורקד עמם שם זמן רב ביומא דהילולא. וגם היה שם זקן [ספרדי] אחד

בבגדי לבנים בעל צורה ובעל קומה משכמו ולמעלה גבוה מכל העם, וגם הזקן הנזכר רקד לעצמו שם בשמחה רבה, וגם עם חברת לוית אנשי בריתו שלא הכירו. ובתוך הריקודין והמחולות קפץ האר"י ואחז בידו של אותו זקן הנזכר ורקדו שניהם יחדיו זמן הרבה באש להבה, ואחר כך אחז האר"י בידו של בעל החרדים ורקדו עמו גם כן הרבה בשמחה ובטוב לבב.

ואחר שיצאו משם הרהיבו בנפשם עוז מתלמידי האר"י הקדוש לאמר להאר"י אל נא יחר בעיני אדוננו אם נשאל אותו בנוגע לכבודו הרם ושזהו כבוד התורה בנגלה ובנסתר כי מה שרקד הוד כבוד קדושתו עם הזקן (הספרדי או תימני או מערבי) אין אנו מכירים אותו, ובודאי אדם גדול הוא, אבל מה שרקד בכבודו ובעצמו עם הר"ר אלעזר אזכרי (בעל החרדים הנ"ל) שהוא משמש בהעיר (גם אם הוא בן תורה וירא שמים) אין זה לכבודו של רבינו רבן של כל בית ישראל לרקד עמו ביחוד. והאר"י הרב שמע ושחק, והשיב להם: הלא אם התנא האלקי רבי שמעון בן יוחאי רקד עמו ביחוד, ואני הצעיר לא יהיה לכבודי לרקד עמו? [והבינו התלמידים אז את המחזה תואר הזקן הנזכר כי הוא היה רבי שמעון בן יוחאי בכבודו ובעצמו אשר שש ושמח בשמחת החבריא קדישא שבאו להילולא דיליה]. ואנן מה נענה אבתריה! ומאז אכן נודע הדבר מי הוא המשמש בקודש הנזכר בעל החרדים, כי עקבותיו לא נודעו בעוז קדושתו וצדקתו ומדרגתו, זכותו יגן עלינו.

מאמר סדר יום אחד עשר

בי כנישתא בטבריא

א. ממחרת בבוקר יום א' פרשת בהר בחוקתי (כ' אייר) עזבנו כבר ברגשי הלב את עיר הקודש צפת, וטובה ראייתה של עיר הקודש טבריא' לפנינו, ובבואינו לשם והעם שחיכו בשוקים וברחובות לקראת רבינו ביקש מהם להראות הדרך ישר לבית הכנסת הגדולה שהתפלל בתוכה האר"י הקדוש זי"ע, והגיד ברוח קדשו שישנו בבית הכנסת הלזה קדושה יתירה ונפלאה עד מאוד (כמובא בשער הגלגולים). והלכנו לבית הכנסת המרום הנזכר, וזכינו בעזרת השם יתברך להתפלל תפלת שחרית שם וליגע ולנשק מקומו של האר"י הקדוש המיוחד שמה בקרן מערבית צפונית, (מזן עמד בתפלתו קרוב למקום נורא הלזה). ובאו גם כן חכמי הספרדים והרב החכם הגדול שלהם הי"ו לבית הכנסת הנזכר (שהוא שייך לספרדים) לקבל שלמא דמר בסבר פנים יפות.

ב. בסמוך לבית הכנסת הנ"ל נכנסנו לבית המדרש שהתפללו בו הצדיקים הקדושים ונוראים מתלמידי הבעש"ט זי"ע², הלא הם מרן הר"ר אברהם מקאליסק זי"ע (מקומו מיוחד שם בקרן דרומית

1. ראה דברי תורה מהדורא תליתאי, אות לג.

2. הגה"ק הרב החיד"א ז"ל בראותו גדולי ישראל הללו התפעל מאד מקדושתם, וראה בלשון קדשו בספר ברכי יוסף (יורה דעה סימן רצ"ט), וזה לשונו: זה שנים כן באו סיעת ספריא מקרית חנוצות לשכון כבוד בארץ, ותרי מינייהו רבנן המתקדשים והמטהרים בהדרי הדריס, ועין רואה הני מאני דרבנן מכף רגל תעד ראש לברשי משי, ואיבעיא להו לרבנן מה מצוה זו ומצאה הקפידה, אמור רבנן בטעמא כי לדעתם חוטי פשתן על ערביים בכל בגדי צמר שבעולם והווי כלאים, דין גרמא דשויהו אנפשיהו לכל בגדי צמר מ"מ כבגד כלאים אלו דבריהם. ויהי מאז היה בקרבי כאש בוערת,

מערבית). ומרן הר"ר יעקב שמשון משפטייווקע זי"ע (מקומו מיוחד שם בקרן מערבית צפונית). ומרן הר"ר זאב וואלף מטשארני-אוסטראה זי"ע. אדמו"ר הגיד איזה דברים שבקדושה בבית המדרש הנזכר, גם נמשכו סיפורים מקדושת הצדיקים הנזכרים לעיל, זכותם תעמוד לעם לעולם על כל ישראל.

רבי מאיר בעל הנס, ותלמידו סומכוס

ג. אחר כך נסענו ישר ליהנות מזיו קדושת אור המאיר, הוא מקום מנוחת התנא האלקי רבי מאיר בעל הנס זי"ע (הקבור שם מעומד על כיף ימא דטבריא), בית המדרש בבנין בית ועליה נכון ונשא על ציון משכן כבודו. (מרן (שליט"א) [זי"ע] הגיד שם טעם נסתר על שלא נמצא כן בשאר קברות תנאים ואמוראים בנין בית המדרש וישיבת תלמוד תורה בתמידית רק על קבר רבי מאיר בעל הנס דייקא).

נכנסנו למערה הפנימית, ומה מאוד תאחזימו רעד לאיש המתקרב עד הכוך של משכן קדושת גופו הטהור דרבי מאיר בעל הנס. האי תנא דידן אשר בכל אפסי ארץ בכל זמן ועידן תמיד תהלתו בפיו לאהבה וליראה את שמו בשם ה' אלקינו בכל קראינו אליו לאמר אלהא דמאיר ענני, [וכמבואר במסכת עבודה זרה (דף ח"י) שאמר רבי מאיר בעצמו לשר בית הסהר, דבעת צרה יאמר אלקא דמאיר ענני וינצל, עיין שם היטב]. וזאת מלפנים בישראל דכל הנותן צדקה לרבי מאיר בעל הנס ואומר אלקא דמאיר ענני, מובטח לו שקרובה ישועתו לבא מן השמים³. ועליה רמזיה דין הוא ברם באמתנותא, בתקוף

אך לא היה אדם מרבני עיר קדשנו ואנשי מעשה דחש לה, כי בכל גלילות ארבע כנפות הארץ כל ישראל לובשים בגדי צמר מכל המקומות כמפורסם. ולבי היה מהסס תדיר במימר קדישין הנהו חסידי וכו', עיין שם.

כן מביא הרב החיד"א ז"ל בספרו יוסף תהלות (תהלים לב) פתגם קדש ששמע בשם הרה"ק בעל פרי הארץ, חה לשונו: שמעתי משם הרב החסיד מהר"ר מעגיל ז"ל שהיה ר"מ דק"ק אשכנזים בעה"ק טבריא ת"ו, שהיה אומר דמי שמצטער על שלא חשב שהוא לפני ה', כמו שאמר הכתוב (תהלים טו, ח) שויתי ה' לנגדי תמיד, באיזה זמן מועט ונראה לו כאלו עשה עון, זה חשוב מאד. חה שנאמר (תהלים לב, ו) אשרי אדם לא יחשוב ה', דבזמן מועט שלא חשב בה', נראה לו עון, זה נאמר בו אשרי, עד כאן דבריו.

3. זה לשון הרב החיד"א ז"ל בספרו פתח עינים (עבדה זרה יח) אימא אלהא דמאיר ענני ומתצלת וכו', מזה נשתרבת המנהג בכל גלילותנו דעל כל צרה שמתפלל האדם אומר אלהא דרבי מאיר ענני, ונחרים שמן או צדקה לנשמתו של רבי מאיר.

הימנותא, כי גדלה זכותא, דרבי מאיר בעל הניסא, לפעול טובות ורב ברכתא. ועתה זכינן בעזרת השם יתברך להשתטח על קברו הקדוש לומר שם תהלות נעים זמירות ישראל, ולשפוך שיח רחשינו, נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי, לעורר רחמים בעדינו, כי רב כחו לעילא ולעילא, עד שהעידו עליו חכמינו זכרונם לברכה שאפילו בדור דיעה של דורו אין כמותו — (כדאיתא במסכת עירובין דף י"ג ע"ב, עיין שם), ושהוא מאיר עיני חכמים בהלכה, והלכה כרבי מאיר בגזירותיו (כתובות נ"ז ע"א). וכן יאיר עינינו, אורות מאופל אמר ויהי, יגזר אומר ויקם רב טוב לכל בית ישראל ברוחניות ובגשמיות בכלל ובפרט, במהרה בימינו.

בסמוך לקברו של רבי מאיר בעל הנס שם (כפי הקבלה) מנוחת קבר סומכוס תלמידו, ששבחוהו רבנן (בש"ס עירובין שם) אשר דרש על כל דבר מ"ח פנים וטעמים, וכן פנינו אל כבוד משכן קדושתו הרמה בתחנונינו להליץ לטוב בעדינו בשמי מרומים בפנים מסבירות וטוב טעם ללמוד זכות על כנסת ישראל.

ביציאת צדיק מרן (שליט"א) [זי"ע] מן המקום הנ"ל, נעתר לבקשת בני הישיבה ובית המדרש (שעל הציון) הנקרא ישיבת 'אור תורה' עם הריש מתיבתא והגאב"ד רבי משה קליערס (שליט"א) [וצ"ל], לבקר היכלם הנזכר כליל תפארת, ואשר יביאו מטעמים לכבודו. וגם מילא

וכתב הרמ"ע (במאמר חקור דין, סוף ח"א) שהכונה במה שכיוון רבי מאיר ענני באותה כונה, עיין שם ובמפרשו. ובוזא פירש הרמ"ע שם: אשרי יושבי ביתך, הם עצמם ביתך מרכבה, כמו שנאמר (שמות טו, ב) זה אלי ואנוהו, אשרי אדם עוז לו שמבטחו במסילות אשר בלבבם של יושבי ביתך (תהלים פד, ו), זה תורה דבריו. והשתא הנהג כך באומרו אלהא דרבי מאיר ענני, טוב ריכוון בדעתו שיענה באותה כונה שכיוון רבי מאיר כמו שכתב הרמ"ע. ומכאן אתה למד שמה שנהגו לומר שמכוונים בתפלה לדעת דבי שמעון בן יוחאי וכינצא, וכן בתורה ובמצות, מנהג טוב ונאמר בו אשרי.

זה לשון ספר מדרש תלפיות, ענף אבירה: קבלתי מי שאבד איזה דבר, אם יגדור למאור אם אני מוצא אותה נדר סך מעות שמן למאור לנשמתו של רבי מאיר, מיד מוצא האבירה, ובלבד שלא יעבור וכו', עיין שם.

וכן ראה בספר דברי תורה מהדורא קמא אות ט, יד, טו, פז. ובמהדורא תניינא אות ל, מה, — גדול כח הצדקה לקופת רבי מאיר בעל הנס, זכותו יגן עלינו.

רצונם להיות נותן אמרי שפר כתיבה תמה בפנקס ישיבתם, לעורר נדיבי העם במחוקק במשענותם לטובת הבית המדרש והישיבה⁴, ונפרדנו מהם באהבה.

רבי ירמיה

ד. משם הלכנו לשיפולי ההר שבצד הדרך ששם מנוחת קדושת רבי ירמיה, וגל אבנים ממעל לקברו (מוקף כעת בגדרות ברזל) סביב סביב. עמדנו עם רבינו בהיקף מקום קודש הלז לאמירת תהלים והתעוררות רחמים ונהדר היה המחזה. והוא רבי ירמיה אשר היה מאמין כל כך באמונת אחכה לו בכל יום שיבא משיח עד שצוה שיקברוהו במקלו בידו וישכבוהו על צדו כדי שיהיה מוכן לעמוד מיד כשיבא משיח (בירושלמי פרק ט' דכלאים, ה"ג). ומאז ועד עתה ארכו הימים והשנים לאין שיעור, עתה יקום יאמר ה', ויתעורר בקדושתו עם כל הצדיקים לעמוד בלבושיהן בתחיית המתים במהרה בימינו.

ה. גם הראו לנגד עינינו שם בהעברה את מעייני הישועה של חמי טבריא, אבל כי ירט הדרך לנגדינו לא קרבנו לשם — (זולת יחידים מבני החבורה שרחצו בהם), ולא עלה על דעת מרן אז להתקרב וליהנות בתעלת מים הנאמנים הללו — (ועיין במסכת פסחים דף ח' דמשום הכי אין בירושלים חמי טבריא בכדי שלא יאמרו עולי רגלים אילו לא באנו אלא בשביל הרחיצה בחמין הללו דיינו, ונמצא העליה שלא לשמה, עיין שם היטב והבן).

4. בעה"י, א' ל"ה למב"י תר"צ.

פה עיר הקדש טבריא, שטובה ראיתה שנוכה לראות פני מלכינו המשיח לגאלינו, במהרה בימינו, בתוך כלל ישראל.

אלהא דמאיר ענני, ענני כאשר זכינו להיות על ציון התנא הקדוש רבי מאיר בעל הנס ז"ע, כן נזכה לראות פרי טוב והצלחה בכל מעשינו ועמלנו עד הנה, ונזכה לראותו בהקמת הצדיקים בראש גולים וגאולים, כמו שכתב רבינו הרדב"ז בתשובה חלק ב', והבאתי בעניי בעה"י בחיבורי עולת תמיד, ובמאמר מילי דהספידא. ורצון יראיו אעשה, החברים הלומדים בישיבה הזו, ובפרט המרא דאתרא הגאון הצדיק וכו' הר' משה קליערס האבדקה"י אשכנזים, ואכתוב ידי לה' במעט מילין, כה יוסיף ה' לטובה, ונשמע ונתבשר בשורות טובות בכלל ישראל בקרוב, וקול מבשר בראש הרים בביאת גואל צדק במהרה בימינו ושלום וכל טוב סלה.

וגם הראו מקום בארה של מרים⁵ בים כנרת – (עיין שבת דף ל"ה ע"א וברש"י בפרשת חקת (ד"ה ונשקפה) על הכתוב (במדבר כא, כ) ונשקפה על פני הישימון). ומקום טבילת האר"י הקדוש בים הנוכר. ומה גדלה קדושת העיר טבריא ביבשה ובמים, להחיות בה נפש כל חי.

תלמידי הבעש"ט

ו. משם נסענו לבית החיים של טבריא לבקר קברות הצדיקים שרפי מעלה מתלמידי רבינו הבעש"ט וחבריא דיליה, זכותם יגן עלינו. הלא המה מרן הקדוש ונורא מו"ה יעקב שמשון משפטיטיוקע זי"ע (נפטר ג' סיון שנת תקס"א), מנוחת כבודו יחדיו תואמים בציון ארוך אבן אחת עם מרן הקדוש ונורא מו"ה נחמן מהאראדענקע זי"ע (נפטר ב' תמוז). מרן הקדוש ונורא מו"ה מנחם מענדל מוויטעפסק זי"ע (נפטר ב' אייר שנת תקמ"ח). ומרן הקדוש ונורא מו"ה אברהם מקאליסק זי"ע (נפטר ד' שבט תק"ע), (ועוד מתלמידיו של הר" אברהם הנוכר קדושים עליונים זי"ע), בשטח אחד קרובים וסמוכים לעד לעולם קברות אור צדיקים הנ"ל. וזכינו בעזרת השם יתברך לעמוד ולהתחנן ולבקש על נפשינו, ולהעלות זכרונו ופקדונו לטובה ביראת הכבוד מנוחת קדושתם הרמה, זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] חקר ודרש לציון מקום כבודו של מרן הגה"ק ונורא מו"ה אברהם יהושע העשיל (בעל המחבר ספר אוהב ישראל) מאפטא זי"ע שנפטר במעזיבוז (ה' ניסן שנת תקפ"ה), ונתעלה על ידי המוני מעלה להטמין גוף קדרו בעיר הקודש טבריא – (וכנזכר לעיל במאמר נותן בים דרך אות ח, עיין שם). והראו מקום אבן אחת בבית החיים הנוכר, שקבלה בידם אשר שם מנוחתו כבוד.

5. בהקדמה לספר נגיד ומצה מביא בשם הר" חיים וויטאל ז"ל, כשבאתי אצל מורי [האר"י] ז"ל ללמוד ממנו זאת החכמה, הוליכני מורי ז"ל בספינה בתוך המים כנגד העמחים של בית הכנסת הישן, או לקח מורי ז"ל כוס אחד ומילא אותו מים מבין העמחים והשקה לי אותם המים, ואמר לי עכשיו תשיג בזאת החכמה, כי אלו המים ששתית היו מבארה של מרים, ומאו ואילך התחלתי ליכנס בעומק החכמה הזאת, עד כאן לשונו.

רבי יוחנן בן זכאי ושאר קדושים

ז. אחר כך נסענו לקצה העיר החיצונה, לחצר המוקף בגדר, ששם מנוחת התנא הגדול רבי יוחנן בן זכאי ושאר תנאים ואמוראים כנזכר הלאה. נכנסנו לחצר קודש הוזה ופגענו בראשונה בקבר איש האלקים מרן בעל השל"ה הקדוש מו"ה ישעיה סג"ל הורוויטץ זי"ע — (עלה לעיר הקודש ירושלים בשנת שפ"ב, והיה לו שם חיי צער, ואחר כך נתיישב בטבריא ושם מנוחתו כבוד, כמובא בשם הגדולים למרן חיד"א בזה). והיה כשמוע מרן (שליט"א) [זי"ע] ונגלה לפניו חזון ישעיהו במנוחת ציונו בזה, נרעש ונפחד ואמר בהתרגשות: הלא הוא ראש גזע יחוס משפחתינו הרמה — (כוונתו שהוא מצד אמו נכד הגה"ק מראפשיץ זי"ע שהיה ממשפחה המיוחסת להשל"ה הקדוש כנודע), ואין מעבירין על המצות, ומיד נתעטף בתפלה, ולפני ה' ישפוך שיחו אתנו במקום הקדש ציון השל"ה, זכותו יגן עלינו אמן.

ח. ברתת וזיע זכינו אחר זה להתקרב לציון מנוחת קדושת האדון הגדול רבן יוחנן בן זכאי — (שהוא כמו שר לפני מלך הכבוד יתברך שמו, כדאיתא במסכת ברכות כ"ד, ע"ב), ומה מאד יכמרו מעי האיש בזכרו לפני מי הוא עומד בזה, הלא לפני אחד המיוחד מתנאים הראשונים עוד בזמן הבית, והוא רבו של (רבי אליעזר הגדול) רבו (דרבי עקיבא) דרבו דרבי שמעון בן יוחאי, היינו דור שלישי למעלה הימנו. ומה נורא המקום הזה ששפכנו עליו שיח שפתותינו, ויהיו לרצון אמרי פינו בזכות התנא האלקי הזה, בן זכאי שמו, כן תהלתו זיו החכמה — (במתניתין סוף סוטה פ"ט, מט"ו) משמת רבי יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה). והוא אשר תיקן בחייו תקנות הגונות רבות (המלאים בש"ס), כן עתה גדול אדונו ורב כח ולתבונתו אין מספר, בזיו חכמתו יעורר רחמים לזכות את ישראל לחוננם במדת וחנון בכל ענינים, ולתיקון הגמור במהרה בימינו.

ט. מסביב לקבר רבי יוחנן בן זכאי מקובל ששם מנוחת תלמידיו הגדולים וקדושים, ואומרים שהם החמשה תלמידים המבוארים

במסכת אבות, אשר אחד מהם הוא רבי אליעזר (הגדול) בן הורקנוס. אמנם רבינו פקפק בזה⁶, דהלא גמרא ערוכה לפנינו (סנהדרין סח,

6. זה לשון רבינו הקדוש בספרו דברי תורה (מהדורא תשי"א, אות ט): הנה בעזרת השם יתברך בהיותי בעיר הקדש טבריא תוביב, על ציון התנא האלקי רבי יוחנן בן זכאי זי"ע, ומקובל שם בפיהם של התלמידי חכמים וכל אנשי העיר והמדינה, כי גם תלמידו התנא האלקי רבי אליעזר בן הורקנוס (רבי אליעזר הגדול) זי"ע, מנחתו כבר שם סמוך לו, תחת הגג הנעשה שם באהל על קבריהם. וגם שם משארי תלמידי רבי יוחנן בן זכאי כפי קבלתם — [וזהו סמוך לקברי רבותינו הרמב"ם והשל"ה זי"ע].

הנה מה שאמרו ששם קבר רבי אליעזר הגדול, אמרתי אז שיש בלבי ספק גדול על זה, א) דהא אמרינן בסנהדרין (סח, א) למצאי שבת פגע בו רבי עקיבא מן קיסרי ללוד, פירש רש"י שהיו נשאין מטתו של רבי אליעזר מקסרי ללוד — [והגם דאמרינן בספרי הלך אחר רבי אליעזר ללוד, משמע ברור שהיה דר רבי אליעזר בלוד. אמנם כפי הנראה נפטר בקסרי ששם היה חולה ונשארו ללוד], על כל פנים אנו רואין ויודעין מקום של לוד שהוא בצד דרומית של ירושלים, וטבריא הוא רחוק מירושלים בצד צפונית, אשר נמצא כי מלוד לטבריא הוא מרחק בערך ב' או ג' ימים להוליך את הנפטר אז בימים ההם, וכנראה מדברי הגמרא ורש"י שלא הוליכוהו ממרחק רב מקסרי ללוד, ולא מצינו כלל שהוליכוהו לטבריא.

ב) קשה דהא מצינו בשער הגלגולים להאריז"ל (הקדמה לו) מצינו הצדיקים בד"ה מחוץ לטבריא וכו' ושם חצר אחד מוקף כתלים וכו' שם קבור רבי יוחנן בן זכאי, עד כאן לשון הקדוש. ולא הזכיר כלל שנקבר שם רבי אליעזר סמוך או באהל רבי יוחנן בן זכאי רבו — [וכן נדפס בשמי בספר מסעות ירושלים].

אלם אחרי שובי נחמתי, כי י"ל באמת שהוא כמו שאמרו ומראים ששם קבור גם רבי אליעזר, ומה שאמרו בסנהדרין שהוליכוהו במצאי שבת קדש ללוד, היינו תחלת התצאתו שפגע בו רבי עקיבא מקסרי ללוד שהלך בין תלמידי רבי אליעזר ללוותו ולנשאו ללוד, ומלוד נשארו עד טבריא, ואם הלכו איזה ימים בכך הלא היה אז שכיח כן בימי התנאים והאמוראים, כדאמרינן במועד קטן (כה, א) ארן העובר ממקום למקום וכו' כאן ששלדו קיימת, פירש רש"י גופו קיים, עיין שם. הרי שהדרך היה כן להוליך את הארון כמה וכמה ימים, (ובצדיקים היה בראי שלדן קיימת מפני קדושתם וכבודם).

הא דהוצרכו להוליכו מרחק רב עד (סמוך לקבר רבו רבי יוחנן בן זכאי) לטבריא, נראה ויש לומר הטעם פשוט, משום שהיו חכמי הדור שונאים לו וגם הוא היה בלבו עליהם על שברכוהו — [ועיין בזה באורך בחיבורינו דברי תורה מהדורא קמא (אות גניו), וכן במהדורא תנינא (אות קיח"קט)], וכנראה בשיט רילן בסנהדרין (סח, א) (א כנוצר לעיל, שישבו גם תלמידיו בריחוק ד' אמות קודם פטירתו מפני שברכוהו, עיין שם בדברינו באורך. [חל"א כמו שנראה בירושלמי מועד קטן (פ"ג, ה"א) שקרבוהו חבריו עוד בחייו, עיין שם בהגהות הירושלמי בדברינו בעה"י]. והנה פסקינן בשלחן ערוך יורה דעה (סימן שכה, סעיף לו) דשנים שהיה שונאים זה לזה בחייהם אין להניחם זה אצל זה, ומקור הלכה זו מספר חסידים מרבינו יהודה החסיד רבן של רבותינו הראשונים המרדכי וכו' מאשכנו זי"ע שכל דבריהם היו דברי קבלה מרבותינו התנאים והאמוראים זי"ע, על כן בראי (בהשערה קרובה) צוה רבי אליעזר הגדול שלא לקברו בין התלמידי חכמים חבריו מפני הקפידא ושנאה כנוכר. [ועיין בדברינו

א) מהתנא רבי אליעזר הגדול שנפטר בערב שבת קודש, ולמוצאי שבת קודש פגע רבי עקיבא במטתו שהובילוהו מקיסרי ללוד והיה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ, יעוין שם היטב, ואם כן נראה מזה שאינו קבור בטבריא. (וכשער הגלגולים כתב שבכוך הסמוך לפתח החצר [הנזכר לעיל בטבריא] שם קבור רבי יוחנן בן זכאי, ואינו מזכיר תלמידיו כלל. אך כתב שם שבתוך החצר 'ציונים וארונות רבים'. ואפשר שהאריז"ל לא רצה לגלות רק מרבי יוחנן בן זכאי, וכאשר קברות קדושים רבים אשר האריז"ל לא גילה אותם למה"ר חיים וויטאל וטעמו ונימוקו עמו, וככל זאת יודעים את קבורתם בקבלה ממקור קודש). ועל כל פנים כנראה משאר תלמידי רבי יוחנן בן זכאי קבורים שמה, בין כך ובין כך קברות קדושים ונוראים המה ציוני הקברים שנראים ובולטים שם לעיני כל, וזכינו להשתטח ולהתנפל בתפלה על קברם.

וגם אמרו על שני ציונים שמה שהם קברות הקדושים רב אמרי ורב אסי כהני חשיבי דארץ ישראל (מגילה כב, א), והם שנזכרו בגמרא (ברכות ח, א) שבין תליסר בי כנישתא דטבריא לא מצלי אלא ביני עמודי דהוי גרסי, עיין שם. ושנאמר עלייהו (כתובות יז, א) כל מן דין סמוכו לנא. וגם היום יהיו תרין סמכי קשוט עמודי עולם שישראל סמוכים ונשענים עליהם בתפלתם, ותגן עלינו זכותם ולכל בית ישראל, ובקרוב יהיו העומדים בבית ה' לכהן על משמרת הקודש.

הרמב"ם ואביו

י. לפנים מחצר הנזכר לעיל פונה שער אחד גדול ומפואר, וזה השער

בשורת מנחת אלעזר (ח"ר, סימן ג) וגם בשני תלמידי חכמים גרולים יש קפידא בכהאי גונא שלא להניחם זה אצל זה. על כן צוה כדאי להוליכו לטבריא סמוך לקבר רבו רבי יוחנן בן זכאי כנזכר, שהיה רבוק בו, ובחייהם ובמותם לא נפרדו. ועיין סוכה (כח, א) שלא אמר רבי אליעזר רבר שלא שמע מפי רבותיו והיה נדהג ככל מנהגי רבו רבי יוחנן בן זכאי, עיין שם.

וגם מה שעוררתי משער הגלגולים שלא נזכר רק מקבר רבי יוחנן בן זכאי ולא מרבי אליעזר, הנה יש לומר תנא ושייר, [וכן היה רכבו של רבינו הר"ר חיים וויטאל זי"ע שרשם רק מה ששמע מפי רבו רבינו הגרול האריז"ל זי"ע, ואפילו ספיקא רגברא רבה (רבו הנ"ל) גריס בלשון נראה לי שכך שמעתי, או ספק, ובזמן קצר הלז שהיה הדח"ח אצל האריז"ל הכל היה על ררך נט, והרבה תנא ושייר כנדע, ואין כאן מקומו להאריך]. וראה עוד הגהות הירושלמי שבת פ"ב, ה"ז.

לה' יבואו בו, לאהל בית מנוחת קבר רבינו הרמב"ם ואביו. בנין נחמד למראה ובאבני שיש מבחוץ (על השער הגדול), ומבפנים (על הכותל) חקוק באותיות מזהירות בזה הלשון: 'על המצבה הראשונה היה חקוק פה טמון רבינו משה בן מיימון מבחר האנושי, פתגם חכמי דורו עליו ממשה ועד משה לא קם כמשה'. ועוד נחקק כזה: 'הרמב"ם נולד י"ד ניסן ד' תתצ"ה, גלבי"ע כ' טבת ד' תתקס"ה'.⁷ ברגש עוז יראת הכבוד יכנס האדם ויגש אל מנוחת קדושת הרמב"ם רבן ומאורן של כל בית ישראל אשר ישתו ויתמרצו ממי באר תורתו, ומפיו אנו חיים בכל דור ודור, וזכינו בעזרת השם יתברך להתקרב וליגע בציונו הטהור כיפה גבוה טוח בסיד ורחב הרבה, כי שם גם כן מנוחת כבוד אביו רבינו מיימון (כמו שכתב רבינו האריז"ל בשער הגלגולים בסופו), בציון אחד יחדיו תואמים, הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. גמרנו התפלות וסדר הזכרונות לטובה במקום מרום וקדוש הלזה.

יא. והנה אש תוקד בקרב איש חי אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] כאשר עיניו לנוכח הביטו עלי אבני שיש של מצבת קדושת הרמב"ם ז"ל, שמלבד החרות בלשון הקודש כנוכר לעיל, עוד חרות על האבן מבפנים וגם מבחוץ (על השער ופתח האהל) זמן תולדתו והסתלקותו בלשון העמים ומספר השנה למספרם — (כנודע שהוא מספר לידת אותו האיש שר"י) כזה: 30 MARC 1135 — 13 DECZ 1204, ואשר חקוקי אותיות טמאות ההם על האבני שיש המה מעשה מלאכת מחשבת עוברי דרכים מתיירי הארץ שונים וזרים, מהמתחדשים אשר לא ידעו את ה' ותורתו כנודע. ומיד לבש מרן עוז קנאת ה' צבאות לכבוד התורה ולכבוד גאון עוזינו הרמב"ם ז"ל, והעביר בעופרת עלי

7. זה לשון ספר יוחסין (בהגה"ה): אמר ש"ש, מצאתי בקונטרס שנעלה ארון האלהים הרמב"ם ז"ל שנת תתקס"ה במצרים ובכו אותו היהודים והמצרים ג' ימים, וקראו זמן השנה נה"י נהיה. וביום ז' הגיעה השמעה לאלכסנדריא, וביום הח' אל ירושלים, ובירושלים עשו מספר גדול וקראו צום תעצרה, וקרא החזן תוכחות אם בחקותי, והמפטיר קרא ויהי דבר שמואל אל כל ישראל. וסיים כי נלקח ארון האלהים. ואחר ימים העלהו לארץ ישראל ופגעו לסטים בהם, וברחו העולים והניחו הארון שם, והלסטים בראותם כי ברחו רצו להשליך הארון בים ולא יכלו בכל כחם להעתיקו מן הארץ, והיו יותר משלשים איש. וכיון שראו כך, אמרו איש אלהים קדוש הוא, והלכו והבטיחו את היהודים שיליכיהו למחוז חפצם, והם גם כן לוו אותו ונקבר בטבריא.

התיבות ואותיות לשון הגוים⁸ עד מקום שידו מגעת. ורשם על האבן בכתב יד קודש כי אסור על פי התורה לכתוב בלשון הנכרים על מצבת קברי ישראל (וכמבואר בשו"ת מהר"ם שיק זצ"ל), אפילו פשוטי העם, ובפרט על קבר איש אלקים כהרמב"ם זי"ע, ובודאי לא נחא ליה למרא דאורייתא חילול כזה.

ואת העומדים מסביב מיקירי עיר הקודש טבריא מהאשכנזים (החסידיים) ומהספרדים (הפרושים) גילה להם דעתו ומחאתו בזה כדת משה וישראל, ועשאם שלוחי מצוה להרבנים הגאונים דטבריא ולראשי פקידי הקהלה אשר להם העוז והממשלה לתקן כל זה, לחלות פניהם להשתדל ביפה שעה אחת קודם להעביר את רעת מעשי תעותיעם הנובעת רק מאנשי מרגלים כנ"ל, ואין איש שם על לב עד היכן הדברים מגיעים לחלל מקום הקודש והמקדש של קבר איש האלקים. (וכן אחר כך מירושלים עיר הקודש לא נח ולא שקט בצדקתו, ודיבר מזה גם עם הסבא קדישא זי"ע, ועל פי עצתו אמונה כתב מרן (שליט"א) [זי"ע] על דבר זה להרבנים הגאונים האב"ד דאשכנזים והאב"ד דספרדים הי"ו בטבריא תו"ב). ועד אשר חפץ ה' בידו הצליח, ואחרי איזה ירחים כתבו והודיעו הרבנים הנ"ל לרבינו לביתו נאוה, כי עלתה בידם לתקן המעוות והעבירו את האבן הנזכר עם האותיות לשון העמים לגמרי משם, ונשאר רק אבני שיש טהור בלשונו הקדוש פיתוחי חותם קודש לה' לשם ולתפארת על קבר אדון כל החכמים רבן של רבותינו הקדמונים והאחרונים מרן הרמב"ם זי"ע. ואמרין לפעלא טבא איישר כחם וחילם של המעוררים ומסייעים בתיקון הנזכר.

רבי עקיבא ותלמידיו

יב. בצאתנו מן חצרות קודש הנ"ל, שפיל ואזיל בר אבהן קדישין אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] ועינוהי למרחוק מטייפין, אל מול ההר הגדול והקדוש מערת התנא האלקי הנורא רבי עקיבא ותלמידיו, יחד

8. עיין בספר ריח הדאים לרביה"ק בעל בני יששכר זי"ע (על מסכת מגילה) בדף כ"ד: אם יש במקום שמונין כגויים חדשי החמה שסיה ימים, הרי נצטונו על פי התורה לחדשי השנה חרשים אתה מונה, וישראלים המונים כגויים עוברים על משפטי התורה ובטלה דעתם כנ"ל, עד כאן לשונו.

האיש וילפת וכל ארכבותיו דא לדא נקשן, רק בשמעו את שמע שמו הטהור של התנא רבי עקיבא, ובפרט בראותו את ציון הר קדשו, כי הוא אשר זכה להעמיד אלפים ורבבות תלמידים גדולים ובתוכם רבי שמעון בן יוחאי, ומלאה כל הארץ תורתו עד סוף כל הדורות. ועוד קודם נתינת התורה התפאר בו השם יתברך ואמר למשה רבינו ע"ה כי רבי עקיבא עתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות, והאיש משה עניו מאוד אמר לפניו רבונו של עולם יש לך אדם כזה ואתה נותן התורה על ידי — (כדאיתא כל זה במסכת מנחות דף כ"ט ע"ב, עיין שם). ועוד יותר מזה מכואר במדרש רבה פרשת חקת כי דברים שלא נגלה למשה נגלה לרבי עקיבא — (מובא בדברי תורה מהדורא תניינא אות ל"ז, עיין שם). תסמר שערות ראש השומע זאת. וגם מצינו בו (בחגיגה דף ט"ו ע"ב) בעת שנכנס לפרדס ויצא בשלום, שאמר השם יתברך למלאכי השרת הניחוני לזקן זה שראוי להשתמש בכבודי. ועוד נוראות רבות כאלה יסופר בו מפוזר ומפורד בש"ס.

והנה להתקרב עד סמוך ממש למנוחת קדשו לא היה אפשר לנו אז, מפני גבהם של הצורים והסלעים מסביב, וקשה מאד לשבר כל עצמותיו עד הגיע לרומו של ההר הגדול, בפרט אחרי עבודת היום עד כה שהגיע כבר ערך זמן מנחה קטנה, והיום בוער כתנור מגודל חום השמש בטבריא, (והתשוקה נמרצה לבא עוד בלילה הבאה לעיר הקודש ירושלים לדעת את שלום הסבא קדישא ומצב בריאתו, אשר היה טעלעגראם בצפת"ו כי צריך לרפואה, כנ"ל במאמר סדר יום תשיעי, אות כב), על כן יצאנו ידי חובתינו בהכרח רק בראיית עינים, וקיימנו הגבל את ההר וקדשתו, ושועתינו ממרחק עלות להר קדשו של רבי עקיבא ותלמידיו.

ומן (שליט"א) [זי"ע] מסר דברים שבעל פה לחד מחבריא מהרבנים הגאונים (הי"ו) [ז"ל] וסייעתו שהלכו ועלו רגל עד ממעל ההר הנ"ל, ואמר להזכירו בשמו אצל קדושת רבי עקיבא שיעתיר בעדו להצליח במפעלותיו ומשאלות לבו לטובה לטובת כלל ישראל, לפעול ישועתם וגאולתם במהרה בימינו אמן. ובאמת תקוה טובה נשקפה לכל בית ישראל בזכות התנא רבי עקיבא אשר היה תקוע בלבבו אהבתם, כמו שאמרו במסכת אבות (פ"ג, מ"ח) שאמר חביבין

ישראל וכו', וגם שיטתו (שבת קכח, א) דכל ישראל בני מלכים הם. ובכן בטח יתעורר בגנוי מרומים לחיבת ישראל שיתענגו על רב טוב כבני מלכים, והיה ה' למלך, עד כאן דבריו הקדושים.

גם לרגלי ההר של מערת רבי עקיבא שם ינוחו במערה רבי חייא ובניו, ומי יתיצב אל מול פני המערה הקדושה ההוא, אתרא דזקוקין דנורא ובעורין דאשא קראוהו חז"ל (בגמרא דלהלן), ולא יתפרקו בקרבו כל חושיו בזכרו המסופר לנו בש"ס (בבא מציעא פד, ב) שאמר אליהו הנביא להאי מרבנן כי סליק למתיבתא דרקיע בכולהו מצי לאיסתכולי לבר מגוהרקה דרבי חייא, אשר מקומו בגן עדן הוא למעלה ראש עין לא ראתה. ואמרו עוד שם כמה גדולים מעשי חייא. וגם כי רבי חייא ובניו מדמינן שם לאבות העולם דכי תקפי רחמי מייתי למשיח וכו', (ועיין שם היטב בגמרא עוד ענינים נוראים מרבי חייא). ויהי רצון שיתעוררו מעתה בתפלתם ובקשת רחמים, כנוכר.

יג. וזוהו כבר גמרנו לטובה את ביקורי קברות הקדושים אשר בארץ המה, וזכותם תעמוד לנו מעתה ועד עולם בכל משאלות לבינו לטובה, וכולם כאחד כמלאכי רחמים משרתי עליון יושר יליצו בעדינו חיות אש הללו, במהרה יקומו ויעמדו בלבושיהן לראות בראש שמחת עולם בישועתן וגאולתן של ישראל, אמן כן יהי רצון.

אחר כך נכנסנו לביתו של תלמיד חכם ובגן של קדושים אחד משם, ולגודל חום היום תולדה דאור ותולדה דאש השולט בטבריא ויותר בעת ההוא השמש יצא על הארץ בתקפה ובגבורתה, ולרגל המלאכה אשר לפנינו הוכרחנו לנוח זמן מה, והתפללנו מנחה ובמעט מטעמי אוכל לפינו חיתה נפשינו, וירט הדרך לנגדינו, (וכבר היה קרוב לארבע שעות אחר חצות היום) לשוב ירושלימה תו"ב.

יד. ובאנו לירושלים עיר הקודש בלילה אור ליום ב' (כ"א אייר) ערך שעה תשיעית, ועוד טרם דרכו כפות רגלינו להאכסניא בבית מלוננו, נכנסנו ישר למעון קדשו של הסבא קדישא, וחרדנו חרדה גדולה כי מצאנו אותו במצב לא טוב מחמת חולי בעונותינו הרבים, והוא בעצמו התחזק במטתו, ושאל לרבינו אם היה בטבריא ובמירון ובצפת וכל דרכיו במשך הימים, והשיב לו כראוי. ושמע הסבא

קדישא ממטתו כי רבינו שאל בלשון אשכנז לאיש אחד נאמן ביתו של הסבא ממצבו וענין חליו, והשיב לו כי הרופא מאיים מאוד וחושש שהוא דלקת הריאה וכו', ובחשבם כי הסבא קדישא לא ידע לשון אשכנז. אמנם (כנראה) הוא הבין הכל ואמר לאיש הנ"ל למה תדבר ותספר כזה! (וכפי הנראה לא רצה לצער את אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] אשר עין בעין ראינו כי ממש כאב את בן ירצהו, ובדברו עמו קראהו כל פעם בלשון חיבה, ואמר: ידעתי בני, שב בני, ישב בנחת, וכיוצא, וכל פעם ענהו בלשון כבוד גדול, כמו גאון קדשו, וכהנה. אבל אדמו"ר לחשיבות ולחיבה יתירה נדעת לו כאשר דיבר עמו הסבא קדישא בלשון נוכח וקרא לו בני תאמר נא, וכיוצא בזה. וידוע כי לפני הסבא קדישא חנף לא יבא, רק כמים פנים אל פנים [להבחל"ח], ואין כאן מקומו להאריך בזה), ולא רצה אדמו"ר לשהות כעת הרבה בביתו, ושלא להטריח אותו צדיק יותר מדאי, ויצאנו באין מרגוע לנפש.

מאמר סדר יום שנים עשר

מחלת הסבא

א. ויהי ממחרת ביום ב' פרשת בהר בחקתי (כ"א אייר) הלכתי בשליחותו של אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] לשאול בשלמו של האי סבא, לשכנו דרשתי ובאתי שמה, שאלתי את פה קדשו בשם מרן מצב דגש בריאתו. והשיב תאמר לו טוב טוב! והגיד עוד לאמר בשמו לאדמו"ר שיבא היום אצלו ולא יעמוד איש אתו בביתו אין עוד מלבדו. ואז מצאתי וראיתי לספרדי אחד נאמן בביתו שמעתיק דברי הסבא קדישא (מכתב ספרדית לכתב אשורית), שכתב באותו לילה הסכמה' על חיבורי טהרה של אדמו"ר אשר דרש ממנו עוד מביתו

1. האי סהדותא קדישא שכתבו הסבא קדישא על ספרי דבי רב אדמו"ר זי"ע יומים לפני שאתקטר בחד קטירא לחי עלמין, נעתיקהו דברים ככתבן:

בעה"י. יום א' כ' לחדש אייר שנת תר"צ, ירושלים עיה"ק תובבי"א.

מכאן מודעה דשדר לן ידיד נפשי הגאון הצדיק אור ישראל וקדשו רבי חיים אלעזר שליט"א רב אבדק"ק מונקאטש ג' ספרים, מנחת אלעזר חלק ד', וספר דברי תורה מהדורא תנינא, וספר נימוקי אורח חיים, ונתמלאה הבית אורה, אורו עיני והיו למאורות, וביקש ממני לתת הסכמתי על זה. וראיתי שהם בפלפל וסברה ישרה, ובקיאות בפוסקים ראשונים ואחרונים, ואורו עיני והיו למאורות, ושו"ש, והגם שגדרתי בעצמי שלא לבא בהסכמה על ספרי רבני דורינו, מפני כמה טעמים, אין למדין מן הכללות, דהא דאי על גברא רבה רכותיה המפורסם בספריו הקדושים, מכמה שנים, ונדע בשערים, לא אוכל למנע, כי הוא רק לעשות רצון צדיק, כי במקום שמצינו גדולתו שם מצינו ענוותנותו, ולא למודעי הוא צריך. ובכן אני אברך, ולי נאה לברך, כי יזכה תמיד לחדש חידושים ולהקים דגל הד"ת, ויארץ ימים שנות עולמים עד יעמוד כהן לאורים ותומים, כן יהי רצון אמן.

וכי היכי דלא ליהוי כמאן דליף ריקם ריקם, ואיידי דחביבים דברי קדשו אומר להעיר וכו' — [כאן האריך הסבא קדישא ז"ל בהערות על דברי רבינו הקדוש ז"ל, והדברים נרפסו בשו"ת מנחת אלעזר חלק ד'].

זה כמה — (עיין לעיל במאמר סיבת הרצון, אות ד). והמעתיק התחיל להראות ולספר לי מזה, ורמז לו הסבא קדישא שלא ידבר הרכה רק יעסוק במלאכתו בזריזות, ואני מיד חזרתי לאחורי, אמרתי שלום ופסעתי לחוץ, ובכואי לפני אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] מסרתי לו דברים כהווייתן בשם הסבא כנזכר לעיל.

ב. עת צהרים נסעתי לבדי עם אדמו"ר למעון הסבא קדישא, אני נשארתי בחדר החיצון, ומרן נכנס לשלום לחדר אשר שם עצור כמטה הסבא קדישא, וצוה לו לישב סמוך למטתו, ואז מסר לו בלב שמח ההסכמה הנ"ל שחתם בכתב יד קדשו, מלא ברכת ה', ומשובץ בפלפול ובקיאות, הלא היא כתובה ונדפסה כבר זה מקרוב בספרא דמרא שו"ת מנחת אלעזר חלק ד', עיין שם היטב. ונתארך הדיבור בסוד ישרים ובלי נשמע קולם לחוץ זמן רב מאוד (גם כפלפול) ושאר ענינים.

לא אוכל כעת להארך עוד כידוע, וה' יאריך ימיו בטוב, וזכה לחדש חידושי תורה אמתיים וכל טוב סלה עד עולם, וברב בנייא ורב חייא, מלך חפץ בחיים, הרי כה דברי מקוה רחמי ה' נאדרי

שלמה אליעזר אלפאנדרי

בשולי ההסכמה שנדפסה בשו"ת מנחת אלעזר חלק ד' כותב רבינו הקדוש בזה הלשון:

א"ה. לפי הכללים והאופנים שכתבנו בתשובתינו (סימן א) הנזכר, היה עוד לפלפל בדברי רבינו הסבא קדישא הכ"מ זי"ע, אך יראתי לפצות דברים, או אפילו הרדורים, על דברי קדשו של רבינו הגאון הנורא, בקדושת ספר תורה, אשר כתב ממש בימיו האחרונים שני ימים טרם הסתלקותו לעולם הבא, (לא כהתה עינו ולא נס ליחו, עד הרגע האחרונה). ואשר רפו כל ידים, וזלגו כל עינים, בעת רוח אפנו משיח ה' נאסף בשחיתותנו, ואשר אמרנו בצלו נחיה בגויים, על ידי עלותו בסערה, עד שובו בחזרה, ומשיח צדקנו במהרה בימינו בזכותו היתה תקותינו, ונהפך לאבל מחולנו, יתגלה מן השמים, בשוב שכינתו יתברך שמו לציון וירושלים במהרה בימינו.

דברי הנכבא הנאנח ונזכא וכותב בדמע. וגם מרוב צער ומר לבבי כעת לא אוכל להטריח להארך לעיין ולפלפל בדבריו ז"ל. וענין הסתלקותו (בעון הדור) ובפרט רוב גדלו וקדושתו לא יתואר בחרט עלי גליון אפילו על אלפים ניירות, וכנודע לכל מכיריו על כל פנים במקצת. השם יתברך יוכנו על כל פנים לראות בהופעת אור חיבוריו הגדולים ונוראים, וביני לבנינו נושע לנצחים בישועת ישראל וביאת הגואל במהרה בימינו אמן.

וגם היה לאות ולפלא כי ביום ה' (טרם הנסיעה למירון) מסר אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] להסבא קדישא פתקאות (קוויטליך) של אנשי שלומו שביקשוהו דייקא למסור לידו הגדולה ועם פדיון נפש, ואז קיבל הסבא קדישא והניח תחת הכר במטתו, ועתה לקח שני פתקאות ועם כסף פדיון נפש ונתן חזרה ליד רבינו, והוא נתבהל מאוד, והפציר בו מרן לקבל את הפתקאות ולהעתיר בעדם, ואז לקח רק פיתקא אחד (מאלו השנים שהחזיר לו) חזרה ליד קדשו, ופיתקא השני לא רצה בשום אופן לקבל שנית. וגם הכסף לא רצה לקבל, ואמר לרבינו לחלקו לצדקה. ורבינו משתאה ומחריש והתבונן כי אצבע אלקים הוא, אשר ידע והכיר הסבא קדישא ברוח קדשו (אחרי התבוננו ובקוראו שמו של האיש) מהותו של בעל הפיתקא הנזכר, ודי למבין.

ומענין חליו ומכאוביו לא דיבר הסבא קדישא מאומה, ואדרבה לשאלת רבינו בשלומו, הגיד טוב. וקיבל רבינו ממנו ברכת פרידה, ובירך גם הוא ברכת רפואה שלימה ושלו, וענה הסבא קדישא אמן, ויצאנו לשלום. ולא עלתה כלל על דעתינו כי זהו הפעם האחרון שהאריך הסבא קדישא בדיבוריו בחיים חיותו עם אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע], ושזהו הברית בין הבתרים להבדיל בין חיים לחיים! רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, אבל כל ראש לחלי וכל לבב דוי. וכבר לא מצאנו מנוח לנסוע ולבקר עוד איזה מקומות קדושים ביום הזה, רק הופרש על כל פנים מעט להעם הבאים לדרוש דבר אלקים ולהנות עצה ותושיה מאדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] לבני ציון היקרים הי"ו.

ג. בו ביום לעת פנות היום בא הרופא² דר' משה וואלאך (נ"י) [ע"ה] (המבקר את הסבא קדישא) לביתו של רבינו להתייעץ ולהודיעו על דבר המצב של הסבא שהוא דלקת הריאה, ולדעתו המצב נורא ואיום, ונגמר להעמיד עלוקות על גופו הטהור, כולי האי ואולי יחוס

2. מודים על הטוב אשר עשה בעמיו הרופא הנעלה דר' וואלאך [מיסד בית החולים 'שערי צדק' בירושלים] הנ"ל, בפעולותיו רחים ומוקיר את הסבא קדישא וצ"ל שלא היה מתעצל מלבא ולבקר לילות וימים, ובפרט כשהיה בבית החולים שלו בירושלים ייחד לו בית גדול ועשה כרצונו שישמשו אותו רק גברים ולא האחיות של בית החולים, (כידוע שהסבא קדישא לא רצה שנשים ישרתו אותו). גם היה פותח שערים לכל הרוצה לבא לבקר את הסבא קדישא בבית החולים, אף שלא בזמן השעות הקבועות. ובשבת קדש הרשה להתפלל במנין ועם ספר תורה בחדרו שם, ועוד כנהג.

השם יתברך להעלות לו ארוכה ומרפא, הגם שהגיד רבינו הלא שגבה למעלה משכלינו להבין את זאת המחלה באיש קדוש ונורא שכל חיותו הוא חוץ לדרך הטבע בשנותיו הללו (ערך מאה ועשרים שנה), ואיככה נוכל להבין ולהמציא לו רפואות תעלה שהוא כדרכי הטבע. ואמר משל למה הדבר דומה, כאלו היתה איזה מילדת מבקשת תרופה בעת לידת שרה אמנו כשילדה לבת תשעים, אבל עם כל זה ההכרח לעשות ככל האפשר ולה' התשועה, ישלח דברו וירפאהו יקימהו ויחיה לפנינו עד נכון היום במהרה בימינו. ואמנם היה ללא הועיל בעונותינו הרבים, ואם ה' לא ישמור עיר וקדיש הלזה, שוא שקד שומר ורופא, אוי נא לנו כי חטאנו.

על כן ישא ברכה מאת ה', זכות הצדיק תעמדה לו ופועל ידיו תרצה [נלביע ביום ז' ניסן תשי"ז].

מאמר סדר יום שלשה עשר

שעות האחרונות של הסבא

א. ויהי ביום השלישי כ"ב אייר ל"ז לעומר בהיות הבוקר, וענן כבד חושך וערפל כסתה את כל עפעפי עינים, יום צרה ומבוכה, את אשר לא פללנו באה פתאום, כי מיד בשחר קמנו ותפעם רוחינו בקרבינו, אדמו"ר מסר לי שליחותו, כי עד מהרה ארוץ לביתו של הסבא קדישא לדרוש בשלומו הטוב. ועד מדבר עמדי, הרצים יצאו דחופים ומבוהלים מביתו של הסבא לכאן, לאמר עוד הוא חי! ושימהר נא רבינו לבקר בהיכלו לראות פניו המאירים בטרם תשוב נפשו לה', כי הכירו בו סימני שעות אחרונות בעונותינו הרבים.

פני אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] נשתנה לכמה גוונים ולא יכול לענות, כי נבהל מפניו של המבשר בזה, ועוד מעט הובא מרכבת אויטאמאביל, ורבינו חלץ השני זוגות תפילין של קריאת שמע דשחרית (כדרכו בקודש), נסענו מיד ובלב רגז ודופק באנו ופתחנו הדלת ביתו של הסבא קדישא מצאנו אותו במצב נורא, וקול בישול החזה נשמע מקרבו לדאבון לבינו, והנה מטתו שלשלמה סביב לה רבים וכן שלימים, (וסיפרו אז לפני רבינו מאנשי שלומינו החסידים שהיו בלילה וגם כאור בוקר טרם בואינו לשם, כי בכל אותו הלילה היה מספר ומנהיר בתואר פניו כבריא אולם, והיה חוקר ודורש מכל אשר עבר בדרך בצפת ובמירון ובטבריא בהנסיעה עם כ"ק רבינו (שליט"א) [זי"ע], ואחר כך עסק בדברי תורה בעל פה, ושמעו כי עוסק בענין איסור גילוח הזקן בסם ובמספרים כעין תער, וקרוב לחצות לילה צוה ללמוד לפניו בשו"ת מנחת אלעזר חלק ב' סימן מ"ח ששם מבואר באריכות המחמירים בענין הנ"ל. וגם צוה להגיד וללמוד לפניו מלשונות הזוהר הקדוש המדברים באיסור הסרת הזקן, וככה היה

טרוד בהלכה זו בדברי תורה עד אור הבוקר. ואחר כך הניחו לו במטתו השני זוגות תפילין והטלית כדרכו בקודש, ותמור אשר בכל יום התפלל בהם כל התפלה עד גמירא, אז לא היו עליו רק בשעת קריאת שמע, ובבואו לתיבת אמת צוה לחלצן, ואמר די די [והעיקר הוא האמת] לא אוכל יותר).

וכראות הסבא קדישא את אדמו"ר התחזק אך הפעם, ושאל אותו למה בא עתה? והשיב לראות פני רבינו כי הוא חיות נפשינו (ודמעותיו על לחיינו בתשובתו זאת), וקיבל הסבא קדישא דבריו כאומר אל ידאג כי טוב, וצוהו לישב, והגביה שתי ידיו הקדושים ממטתו ואמר בברכה לאדמו"ר 'חיים ארוכים', (ועוד שפתותיו נעות ולא נשמע לאזנינו). אחר כך צוה אדמו"ר לאשר על ביתו ליתן מעט חלב לפי קדשו של הסבא להחיות נפשו הטהורה, ולקח אחד הכלי ונתן לידו הקדושה ולא קיבל, והפציר בו אדמו"ר שישתה מעט, ואז שתה על ידי הכף שהוריקו לו, ומקודם בירך בקול ברכת שהכל נהיה בדברו (ואנחנו כלנו נרעדנו ותכסינו פלצות ובעתה בראותינו כי התחילה כבר הגטיסה ר"ל, — בפרט בזכרינו המסופר מכמה צדיקים וקדושים כי לפני הסתלקותם לחיי העולם הבא בירכו על דבר מה ברכת שהכל בלתי ברכה אחרונה, וכוונתם על טועמי עץ החיים בעולם הבא כנודע — (עיין מה שכתוב בדברי תורה מהדורא קמא אות עד, עיין שם). ובבטחונם כי בעת יעמדו בתחיית המתים בקרוב יברכו בורא נפשות, היינו שנבראו בחזרה נפשותם — ואין כאן מקומו להאריך). ואחר כך ביקש בעצמו ובכבודו ליתן לו הכלי עם החלב (ולא על ידי כף שנתנו לפה קדשו), ולקח בידו הקדושה את הכלי ושתה. בדמעותינו עמדנו ותבט עינינו כי עוד הוא חי, ואל יתיאש אדם מן הרחמים אמרו חז"ל (ברכות י, א).

הסתלקות הסבא

ב. אמנם אחר כך, אוי לעינים שכך רואות, איך התחיל הסבא קדישא לסלסל בעיניו הברדלחים ועוד רחושי מרחשן שפתותיו, אבל קולו לא נשמע יותר, רק קצת נדמה שאמר כמו 'נגמר'. וכבר התחילו העם אשר בבית מלא אנשים ותלמידי חכמים לאמר פסוקי היחוד מספר מעבר יבק, אוי ואבוי! גם פינו מלא שירה באמירת הפסוקים של

יחודו ואחדותו יתברך שמו בעת הזאת שענינו ראות ובלות בי מעשי ידי הקדוש ברוך הוא טובעים בים, פלגי מים ירדו עינינו מאין הפוגות, וראינו אז בי ירו הימנית הקדושה הרים במה פעמים כאלו מראה לאחד וכמתיישב בדעתו, ואחר כך ראינו בי הושיט ידו הגדולה לדיקנא קדישא שלו (ולב מי לא ידוה ונמס במים בקרבו בזכרו את הנודע — [וסיפר זאת כמה פעמים רבינו הקדוש בעל דרבי תשובה זי"ע] — בשם רבינו הגדול והקדוש מראפשיטץ בעל זרע קודש זי"ע שבשעת הסתלקותו לחיי העולם הבא התארך הגסיסה, והגיד אז חתנו הרב הקדוש הרבי ר' אשר זי"ע בי בעת אשר ישית יד ימינו על הדיקנא קדישא או יקראוהו ואז יתחילו לומר פסוקי יחד דיציאת נשמה, וכן הוה, וגם רבינו הדרכי תשובה קודם פטירתו שם יד ימינו על הדיקנא קדישא, ואין כאן מקומו להאריך). ואז מיד (בערך שעה תשעה בבוקר ולשעון ארץ ישראל שעה שלשה) יצאה נשמתו בנשיקה, ועלתה השמימה בטהרה, ולא בהתה עינו ולא נס ליחה עד רגע האחרונה, בי לקח אותו אלקים ואיננו, אוי מה היה לנו, כמו חץ פלחה כליותינו, כאשר נשברו הלוחות וספר תורה הקדושה נשרפה לעינינו!

ואדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] אחרי השריפה אשר שרף ה' הפיל את עצמו בפשוט ידיים ורגלים לארץ שם, וצווח בבכי זעקה גדולה ומרה, הוי! משיח אלקי יעקב! וכהנה, נמס כל לב ורפו כל ידיים, הורידו דמעות כמים, והקולות עד לב השמים, וכמעט שנתעלף, ובקושי גדול העמדנו אותו מן הארץ וקם על רגליו יעמדו במישור לאורך ימים ושנים טובות אמן.

ג. אחר כך דיבר רבינו בלב נשבר ונדכה והתחנן על לב חכמי הספרדים שהיו בבית בעת צרה הלזו לשנות עתה ממנהגם ודרכם שלא לטבול במקוה שום נפטר, (אם כי אצל האשכנזים והחסידים בעיר הקודש נהגו לטבול הרבה תלמידי חכמים וצדיקים, המה הספרדים לא יעשו ככה בעיר ה' שמה גם אם בגובה ארזים גבהו), רק יובילו את הגוף קדוש וטהור הלזו לטבול במקוה טהרה למען איתן קדושתו ורוב גדולתו, ומיד בשעת חימום ובשעה שהמת (הנקרא חי גם עתה) מוטל לפניהם הבטיחו לעשות ככל אשר יצוה עליו. (אמנם אחר כך שינו את טעמם ולא קיימו מה שקיבלו בזה,

בכדי שלא לשנות מנהגם מטוב ועד רע, המה באחד ומי ישיבם. ועיקר טעמם נודע לנו אז מה שחזרו מהבטחתם, יען שנפל עליהם אימת רבם ומושלם מרבני המשד החפשים יעקב מאיער הידוע, אשר הסבא קדישא זי"ע היה רודפו וברוח פיו וגו'. ומיד אחרי הסתלקותו הזהירו תלמידי חכמים מאנשי שלומינו הקנאים בירושלים ליעקב מאיער הנזכר שלא יבא להספידו וכו', קנאת ה' צבאות תעשה זאת, ודי למבין).

בלבבות מתוחות וגופות שחוחות כאבני דומם הנחנו את הגוף קדוש ונורא של הסבא שוכב בלי נשמה ופניו המאירים מכוסה, וכבר הכינו להתעסק בו להשכיבו על הארץ אדמת קודש הוא, אשר עליה יניח צדיק את ראשו, ואיככה נוכל וראינו? ורבינו (שליט"א) [זי"ע] יגע באנחתו, ידיו ורגליו כבדים, ותמכנו בידינו מזה ומזה עד המרכבה הממתנת החוצה ונסענו לביתנו לתפלת שחרית, וגם בטבילת מקוה לכבודו של אותו צדיק מלכא קדישא שנוכל אולי ליגע במטתו שלשלמה בנסוע הארון הקודש לבית מועד לכל חי.

ד. הבשורה המבהילה הנזכרה מיד פרשה כנפיה בכל קצוי העיר הקודש, ומטעם רבני הספרדים והאשכנזים הוכרו על ידי שמש דמתא בכל שכונה ושכונה בשוקים וברחובות ביטול מלאכה וסגירת חנויות, כי שר וגדול נפל בישראל, החכם הקדוש רבי שלמה אליעזר אלפאנדרי זי"ע בשכונת רוחמה, והלויה תהיה בשעה א' וחצי אחר חצות היום. וכן צלצל הקול הזה באזנינו בשכונת בתי כולל מונקאטש וסביבותיה. ותהום כל העיר ספדו והילילו, וכל פנים קבצו פארור, וכמעט שלא האמינו לקול הנורא הלזה, כי מי פלל ולמי סליק על רעיונו על העתיקא קדישא המלך שלמה שתהיה ח"ו מלכותא קטיעא, ובימיו לא תושע יהודה? הלא סברו כיון דאיפליג איפליג בשנותיו, וריחו לא נמר, ומלכותו נצח מלך ישראל חי וקיים עד תבנה ותכונן עיר ירושלים. ופתאום יד ה' נגעה בנו, בין יום היה ובין לילה אבד, בעוד שלא היה זמן ומועד בימי מחלתו האחרונה (ימים מועטים) להרעיש עולמות לאפושי ברחמי לצלאות על חיי דמר אבוהון ורבן של ישראל ואבי כל תופשי התורה והחכמה, ומאת ה' היתה זאת בעון הדור, לכבות פתאום האור, נרו של עולם, גדול כים שברינו מי ירפא לנו.

ה. ויהי בערך שעה שתיים אחר חצות היום ושכונת 'רוחמה' (מעון ביתו של הסבא קדישא) כעניה סוערה לא רוחמה, ונתקבצו אלפי אלפים אנשים ונשים וטף, וכל חכמי וגדולי ירושלים בתוכם, ומה נורא היה המחזה האיומה כאשר הוציאו מהבית את הנפטר המלך הקדוש מלאך ה' צבאות להובילו למנוחתו, ויהי בנסוע הארון – (היינו רק על דף ארוך מובילין את הנפטר שמה ומכסה מלמעלה ולא בתוך ארון ותיבה כמנהג מדינותינו) – קולי קולות לא יחדלון, וכל העם יבכו את השריפה אשר שרף ה', ובנחלי דמעות מאין הפוגות. והקול יצא מפי אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] שאין בדור הזה מי שיהיה ראוי להספידו לאותו סבא קדישא חד מן קמאי דקמאי אשר לו דומיה תהלה, ואין מכיר ערכו, ואין לנו שום השגה מגודל רום ועומק קדושתו באמת. ולכן הוא בעצמו לא רצה להספידו (מלבד גודל תשות כחו בעונותינו הרבים לשברי שברים גנחתי גניח וילולי ייליל על השבר הנורא כי אריה מת ומוטל לפניו בעת ההוא, ה' ירחם והיה הנשאר לחיים ארוכים וטובים בתוך כלל ישראל, עד יעמדו הצדיקים בלבושיהם בתחיית המתים במהרה בימינו). ונמנעו על ידי זה גם גדולי וצדיקי אמת בירושלים לישא נהי וקינה לחכם בפניו ולאחריו.

אמנם באמת בלאו הכי לא היו צריכין להתעוררות הספר, כל הלבבות מעצמן היו כדונג ונמס כמים נשאו דכים בקולות מקוננות, הרבה יותר ויותר מאילו היה הנפטר ח"ו רך בשנים וסביב למטתו עומדים יתומים קטנים שנשאר בלי משען ומשענה, כי כולם הרגישו וידעו בחיים חיותו יש לנו אב זקן אחד רכב ישראל ופרשיו אשר מפיו חיין, ובזכותו ניזונים, ובאורו יהיה אור לכל בני ישראל במושבותם, בפרט החרדים בארץ הקודש השרידים אשר ה' קורא, כאשר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם מכל דבר הקשה בעיני הדת שהביאו אליו, ועתה אהה! איה אבינו, איה רעינו, איה מאור עינינו?

ורבינו (שליט"א) [זי"ע] קרע בגדיו (נוסף על הקרע בראותו ארץ ישראל והכותל מערבי בראשונה) בעת הלוייה, והלך אחר מטתו שלשלמה בלב קרוע ומורתח פניו כשולי קדרה, מי זאת הנשקפה כמו שחור מרוב המיית בכי נחשכו העינים ואפס עצור ועוזב בתוך

מקהלות דוחקא דציבורא בכל הרחובות סביב להארון הקדוש, וְגַם לא היה אפשר להגיע עד הארון ליגע בקדושתה ולהיות מנושאי המטה כל דהו מגודל הדחק, ועצור במילין בל אוכל ולהודיע צערינו לרבים אשר עינינו ראו בעונותינו הרבים איך נגעו ושלטו ידי זרים סביב למטתו שלשלמה בחילופיהן וחילופי חילופיהן כמה מגולחי זקן וכהנה, מאותן אשר בחיים חיותו של הסבא קדישא רדפם בצדקתו מבלתי ראות פניו, ולא יכול לסבול אותם, ועתה בעונותינו הרבים סביב יתהלכון מתנשאים לעומת השרף, והן הן מתעסקיו ומוביליו למקום מנוחתו, ונגעו בעוז קדושתו, וזהו צער השכינה כביכול, אוי לעינים שכך רואות, ואין לאל ידינו להושיע, ולמחות אז מגודל הרעש ובהלות והקולות ודחיפת העם לא היה באפשר בשום אופן כלל, והי' יסלח לנו, וכבודו של מרן הסבא קדישא במקומו מונח, וזכותו יגן עלינו אמין].

וכשל כח הסבל, וגם לילך ברגל אחרי הארון בכל הרחובות (משך שלש שעות ויותר) עד הגיע להר הזיתים המיועד לכל חי בירושלים היה מן הנמנע בגדר אנושי, על כן יעזוב איש חי אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] את אביו אלופו ומיודעו אביהן של ישראל הסבא קדישא זצ"ל באם הדרך, ונתפרדה החבילה בעונותינו הרבים מהסבא קדישא שהלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות, ונסענו עם רבינו (שליט"א) [זי"ע] להאכסניא שלנו, ועוד טעמו ונימוקו עמו בזה טמיר ונעלם, והעם באו מן הלוייה לפנות ערב כי פנה יום ונגזו האור הגדול הסבא קדישא בהר הקודש (הר הזיתים) בירושלים, ובגניזתו נגזו ספרי תורות הנגלות והנסתרות תנ"ך תלמוד בבלי וירושלמי ספרא וספרי ותוספתא ומכילתא וכל ספרי הראשונים ואחרונים עם מקור הקדושה והטהרה וחכמת שלמה, זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל בכל עינים, ושנוכה בקרוב לחזות בנועמו בהתגלות אורו של מלך המשיח, ובעמדו בתחיה ליום שצדיקים יושבין ונהנין מזיו השכינה במהרה בימינו אמין¹.

1. לזכרון בספר נוסח מצבת קבורת הסבא קדישא זי"ע:

בקבר זה מקור חכמה נקבר, ועולם בא בערוך, באו בני ציון ובמירות עליו תולילו בשברון, כי חק ספוד ובכות עלי מקום בו נקברו לחות וארץ, היה רבינו הגאון הגדול שר התורה מקור הבינות, ושמעו הולך בכל המדינות, צריק יסוד עולם, מרן שלמה אליעזר אלפאנדארי זצ"ל, משבט יהודה ממשפחת בצלאל, עלה לישיבה עליונה למנוחה שאננה

ו. ויהי כאשר השמועה עשתה לה כנפים שנצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש ההוא סבא זי"ע, רגזה תבל ומלואה, ותהי ביותר לאות ולפלא בעיני כל, עד שגם החפשים אשר לא ידעו את ה' ואמונתו יחד כולם הודו ואמרו כי אצבע אלקים הוא, וכנודע כי זה כמה זמן זמנים טובא נכסוף האדמו"ר ממונקאטש (שליט"א) [זי"ע] לכתת רגליו לעלות בקודש ירושלימה לראות בתפארתה ועוז הסבא קדישא זצללה"ה, וביקש ממנו רשות על זה, והוא דחה אותו בכל עת וכתב, והיה העכו"ב למישור (על פי ישעיה מ, ד), ורק עתה באחרית הימים פתאום העיר ברוח קדשו וכתב במכתבו לפני חג הפסח העבר ברשות והסכמה לבא עתה — (וכמבואר כל זה לעיל במאמר סיבת הרצון, עיין שם) — באופן שלא היה זמן להגיע לעיר הקודש רק בערך שני שבועות קודם הסתלקות הסבא קדישא ז"ל וכנזכר, והתראה אתו עוד פנים אל פנים (להבחל"ח), והתענג מטובו והתחמם באורו כמה פעמים, ושזכה להיות באשכבתיה דרבי בעלות הסבא קדישא השמימה מכוון יום אחד קודם זמן נסיעתו של האדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] חזרה לביתו נאוה (שיוכל מצומצם להגיע עוד על חג שבועות שמה, כנזכר לעיל במאמר סדר יום ראשון, אות טז), ועין בעין ראו כי לאו דבר פשוט הוא אשר נסתבב ככה מהמסבב כל הסיבות יתברך שמו המכין מצעדי גבר, וברוח קדשו של הסבא קדישא זי"ע כי ידע את עתו וכוון ממש את השעה, מעשי ה' כי נורא הוא.

אחר כתלנו

ז. בו ביום לפנות ערב אחרי שהיה כ"ק רבינו (שליט"א) [זי"ע] בביתו של הרה"ג המהולל מאוד בעיר אלקינו גודר גדר ועומד בפרץ מצדיק רבים ביראתו צדיק וחסיד כש"ת מו"ה ברוך פעלדבראנד (שליט"א) [ז"ל] אחד מממוני כוללנו יצ"ו במסיבת ריעים אהובים חסידי עליון הי"ו, משם נסענו אל הכותל מערבי לתפלת מנחה, ואחר התפלה רגזו וחרדו כל העומדים שמה בראותם איך רבינו הקדוש התפרד מהכותל הקדושה בנשיקת אבני חפץ ותשוקה נמרצה, בלב דוי ורגשי געגועין קשה פרידתה. וכולם פותחים את פיהם, שם ציוו את הברכה מציון לדבר על לבו במהרה יבא ויגל לבינו לחצרות בית

ה' בתוככי ירושלים בהיות המקדש על מכונו וגבולו, אז יתענג על
ה' ואל טובו בכלל כל בית ישראל שלא יוסיפו לדאבה עוד, אמן
וכן יהי רצון במהרה בימינו.

מאמר התפרדות מירושלים

א. בבוקר יום רביעי בשבת בחודש אייר בשלשה ועשרים בו, ובארבעה עשר יום לביאתנו לארץ הקודש ת"ב, נקהלו היהודים מיקירי ירושלים לשכונת בתי כולל מונקאטש מעון ביתו של אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע], לקבל ברכת פרידה, כי ירט הדרך ליסע עם ספינה האחרונה ההולכת היום מיפו לטריעסט לפני חג השבועות, להגיע לזמן הזה לביתו נאווה קודש, ומאוד כבד לב העם, וקשה עליהם פרידתם.

ואדמו"ר טרם צעדו כפות רגליו עלי נתיב המרכבה, ועומד בחד כרעא אמברא בצאתו שלום מן הקודש מקור בית חיינו, ולא יכול להתאפק לכל הנצבים עליו העם אשר מסביבים אותו כחומה, בפרט החרדים השרידיים המה הקנאים העומדים בפרץ בשערי ירושלים ללחום מלחמות ה' צבאות ודתו, הצמאים עוד לשמוע בקול דברו, אמת יהגה חכו, פה אל פה ידבר במ ליפטור מתוך דבר הלכה למעשה.

ואמר להם:

"אל נא אחיי תיראו ואל ירך לבבכם, גם אחרי השריפה אשר שרף ה' ושנפלה חומת ירושלים מגדול עוז קדושת רבינו האדיר איום ונורא הסבא קדישא זי"ע, אם כי באמת כמוני כמוכם גדול כים שברינו מי ירפא לנו, אמנם לא נאמר בו מיתה כי עדיין לחלוחיתו וכחו קיימת, ובעקבותיו לכו ונלכה באור ה', איש את רעהו יעזורו לבא לעזרת ה' בגבורים, ואל תהיו ח"ו כאותן הפוסחים על שתי סעיפים והמחניפים לרשעים שלא ישיגו ארחות חיים, רק חזקו ואמצו, בקנאת ה' צבאות תעשו זאת לעמוד נגד המתפרצים בעם החפשים והצבועים, ותעשו משמרת למשמרת דת תורתינו הקדושה והאמונה הקדושה על פי מסורת

אבות בכל פרטיה ודקדוקיה, מיניה לא תזיעו זיו כל שהוא, ואז טוב לכם ולבניכם, ואין פרץ ואין צווחה ברחובותיכם. ותדעו כי עיני כל ישראל שבגולה תלויות בכם, וקדושת הארץ שמירתה עליכם, וה' ישמור עיר הקודש מעתה ועד עולם, ופועל ידכם ירצה, ובכל אשר תפנו תצליחו לרומם דגל התורה על טהרות הקודש, ונזכה להתראות בשובע שמחות את פניכם בהר הקודש בירושלים בשוב שכינתו יתברך שמו לציון ברחמים ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ במהרה בימינו אמן".

בדברים קדושים כאלה היוצאים מן הלב טהור מרן (שליט"א) [זי"ע] הנותן עוז ותעצומות לעם, הוא פורש ובוכה, והן פורשין ובוכין, מוסריו הקשיבו כמהים, כקול אש משמי גבוהים, ועוד סעו אחריו בלית חן עד עיר הקודש יפו. וככה נסענו ברוב עם הדרת מלך בצאתינו מירושלים בלב רגש וכליון עינים ודאבון נפש וברעיונות משוטטות הוי! ירושלים עיר הקודש, אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך, ואנחנו נתרחק מעל אדמתה, כי גרשונו מהסתפח בנחלתה, וקשה עלינו פרידתה, ומתי נבא ונראה פני אל, לחזות בנועמו ולבקר בהיכלו, בבנין ערי יהודה ומקדש על מכונו וגבולו.

ב. בנסיעה זאת עברנו דרך כפר מרצא ששם היו נוטלין מורביות של ערבה בזמן שבית המקדש קיים, כמבואר במסכת סוכה (דף מה, א), עיין שם. ואז היה באמת מצא טוב בקרבה, שנשתמש בה קודש מרצא פרח ויצץ ציץ של מצוה להביא לפני ה' בדביר בית מקדשו. ועתה בעונותינו הרבים שרקו עליה כפים כל עוברי דרך וקוראים לה מרצא אני מר ממות, בחורבותיה שערו ערו עד היסוד בה ביחוד בעת הפראות והרציחות של הערביים ר"ל בשלהי מנחם אב תרפ"ט כנודע.

גם הטינו קצת הדרך לעבור בתוך העיר תל אביב, ושם ראינו עיר על תלה בנוייה בחמירותה בבנינים חזקים וארמונות יפים ומהודרים מאוד, אבל מושפלת עד שאול תחתיה ברוחניותה, כי רוב תושביה המה מהציונים ומזרחים איכרי הארץ, שבתוכם מחללי שבתות בסתר ובגלוי ואוכלי נבילות וטריפות ושאין נזהרים בטהרת המשפחה כמו בשארי קאלאניען שלהם, אשר אחד מהם במסיח לפי תומו הודה ולא בוש לפני אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] שאין במקומו

מקוה ואינם מדקדקים על זה כלל וכו', וכל כך חיללו את הקודש ואת המקדש במלא מובן המלה, ה' יצילנו יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו במהרה בימינו.

ג. באנו לעיר הקודש יפו בין שעה רביעית לחמישית לפני צהרים, ונתקרבנו להנמל וכיף ימא ירדנו לספינה קטנה ההולכת על ידי מלחים בידים לנהלינו עד האניה הגדולה הנקראת 'קארנארא' (וסימנך 'קרני אורה'), העומדת בלב ים, אשר אי אפשר לה לבא על שפת הים עד החוף מחמת גובה צורי החלמיש והסלעים שבתוך הים שם, זולת ספינות הקטנות העוברים לאט לאט גם בלב ים הסוער, והמה מתנענעים עם האנשים שבתוכם הילך והילך, וככה ירדו עמנו בספינות הללו רבים וכן שלימים מחכמי ירושלים ללוות את רבינו עד האניה הגדולה. ובהתקרב אליה והנה סולם מוצב תלוי ועומד יוצא דופן מהספינה הגדולה עולים ויורדים בו בחפזון ובבהלה בסיועת ודחיפת מלחי הספינות וערביים שחורים.

גם אנחנו והמתלויים עמנו עלה נעלה על ידי הסולם להאניה הגדולה 'קארנארא' הנזכר, ובני ירושלים עיר הקודש ערבה להם השעה עוד להתענג בתענוגים עם רבינו וליהנות מזיו שדי תבונותיו, וגם הוא התעלס עמם באהבים בעמדו על הגבול שבין ארץ ישראל לחוף לארץ, עד שהקול מרב החובל בספינה מקשקש ובא לסימן נדנוד הנסיעה, ואז המתלויים היקרים החרדים הצנועים מושכים את ידיהם בברכת פרידה לשלום וירדו מהאניה הגדולה ברוב געגועין, ועל כן המו מעי להם, כי עוד בנסעם חזרה עלי ספינה הקטנה המרחפת על פני המים עד החוף ואנחנו עמדנו בירכתי הספינה הגדולה מבחוץ המה נשאו קולם ישאו מנהרות דכים, כמו בת קול יוצא מלמטה מן המים מר צורח שהמס את לבבינו למאוד באמרם: 'זכרו נא מרחוק אותנו, וירושלים תעלה על לבבכם, להעלות זכרונו לטובה לפני הוד קדושת האדמו"ר, כי אליו לבבינו שואף זורח להשפיע עלינו רוח חיים הרוחנים, ואחרי שנשארנו עתה יתומים ואין אב בארץ ישראל'. דברי זעקתם הללו שקראו אלינו ממעמקים ממצולות ים ירדו חדרי בטנינו, והצטיינו במוחינו כאלו באו מים עד נפש, ובהתחננם אלינו מצרת נפשם ושואגים הושענא והושיענו נא, להאציל עליהם ממרחק השפעת מרן (שליט"א) [זי"ע] ולפרוש כנפיו

עליהם. ובאמת אם כי הגופות נתרחקו, אמנם הלבבות קרובים ומתאווים אל העיר הקודש והמקדש ראשי ישיבות ותלמידיהון חכמיהם וצדיקיהם, יהי נועם ה' עליהם.

מאמר הלוך ושוב

א. הגיע זמן אחר חצות היום הנ"ל (ד' בהר בחוקתי כ"ג אייר), נכנסנו איש לפתח אהלו בהספינה, והיא מתנודדת והולכת לטובה, ותליכנו חזרה לחוץ לארץ לאויר ארץ העמים, ואין אנו יכולים לעלות ולראות לעיר קדשינו בנוה תפארתה עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו.

בנסיעה הלזו כבר הרגל נעשה טבע אצלנו בלב ימים והמון גליהם, והגם כי תחת שבבואינו שהינו על הספינה רק ג' ימים מוכן עתה לפנינו ליסע חמשה ימים רצופים, בכל זאת לא הרגשנו ולא פחדה נפשינו כל כך מקולות מים רבים אדירים משברי ים, כי אדיר במרום ה' חי וקים, וכאשר הביאנו לשלום, כן יחזירנו ויגיענו למחוז חפצינו לשלום, אבל אין מעצור לרוח הגעגועין עלי ציון ועריה. עלי מקומות קדשיה, כי מצער היה ותחי נפשינו בה, ויהיו כימים אחדים באהבתה, ועתה בשובינו מציון היינו כחולמים ויפגו לבינו, וכמעט שלא נאמין בעצמינו, כי עומדות היו רגלינו בשעריך² ירושלים צפת

1. זה לשון רבינו הקדוש כאגרתו לאנשי שלומינו בירושלים הע"י בעת חזירתו מארץ הקדש לבית נאוה קדש:

ותאמינו לי באמת, כי אהבתי כל כך את ארץ הקדש תוב"ב, ובפרט אתכם מאהבי אגיש הקנאים לה' ותורתו ואמונתו אהבה בכלות הנפש, והי"ג ימים שהייתי בארץ הקדש בעה"י — [כנגד הי"ג שנה שהיו רבי שמעון בן יוחאי ורבי אליעזר בנו זי"ע במערה, כדאמרינן בשבת (לג, ב). ובנסיונות בדור האחרון הלו יום לשנה בחסדו יתברך שמו יחשב לטובה, ואין כאן מקומו להאריך] — חקוקים בזכרוננו בעה"י עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו ועד בכלל. גם בלילה לא שכב לבי מחדרת קדש כאלו הייתי שוכב בבית הכנסת ובתוך הארון הקדש, על כן אציע לפניכם איזה דברים אשר יהיו לפניכם ובתוך לבכם למען תדעו להשמר ולהזהר ביותר וכו'.

טבריא מירון ושאר מקומות הקדושים בערי יהודה במספר שלשה עשר ימים, וכל בני החבורה זה אל זה שואלים, אלו לאלו ממללים, אנה אנחנו עולים בבואינו לירושלים? ואנה אנו באים בצאתנו מירושלים? ובפרט כאשר אורו של עולם כבה לנגד עינינו בהסתלקות מרנא ורבנא הסבא קדישא מה"ר שלמה אליעזר זי"ע אשר לא ימוש מזכרונינו.

ב. ומה גם כ"ק אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] מאנה הנחם נפשו, ובכל הדרך קונן אחרי הסבא קדישא זי"ע, והתמרמר מאוד כבן המתחטא לפני אביו שבשמים לאמר: 'אני מלאה הלכתי וריקם השיבני'. אמנם מיד התחזק ישוב רוחו, יזלו מים מעיניו ויאמר: אדם אך פרי לצדיק הלז הסבא קדישא לפעול בשמי מרום כי עד מהרה ירוץ הגואל לגאול את הרצוצים בגלות המר, כי גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם, ודוד מלך ישראל חי וקיים.

ומענין הלזה אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי, בראותי אז על הספינה במוצאי שבת קודש פרשת בהר בחקתי אור ז"ך אייר כאשר רבינו בא לגזוזטרא העליונה לשאוף אויר לרוח הים, [כי בכל הלילה ויום שבת קודש לא התראה על פני חוץ ברכתי הספינה], ואנחנו החבריא מסביב לו, והוא דיבר בקדשו מהסבא קדישא ודמעותיו על לחייו, ובתוך השיחים כך היה אומר: 'הסבא קדישא הוא בודאי כעת בהיכלא דקן ציפור היכלא דמשיחא, ומספר שם מה שעבר עליו בעולם הזה ומהאנשים המקושרים עמו בחייו והמקוננים אחריו כיתומים ואין אב, ובטח יעורר רחמים עליהם ועלינו ועל כל ישראל להליץ לטוב בעדם ולחבש לעצבותם בחיש ישועתם, והרחמן ישלח לנו משיחו הולך תמים במהרה בימינו', עד כאן תורף דבריו הקדושים.

ג. זאת ועוד אחרת לא נתן שמחה בלבינו בהנסיעה על הספינה הלזו, כי בדרך הליכתנו לארץ ישראל על הספינה הגדולה לא התיצב השטן ולא התערב זר בתוכינו אלו הציונים ודומיהן, כי לא נסעו עליו יהודים זולת בני חבורתנו (הי"ו) [ז"ל]. לא כן עתה בשובינו וצאתנו מארץ ישראל מיפו לטריעסט היה הספינה מלאה מים הזדונים, חלוצים וחלוצות מחברת ציונים המתלוצצים על דת היהדות

ובוטים כמדקרות חרב בלשונם העברית שבדו מלבם, אשר שנא ה' ומתועב בעיני כל ישראל שעדיין לא פקע זיקי אש התורה מקרבו – (עיין לעיל במאמר מעבר לים, אות ו), מהם ומהמונם לא הרוינו נחת, הגם שלא היה לנו ב"ה שום שייכות עמהם, רק לפעמים עין רואה ואוזן שומעת התנהגותם ר"ל. (איך אשא עוני אם לא אגיד את אשר עיני ראו ולא זר, עם חד מחבריא דנן ה"ה הרבני הגביר החסיד המפורסם וכו' מו"ה חיים ברוך עהרענבערג נ"י מסטראסק, בעלותינו אז ביום השבת (כו' אייר תרצ"א) על הגוזזטרא בירכתי הספינה ועברנו דרך האולם הגדול וישבה שם אשה אחת ציונית חלוצית אשר לא דיברה עם ילדותיה רק בלשון עברית... [ולא ח"ו בלשון חול המדובר בינינו], ואת אביה שבשמים היא מחללת על ידי כתיבת אגרת בשבת קודש אז בפרהסיא לעינינו ולעין כל, ר"ל מטומאה וקליפה כזאת אשר רבים חללים הפילה ונפלו במכמורם רשעים ביודעים ובלא יודעים, והמרשעת הזאת לא שמעה כלל בקולינו כי שבת היום לה', וניצוץ כל דהוא של פנחס קנאה מי ימצא בדור הזה לעשות בהם משפט כתוב!

ד. גם היו בתוך הנוסעים על הספינה יהודים בעלי בתים פשוטים, ומקצתן מכת האגודיים, ובשבת קודש בבוקר ביקשו מכ"ק מרן (שליט"א) [זי"ע] ליתן להם הספר תורה שלו (שהוביל אתו בדרך) לקריאת התורה במנין המיוחד להם להתפלל כאור בוקר. אמנם מרן הגיד אשר בו יתפאר כי בספר תורה הלזה (המורשה לו מבית אביו הגה"ק זי"ע) לא עלה ולא בירך עליה עוד איש מחלל שבת², ואם יוכלו המה להיות אחראין וערבאין במנין שלהם כעת שלא יקראו לעלות לתורה ממחללי שבתות וסתם עבריינים פושעים, אז יתן להם רשות לקרות בהספר תורה. ועל זה לא מצאה ידם די השיב.

2. מרן ז"ל בספרו שו"ת מנחת אלעזר חלק ה' סימן נ"ב (כתב יד, וחבל על דאבדיון) העלה שאין להתיר כלל למחלל שבת שיעלה לתורה, ובפרט שהיה מו' קרואים.

ועיין במגלה עמוקות פרשת קדושים בשם סודי רזי כל שיש לו בלורית וכל שמגלח זקנו ולובש מלבושי עכורים אסור לקרותו לספר תורה, שנאמר (תהלים ג, טו) ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי. ועיין בפרי מגדים באשל אברהם (סימן רפב, סק"ז) העובר עבירה ורגיל בכך אין לקרותו לספר תורה. ועיין בספר מאסף לכל המחנות חלק ג' (סימן נה) מדברי הפוסקים לענין מחלל שבת דאין לצרפו למנין ואין לעלות בתורה (דרכי חיים ושלום, אות רח).

ה. ומלבד כל אלה, היה נסיעתנו בעזרת השם יתברך הכל בכי טוב, גם בשבת קודש אם כי היה כבר יום הרביעי לכניסתנו בספינה לא יחסר המזג ממטעמים פירות וחלות שמילאו באמתחותינו צידה לדרך, ויין המשומר ומשובח מארץ הקודש, וגם דגים טובים היה לנו שניתן עבורינו חיים מבעלי הספינה בערב שבת קודש, מכל אלה היה שלחן ערוך בשפע רב, וקראנו לשבת עונג. ובפרט ממוזן הרוחני שהשפיע לנו אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] בשיח קודש ואמירת דברי תורה, ועבודה שבלב זו תפלה כנהוג. והאלקים העונה ביום צרה היה עמנו בדרך אשר הלכנו, ובעזרתו יתברך שמו הגענו אל הנמל לטריעסט ביום ב' בבוקר פרשת במדבר כ"ח אייר (אחרי תפלת שחרית עוד על הספינה), וקראנו ליבשה ארץ, הודות לה' חסדו, ולעולם אל יעזבנו ואל יטשנו, וכל אחינו בית ישראל המצויים בין בים בין ביבשה המקום ירחם עליהם בכל עת.

ו. ויהי אך יצא יצאנו במנוח מן התיבה והספינה, בעוד שלא דרכנו היטב בכפות רגלינו על אדמה טמאה של חוץ לארץ, קול ענות גבורה שמענו שהעתונים במדינות ההם הפיצו שמועות רעות שקרים וכזבים שלא היו דברים מעולם במשך היותנו בארץ ישראל, כי היה איזה פגע רע ומחלה ח"ו לגופו הקדוש של אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] שמה, וחיל אחז לכל יושבי הארץ מאנשי שלומינו במדינות אירופא, ובעירנו במונקאטש שמעו וירגזו, ואם כי היה להם ידיעות ובשורות טובות על ידי טעלעגראם מאתנו. וגם כי דרשו על ידי ממשלת שרי צבאות העיר לציר ממלכת הטשעכין (קאנזולאט) שבירושלים עיר הקודש לדעת את שלום רבינו, והשיגו ב"ה תשובה כי הוא בריא עדיף והכל על צד היותר טוב. וְהַקְּאֲנוּל הַנּוֹכַח יָדַע לְהַשִּׁיב כִּי עוֹד בְּהוֹפְעַת רֵבִינו לירושלים שלח לקראתו לקבל פניו בסבר פנים יפות, וגם הודיע לאדמו"ר שרצונו לבקרו בהיכלו כבוד בבית אושפיזיכנא דיליה! ומשום כבוד המלכות במדינתנו הרעפובליק ירום הודה הקדים רבינו ליסע לביתו ושש ועלז מאוד לקראתו השר הנזכר. ואנחנו לא ידענו מאומה בארץ הקודש מהשאלה והתשובה הנ"ל. אז נהפכו פני השונאים כשולי קדרה, וליהודים היתה אורה ושמחה, אבל בכל זה לגודל המרחק מעבר לים יפג לבם כי לא האמינו לגמרי, רק בטחו בישועתו יתברך כי בודאי אין פרץ ואין צווחה ברחובותינו. ונדע ונתברר מי מוציא הקלא בישא הנזכר, ומאין היה נובע, אשר עשו

כן אחרי ששמעו גדל הכבוד שהיה ליה לאדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] בארץ הקודש, הדרא דלא אפשר למפרט בשפותא, ואנשי שלומינו בכל מקום שהם חסידים ברנה יגילו, שפכו המה חמתם ועברתם בשם רע להפחידם ולאיימם ברשעות אכזריות כזאת, טפלו שקר זדים, ולא יחושו כדרכם להרע או להטיף כזבים לשקר אפילו במילתא דעבידא לגלויי, וכמו באמת נתגלה אחר כך קלונם אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימינא ושמאלא וביניהו כולה שקרים, ה' יצילנו מהם ומהמונם, ובעזרתו יתברך שמו לא ירעו ולא ישחיתו בכל עיר קדשינו.

ז. בהיותנו עוד בטריעסט דפקו אלי מקהל חסידים ובני הישיבה רבתי דקהלתינו מונקאטש לדבר על לב רבינו לפעול אצלו לנהל סדר הנסיעה מכאן באופן שנגיע למחוז חפצינו לשם בעצם היום ולא בלילה, כי המה מוכנים בשפעת קלגסים והגפת תריסים בתופים ובמחולות לצאת לקראתו בצהלה ושמחה שיזכו לקבל פני קדשו בבואו מן הקודש ברוב עוז ושלוש, ויהיה יותר לכבוד ולתפארת כשיבא לאור היום.

אמנם אדמו"ר הציב לו למטרה דייקא להגיע בלילה לביתו נאווה בהבנתו שאנשי שלומו יעשו הכנה דרבה, והוא בורח מן הכבוד. וגם בהיות המובן כאשר בכל הדרך מטריעסט וויען עד מונקאטש על נתיב הברזל, האנשי שלומינו שחרדו לקראת רבינו שואלין ודורשינ בשלום הסבא קדישא (ולא נשמע עוד במדינות אלו מהסתלקותו מלפני איזה ימים מקדם), וקשה לפניו ולפנינו להוציא דיבה ולספר לפני כל הבשורה לא טובה, וכל השומע מרעיד ומשתומם, ובאמת הושחרו פנינו ונמס לבינו בזכרינו כל זאת, וערבה כל שמחה בעונותינו הרבים, על כן יותר היה נעים לרבינו כעת הצנע לכת ובאין חבורות אנשים.

וכן באנו לביתינו לשלום וכל טוב סלה בסוף הלילה אור ליום ה' בקדרותא דצפרא ב' סיון, ובכל זאת אהבת אנשי שלומינו דוחקת, וחרדו לקראת רבינו אנשים ונשים וטף, והעיר מונקאטש צהלה ושמחה, והדליקו נרות על החלונות בבתי העיר, וגם העמידו באמצע העיר שער גדול בנרות מאירים ודגלים וכהנה — [אבל רבינו הקדוש

לא רצה לנסוע 'דרך השער' ונסע בדרך אחרת], ומה נהדר היה המחזה הנ"ל בקבלת פני מלך אדיר, וכי ידבר שלום על עמו ואל חסידיו ומתנשאים לעומתו בקול רנה וזמרה.

אמנם רבינו הפריע והזהיר שלא לזמר, כי לב יודע מרת נפשו³ שכמעט תמו ימי השבעה ועדיין עומדים תוך שלשים לבכי על אבדן הסבא קדישא הנורא זי"ע, ואיך נשיר? ולגודל הרעש גדול שנקהלו היהודים רצים ודחופים לקבלת שלום בבוא הצדיק להעיר ובשובו אל

3. זה לשון ספר תולדות רבינו (אות קע): פקח עיניך וראה בספר 'מסעות ירושלים' הנ"ל זמן ביאתו של רבינו אז מארץ ישראל לביתו נאזה קדש בקדרותא דצפרא ב' סיון שנת תר"צ, ושלא הניח אז לשורר ולומר להבאים לקראתו לקבל פני קדשו מנסיעה גדולה וקדושה הלזו, יעיין שם היטב.

הוא אחר מהנפלאות הגדולות בעינינו, כי ממש מכוון באותו זמן בקדרותא דצפרא ב' סיון שנת תרצ"ז יצתה נשמתו הטהורה של רבינו ושבה אל בית אביה שבשמים, ובעון הדור חשך ענן וערפל כסתה פני הארמה, עת לבכות ועת לספוד, בכיה לרורות עד ביאת המשיח במהרה בימינו אמן. והרי חי רבינו – מביאתו מארץ הקודש עד הסתלקותו לחיי עולם – שמיטה שלימה, הדיה עד שבע שני שבע בארץ שכל העולם נזק בשבילו ברוחניות ובגשמיות, אין דור יתום שרבינו היה שרוי בתוכו, מלך ביפיו עוד תחזינה עינינו בתחיית המתים, במהרה יבא ויגל לביתו ליום שצדיקים יושבים ועטורתיהן בראשיהם אמן כן יהי רצון, עד כאן לשונו.

אלה אוכרה ונפשי עלי אשפכה, כי בלענו חיים כעוגה בלי הפוכה עם הסתלקותו של צדיק ומגן הדור ראינו במוחש כי נתקיים בנו (ישעיה נז, א) מפני הרעה נאסף הצדיק, כי הצורך ישראל הנאצי ימשו החל בנגישותיו על שה פזורה עם ה' במדינות הקרובות, עד שהמית במיתות אכזריות אנשים נשים וטף לכל אשר בשם ישראל יכונה, ובתוכם ארזי הלבנון אדירי התורה, בעלי תריסין במשנה ובגמרא, גבורי כח עמליה בטהרה, דמם נשפך ונשתה גבורה.

ובחדש אדר תשי"ד פרש צר על מדינת הגר, ובחדש ניסן הודחק תושבי מונקאטש לגיטו, וביום כ' אייר התחילו להעביר מגלילות מונקאטש לאוישוויץ גיא ההריגה מדי יום ביומו. ואחר כך כאשר עלה הגורל על יותר מט"ו אלפים נפשות ממונקאטש בכמה ימים – וטראנספורט האחרון נתנו לקרונות יום א' סיון תשי"ד אחה"צ, וכל הלילה היו בהקרונות בבית החרושת ללבנים [הסמוך לבית החיים], וביום ב' סיון נסעו לאוישוויץ. ודברו אחב"י בעת צרה הלו אוי ואבוי – את אשר יגורנו בא לנו, הגענו ליום חשך וצלמות, היום הזה הוא היום אשר מלפני ז' שנים נחשכו עינינו כי נשבה ארון אלקים מרן הקודש זי"ע. ובאותו יום מלפני י"ד שנה אמר רבינו ברוח קדשו לב יודע מרת נפשו ומן זי"ע באספקלריא המאירה ראה את אשר יקרה באחרית הימים ביום זה, ואנחנו לא ידענו עד שהרגשנו וראינו את התלאות עלינו ועל גבינו, על הורינו ועל טפינו, שבאנו באש ובמים, ונשארנו מתי מספר נער יספורם, בלי משען ומשענה. אנו אין כחנו אלא בפה, נפרש כפינו השמימה.

חנן הבט ממרומים, תשפוכת דם הצדיקים ותמצית דמים, תראה בפרגודך והעבר כתמים, מלך יושב על כסא רחמים!

נוהו מנסיעה הגדולה וחשובה הלזו, הגענו לחצר בית המלכות, ונוכח פתח הבית של אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] כשכבר האיר השחר, וכה יצאנו בכי טוב ונכנסנו בכי טוב, וכל העם קוראים יחי אדוננו מורינו ורבינו, הוא ירעינו וינשאנו כל ימי עולם, וינהלינו לקראת משיח צדקינו, במהרה בימינו אמן.

הועתק והוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ד

זה השער לד'
צדיקים יבואו בו

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ד

מקצת שבחי חיי תולדות ודברי תורה אימרא יאי,
מהאי "סבא קדישא" תנא ירושלמאי,
גאון הגאונים חד מן קמאי,
נורא תהלות רב נהוראי, נערץ ונקדש לעילא ולתתאי,
מן רבי שלמה אליעזר אלפאנדרי זצלה"ה זי"ע
מנוחת-כבודו בירושלים - כ"ב אייר תר"צ

חובר בסיעתא דשמיא על-ידי
החסיד המרומם, סופר מהיר, איש אמונים
מוהר"ר משה גאלדשטיין ז"ל הי"ד
נאמן ביתו של רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע

ירושלים, עיה"ק תובב"א
חדש מרחשון, ה'תשס"ד

פתיחה למאמר חיות אש

אבא בחיל להתיצבה, מסוד חכמים ונבונים, ומרשות עדת ישראל הישרים ונבונים, אמרתי אעלה על ספר, בעזרת השם יתברך הנותן אמרי שפר, אפס קצהו תולדות וקורות ימי חייו ועניניו של ההוא סבא קדישא רבינו שלמה אליעזר אלפאנדרוי זצלה"ה. וגם קצת מדברי תורתו, אשר שמענו ונדעם עוד מבחיים חיותו, וגם מלאחר פטירתו, על ידי מקורות נאמנים וברורים — נדבר בשם אומרו, היינו מהרה"ג המפורסם בתורה ויראה, מראשי צבאות החסידים הקנאים בירושלים מו"ה אשר זעליג מרגליות יקרה שליט"א, בעל המחבר ספרי אשרי האיש, קומי רוני. מהרה"ג החריף ובקי בחדרי תורה, עדיו לגאון, מו"ה דוד בכל דרכיו משכיל שפירא בירושלים שליט"א. מהרב הצדיק חסידא קדישא וכו' מו"ה בנציון אברהם שפירא בהגה"ק המפורסם מו"ה יהושע צבי מיכל זצ"ל מירושלים. מהרב הגאון המובהק דרופתקי דאורייתא מו"ה יעקב איש חי זריהן שליט"א ראב"ד לעדת הספרדים במבריא ובעל המחבר ספר אהל יעקב, ביכורי יעקב, שופריה דיעקב. מהרה"ג אוצר בלום מראשי וחכמי ישיבת בני יעקב בצפת'ו מו"ה ישכר בעריש זלץ שליט"א. מהרה"ג איש חמודות שלשלת היוחסין מו"ה רפאל מנשה ענתבי ס"ט שליט"א מחכמי רבני הספרדים בצפת תו"ב.

ועל ראשי תיבות שמו הקדוש שלמה אליעזר נקרא בשם מאמר חיות א"ש, אשר נכתב בזה לזכרון בספר דברים כהווייתו, בלי כחל ובלי שרק אפס קצהו תראה וכלו לא תראה, וכל אחד יבין וישכיל בדעתו ושכלו ללמוד דעת מתרומת מדותיו, וכביר פעולותיו. ישמע חכם ויוסיף לקח.

מאמר חיות אש

שלשלת היוחסין

א. בזמן עתיק יומין ושנים קדמוניות, היינו בערך שנות תק"ע-תקע"ה לאלף הששי, בעוד היו מושלים בקרב תבל ומלואה אורות אלים וחוקים ארזי הלבנון אדירי התורה, וגם חסידי עליון צדיקים וקדושים הראשונים כמלאכים זכותם יגן עלינו, אשר כבר חלפו ועברו אלה לחיי עולם דור הולך ודור בא. אז הוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה, והבריק ממנה אור גדול בקצה הארץ ארצות המערב, ראה והתקין צורת איש חי שיזריח בחיים חיותו קרוב לשני יובלות ומחצה בעולם הזה, דרך כוכב מיעק"ב, הוא רבינו שלמה אליעזר אלפאנדרי.

נולד לאביו הרב ר' יעקב ז"ל ולאמו מרת חנה ע"ה בעיר הבירה קושטא הנקראת גם כן סטאמבול, קושטנדינא. או קאנסטאנטינופיל, במדינת תוגרמה. ויותר בדיוק לא נודע זמן תולדתו, כי אם כנ"ל בערך וכפי שמוזכר כבר לעיל (במאמר סדר יום ששי אות ד) שהגיד בעצמו דבשנת ת"ר היה מראשי הלוחמים להצלת ישראל מהבלבול עלילת דם. ואם כן דעת לנכון נקל שהיה אז לכל הפחות קרוב לבן שלשים שנה שיהיה ראוי לאיש גבור חיל לעמוד בראש עם שרי צבאות ישראל בעיר הבירה דמשק והמדינה. [וגם נודע ככה בירושלים לפי חשבון שנותיו של רב גאון וזקן אחד ז"ל שהוא (מהרש"א) היה קשיש מיניה בשנים].

אביו היה תלמיד חכם ולא האריך ימים כל כך, רק אמו הצדיקת זכתה לגבורות שמונים שנה, והיתה אשה משכלת גדולה ולמדה עמו בצניעה בימי ילדותו.

ב. מקור מחצבתו קודש, מצד אביו נכד להגאונים הקדושים מאורי הגולה מרן מו"ה חיים אלפאנדרי הזקן זצ"ל – (עיין בערכו בשם הגדולים למרן חיד"א זצ"ל). ובנו מרן מו"ה יעקב זצ"ל בעל המחבר ספר שו"ת מוצל מאש. משפחה גדולה המיוחסת בישראל דור אחר דור, והם מזרע דוד המלך ע"ה, וממשפחת בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה.

ומצד אמו, ממשפחת מר קשישא גאון ישראל מרן בעל המחבר ספר נחלה ליהושע זצ"ל (אשר חי עוד בזמנו של מרן הבית יוסף זצ"ל), שהיה זקינו של מאור הגולה בעל כנסת הגדולה זצ"ל – (ועיין שם הגדולים חיד"א במערכת הרב ר' יהושע צונצין). והיא משפחת 'צונצין' רמה וחשובה שהיו ראשי אלפי יהודה, כנראה להמעין בספר הנזכר לעיל וההקדמה שם.

ג. סיפר הרב מה"ר שלמה אליעזר מהשתלשלות יחושו למעלה בקודש, שהיתה אשה אחת חשובה ונישאת לרב אחד והולידה ממנו בן ויקרא שמו בישראל רבי חיים אבולעפיא. וכשמת בעלה נישאת לשני, והולידה ממנו בן ויקרא שמו בישראל רבי חיים אלגאזי, [כנודע אשר אצל הספרדים גם אצל גדולי חכמיהם אינם נוהרים ואין אצלם חשש סכנה לקרוא לאחים בשם אחד לשניהם, וגם לאב ובנו]. אחר כך מת גם השני, ונסעה היא לקושטא ונשאת לבעל שלישי והולידה ממנו בן ויקרא שמו בישראל רבי חיים אלפאנדרי הזקן (שהיה זקינו כנ"ל). ואלו השלשה אחים נתגדלו ובאו בשנים, וכל אחד נעשה רב בעיר אחר, ושלשתן היו גדולי ישראל מפורסמים, אבל לא ראו ולא הכירו זה את זה, ותמיד היו משתוקקים לראות וליראות פנים אל פנים. אמנם באותן השנים היה הנסיעה קשה מאוד, בפרט ליסע דרך ימים ונהרות, עד שפעם אחת הוצרכו לנסוע כל אחד לדרכו על הים, ויעמוד רוח סערה ותרוםם גליו כל אחד ואחד במקומו וספינתו, ומאת ה' היתה זאת שנודמנו כולם לפונדק אחד בנמל של איזו איי הים, ששם עלו כל השלשה אניות וניצולו בדרך נס. ויען שהיו שלשתן אנשים מצויינים והכרת פניהם ענתה בם כי מלכי ישראל המה, אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ואכן נודע להם ובאו להכירות לאמר אנשים אחים אנחנו ונשקו זה את זה באהבה, הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד.

[והמעשה עוד באריכות הרבה שנסעו משם הלאה על ידי ספינה שבאה עם המלך ושוב עמד עליהם נחשול שבים לטבוע הספינה והמה עסקו בדברי תורה, וכשנודע להם מהסכנה עמדו שני האחים הגדולים להתפלל לה', ולא נענו עד שעמד הצעיר שבהם השלישי הוא הר' חיים אלפאנדרי הנ"ל ונענה מיד בתפלתו ויקם סערה לדממה, ואין כאן מקומו להאריך בזה].

ד. עוד סיפר, שהגה"ק הרבי ר' נפתלי כ"ץ זצוק"ל בעל סמיכות חכמים בא לקושטא ברצונו לעלות משם לארץ הקודש. וזקיני הקדוש (מהר"ח או מהר"י) אלפאנדרי הכירו, ויעצו שישאר לגור בקושטא, ובנה בית הכנסת גדולה לו לשמו (שעומדת עד היום שמה) ושמע לעצתו. אחר כך היה להר"ר נפתלי שם שונאים ושלח לו זקיני קסת הסופר וקולמוס בתיבת זהב וגם חרב גדולה של זהב, ואמר שבחרב זה יעמוד נגד שונאיו. ומאז מי שדיבר לנגד הרבי ר' נפתלי דיבור כל דהו מיד נפל לא יוסיף לקום, וכל העם שמעו ויראו וישב בנוה שלום. [אחר כך נמסרה החרב להמלך והצליח במלחמותיו שהיו לו אז].

ה. להקדוש מה"ר חיים אלפאנדרי הנ"ל היה לו ישיבה רבתי עם תלמידים גדולים בקושטא, ובתוכם ששים רבנים גאונים וקדושים שהיה מתפאר בהם וקראם ששים גבורים. ובימיו היה רב האי גאון מרן מהר"י מטראני זצוק"ל רב בקושטא, והוא אמר שמקנא את מה"ר חיים בששים תלמידיו הנ"ל. וכל תלמיד היה יודע ורגיל על לשונו מסכת אחת כולו בעל פה, שבעת לימודו לא יצטרכו לבטל הזמן בחיפוש איזה דבר בש"ס, כי תלמידיו המה הש"ס שלו.

והיה לעת זקנתו של מרן מה"ר חיים אלפאנדרי פתאום בערב פסח שלח שליח מיוחד לכל תלמיד מהששים גבורים בסוד, שלא ידעו זה מזה, וקראם שיבואו אליו היום לעת פנות ערב כמו חצי שעה סמוך ללילה. והנה העיר קושטא נחלקת ונפרדת להרבה חלקי עיירות, וכל חלק עיר ועיר עומדת על הים סביב לה באופן כשרוצים לילך מעיר אחד לחברתה מוכרחים לעבור בספינה. והרב מהר"ח היה גר בקצה העיירות, לכן כל אחד מהתלמידים הבין שלא אפשר לו עוד לחזור לביתו בערב לליל פסח ובכל זאת כולם נקבצו ובאו לשעה

המוגבלת למורא רבם הקדוש, וכל אחד היה מביא את פסחו היינו מצות ויין וכו' לצרכי הסדר ויו"ט הראשון של חג הפסח, שנאספו כל הששים גבורים לבית רבם שהיה בריא אולם עוד, ויתמהו איש אל רעהו מה זאת? ולא הרזיבו בנפשם לשאול להרב מה נשתנה הלילה הזה! רבם התפלל עמהם מנחה וערבית וערך אתם יחדיו את הסדר על שלחן מלכים, וכשנגמר הסדר קרא לכל אחד ואחד הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו, ובירך אותם בברכה שלימה. ואחר כך אמר להם תלמידיי היקרים גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו בפעם האחרונה ואמרו עמי שמע ישראל וכו', והכינו כרגע לזה, ובקול רעש גדול אדיר וחזק פתחו ואמרו עם רבם הפסוק שמע ישראל ויצתה נשמתו באחד, אז הבינו על מה נקראו לבא אל המלך רבם הקדוש זי"ע.

ו. סיפר בעצמו, כי כד הוי טליא (כבר שית כבר שבע) ואבותיו היו עניים דרו בבית אחד שניתן להם מהקהלה, ובית דירה הלזו היתה בנויה מתחלה עבור רב גדול עיר וקדיש אשר רצה דווקא שיהיה נבנה הדירה סמוך להמקוה (שיוכל לטבול בכל עת שירצה), והיה דלת פתוחה מהבית להמקוה. והיה להם הבית הזה לדירתם בג' וד' חדרים, וגם זקנתו אם אמו הזקנה הגדולה למשפחת צונצין היתה דרה עמהם. בחדר לבדנה. ואירע שבכל לילה ולילה שמעו קולות יוצאות מהמקוה בחוכא ואטלולא, ופתחו הדלת לראות מה זאת, ולא ראו שום איש, והבינו כי המה רוחות רעות ושדים וכיוצא מן החיצונים ר"ל. וכך עברו כמה לילות ונצטערו מזה למאוד.

וכשסיפרו הדבר לראש הקהל, אמר להם: דעו כי מעת שנפטר הרב פלוני כבר נמסרה דירה הזאת לכמה אביונים והוצרכו לברוח משם. כנראה דלא ניחא ליה להרב ז"ל שיגורו בביתו. אבל עליכם חשבתי יען שאתם ממשפחה גבוהה יתפחדו החיצונים מכם ומקדושת אבותיכם.

כשמעו זאת מפי ראש הקהל הגבאי. אמרה הזקינה הנ"ל אליו שלמה אליעזר! שמע בני לך נא ואסוף כל מפתחות החדרים של הבית ותשליכם להמקוה. וכה תאמר להם: אם אתם רוצים דוקא לדור כאן הא לכם המפתחות ואנחנו נעזוב את הבית, כי אין אנו

ואתם יכולין לדור בכפיפה אחת. והוא השיב: אמי זקנתי היקרה! לא כן אעשה למסור להם המפתחות, רק אלך ואגיד להם שאנחנו עניים אין לנו דירה אחרת לגור שם ומסרו לנו הקהל המפתחות לדור בזה, על כן אנחנו הננו בעלי הבית מוחזקים ואתם צאו מכאן מהמקוה ואין לכם רשות לשהות פה כלל, לא דירת ארעי ולא דירת קבע.

כשמעה הזקינה הדברים מפורש יוצא מפי נכדה הילד התחילה לשחק והוטב בעיניה, ואמרה לו טוב טוב וכה תאמר כרצונך. וכן היה, שהילד חגר באמונה אזור חלציו וברוח שפתיו וכו' השמיע קולו בהמקוה כנ"ל. הוא אמר ויהי, צוה ויעמוד סערה לדממה, מאז ולא נשמע עוד קול צווחה ברחובותם. ורב שלום במחנותם. ותהי לאות ולפלא.

ז. בהיותו כבן ט"ב — ח"י לקח אשה כאורח כל ארעא והוליד ממנה בן, אך ה' נתן וה' לקח את בנו בעודו קטן ושוב לא נתקיים לו ממנה זרע. ולעת זקנתו כשמתה עליו אשתו לא נשא אחרת, ואין שנית לו להחבירה, והיה האדם לבדו ולעזר מקודש ה' עמו.

קושטא קאי

ח. העיר קושטא הרה אותו וגם ילדה וגדלה שעשועיו ובתוכה חי (כנראה) רוב שנותיו. שם הרביץ תורה בישראל רבות בשנים ולא מש מתוך אוהל בית המדרש. שם קנה הודו והדרו ושמעו יצא בכל ערי טורקייא, ובפרט בעיר הגדולה הנ"ל תורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ברוב גאון חכמת תורתו ובקיאתו הפלא ופלא, כל רז לא אניס ליה, וצדקתו כהררי אל.

עשירים חכמים ונבונים רבנים וגאונים שחרו פניו שילמוד עמהם, והוא את אשר הוטב בעיניו יקריב אליו, ובחר לו רק אלו שיראתם קודמת לחכמתם. ורוב תלמידיו המובהקים היו רבנים גאונים חקרי לב וגדולים ממנו בשנים שהם הבינו עומק לימודו ברוחב לבו כפתחו של אולם וכלב הארי, ועמהם ישב רוב היום ככולו לעסוק בדברי תורה.

בהיותו כבן שלשים כבר היה נבחר אל ועד הקהלה הרוחנית בקושטא, ובעת ההוא היה לו ארבעים תלמידים כולם גדולים ממנו בשנים שמהם יצאו רבנים מופלגים בחכמה ובהוראה בקרב ישראל.

גם הגאון הצדיק המפורסם בכל אפסי ארץ אוצר התורה מן בעל שדי חמד זצ"ל היה מחובשי בית המדרש בישיבתו בקושטא.

ט. והנה כפי שזכרנו כבר לעיל אות ה' העיר קושטא נחלקת לכמה חלקים, עיירות על הים, וכל עיר בפני עצמה היתה גדולה רבתי עם ובתוכה רב גדול אחד מנהיגה וקברניטה. ובעיר שישב בה הרב מה"ר שלמה אליעזר התחננו מלפניו לקבל משרת הרבנות ולהיות יושב על כסא מלכותו כראוי לרב בעיר גדולה לאלקים, וכתרוהו בזה עטרה לראש צדיק וקראו אותו רב העיר. אבל הוא לא רצה להשתמש בכתרה של תורה, ולא מיבעיא שלא רצה לקבל פרס מהם, וכשקראוהו 'רב העיר' הוא היה אומר אינני רב, וגם לא הלך במצנפת (השלייער) של משי על הכובע כדרך רוב הספרדים, רק כאיש בעל הבית פשוט. ובכל זאת הריצו אליו בשאלות איסור והיתר והיה משיב כהלכה לכל דורש ומבקש דבר ה'. רק להיות דן באלה המשפטים שבין אדם לחבירו היה מונע ומשתמט בכל מה דאפשר, ואף על פי כן לאשר דפקו כל כך והשכימו לפתחו, נתרצה להיות יושב בדיני תורה, ואחרי שמוע טענות הצדדים דרכו היה להשיב בקיצור זה אומר כך וזה אומר כך, אתה חייב ואתה זכאי ולא יותר, ובעלי הדינים קיימו וקיבלו עליהם הדין באין פוצה פה ומצפצף, כי נפל פחדו עליהם, וגם ידעו כי הוא עניש וקטיל ח"ו לעובר על דבריו.

גם הפצירו בו חכמי ורבני העיר שיאבה להיות מבית דין הגדול, ולא רצה בשום אופן בעבור שקדנותו בתורה. ובכל זאת הכל צריכין למרי דחיטי ומכל חלקי העיירות והישיבות שבקושטא כל דבר הקשה הביאו אליו.

י. בין גדולי תלמידיו המצויינים היה רב האי גאון הנודע בשערים מו"ה יצחק עקריש זצ"ל בעל המחבר ספר קרית ארבע¹, והוא היה זקן וחכם וקנאי גדול ומסר נפשו על קידוש ה' תמיד, וכמה פעמים

1. הראשון לציון גאון ירושלים, הרב הגדול מעז ומגדול, כמוהר"ר אברהם אשכנזי זצ"ל כותב בהסכמתו לספר קרית ארבע:

נתפס במאסר עבור עניני הדת, לולא הרב מה"ר שלמה אליעזר רבו שעמד לימינו ופדעוהו מדרת שחת בכל עת. והיה גם כן עני גדול וטפלא תלוי ביה. על כן ביקש פעם אחד את רבו שישתדל בעדו שיקבלוהו לאיזה רב באחת מן העיירות שבקושטא שיוכל לפרנס את ביתו בכבוד. והרב מהרש"א אמר לו, הנני להשתדל עבורך אבל בתנאי כפול שתבטיח לי כי באיזה עיר של קושטא שיקבלוך לרב לא תסרב כלל מלקבל המשרה. והוא נתן לו דיבורו על כן. הרב השתדל שיקבלו לרב את הר"ר יצחק עקריש הנ"ל בעיר שהוא גר בה. והררי"ע לא רצה למלוך בעיר של רבו, אבל הלא כבר הבטיח בדיבורו לקבל בכל מקום שהוא. ובני העיר אף שהיה הר"ר יצחק הנזכר אדם גדול ומפורסם היה להם לחרפה לקבל אחר תחת החכם אלפאנדרי. הרב לא רצה להורות להם בדבר הלכה מאז, רק שכן

אשר עין ראתה, פי צדיק יהגה חכמה חכמתא וגבורתא, לכל הדברות ולכל האמירות, הלא מראש האיר חרח אור יקות, מילי ודרשה, ל"ב נתיבות מלא צנא דובשא, ולקוטי תנ"ך ומאמר ז"ל, ומנן המצות דעבדי פרישה דברים על בורין, דמטמן ליה גלין. חאת שנית אשר פעל ועשה על ספרי ארבע ראשונים, הרבנים הגאונים, הרב מוהריק"ו ומהרימ"ט, המה"א והרב פאת נגב ז"ל, אשר כל דבריהם כגחלי אש, ומיוסדים על אזני פו וצדק, מחזיק כל דבר, יבא השלישי קצו לימחים ענינים, פילפלת כל שהוא ממינים שונים, ואת רביע ט"ו סימנים הלכות פסוקות, נכונות ומצדקות. כל אלה פעולת צדיק רב חביבא, האי מרגניתא טבא, נברשתא דדהבא, מע' הרב המובהק, ואח לברק, מופלא הסמוך כמוהר"ר יצחק אקריש יצ"ו, ועל ארבע חלקי התורה האלה קרא שם הספר קרית ארבע, ועל זה נדרשתי מאת המחבר יצ"ו לגשת בארשית לבוא בהסכמה לספר התורה הזה, אשר מחזה שדי יחזה, הגם כי ויגדל יצחק, ואין דבריו צריכין חיזוק, כי כל דבריו תמימים וישרים, המאיר לארץ ולדלים, אך לפי רוב הענה פנה אלי לבקש מאתי על פתגם דנא, זוהי סיבה ויסכים אברהם, וכה אומר לפעלא טבא איישר חיליה ופתעל ידיו תרצה לתושיה כפלים, אשרי אנש יעשה זאת, וכן אדם יחזיק, גמר קיחה קיחה את הספר המקנה, כל הנותן בעין יפה מוסיפין לו ומטיבין ומאריבין את ימיו בטוב ובנעימים, כימי השמים אחרון אחרון חביב, לאיש חיל גברא מהימנא, בכור קריה רחמנא, היה מע' הרב הכולל בישראל להלל, כמוהר"ר אהרן המכו' בכור אלנקוה יצ"ו, אשר כתנו ידיו להגות בספר התורה הזה, להיות מנקה ומשופה מכל מין טעות ושגיאה, וראוי להחזיק לו טובה וברכה, יואל אלוה ממעל כי יפקד בפקדת ישועה רחמים זכר פרי הבטן, חוי לעולם מורעא דאהרן כ"י, הלכיד החותם לכבוד התורה, עמוס התלאות מצייר ציון לפום צערא, עד ישקיף משמים ויבנה המקדש ואפרוץ חזן ישוב בהר ציון, החותם בש"א לח' סיון ש' התרל"ז ליצירה, המעטיר בעד כל אחינו שבגולה לאל צור עוז ומעוז.

בעצמו דירה בשכנותו עבור הררי"ע, ולכל שואל שאלה היה שולח אליו, ואמר כי שם בית רב העיר ועל כן מוכרחים היו להסכים שהררי"ע יהיה הרב וקבעו לו פרס בכבוד.

ובשבת הראשונה דרש הרב ר' יצחק לפני העם, ובאו גם כל חכמי ורבני דכוללת העיר קושטא וכל הראשים ופרנסים. ואחריו עמד הרב מהרש"א על הבימה ואמר על הכתוב (במדבר כו, טז) יפקוד ה' וכו' איש על העדה אשר יצא לפניו וכו', והרבה בדקדוקים. א) על העדה אל העדה היה צריך לכתוב. ב) כפל הלשון אשר יצא ואשר יבא, וגם ב' פעמים לפניו למה לי. ג) מה שאמר עוד אשר יציאם ואשר יביאם. ד) ולא תהיה עדת ה' בלי רועה הוה ליה למימר, ולמה אמר אשר אין להם רועה.

אמנם בדורות הללו בעונותינו הרבים כשלוקחים רב הוא רק לשאלת איסור והיתר, ובשאר עניני העיר אין משגיחים על דברי הרב, רק יתנהגו על פי דעת בעלי בתים. ולא עוד אלא שתולים בוקי סריקי בהרב לאמר כי צוה הרב לעשות כך וכך, ובאמת אינו כן, והרב מחריש לזה. ועל כן אין ידוע מי ומי הוא המושל, אם הרב על הבעלי בתים או הבעלי בתים על הרב. ועל כן צוה משה, והזהיר מאוד באזהרה כפולה, יפקוד ה' איש על העדה שיהיה המנהיג איש בתקפו על העדה, ולא שהעדה יהיה עליו. וגם אשר יצא ויבא לפניו דווקא, ולא מאחריהם לגרור אחר דעתם, רק המה יגררו אחריו בדעתו. ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה, היינו שבאמת ישנו רועה, אבל אין ידוע להם מי ומי הוא הרועה, אם הרב או איזה בעל הבית המושל בדעת הרב כנוכר. והעיקר שהמנהיג לא ישא פני איש ויהיה מושל בכל אשר בהעיר על פי התורה אשר יורה להם, עד כאן תורף דבריו הקדושים.

והרב מהררי"ע עקריש הנ"ל השתמש ברבנות איזו שנים, אחר כך קמו בו עזי פנים שבדור ולא יכול לעמוד על נפשו, והלך לעיר הקודש חברון בהשתדלות רבו לסייע לו להוצאות הדרך ולהחזיק בו שמה כל ימי חייו.

יא. דעת לנבון נקל כי גם במשך זמן מלכותו של מוה"ר יצחק הנ"ל בפרט מלפניו ומלאחריו היה הרב מהרש"א המשביר מזון הרוחני

בעניני כוללות, ונחתכין על פיו, והוא מסר נפשו בעניני הדת ולחם מלחמתה בלב כביר.

פעם נודע לו שאחד הביא ספינה גדולה עם יין והשמירה לא היתה בפקודתו, ואסר את היין. וזה המוכר היה שאר בשרו של איזו רב גדול דשם, וגם למדן ומטובי העיר, והוא עם קרובו הרב רצו לצדד להיתר, ובפרט שהיה הפסד מרובה מאוד, אבל לא יכלו לעומת כחו של מהרש"א שכדבריו כן יקום.

יב. בענין חטים לפסח שמביאים לקושטא ממרחקים, היו הרבה חכמים מרננים מדי שנה בשנה, עד שהוא התגבר כארי ולקח עמו מנין תלמידיו מובחרים ונסעו על סוסים דרך שלשת ימים רצופים במדבר ושממון עד שהגיעו למחוז חפצם למקום אשר שם החטים צומחים ונמכרים, ובעלי השמירה היו אנשים פשוטים, ולהרב לא ערב לו שמירתם מחמת רוב הגשמים דשכיחי שם תדיר, והם היו דוחקים לו להתיר, וגם הגויים דשם שהיו רוצחים ופראים ממש כמעט שרצו לבא על נפשו על ידי זה. ועל ידי נס נשמט מהם ועזב אותם, והדרך לא ידעו, ועזר להם השם יתברך שהגיעו לקושטא ביום אחד. ומאז ראה והתקין שיראי ה' וחכמים יסעו עם הסוחרים של השמירה, ושכרם יקבלו מקופת הקהל, ובשבועה חמורה שאסור להם לקבל מהסוחרים אפילו פרוטה אחת. ועוד כהנה התקין תקנות הגונות בזה, ועלתה בידו לשמור ולעשות ולקיים את כל דבריו.

יג. גם בענין הבשר נודע לו שאינם שומרים תקנות מרן מהר"י מטראני זצוק"ל, אשר תיקן ונכתבים בספר פנקס גדול שם. והלך לרבני וגדולי חשובי העיר להשתדל בזה, ולא שמעו בקולו. וירא כי אין עצה לנגדם, ועשה בסתר ובסוד גדול בלילה לשחוט בשר רב ומספיק לכל בני העיר, ובבוקר דיבק מודעות וגם צוה להכריז בשמו כי כל הבשר הנמצא בעיר טריפה, ומי שרוצה בבשר בשר על אחריות שלו ימצא במקום פלוני. וכן עשה שלשה ימים זה אחר זה, כשראו הקצבים שנשאר אצלם במקולין כל הבשר ואין קונה, השתדלו אצל שאר רבני העיר שיכרוזו איסור על הכשר שתחת השגחת הרב אלפאנדרי, ולא אבו לעשות זאת, ואמרו כי גברא רבא דכוותיה לא יוכלו לו, ומפחדים ממנו ומתורתו. לכן באו כולם בברית

יחד הרבנים והשוחטים ובודקים וכל גדולי העיר ועם הקצבים [וכולם לא אכלו בכל הג' ימים רק מהבשר שתחת השגחת הרב מהרש"א ולא משחיטתם כלל], וקיימו וקיבלו עליהם ועל זרעם ולא יעבור, לשמור משמרת הקודש תקנות מהרימ"ט זצ"ל, ובאו על החתום בכתב שסידר להם הרב מהרש"א, ומיד יצאו ממנו מודעות שהשחיטה הישנה בחזקת כשרות עומדת כמקדם.

יד. עובדא הוה בענין קידושין עם שבע ברכות שהיו בשכונתו, והרב ערער על הקידושין ומנע את הזוג מלהתייחד. ובא הדבר לפני בית דין הזמן ובית דין הגדול הכללי, ועיינו בהאי דינא והסכימו להקל. ובשנודע שהרב מהרש"א חלק עליהם, ביטלו אחר כך המה דעתם מפני דעתו ועשו קידושין ושבע ברכות אחרים. והגם שיש תקנה קדומה ממהרי"ט שאין לערער על בית דין הגדול, בכל זאת חששו לסברתו, בטענה בי רב זה שאני, דרב גובריה ורב חיליה לאוריתא.

טו. הגאון האדיר המפורסם בחיבוריו בבל מקצועות התורה מה"ר חיים פלאגי זצ"ל בבואו לקושטא נהרו אליו כל הרבנים והבתי דינים לבקרו, והרב מהרש"א לא הלך עמהם, רק הלך לבדו להתראות עמו ביחוד. ושאל אותו מהר"ח פלאגי אם ראה את הקונטרס שהדפיס על דבר איסור שבת החמור. השיבו הרב בתום צדקתו ראיתי ואין בו חידוש, כי מקרא מלא דיבר הכתוב (שמות לא, יד) מחלליה וכו'. ובשיצא, אמרו לו הרבנים ששמו נאה לו, א"ש אלפאנדרי.

טז. הגאון המובהק העצום הרב ר' רפאל דוד הלוי מקושטא ז"ל — [נדפס ממנו תשובה גדולה בספר שמן המשחה על הרמב"ם שנדפס בשנת ת"ר] — בא אליו פעם אחת והיה מונח על שלחנו פסק שערך אז, ועיין בו הגאון הנ"ל. ובאותו מעמד עברה הרבנית של הרב מהרש"א, ואמר לה שבעלה עשיר. ושאלה אותו איזה עשירות יש לו. ואמר שאינו כותב בפסקיו תיבות 'ולפי עניות דעתי', אם כן הוא עשיר בדעת.

יז. הרב הגאון המובהק שר התורה מו"ה רפאל יצחק ישראל זצ"ל הרב מרודיס ואחר כך ראב"ד דעיר הקודש ירושלים ת"ב — [נזכר בספרי הגאון אור החיים פלאגי זצ"ל ובספר פתח הדביר

ובספר שו"ת מפי אהרן. ונשאר ממנו כתבים וחידושי תורה למכביר ביד נכדו הרב של הספרדים בחברון. ובעונותינו הרבים נהרג הרב הנ"ל בשעת הפרעות בשנת תרפ"ט ונשרפו כל הכתבי יד, ה' ינקום נקמת דם עבדיו השפוך] – בא פעם אחת לקושטא, ובליל שבת קודש ראהו הרב מתוך החלון שהולך לסעוד סעודת שבת לאיש אשר אין נכון לו למהרש"א שיאכל שם, ורמו לו על ידי החלון שיבא אצלו ותיכף בא. ושלח ביחוד אחר יין לכבודו, והתחילו לישא וליתן במלחמתה של תורה בעומקה של הלכה כל הלילה עד הבוקר בלי הפסק, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

הגאון מרודיס הנזכר אמר על הרב מהרש"א שהוא בקי בכל חדרי תורה. וכן כותב עליו בחוברות תורה מציון (שנה א ח"ד, סימן יט), על שביקש ממנו מהרש"א לעיין בדבריו להלכה וכתב אין מסרבין לגדול, ועל דבריו אין להוסיף ואין לגרוע כי דרכו דרך ישרה, עיין שם היטב. והנדפס שם (בתורה מציון ח"ב, סימן לח) תשובה גדולה ממהרש"א לענין גירושין בערכאות, בדברים חוצבים להבות אש.

יח. פעם אחת היה שם בסטאמבול במסיבה שהיה בתוכה איזה משכילים, ושמע שחקרו במהות סיבת הרעש של רעידת הארץ, זה אומר בכה וזה אומר בכה. עמד הרב על רגליו, ואמר: תדעו כי אפילו לדבריכם וחקירתכם שעכשיו אי אפשר להיות רעש, אמנם אם יהיה ברצון הקדוש ברוך הוא שיהיה עתה רעש, תהיה אף שהוא נגד הטבע. ובתוך כדי דיבורו, פתאום רעש גדול מתנשא ברעידת הארץ. אז רעשה כל העיר קושטא ונפל חרדת אלקים על כולם, והיה הרב מהרש"א לאיש מופת, ודבר אחד מדברו לא ישוב ריקם.

יט. פעם אחת בא לקושטא רב חכם גדול מפורסם אחד מירושלים עיר הקודש, ונכנס לביתו להתייעץ ולבקשהו לעמוד לימינו על דבר עזובן עשיר אחד שהניח הון עצום עבור הכולל. ורבינו מהרש"א חלק לו כבוד גדול נגד זקני עמו ונגידי עירו בכדי שיוכל להוציא בכבוד מהירורים עזובן הנזכר. ובמכוון הלך לשמוע דרשתו של אותו רב וחכם הנ"ל, וגם רבינו דרש לפנייהם בפלפול גדול בענין מצוה לקיים דברי המת, ובדברי אגדה המושך את לבם לטובת החכם הנ"ל לבצע שליחותו בכי טוב.

והנה יום ויום כשנכנס חכם ירושלים הנזכר לישיבתו של הרב לשמוע בלימודים, וכשהיה מותיב הרב היה החכם הנ"ל מפרק ליה, והרב היה משיב לעומתו בענותנותו הגדולה בדרך כבוד. וכולם היו תמייהין ושיילין על זה החכם, ואמרו בודאי אדם גדול הוא זה, יען שהרב משיב לו כל כך בעונה על כל דבריו.

וטרם התפרד החכם ממנו ומהעיר קושטא – (אחרי שעלתה בידו להרכיש הסכום ההגון), קראו הרב לביתו ונכנס עמו בחדר לבדנה, ואמר לו דע כי חלקתי לך כבוד למען עניי תלמידי חכמים מירושלים שאתה שליח מצוה מהם, אמנם מה שהקשית לי בעת לימודי השיעורין בדברי תורה והשבתי לך על אתר לכל דיבור ודיבור בקהל חכמים ונבונים, בכדי שלא לבייש אותך ברבים וגם שיהיה לטובה על ידי זה לתכלית המבוקש כנזכר, אבל עתה פקח עיניך וראה, כי כל מה שהקשית על דברי היה כלא היה וקושיא מעיקרא ליתא, רק שלא ירדת לסוף דעתי, והוכיח לו במישור איך טעה בשאלותיו ופירוקיו. והחכם הודה לו ולא בוש, וביחוד הרבה להודות על שלא בייש אותו בתוך קהל ועדה, ושעכשיו העמידו על האמת. ונפל לרגליו ונשקם, ואמר: אשרי הדור שהרב שרוי בתוכו, ואשרי לעיר קושטא שגידלה רב ענקי הלזה, והרכין ראשו שיברכהו ויתפרדו בשלום.

כ. המנהג במדינות הספרדים אצל עשירים ועתירי נכסין דביום מיתת אביו (יאהרצייט) בכל שנה עושה סעודה גדולה ומאסף חכמי העיר לביתו ללימוד משניות ומחלק כסף רב לכל התלמידי חכמים. והרב מהרש"א לא הלך לשום עשיר לביתו, מה שאין כן כשהיה צורך שעה לתיקון הדת לעשות איזה טובה או השכים ובא מעצמו לבית הגבירים, ועל ידי זה היו דבריו נשמעים למאוד, ולזכות גדול יחשב אצלם בבואו לבקר היכלם. ואמרו כי שנה שלימה ניכר הצלחתם במשא ומתן אם הרב אלפאנדרי הופיע לביתם.

כא. פעם אחת שאלו אותו תלמידיו בעיר קושטא למה אדוננו הרב מבייש אותנו כל כך במה שהולך בבגדים פשוטים כאיש פשוט. השיב להם: דעו בניי שהנני יכול לילך בלבושי מלכות תכלת וחור ועטרת זהב, אלא אני חושש לכם ולכבודכם, כי אנכי אם אוציא

הוצאות למלבושים יקרים יהיה ב"ה הכל רק משלי ולא משל אחרים, כי יש כסף לאדון זה. אבל אתם אם תרצו לעשות אז כמתכונותי ללבוש מאני דמכבדותא ואין כסף משלכם, תהיו מוכרחים על ידי זה לחנוף לעשירי העיר ונגידים להעניק לכם משלהם ולשבוע מטובם, וממילא לא תוכיחו אותם במילי דשמיא ויהיה חורבן העיר. לכן גם אני אלביש לבושי פשוטים בשבילכם, בכדי שגם אתם תספיקו את עצמכם במיעוט בזה, והוא משמרת למשמרת דת תורתינו הקדושה כנוכר.

כב. ופעם אחת בעודו צעיר לימים באחת מדרשותיו בעיר הנ"ל עבור החזקת הישוב, תלמידי חכמים שבארץ ישראל, אמר ודרש סמוכים של הכתוב בפרשת עקב (דברים ח, ט) ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וגו' ארץ אשר אבניה ברזל, דהנה אבנים נקראו תלמידי חכמים (עיין בבא בתרא קמה, ב), ואימתי הוא ארץ אשר אבניה ברזל, היינו שהתלמידי חכמים שבתוכה הם קשים כברזל למשול ברוחם בכח התורה אשר לא ישמעו לקול מלחשים של הפושעים והכופרים, ולא יחשו להם כלל ולא יגורו מפניהם. אם היא ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, רק דורשי ה' לא יחסרו כל טוב בפרנסתם, ואז לא יחניפו לשום איש ויוכלו להעמיד ולהגן על הדת. ועל כן צריכין להחזיק בתלמידי חכמים לומדי תורה בכל מאמצי היכולת, עד כאן תורף דבריו הקדושים – [הובא דבריו בספר שלחן המערכה להרה"ג ר' משה אהרן טונקעלאנג ז"ל מראשי ועד מחזיקי חנוך הישן].

גג. בהיות משכן כסא קדשו עדיין בקושטא, פנו אליו על ידי השתדלות עצום מעיר הבירה דמשק שיבא להתנהג ברבנות שמה, והוא בשום אופן לא רצה לקבל המשרה. ואמר שכבר בעירו באתרא דשמה קושטא אם אינו מתנהג בתכסיסי רבנות אין דבר, אבל כשיבא לעיר חדש בתור רב ממשלתי אז יהיה מוכרח לילך במלבושי מלכות ורבנות שהוא עליו לעול ולמשא, על כן דחה בשתי ידיים את משרת הרבנות בדמשק.

כד. אמנם מאת ה' היתה זאת, כי פעם אחד נפטר בקושטא גביר עצום שהיה למדן ונדבן, גם שר וגדול אצל הממשלה קרוב למלכות, והיה יושב ראש מטובי העיר, אבל בכל פעם נטה קו היושר

להחניף ולהטות לצד חפשי הזמן. והרב היה דרכו להשכים לבית הגביר הנ"ל טרם יום אסיפת הקהל בעניני הדת לסדר לפניו דרך סלולה מבלי לתת יד לפושעים. ולפעמים פעל על ידו פעולות נשגבות ועשה מה שעשה.

אבל בעת שהיהודים מקושטא עמדו לצד הממשלה ליקח מהם אנשים לצבא, וכמה שנים אשר הרב מסר נפשו על זה שלא יגזרו סכנה גדולה כזו לנפשות ישראל, ולא איסתייע לו מילתא. ויהי היום האחרון אשר החיים והמות ביד הלשון, הוא יום המוגבל להתאסף ולגמור הדבר הן או לאו, והרב חגר בעוז מתניו השכים ובא לביתו של אותו עשיר ואדיר הנ"ל להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמו, ודיבר אתו כמו שלש שעות והגביר נתן כתף טוררת. הוא באחד ומי ישיבנו, כי מוכרח להסכים דוקא שיקחו מיהודים אנשים לצבא. והרב הזהיר כי מרה תהיה אחריתו ולא שת לבו גם לזאת.

וכן היה, שאחר הצהרים הלך הגביר להאסיפה ונמנו וגמרו וחתמו על היהודים לאבדם ח"ו בגזירה חדשה הנזכר לעיל, ובאותו מעמד פתאום נתעלף זה היושב ראש הגביר הנזכר, ומת בתוך בית הוועד ואיננו. ולמחרתו היה הלוייה ונתאספו לחלק לו כבוד האחרון כל אנשי העיר מקצה אל קצה, כי היה אדיר גדול ועושה טובות בעמיו, וגם כל שרי המלוכה באו ללוותו, ושם היה הנימוס כי טרם שהתחיל רב העיר לדרוש ולהספיד לא דרש שום איש מקודם. והרב אלפאנדרי היה הרב של אותו העיר — (והעיר קושטא נחלקת על הים לכמה עיירות) — כי שם ביתו וישיבתו הגדולה.

כה. ויהי בעת שהוציאו את המטה עם הנפטר והכריזו על הרב שיגיע אל המטה להספיד, והיו צועקין ולא נענין עד שהרגישו שאינו נמצא בתוכם, והלכו שלוחים לביתו ולא חש להם כלל עד שבאו רבים ונכבדים מאלה ולא בא אל הלוייה, ועד שבאו כל חכמי ורבני עיירות של קושטא לקרא אותו או שיתן רשות לאחרים להספיד את הנפטר. והרב תקיף בדעתו הטהורה והשיב שאינו הולך וגם אינו נתון רשות לאחרים להספידו, כי הנפטר אינו ראוי לכבוד, והלכו הרבנים משם ובאו והגידו לבני המנוח את דברי הרב מהרש"א, ותהום כל העיר. והמטה היתה מונחת בחוץ כמה שעות ונעשה רעש גדול על

ידי זה, ובני הנפטר שבעו בוז וקלון ולא יכלו לשות עצות בנפשם, ומה עשו? לקחו עמהם שרי המלוכה והלכו להרב אלפאנדרוי, ואחד מבני המנוח הניח לפניו ארנקי מלאה דינרי זהב וביקשו לבא ולכבד את אביהם המנוח, ושהוא מנדב לטובת נשמתו הארנקי הזה שהרב יחלק לצדקה כפי דעתו. וכן התנפלו לפניו שרי העמים והמלוכה שלא לבייש את הנפטר ואת בניו. וקם הרב על רגליו ודמעותיו על לחייו ואמר להם: בתור עבד מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא הן אני הייתי אתמול בבוקר בביתו של המנוח והתנפלתי לפניו נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי ולא אבה שמוע בקולי, והחריב העיר והמדינה בהסכמתו לעצת הרשעים, לכן עכשיו כשנפטר בעונש הלזה כן יעשה לו, ולא יועילו לכם כל ההפצרות בזה, ועתה אין אני דורש דמים ולא דורש אל המתים, וחזר להם המעות והלכו מביתו בפחי נפש. ומובן ששום איש לא הרים קול מבלעדו להספיד את הנפטר.

והעובדא הזאת עשתה רעש נורא בכל העיר הגדולה, והשרידיים אשר ה' קורא הבינו מזה קצות דרכי איש חי אדם הגדול בענקים הזה, אשר לפניו חנף לא יבא ולא יגור מפני איש.

ואחרי המעשה הזאת אמר הרב שאינו רוצה לגור בעיר שראשיה רשעים — (אף כי כולם נענשו אחר כך ורעה באה עליהם מן השמים), ואז נתרצה ונתפייס להיות צופה פני דמשק.

כו. ועוד היה לו בקושטא מסירות נפש בענין עבודת הצבא של היהודים. כי היה חכם באשי אחד הרב ר' משה לוי ז"ל שהיה אצלו כתב מזמן המלכים הראשונים שחתמו על הנייר שיהודים לא ילכו בצבא. יום אחד שלח המלך [עבד אל חמוד] אחרי החכם באשי והיה המשנה למלך שמה, ואמר לו להחכם תדע כי המלך אוהב ישראל הוא ורוצה שהיהודים יעבדו בצבא, ואם כן צריך אתה להחזיר את הנייר שתחת ידך ליד המלך. החכם באשי הלך ואסף את כל גדולי היהודים להתייעץ כדת מה לעשות, ואת מן הרב מהרש"א לא קרא, באמרו כי הוא קנאי גדול ולא ייחת אפילו מפני המלכות ויתנגד לזה. והרב שמע מכל הענין ויזעק וזעקה גדולה ומרה, והקול נשמע בית המלכות. והמלך היה קשה מאוד לכל הממרה את פיו, ממש היה דרכו לתת אותו ובני ביתו בתוך שקים וישליכום אל

הים בממשלתו, וכן עשה אפילו לשרי המלוכה. מובן ממילא כי על היהודים נפל פחדו של המלך מאוד, אבל לא יאונה לצדיק הרב מהרש"א כל און, וזכותו עמדה לו, שה' הציל אותו מפני אריה, ולא עוד אלא שעזר לו המלך ונתן לו פערמאן להיות חכם באשי בעיר דמשק, ושכל דבריו לא יחזרו ריקם.

דמשק אליעזר

כזו. בעת ההוא היה רב בדמשק הגאון העצום שר התורה מו"ה יצחק אבולעפיא ז"ל בעל המחבר ספר שו"ת פני יצחק. ובאו והגידו להרב מהרש"א כי הבעל פני יצחק אינו מניח לשום רב לישב בדמשק, לכן שוב נתעכב מלילך שמה, אף שהיה לו חתימות מכל חכמי ועשירי העיר לדון ולהורות בעניני הדת, וגם מהממשלה קיימו כי כל מה שייגזור הרב מהרש"א מחוייבים לשמוע בקולו ולהוציא לפועל לטובת היהדות.

והקול נשמע בית הגאון מוהר"י אבולעפיא הנ"ל מתנועת ביאת הגאון מהרש"א אלפאנדרי לשם, ושלח מוהר"י שליח מיוחד (בסוד ישירים) רב אחד מעיר אנדריינעה הסמוכה לסטאמבול לדבר על לבו שלא יבא. והשליח בא ודיבר עם הרבנית אלפאנדרי שהיא תעכב את בעלה שלא יסע לדמשק, כי שם לא יהיה לו מנוחה שלימה מפני החכם אבולעפיא, אשר בכח תורתו מבטל כל פסקי הוראת רב אחר, וכי כמה אדירי התורה כבר ברחו וכלא נחשבו מפני גאון תורתו של מוהר"י, כהנה וכהנה דיבר על לבה.

והרבנית נכנסה לבית בעלה זאת אומרת אדוני בעלי! פה אתה גאון מפורסם וכל דבריך כמשה מפי הגבורה, ושאר חכמי וגאוני העיר ילבשון חרדה מפני תורתך. ושם בדמשק החכם אבולעפיא יבטל כל תורתך ויקפח אותך בהלכה, ולמה תסע שמה. והוא השיב לה, עד עכשיו הייתי מסתפק אם לעלות אם לא, ועתה ששמעתי שהוא כל כך גדול בתורה נגמר בדעתי לעלות לשם ואקבל ממנו מרות ואהיה תלמידו לשמוע לקח מפיו, כי כאן אין לי מי שאלמוד תורה ממנו. וכן היה ונסע לדמשק ונתקבל שם בכבוד גדול עצום ורב.

כח. בבואו לעיר דמשק התחיל הרב פני יצחק ללחום עמו בדברי

תורה בכתב ובעל פה, וישבו כמה ימים יחדיו לעסוק בפלפולים. ואמר הרב מהרש"א כי מעולם לא כיבשו הארי הלזה בעל פני יצחק אף שהיה גאון עצום בתורה ובהלכות. ובעל פני יצחק אמר על מהרש"א כי לימודו כאחד הראשונים. וגם כותב עליו (בספר שו"ת מפי אהרן ד' קי"ג) בזה הלשון: 'ומי יבא אחרי המלך שלמה נר"ו, וה' עמו מלמד שהלכה כמותו, אשרי יולדתו, אין חקר לתבונתו'. [ועיין שם עוד בספר הנ"ל (אבן העזר, סימן כב) תשובות ארוכות מהרב מהרש"א בענין הקראים. ומה שמסיים בעל מפי אהרן הנזכר, וברוך עליו ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, יעיין שם היטב].

כט. ופעם אחת נחלה הרב פני יצחק במחלה כבידה מאוד, ולא יכול לדבר ולא לזוז בשום אבר כלל, והרופאים אמרו נושא לחייו. והרב מהרש"א בא אליו לבקרו וישב אצלו, ואמר בזה הלשון: 'חכם יצחק הנני מבטיחו שיקום מחליו זה, אבל שיאמין בכח הבטחתי ובאותו כח יקום ויתחזק ויהיה בריא אולם', ואמר הוא אמן.

ואחר איזו ימים כן היה, שקם הרב פני יצחק והתהלך בחוץ, ופתאום הקול נשמע בעיר שאחד מקרוביו של הרב פני יצחק נפל על מטתו באותו יום, ואחר עבור ימים אחדים נפטר. ויען שהיה דר בשכונתו של המהרש"א הלך גם הוא ללוותו איזה אמות, וגם הרב בעל פני יצחק הלך לימינו. וסיפר הרב פני יצחק להרב מהרש"א יודע כבודו כי בעת שבא אלי לבקרני ביציאתו מביתי התחיל הוא (הנפטר) לשחק, ואמר עלי כיצד אפשר שזה יקום ממטתו ממחלתו האנושה. אבל עכשיו כשזה קם (מברכת כבודו הרב) זה נופל על המטה ונפל והלך לעולמו, ר"ל. והמהרש"א אמר לו שתוק סתום וחתום הדברים ולא תספר עוד לשום איש מזה.

ל. כפי הנודע חזר הרב אחר כך לקושטא, ובאיזה זמן שנסע שוב לדמשק לא נודע. ומספר תורה מציון (הנזכר לעיל אות יז) נראה דבשנת תרמ"ז היה עוד בקושטא. ומספר יצב גבולות הנקרא גם כן משפט וצדק (שנדפס בארץ הקודש שנת תרס"ד אודות מעות רבי מאיר בעל הנס) ששם מובא תשובה ארוכה ממהרש"א, נראה שבשנת תרס"ד היה רב ומגיד מישרים בעיר ואם בישראל דמשק מקדמת דנא.

לא. בדמשק היה מנהיג העיר ביד רמה, ונתכהן בזה בתור חכם באשי ורב הראשי, והיה אהוב וגדול מאוד בעיני המלך, קיבץ וריבץ ועשה פעלים לטובת הדת ולטובת היהודים. גם להגבירים לא נשא פנים כלל, והיה נוזף בהם, ובכל אשר לא ישמע בקולו קול עוז של תורה.

ופעם אחת קנא בו יהודי אחד שהיה מזכיר הראשי של המושל הגדול, ואמר להגבירים אני אראה להרב שיהיה מוכרח לבא להתחנן אלי ולבקש על נפשו. ומה עשה? העריך כתב פלסתר להמושל (הוואלי) וחתם אתו אנשים נכבדים באונס (כי פחדו ממנו), ומסר להמושל נגד הרב בדברים אשר לא כדת. ויוודע הדבר להרב הוכרח ללכת בעצמו אל המושל וכשהלך נכנס אל ארמון המושל, והגם שהיו שם שומרי צבא שלופי חרב אבל נפל פחדו עליהם והניחוהו ליכנס פנימה, וכשנכנס דיבר עמו באומץ לב, ובצאתו ליווה אותו המושל בעצמו עד הפתח. וכשבא המזכיר היהודי גזר עליו המושל בכל אשר לו שיביא מכתב מהרב שאין בלבו עליו, ואם לאו אין לו רשות לראות פניו, וגם יגרשוהו מכל מלכות תוגרמה. והוא הוכרח להביא אתו גבירים להתחנן אל הרב, והלכו ביום ערב שבת קודש, והשיב הרב עתה אין לי זמן לדבר כי שבת היום לקראתינו, ואחרי שבת בא המזכיר המסור הנ"ל לבית הרב וביקש סליחה. ואמר הרב שנענה לו בזה ליתן לו פתקא בשביל להצילו מגזירת הגירוש אותו ואת ביתו, אבל סופו ליענש, יען שמשתרר ומצער לרבנן ביוהרא. וכן היה שנעשה אחר כך עוור וכהו עיניו מראות ר"ל.

צפה הצפת

לב. בשנת תר"ע בחודש השלישי המוכתר בכתר תורה בא לגור לעיר הקודש צפת, והיה שם ראש הרבנים וראש המדברים בכל מקום, ואימתו מוטלת על הבריות.

שם יעידו עדים נאמנים יראי ה' הקמים בחצות לילה לעסוק בנסתרות התורה בחברת אנשים שהיה בשכונתו של הרב, המה ראו כן תמהו כי עמוד אש על ביתו, וקול תורתו נשמע למרחוק.

לג. וכן פעם אחת היה פחד נורא מן הערביים שרצו לבטל ההילולא דרבי שמעון בר יוחאי זי"ע בל"ג בעומר, והיה נראה כל הלילה

ממש אש בוערת בתוך ביתו של הרב ופחדו לדבר, וביום השני שלח הרב אחרי היהודים ואמר להם עלי ועל צווארי תוכלו לסמוך ולעשות הילולא רבא כנהוג, וכן היה באין פרצה פה ומצפצף.

לד. איש אחד בא אליו פעם אחת בבוקר לדבר עמו, ועד טרם הציע מבוקשו אמר לו הרב הנה בעל החלומות הלזה בא, אבל אל תירא ואל תחת ופתר לו לטובה. והאיש משתאה ומחריש לדעת שהצליח ה' דרכו, כי על כן בא בצל קורתו לישאל על חלומו האיום, וטרם קרא נענה על ידי רוח קדשו של הרב.

לה. בחדש ניסן שנת תרע"ד אחר גומרו ברכת קידוש הלבנה הכה כף אל כף וזלגו עיניו דמעות, ושאלו אותו מה זאת השיב שהוא מרגיש שתהיה מלחמה גדולה בעולם, ונאנח מאוד. [אחר כך בחודש אב פרצה המלחמה הכבידה הרס עולם כנודע].

לו. המושלים התוגרמים שהיו בזמן המלחמה הנ"ל בארץ ישראל היו מושלים אדירים, הרב לא היה מפחד מהם והכה על קדקדם בדברים קשים כגידין לכבוד אחיו עם ישראל. ופעם אחת בא לצפת הפאשא הגדול שר ופקיד של צבא המלחמה והלכו כל גדולי הממשלה להקביל פניו, הרב לא הלך עמהם רק בלבדו אחר כך, ושאל אותו הפאשא מדוע לא בא עם הממשלה יחדיו, השיבו אני לא אלך עם שודדים. אחר כך אמר לו הפאשא שיברכהו השיבו קבלת ברכה צריכה ענוה, על כן ירד קדם מן הסוס אשר רוכב עליו ואחר כך אברך. וכן ירד מן הסוס והרב מברך, וסיים שהקדוש ברוך הוא ישמע תפלתו בעבור שהפאשא ישיגח לטובה על עם ישראל להצילם ולשמרם מזאבי יער.

לז. וכמה פעמים אירע שבאו אליו תלמידי חכמים בוכים שאין להם שום אופן להתפטר מעבודת הצבא, והוא אמר לכל אחד לא תלך עמהם ולא תפחד, וכן היה שהוליכו אותו עד עכו והיה חוזר משם בדרך נס. וככה היה מבטל כמה גזירות בצדקתו.

לח. פעם אחד נחלה בחולי השתן, והוא מחולל ומדוכה ביסורים וצער גדול, ושלא בידיעתו הביאו רופא ואמר שצריך ניתוח ואם

לאו יסתכן. וגרש את הרופא ואמר שהוא בוטח בה' הרופא כל בשר האמיתי, והרופאים שחקו ממנו ואמרו נואש לחייו אם לא ישמע לקולם. ולבסוף כסתה כלימה פניהם שנתרפא לגמרי, וכולם הודו שזוהו מעשה נסים נגד הטבע.

לט. הרופאים המומחים רצו להובילו לבית החולים 'הדסה' בצפת'ו לרפאותו, והוא הפציר מללכת אף שהבטיחו לו על כשרות ושגם האחיות לא ישרתו אותו. ואמר טעמו ונימוקו בכדי שלא יאמרו העשרנו את אברם ואברהם לא רצה ליהנות מהם ומכספם. ותמיד היה רגיל לומר על כיוצא בזה לא תגע בו יד, כי היו רובם ככולם מהחפשים אשר לא יכול סבלם.

מ. להרב ר' בעריש זאלץ (הני"ל בריש המאמר הלז) לא היה לו בנים עד חמשה עשר שנים אחרי נישואין שלו, ביום אחד היה לו סכסוך דברים עם איזו איש שציער אותו בקנטורין וחירופין עד שאמר לו הלא ערירי אתה בלא זרע, וערירי תהיה ל"ע. דברי האכזר הללו נגעו ללבו של הר"ב הנזכר מאוד, וזלגו עיניו דמעות, ומיד הלך בקובלנא על אותו האיש לפני הקדוש מהרש"א, אזני הצדיק שמעו דבריו היוצאים מן הלב מר, ואחר איזה רגעים התגבר כארי ונעשה פניו צהוב וזוהר, וברוב התלהבות השיב לו בזה הלשון: לא תדאג מאומה בעזר השם יתברך ובכח תורתנו הקדושה אני מבטיחך כי בזה השנה תפקד ותזכה לבן זכר. וכן היה, שבאותו שנה נפקדה אשתו וילדה לו בן לטובה.

מא. עוד סיפר לפנינו בצפת'ו בעל המעשה תלמיד חכם ובגן של קדושים אחד שעברו רבות בשנים ולא נושע בבנים עד שחפץ לגרש את אשתו, ובא לפני הביד"צ ולא רצו להזדקק לו, כי אשתו נודעה ליראת ה' וחסו עליה. וגם הבד"צ של הספרדיים לא רצו לגרשם מטעם הני"ל. ויעצו אותו אנשים לילך להרב מהרש"א אלפאנדרי ראש הרבנים שהוא יפקוד עליהם לסדר הגט פטורין. וכשבא להרב בקובלנא על זה, אמר לו תבא אלי בפורים. וכן עשה, ונכנס אליו ביום הפורים והביא משלוח מנות דייסא וגם יין, ונתן לו הרב שירים שלו לשתות וצוה ליתן גם לאשתו, ואמר תבטחו בה' שלא תצטרכו ליפרד רק תושעו בזרע של קיימא. וכן היה שאשתו ילדה בן, והראה לנגד עינינו הנער הזה אשר נולד לטובה מברכת צדיק.

מב. בשנת תרפ"א בחודש אדר עזב את צפת והתגורר בטבריא ובירושלים לדרוש ברופאים לרפואת גופו. וגם התחיל אז בירושלים להדפיס חלק משו"ת שלו, ואחרי נגמר איזה קונטרסים גדולים נשאר באמצע ההדפסה מסיבה לא נודע מהותה. ומובן שלא מחמת חסרון כיס הפסיק, כי כלום חסר מבית המלך. — [ולפלא כי אחרי פטירת הסבא קדישא ז"ל השתוקק מאוד כ"ק רבינו (שליט"א) [זי"ע] לראות הקונטרסים הנדפסים הנ"ל ולא נמצאו עד שפעם אחד נמצא במערה של הלבושי שרד זי"ע בצפת גנוזים מקונטרסים שו"ת הנ"ל, ונשלחו לכאן ליד הגדולה, וחיתה נפשו בגללם].

מג. ונודע כי עשיר נדיב אחד מהספרדים הפציר בו שיקח ממנו שני מאות לא"י (שהיה סכום רב בכסף מדינתנו) לסייע בעד הדפסת חיבוריו ולא רצה לקבלם, באמרו שהמנדב אין לו זקן (אף שהסירה רק במספריים ולא בתער). וגם נדיבה אחת שבאה לצפת שלחה לו במעטפה סגורה בדרך כבוד סך מאה לא"י להדפסת ספרו, ושלח חזרה וכתב לה שאין לה שום רשות להשתמש במעות הוזה לצרכה רק תתנם לצדקה או לעמלי תורה.

מד. ככה התגורר אז מחוץ לעיר הקודש צפת עד שנת תרפ"ג, שחזר לשם, ועד ט"ו אלול תרפ"ה שבאותו זמן נסע שוב לטבריא לרחוץ במעיני הישועה מסיבת מחלתו שסבל רבות בשנים, והשאיר כל חפציו וספריו בצפת בדעתו לחזור. אבל מאת ה' היתה זאת שגבר בו חליו והוכרח לנסוע לירושלים להתרפאות בבית החולים של דר' וואלאך שם, ועל פי הפצרת גדולי וחכמי ירושלים עיר הקודש נעתר לבקשתם לקבוע שם דירתו. והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו, ושם יתנו צדקתו, אומץ תהלתו, וכל מעשי תקפו וגבורתו, ונפלאותיו עד אין חקר.

מלך ירושלים

מה. הן אלה קצות דרכיו המצויינים, ומידותיו ומדרגותיו הקדושים, והתנהגותו, כפי שידעו וראו בעיר הקודש ירושלים תו"ב באחרית

ימיו:

(א) תפלת שחרית היה מתפלל בבוקר השכם כותיקין אחרי הנץ

תולדות הסבא קדישא

החמה בכל יום ויום, וגם בימי חולשת גופו. ואף כשהיה בבית החולים וסבל מכאובים קשים כל הלילה, בכל זאת התגבר כארי להתפלל מיד אחרי עלות השחר.

(ב) היה מניח ב' זוגות תפילין יחדיו, ובהם התפלל תפלת שחרית עד גמירא כמנהג גדולי ספרדים הראשונים.

(ג) דיבורי התפלה שיצאו מפיו או אפילו רק ברכה של ברכת הנהנין, היתה כל תיבה מליאה מפחד ה' והדר גאונו ובחירת קודש.

(ד) בחזרת הש"ץ היה עומד על רגליו בכל השמונה עשרה — (עיין אורח חיים סימן קכ"ד סעיף ד, בהג"ה).

(ה) צלותא דמעלי שבתא וקבלת שבת קודש היה מתפלל מבעוד יום. ואחר תפלת ערבית נכנס לביתו ואמר שלום עליכם וכו', והמתין כמו שעה ומחצה או שתיים בלילה, ואחר כך קרא קריאת שמע ומקדש.

(ו) ביום השבת לקריאת התורה הוא עלה ששי בכל שבת קודש — (זה לשון שער הכונות (דף עג, ד) ראיתיו שבכל ימי השבת לא היה עולה לספר תורה אלא ששי וכו'). ובעצמו כיבד למי שיעלה לתורה בהמנין שהתפללו בביתו באחרית הימים.

(ז) הקפיד מאוד שלא יעלו יותר מז' קרואים בכל שבת — (עיין מגן אברהם אורח חיים סימן רפ"ב, ס"ק א).

(ח) בשבת בראשית עלו חמשה קרואים בפרשה הראשונה, היינו לכהן סדר יום אחד, ללוי יום שני וכו', ולסדר יום הששי עלה הוא, וקודם הברכה אמר בזה הלשון 'בסימנא טבא'. והתחיל בפה קדשו לקרות בתורה חוזר מפרשת בראשית, וכל סדר הפרשה עד אשר ברא אלקים לעשות.

(ט) בראש השנה ויום כיפור היה מתפלל בעצמו לפני התיבה כל התפלות של סדר היום.

(י) בערב ליל יום כיפור קדם כל נדרי היה נוהג כהרמב"ן לומר וידי (הגדול) לפני עצמו בבואו לבית הכנסת — (עיין בנימוקי אורח חיים סימן תר"ז).

(יא) כל נדרי אמר הוא בעצמו בפעם הראשונה (בניגון ספרדית), ובפעם השני ושלישית כיבד לשני חכמים העומדים לימינו ולשמאלו כנהוג.

(יב) הקפות היה עושה בליל שמיני עצרת (והיינו שמחת תורה בארץ ישראל). וגם ביומו אחר תפלת מוסף ובמנחה. ובליל מוצאי יו"ט (שהוא שמחת תורה בחוץ לארץ)². ובשבת בראשית אחר תפלת מוסף. ורקד בעצמו וספר תורה קטנה של קלף צבי בידו – (ואמר שהוא מנהג ישן מחכמי וגאוני קושטא לעשות הקפות בשבת בראשית). והיה מדקדק מאוד שבשעת ההקפות יעמוד אחד וספר תורה בידו אצל השלחן וככה יקיפו מסביב את התיבה והספר תורה³.

(יג) כל סדר לימודו היה להלכה ולמעשה. וכשסיפרו לו מגדול אחד שידוע כל התורה לומר בעל פה, אמר לא המדרש עיקר אלא המעשה.

(יד) ובעצמו היה בקי בכל מקצועות וחכמת התורה בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים בעל פה, והיה משיב תשובותיו שלא מתוך עיון בספרים, כי זכרונו עלה יפה אדיר וחזק, כבור סיד שאינו מאבד טיפה. רק כשהיה נותן דברי תורה בדפוס צוה לעיין אם העתיק על נכון.

(טו) כל עסקו בתורה כנראה היה העיקר בלילה, נוסף על עוצם שקידתו בה ביום שהיה מבהיל, ושם לילות כימים בלב ער כארי. ותבט עיניו הבודלחים בלתי השקפת בתי עינים כלל לעולם, ועד רגע האחרונה לא כהתה עינו, והיה כותב בעצם ידו הקדושה כתבים וחיידושי תורה למכביר.

(טז) סדר אכילתו בימיו האחרונים היתה מעט מזעיר, לא אכל כזית לחם ולא נטל ידיו לאכילה כלל כל ימות השבוע, רק בשבת ויו"ט לצאת ידי הסעודות.

2. ראה שער יששכר חלק ב מאמרי חרש תשרי מאמר זמן שמחתינו, אות כח.

3. זה לשון הרחיד"א ז"ל בספר עבודת הקודש חלק צפורן שמיר: תחלה וראש יניחו ספר תורה בתיבה, ויהיה אצלו ירא שמים אוחות בספר תורה כל זמן ההקפות, כי כן קבלתי מהמקובל המופלא מה"ר שלום שרעבי זל"ה שהיה מקפיד על זה.

(יז) היה נזהר שלא לאכול מדבר הצריך בדיקה, וכל שהיה בו איזה חשש כל דהו היה מחמיר על עצמו. ולא הקיל כלל אף כשהיה חולה ובעל יסורים בהפלגת ימי זקנתו.

(יח) גם בענין בין השמשות החמיר לעצמו מאוד, ואפילו בדרבנן במוצאי ט' באב. ובעת חליו לא רצה לאכול ולטעום אחר התענית עד שעברו שיעור ע"ב מינוטין אחר השקיעה, כי כן גדר בערו.

(יט) כל חפצו ומגמתו היה להסתיר מעשיו, והצנע לכת עם ה' אלקיו ועקבותיו לא נודעו, והיה אמיץ ברוחו יודע גדלו, ובכל זה היה עניו מאוד בורח מפני הכבוד. ואף כשנסע לדרך פעמיו, לא רצה להודיע זמן נסיעתו למען לא יבואו ללות אותו ויפריעו לו מסדריו ועניניו.

(כ) אירע כמה ימים ושבעות שהיה דרכו בקודש להיות סגור ומסוגר בביתו ושלא לקבל פני שום איש, יהיה מי שיהיה, ומי יודע מעבודתו בעת ההוא אין מבין דרכו.

(כא) לא היה נותן ידו לשום איש אפילו לגדולי ישראל, זולת לפעמים ליחידי סגולה. ואמר בפשטות שזהו מנהג חדש ליתן שלום ביד שהביאו ממדינות החפשיות, ובשנים קדמוניות לא נהגו ככה רק לומר שלום בפה, ובאמת עמקו מחשבותיו גם בזה – (עיי'ן מה שכתב בדברי תורה מהדורא תשיתאה, אות יד).

(כב) לא נהנה משום איש ולא קיבל שום צדקה ותמיכה פרטית או כללית, ושונא מתנות. אף כשרצו למלאות כיסו בעפרות זהב, אין כסף נחשב בעיניו ולא קיבל. והוא היה עוד מהנהג אחרים בצדקתו מנעוריו ועד זקנתו.

(כג) הקפיד מאוד שלא למנות שעות היום על שעון אירופאית, מפני שהם מתחילים למנות מחצות לילה שנולד אותו האיש שר"י, ורק על שעון ארץ ישראל. כך היה מונה השעות המתחילים מבערב, ואמר שהוא כמו שכתוב בתורה הקדושה (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד.

(כד) בדרשותיו היה מרבה להוכיח בתוכחה גלויה לא נשא פני

איש. ואף על פי כן שום אחד לא הקפיד עליו, באשר היו יודעים כי האמת נר לרגלו.

כה) כל ימיו היה רודף ושונא בתכלית השנאה לאלו החכמים ורבנים שמחניפים לרשעים ונותנים יד לפושעים. ואמר: אלו הפושעים המה בעצמם פושעים, ואלו המחניפים הם עושים פושעים וגרועים מהם. ואם באו אליו מאלו כת החנפים היה מבזה אותם ולא רצה להשיבם בדברי תורה ששאלו לו, ואמר שאינו עובד למרקוליס. ובפרט המפורסמים לחוטאים ומחטיאי רבים היה מרחקם בתכלית הריחוק, צאו טמאים אמר להם ולא תבואו לראות פני.

מו. וביחוד כמה היה מצטער על משרד הרבנות שנעשה בארץ ישראל על ידי כחות הציונים החפשים. וסיפר שבעת כיבוש מלכות אנגליא את ארץ ישראל בעונותינו הרבים החפשים אספו את כל רבני ירושלים לייסד הרבנות הראשית⁴ — שקראה רבנות

4. כהיום אנו רואים כבר שהרבנות הראשית שמיסדה ומחוללה היה 'יצמאן', הידוע בגישתו לכל קדשי ישראל, היא 'רבנות מטעם', הם פוסקים את פסקיהם כמצווה עליהם מראשי השלטון, יספיק לציין את הוראותיהם: באמירת הלל בחג אשר בו מלבם בה' אייר — [הוא היום אשר משנאי ה' לקחו בכח הורע השלטון בארץ הקודש]. הם הכריזו על 'שבת הרצל' לזכר משיח השקר של הציונים. הם התיירו את עדת 'בני ישראל' לכא בקהל ה', בו כומן שכל מוצאם מוטלת בספק. רבניהם אינם מגלים שום חוות דעת בשום בעיות הדת העוליים על הפרק, כי הרבנים דינם כפקידי הממשלה שאין להם שום זכות להתערב בעניני הכלל.

כדאי לציין כי גדולי ומאורי ישראל אשר חזו את הנולד מרבנות זו הכריזו יום תפלה וצום באותו יום שרבנים מסרו את כח התורה לידי מחלליה.

זה לשון הכרח:

בעזה"י

לאחינו החרדים למען תדעו אל נכון את עמדת העדות החרדיות כלפי הרבנות הראשית, הננו לפרסם בזה את מחאת הרבנים שליט"א של העדות השונות בפה עיר הקודש ת"ו.

אנחנו הח"מ אשר נבחרנו מאת הועדה לשאלת הרבנות בכדי לבחור ברבנות ראשית בעיר הקודש באספה שתהיה ביום י"ד ט"ז וט"ז אדר"ה, הננו מודיעים בזה כי מפני טעמים דתיים אנו מוצאים את בחירת הרבנות הראשית לפי תכניתה הנוכחית לבלתי צודקת ובלתי רצויה ליהודים חרדים (אורתודקסים) בארץ הקודש, ומובן שדבר שאינו רצוי להדת הוא גם בלתי רצוי להממשלה ירה.

ולכן החלטנו לבלתי השתתף בהבחירה, והגנו מגישים בזה את מחאתנו הנמרצה נגד תוצאות הבחירה.

היום י"ב לחדש אדר ראשון תרפ"א פעה"ק ירושלים תובב"א.

יוסף חיים זאנענפעלד

רב ואב"ד לקהלת האשכנזים

משה נחום וואלענשטיין, מרדכי ליב רובין, יצחק במוהר"א ז"ל פרענקעל
מקום חותם בד"צ לקהלת האשכנזים

יצחק ירוחם דיסקין, אברהם אמינוף רב ועד עדת יהודי בוכארה, הצב"י
נסים דאנן הי"ו חכם באשי, הצעיר יוסף ידיר הלוי רב קהלת ארם צובה
חלבם,

עמ"י עש"ו

יום תפלה צום, יום י"ג אדר ראשון זמן קהלה לכל היא להקהל ולעמוד
על נפשו בתפלה וצום לקיום התורה והדת מטעם רבותינו הגאונים הגדולים
הזקנים שליט"א הרבנים הגאונים הבר"צ שליט"א באספת רבנים וגדולי
תורה בפעה"ק ת"ו, ביום ח' אדר.

שמועות מרגיזות ומבהילות באו אלינו יום יום מהצרות המתחדשות על
אחב"י אשר בגולה הי"ו, ופה בירושלים עיר קדשנו מרכז התורה והקדושה
שמענו נוראות על דבר רצון פריצי בני עמנו בהשתתפות אחדים מהפוסחים
על שתי הסעיפים להביא ח"ו שנים (רעפארעם) בחוקי וגופי משפטי התורה
והדינים ולפרוץ פרצות בחומת דת ישראל.

אחרי חזרת השי"ץ יאמרו סליחות אלו: ארם בקום (סליחות לתענית אסתר),
אנשי אמנה (סליחות לחמישי), און תחן (סליחות לב' בתרא), זכור רחמיך
עד גמירא, אבינו מלכנו, קריאת התורה פרשת השבוע, תקיעות שופר לפני
כל אמירת י"ג מרות. לאחר חצות היום שעה שמונה יתקבצו כל הקהל
לפני כותל המערבי לומר תהלים ולשפוך שיח ותחנונים, ובבתי הכנסיות
שיהיו עשרה מתעניין יקראו ויחל, וה' יתברך יקבל תפלתנו ברצון, וישלח
לנו משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

תעדת ומטרת ביאת וישיבת ישראל בארץ ישראל צריכה להיות רק לשמור
את תורתנו הקדושה הכתובה והמסורה לכל פרטיה, ולהגן עליה בפני כל
מרימי יד בתורת משה ומשפטיה, ובהיות מאמינים בני מאמינים היודעים
כי לא חשיד קוב"ה דעביד רינא בלא דינא, צריכים אנו לחשוש אולי
המהפכה הרוחנית במרכז לבו של עם ישראל בין אלו שנטו מדרך התורה
היא ח"ו הסבה לכל התלאות אשר מצאו את אחינו בחוץ לארץ. חובה
קדושה מוטלת איפוא עלינו החרדים לדבר ה' ותורתו, שאין כחנו אלא בפה,
להתריע ולצעוק אל אבינו שבשמים שירחם על תורתו עמו וארצו, ויגן
עלינו בפני כל הקמים עלינו. על כן גורנו אומר בכח תורתנו הקדושה
וקבענו את יום שלשה עשר לחדש אדר ליום תפלה וצום כללי — (וכל
אחד יקבל עליו את התענית בתפלת מנחה של יום א' י"ב אדר, ותשושי
כח פטורים מלהתענות, ויפרו אותו בצדקה לעניים).

ביום ההוא נצעק אל ה' בחזקה, אולי יתעשת לנו האלקים ויבטל מעלינו ומעל תורתנו הקדושה כל גזירות קשות ורעות, וישיב לב הפושעים לעבדתו, ויתנו לרחמים בפני שרים ויועצים להפוך לבכם עלינו לטובה.

בשם האסיפה

יוסף חיים זאנענפעלד

ובשנת תרפ"ב יצאו חכמי ירושלים בקונטרס קול שופר נגד המשרד וראשיו, נאסרו מספר קנאים תלמידי חכמים ומפורסמים, ואז פנו מרן הגה"צ מהרי"ח זוננפלד זצוק"ל ובית דינו להסבא קדישא זצוק"ל, והוא ז"ל השיב להרבנים הגאונים בתשובה דלהלן — (ונתפרסמה בגליון קול ישראל, גליון כ"ד ו' עש"ק כי תצא ח' אלול תרפ"ב):

ב"ה. לכבוד והדר מעלת הרבנים הגאונים, שרפי קודש הלולים, בית דינא רבא למקהלות האשכנזים בעיר הקודש ירושת"ו, ועל צבא מעלת הרה"ג מעוז ומגדול, ח"ק, אור החיים, מהרי"ח ז"פ שליט"א, אורם יאירו כאור החמה שבעתים, וישל"א.

אחרי הש"ר, ובא האות להודיע מקבלת מכתב ידי קדשו, ובו מגיד מצרים אודות המסירות שעשו משרד הרבנים, ושמעכ"ת שלחו להם ידיעה כי הרבנים האלו הם מוכנים לסדר טענותיהם ולקבל דין תורה בפניהם, או בפני זב"ל"א, והמשרד לא הטא און, ונתחזק שידונו בערכאות במאסר קשה, ועברו במזיד על דברי תורתנו הקדושה, ובכך שואלים ממני לבאר ולהשיב בכתב מה משפטם של המשרד שעברו על דברי תורתנו הקדושה.

וזאת תשובתי, שמאחר שהדבר ברור שהם עברו על דת תורתנו הקדושה, בעיני יפלא הצריך לבאר מה דינם, שהוא פשוט ומפורש בש"ס ופוסקים, חז"ל קרי בי רב. אמנם חזרתי על כל הצדדים אולי יש להם איזה זכות תולה, ולא מצאתי. והנני מוסיף שמכמה טעמים עשו שלא כדן תורה, וטעו בכמה דברים.

תחלה וראש במה שנשתמשו במשטח חרמים, שבא מפורש בתורה שהוא למי שעובר על דברי תורתנו הקדושה במזיד, ואין לו שום מקום פטור דאולי הוא שוגג ומוטעה, וכל שכן כשהוא על בזוי תלמידי חכמים שצריך לדקדק היטב בזה שלא יאמרו הבריות לכבוד עצמו דוקא הוא דורש, ובכאן שהם אומרים שהם מוכנים לסדר טענותם ולקבל מה שיגורו להם בדי"צ או בפני זב"ל"א, לא היה להם למהר ולעביד דינא לנפשם, כי איסור גדול להחרים למי שאינו חייב, דאסור מן התורה לקלל את שום יהודי.

ועוד דכמה דיות נשתפכות אי יש בזמן הזה דין תלמיד חכם להחרים לכבודו. ומה שהתירו, הוא דוקא כשאינו לכבוד עצמו כי אם רק לשם שמים, כדי שתהא אימתן מוטלת על הצבור להוכיח למי שעובר על התורה במזיד, דבזה חייב מן התורה להחרים, ולכן התירו גם כן להחרים למי שמבזה אותם. אבל בדור הזה שבטלו מצות תוכחה, וכמה בני אדם שעוברים על התורה ביד רמה ומעלימים עיניהם, ואדרבא מחניפים להם, שחוששים שלא יקלו בכבודם אם עושים כן למי שהוא תלמיד חכם וירא שמים, הא ודאי איסור גמור הוא, והתורה צועקת עליהם לכבדו לא מחיתם ולכבוד עצמכם אתם חוששים לעגוש אותם בעונש קשה לקלל את ישראל. ובכך

מאחר שכבר עשו להחרים שהוא עונש היותר חזק אף למי שעובר על תורתנו הקדושה, אם כן לא נשאר עוד להם שום טענה ותביעה, וכל שכן לענש אותם ביסורים קשים שהוא קשה ממיתה שהוא איסור חמור כידוע לכל, ולכן לא ידעתי כזונת שאלתם.

ונראה שרציתם לשאול דמאחר שעשו כן, פן יחשבו העם שהפרתים התירו דבר זה ולכן עתה מותר כל אדם לעשות כן ומפני זה רוצים תשו' כדי לפרסם שהעושה כן לפי תוה"ק אינו מכלל ישראל, והרי הוא פסול לכל דבר ואף לעדות ושמהשרד לא עשו כד"ת, אמנם לענין הנמסרים עתה איני רואה תועלת דמאי דהוה הוה, וזה ההתעוררות היה מן הצורך לעשות מקודם דוקא, ועתה מן השמים ירוחמו ויצילם בזכות תורתנו הקדושה המחוללת בין העמים, כי באו עוברי התורה וחללה בעונותינו הרבים.

ואת זה אני, דמקודם ששמעתי קול צוחה בעיר שעשו קובלנא, שמעתי ותרזו בטני, ואמרתי להר' ר"צ פסח פראנק מה המעשה הרע אשר עשיתם שלא כד"ן תורה. הוא השיב דחלילה שיעשו כן, ורק אחד מאן דהוא ולא הזכיר שמו שהלך להגיד רק שיעכבו החוברות שלא יתפרסמו בעולם, ולא עד. ויען שחשבתו שהוא מדבר אמת, אמרתי לו דאין זה תקן גמור שאפשר שיבואו אחרים ויעשו כן, אבל אני אעשה בסיעתא דשמיא לבטל את המעוררים לגמרי, אך בזאת שיבטל הר' מהרא"י קוק היי מה שכתב בקונטרסיו דברים אשר לא כד"ן תורה, וזה הוא סיבה דנותן אצבעו בין שיניהם של היראים החרדים לדבר ה', מפני שהוא נגד תורתנו הקדושה, וכמו שהזכרתי במשור בקונטרס מיוחד על זה, וגם אין בהם שום תועלת כי אם דברי חניפות לאפקורסים כדי שיחזיקו בידו. והרי הנ"ל השיב שאם לא היו מדברים עליו הוא היה משתדל על זה. ואני השבתי לו שזה הוא ענף מן השורש, ואם יתקן השורש גם הענף יתוקן. ושוב אמר כי כבר בטל ביטול גמור כל מה שכתב בקונטרס, והרי הוא ביד האדמו"ר מגור. וגם על זה אמרתי דאף אם הוא אמת, כיון שלא פרסם כמו שאינו — [עיי' בתיקון עולם עמוד ח"י"ט]. וסוף דבר הבטיחני שהוא יטפל בזה, ולדברו הוחלתי. ויען שאחר כך שמעתי שנכנסו במאסר קשה, ידעתי שהכל היה רק רחיות, ואין בפיהו נכונה ולא רציתי לראותו עוד, כי מה אוכל לעשות דאם הרבנים כן, מה יעשו העם בעונותינו הרבים, ואנכי הרדאה שבעיר הזאת שיאמר 'כלילת יופי משרש לכל הארץ' כי מציון תצא תורה דבר ה' מירושלם, כעת מלבד שנתרבה חילול השם ותורתו הקדושה, ועוד זאת כמה מכשולות בדיני איסור היותר כי אין דורש ואין מבקש.

ובכן קול קורא במדבר אל אצילי בני ישראל היראים את דבר ה', שלא יאמרו שלום עלי נפשי ומי הכניסנו בתגר זה, תדעו כי ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו, לכן עורר משנתכם הקיצו מתרדמתכם כי האלקים יביא במשפט ע"כ נעלם, קומו השרים לעזרת ה' בגבורים, ללחום מלחמת מצוה להקים דגל תורתנו הקדושה ושלום ירושלים ושלום ישראל, חכות הרבים תלוי בכם, הקולר תלוי על צוארכם, ואני את נפשי הצלתי, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

הכ"ד עומד ומצפה ישועת ה' נאדר"י.

שלמה אליעזר אלפאנדארי סיט

האחרית — שהמה ימליכו על ארץ ישראל. אז כתב לו רב חכם אחד [נודע בשמו אצלנין] שמבקש ממנו בשם כל רבני הספרדים שיבא לירושלים ויהיה רב הראשי של הספרדים במשרד הרבנות, ויחזיר עטרה ליושנה לכבוד התורה הקדושה.

הוא השיב לו במכתב (המכתב כעת ביד יורשיו של הרב השואל)

כזה:

"לא די לכם שאתם טועים את עצמכם, עוד רצונכם להטעות אותי ולהכניס החץ בי. יאמרו נא באיזה כח באתם למשול בארץ? הלא על ידי כח הציונים החפשים אשר אם היו יכולים לעקר התורה מן העולם ח"ו היו עוקרים. ואתם מאמינים בהם! בקהלם אל תחד כבודי ולא ארד עמכם בזה. אדרבה אעמוד נגדכם בכל יכולתי. ואודיעכם אחרית דבר מראשיתו כי עכשיו הציונים בוחרים בזקנים אחר כך ימאסו בם ויכניסו במקומם רבנים שחורי הזקן, ואחר כך מספרי הזקן, אחר כך גילוחי הזקן וכו'. לכן עליכם לדעת כי חורבן התורה והיהדות בארץ הקודש מתחיל מכם ואתם עתידים ליתן את הדין לשמים על כל חטאים ופשעים של כל הדורות הבאים אחריכם וכו' וכו'".

כשבאו אליו אחר כך אנשים גם רבנים או אדמורי"ם שבאו לארץ ישראל, ושמע שהיו אצל 'קוק' רב הראשי של המשרד הציונית והחפשים, לא אבה לקבלם להכניסם לביתו, ואמר הלא כבר היה אצל קוק, ומה יחפצו ממני, ומדוע אתם פוסחים על שתי הסעיפים.

מזו. פעם אחד שאלו אותו לחוות דעתו בענין האגודה. והשיב שאין חילוק בין הציונים והמזרחים והאגודים רק בשמא, וחוט המקיף את כולם הוא הכסף והשתררות ולא כבוד שמים. על כן היה אוהב מאוד כששמע מצדיק ואדמו"ר אשר לא כרע לבעל לשום אחת מהמפלגות וכתות הנזכרים לעיל, ואדרבה מוחה בהם ומקנא קנאת ה' צבאות. ואמר כי מדה זו אהוב לו מן הכל ועולה על כולנה יותר מבקיאות התורה והפלגה בחסידות וזכות אבות, אם כי רב הוא.

[אגב מצאתי פה מקום להתודע ולהגלות כי טעות הוא ביד מי שסובר אשר תנועת חברת האגודה בארץ ישראל רבה הוא (ח"ו), ובתוכה חרדים ורבנים מצויינים! כי רבים וכן שלימים מהחרדים ורבנים הגדולים (אשר יתפארו האגודיים כי המה מחברתם ואגודתם). והחסידיים הקנאים שבירושלים עיר הקודש באו והתנפלו לפני כ"ק רבינו (שליט"א) [זי"ע] שמה בהתנצלות שאין רוחם נוחה מהאגודה והנהלתי, ואגודתם לא ארץ ישראל יסדה והם אינם מהם כלל, זולת איזה יחידים נער קטן יכתבם, שבעצמם לא יתנהגו אותם ואת ביתיהם כהלכות גוברין יהודאין הכשרים באמת. ורואין בחוש איך על ידי האגודה נחרבה ישוב הישן של ארץ ישראל דקופת הר' מאיר בעל הנס (במדינת פולין גדול, וכהנה), ועוד ועוד. רק אנוסים המה מחמת אלו המורדים בגלוי החפשים המחללים שבת קודש בפרהסיא וכיוצא בזה, על כן נקרא עליהם לפעמים שם האגודה, זה לעומת זה. וביקשו והתחננו על נפשם לאמר הלואי שתעלה ביד גאוני וגדולי חוץ לארץ לבטל את תנועת האגודה מארץ ישראל, כי אז ישבו לבטח דרכם בחינוך הישן על טהרות הקודש⁵, ה' ירחם וישיב שבות עמו במהרה בימינו].

5. אנו מעתיקים כאן אגרת הקדש מכתב יד קדשו של מרן רבינו זי"ע שכתבו לאחד מגדולי הרבנים בארץ ישראל למען דעת עמדתו הברורה הזקוקה של רבינו הקדוש בדבר הבחירות.

ב"ה, יום ה' חיי תרצ"ה, מונקאטש יע"א

כבוד האי גברא רבא וקירא הגאון וכו' וכו'.

אחדשכת"ה, מכאן מודעה כי מכתבו דמר הנשלח באמצעות ידיי הרה"ג הקנאי לה' ותורתו מהדיר אשר זעליג מרגליות נ"י מקרתא קדישא ירושלים תובב"א, נכון השיגה ידי במועדו, והנה המצב פה אינו קשה כל כך בעוה"י, ולא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשינו, ואת נפשינו ישמור שומר ישראל יתברך שמו לעד, אך יחזקיני ויאמציני בחזקת הגוף דאלים טובא, ויצילנו ה' בחסדו ממיחושים ויסורים ונהיה בריא עדיף לעבודתו יתברך שמו, ולהיות דיחן נצח לעומת הרשעים כים נגרש הסוערים מכל צד, המה הציונים עם בתי מינות שלהם הנודעים לכופרים ממש בתורת משה ואמונת הבורא עולם יתברך, ואחריהם בעלי האגוד"ת ישראל שקראו למו, והמה צבועים וגרועים ונגררים, בסתר ובגלוי אחרי דעת הציוני"ם ושיטתיהם בבנין הארץ, ופעלי ציון שלא על פי תורתנו הקדושה, ויד אחת להם, גם כעת בארץ הקדושה, נתקשרו בעבים, בחשכה יתהלכו יחדיו להבחירות עירית בירושלים כנדע, וכדי בוין וקצף. הצד השוה שאין בהם רוח חיים של אמונה ומסורת אבות, וצריכים מאוד ללחום נגדם בין בארץ בין בחוץ לארץ, וכל מי שיש בידו למחות וכו', וכפי ששמעתי הלא כהד"ג עומד מרחוק מהם ומהמונם וכן

מת. בהיות רבינו (שליטי"א) [זי"ע] בתוככי ירושלים באו אליו גדולים חקרי לב מהרבנים החרדים שם ליהנות ממנו עצה ותושיה כדת מה לעשות על דבר פרצה מיוחדת שנפרצה בעיר ה'. ושאל רבינו להסבא קדישא מה לעשות במחיצת כרם בית ישראל שנפרצה. וענה לו הסבא קדישא כי יש לחוש וכו', על כן שב ואל תעשה עדיף כעת. והמתיק לפרש הגמרא (יומא עו, ב) חמרא וריחני פקחין, והיינו דמצינו (קרבנות) שהקול יפה לבשמים, וגם מצינו (במנחות פז, א) כשם שהדיבור יפה לבשמים כך הדיבור רע ליין, ועל כן אמרו חז"ל להורות דרכי ה' כי חמרא (אם למנוע הקול והדיבור כמו שהוא רע ליין ויפה השתיקה), וריחני (אם שלא למנוע רק להרים קול ולדבר כמו שהקול יפה לבשמים), פקחין (זה תלוי ועומד בידי הפקחין חכמי הדור שישקלו ויכריעו בדעתם, לפעמים עת לדבר ולפעמים עת לחשות), עד כאן תורף דבריו הקדושים ודברי פי חכם חן.

וכן סיפר הסבא קדישא לרבינו כשבאו תלמידי ישיבה מסוימת לביתי לדבר דברי תורה, וראיתים בלי זקן ופיאות ומגדלי בלורית, אמרתי להם על הכתוב (שיר השירים ב, יד) הראיני את מראיך (צלם אלקים על פי התורה. ואחר כך) השמיעני את קולך בדברי תורה. אבל כשהוא ההיפך לא אדבר עמכם, ודחיתים כי הם באמת מחריבי קרתא קדישא. וכן יעשה גם הדר"ת להזהיר לאנשי שלומו ויראי אלקים להתרחק מהם, אבל לא לצאת עתה בקול רעש, עד כאן תורף דבריו הקדושים.

מט. פעם אחת באו אליו מגדולי העיר ובהוכיחם למה יעמדו מרחוק ויעלמו לעתות בצרה צרת הדת שבאו פריצים וחללוה, היתה התשובה כי לא יוכלו לעשות דבר, רק ה' הוא יוכל להושיע לרומם דגל התורה בדור פרוץ הלז.

وهוא הגיד על זה בכוננת הגמרא סוף סוטה (מט, ב) דקמיחשיב

יעשה ללחום מלחמות ה' צבאות להזהיר גדולים על הקטנים, וה' עמך גבור החיל ויתקדש שם שמים במהרה בימינו בתוך כלל ישראל.

אמסור אייה לנאמן לשלוח בעד כהד"ג חיבורי דברי תורה (ה, ו) וגם דרכי תשובה (על מקואות), וימחול נא להדיעני מקבלתם לטובה.

ידידו דורש שלום תורתו וטובתו באהבה, מוקירו ומכבדו בכבוד התורה.

חיים אלעזר שנירא

מה שיהיה בסוף יומיא פני הדור כפני וכו' חכמת סופרים תסרח וכו', ומסיים כמה פעמים על מי לנו להשען על אבינו שבשמים. והקשה כיון דמייירי מצרות הדור שיהיה באחרית הימים מה זה דקאמר באמצע כמה פעמים כמו פייטן ואין לנו על מי להשען וכו', והלא זהו ברכה גדולה ומדה טובה מרובה שיבטחו בה' ואינו מהרעות כלל. וגם דהיה ליה למימר על מי להם להשען ולא על מי לנו וכו'.

אבל כוונת הש"ס דגם זהו מקללת הדור והפורעניות בעונותינו הרבים, דכשיאמרו למנהיגי ישראל על מה יחרישון ולא יוכיחו לבני דורם אשר חוצפא יסגי בהם וכו' ככל הדברים שחשבו בגמרא, ישבו המה שאין לנו להשען כי אם על אבינו שבשמים ושלא יוכלו לעשות מאומה, וממילא לא ימחו כראוי, ונקראת על שמם ח"ו פירצת הדור, ואין לך קללה מרובה מזו אם כה יהיו המנהיגים. ובאמת הבחירה הוא בידי אדם, והמנהיג צריך למחות בכל מאמצי כחו, והחלש יאמר גבור אני וישתדל להיות איש גבור מלחמה לעמוד על משמרת הקודש יומם ולילה לגדרה של תורה, וחלילה לפטור את עצמו בתירוצים שונים שאי אפשר לתקן וכו', וכנזכר.

נ. כאשר שלחתי להרה"ג בעל המחבר ספר אשרי האיש שליט"א [ר'] אשר זעליג מרגליות ז"ל] העתק התעוררות דברי תורה של כ"ק רבינו הגדול דפה מונקאטש (שליט"א) [זי"ע] שאמר בעת אמירת ההושענות דהושענא רבה בשנת תרפ"ט – [ונדפסו אחר כך בירושלים עיר הקודש על ידי החרדים והקנאים לחיבת הקודש] – קרא ושנה אותם לפני הקדוש מהרש"א, והתענג מאוד. ואמר כי כן צריך להיות איש צדיק הדור להגיד לבית יעקב פשעם ולזעוק מרה שיחזרו בתשובה.

והגיד דבר נחמד בשם הרב המסדר ומגיה המשנה למלך מהר"י כולי זצ"ל על הכתוב בפרשת וירא (בראשית יח, כו) אם אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר וכו', שתיבות בתוך העיר נראין כמיותר לכאורה. אבל למצוא צדיקים שיושבים ועוסקים בתורה ומצות בביתם ולפני עצמם בלבד זהו אינו קשה כל כך, כי לא אלמן ישראל. אולם העיקר הוא שיהיו צדיקים גודרי גדר ועומדים בפרץ 'בתוך העיר' דווקא, היינו בשוקים וברחובות שם יאחזו דרכם וצדקתם להחזיר העם למוטב, וצדיקים כאלו ביקש אברהם אבינו שאולי נמצא בסדום אז, שהמה יעמדו בפרץ למנוע רשעתם וכדאי להגן עליהם בשביל זה, ער כאן דבריו הקדושים.

נא. הגיד על דור הנפרץ הלז דמצינו בספר איוב (א, ז) כששאל הקדוש ברוך הוא את השטן מאין הוא בא, השיבו משוט בארץ ומהתהלך בה. והיינו דבשנים קדמוניות היה לו להבעל דבר עבודה קשה לפתות בני אדם לעבירות, כי מי פתי יסור לשמוע בקולו לעבור ח"ו את פי ה' ותורתו, והיה מוכרח לילך בהשתדלות ועצות שונות להראות שהדבר הזה הוא מצוה, או על כל פנים עבירה לשמה וכדומה. לא כן עתה, בימינו נוחין להתפתות לעבירה ח"ו. וזהו שהשיב השטן הנני בא רק משוט בארץ ומהתהלך בה, שאין מהצורך לשהות במקום אחד זמן רב עד שיתרצו וישמעו לקולי, כי די לי לשוט ולעבור בהעברה בעלמא דרך בני אדם ומיד כולם רצין אחרי, וכמעט טרם אקרא יענו לי נעשה ונשמע לעבור עבירות ולהרבות חטאים ופשעים ח"ו — [שמע מפיו הטהור חסיד ישר ונאמן החוב"ב בחדרי תורה מו"ה אברהם פריעד (נ"י) [ע"ה] מנאנאש, כשהיה בשנת תרפ"ט בירושלים והביא מכתב להסבא קדישא זצ"ל מאת רבינו זי"ע (נפטר כ"ז תשרי תש"א לפ"ק)].

גב. ביום הופעת כ"ק רבינו (שליט"א) [זי"ע] לשערי ירושלים בעת שהלך לשפוך שיח אצל שריד בית מקדשינו כותל המערבי, היה הגביר היקר התורני הר"ר מאיר ארזי (נ"י) [ע"ה] (בעל הבית שדר בו הסבא קדישא) מזרז את עצמו להודיע להקדוש מהרש"א שקיים שליחותו על נכון במסירת המכתב להאדמו"ר ממונקאטש, וכל הכבוד שעשו לו בלוד — (כנזכר לעיל במאמר סדר יום ראשון אות ב' וג'), וסיפר לפניו הכל בשביעת רצון חדוה וגיל.

וככלות דבריו נאנח הרב ואמר אה! ונחרד מאוד הר"מ הנ"ל על האנחה שלא הבין סיבתה כי הלא היה הכל על צד היותר טוב. והרהיב עוז לשאול את פה קדשו על זה. והשיב לו הרב בזה הלשון הלואי שתהא יציאתו כביאתו, עד כאן לשונו. ועדיין לא הבין הר"ר מאיר הנ"ל פירוש הדברים, ולא שאל יותר, ולא סיפר לשום איש עד יום הלקח ארון אלקים זי"ע שהיה יום אחד לפני יציאתו של רבינו (שליט"א) [זי"ע] מארץ הקודש (כנזכר לעיל במאמר סדר יום שלשה עשר), אז התבונן בדבריו הנאמרים ברוח הקודש.

גג. שמענו מפה קדשו שהגיד לפני רבינו (שליט"א) [זי"ע] פירוש על דברי עצמו במכתבו (הנזכר לעיל במאמר סדר יום ראשון אות ג', ועיין שם הלאה באות ט"ו מזה) בדברי המדרש (דברים רבה פ"ז,

ה) על הכתוב (דברים כח, ו) ברוך אתה בבואך וכו', ודוד מפרשה (תהלים קכא) מעתה ועד עולם. ואמר דצריכין להבין למה כתיב בתורה מקודם בבואך ואחר כך בצאתך, ודוד אמר ה' ישמור צאתך ואחר כך ובואך. וגם דוד המלך ע"ה אמר מעתה ועד עולם ואינו כן בתורה.

ופירש על פי דברי התוספות בריש פסחים (ב, א ד"ה יכנס) דלכן אמרינן שם לעולם יכנס אדם בכי טוב ולכאורה היה ליה למימר מקודם יציאה. ותירצו דאורחא דגמרא הכי, כמו שכתוב בעירובין (כא, א) בפסי ביראות מטפס ועולה, עיין שם. ואמר הסבא קדישא בסברה, דבאמת אם נאמר קודם מטפס ועולה אם כן נשמע שכבר ירד מקודם פעם אחד וזהו פעם הב' שיורד, ואשמעינן דלא רק פעם אחת מותר לירד ולעלות, רק כמה פעמים. ולכן גם כאן בתורה דנאמר שלא כסדרן ביאה מקודם ואחר כך יציאה, אם כן ממילא נשמע דזהו כבר פעם הב' שיוצא לדרכו וכתבה התורה ברכה גם ליציאה וביאה שניה, ואין צריך לומר שוב מעתה ועד עולם. אבל דוד המלך ע"ה כתב כסדרן יציאה וביאה, אם כן יוכלו לסבור דלא נאמרה הברכה רק לפעם אחת שיוצא ובא, על כן הוצרך לומר מעתה ועד עולם, להורות שגם אחר כך שירצה שוב לצאת ולבא יהיה לו שמירה וישא ברכה מאת ה'.

וכפי זכרון ידידנו הרה"ג המפורסם וכו' מה"ר שלמה צוקער (שליט"א) [ז"ל] אבד"ק האלאס הוסיף עוד הסבא קדישא לפרש ככה בגמרא הנ"ל לעולם יכנס בכי טוב וכו' ודברי הרבינו תם (בתוספות בבא קמא ס, ב) שפירש דבעיר אחרת מיירי, דלא כהר"י שמפרש דדרך הש"ס לנקוט הכי כמו מטפס ועולה וכו'. דכיון דכאן כתב בלשון הגמרא 'לעולם' אם כן כבר אשמעינן דלא רק פעם אחד, ואפילו הכי תני יכנס בתחלה שלא כסדרן, אם כן בעל כרחך רק בעיר אחרת מיירי ואז הוי כסדרן, ועל כן תני לעולם, והבן — [והרב הנ"ל מצא בכתב סופר על התורה בפרשת תבוא שמפרש כנ"ל בשם הגה"ק מה"ר מרדכי בנעט זצ"ל. וכן בספר חנוכת התורה בפרשת תבוא, עיין שם].

נד. אציין עוד בדברי תורה דברי אגדה שלו בנועם שיח, על הכתוב (תהלים מח, ט) כאשר שמענו כן ראינו. דהנה נאמר בתוכחה (דברים כח, טג) והיה כאשר שש ה' עליכם להטיב אתכם וכו' כן

ישיש להאביד וכו'. וזהו 'כאשר' שמענו, היינו מה שכתוב 'כאשר' שש להטיב ולהרבות אתכם, זהו רק שמענו שהיה מימות עולם ושהיה לעתיד, ואנן בדורותינו לא זכינו עוד לזה בעונותינו הרבים. אבל 'כן' ראינו, מה שכתוב 'כן' ישיש להאביד אתכם ח"ו וכו', זה ראינו בעינינו לדאבונינו הרבה והרבה, עד ישקיף וירא ה' השקפה לטובה במהרה בימינו, ושפתים יושק.

נה. על הכתוב (תהלים צו, יא) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. וצריכין להבין הסמיכות אור זרוע לשמחה. ופירש על פי שנאמר (שם קכו, ה) הזורעים בדמעה וכו', ואם כן כיון שכתוב כאן 'אור זרוע לצדיק', שיתרבה אצלו האור כמו הזריעה, ואולי יחשוב כי יהיה ח"ו תחלתו בדמעה כמו הזורע. לזה אמר 'ולישרי לב שמחה', שיהיה מיד בשמחה עוד בשעת הזריעה, נס יגון ואנחה.

נו. בפרשת בהעלתך (במדבר יא, כז) כתיב אלדד ומידד מתנבאים במחנה. ופירש רש"י שנבאו משה מת ויהושע מכניס. ואמר דהנה בפרשת שמות (ב, י) כתיב ותקרא שמו משה כי מן השמים משיתיהו, ודקדק דהיה לו לומר ממים משיתיהו, ולמה האריכה בלשונה לומר מן המים, ואותיות נ"ה כמיותרות. רק הענין הוא דאותיות ממי"ם ראשי תיבות מ'שה מ'ת יהושע מ'כניס, ובתיה בת פרעה לא הסכימה לזה, על כן במכוון הוסיפה ב' אותיות, ואמרה מן המים, ואלדד ומידד נבאו 'במחנה' היינו מח, ולמחוק אותיות נה שהוסיפה בתיה כנוכר לעיל, רק שיהיה ממי"ם בראשי תיבות מ'שה מ'ת יהושע מ'כניס כנוכר, כי כן נגזרה הגזירה מן השמים. ועל זה וירץ הנער ויגד למשה.

נז. אמר בדברי הנביא (ישעיה מא, יד-טו) אל תיראי תולעת יעקב וכו', הנה שמתוך למורג חרוץ וכו'. צריך להבין למה נמשלו ישראל לתולעת בזה.

אך ידוע שישנו תולעת הוא העש המבלה ומקלקל את כל מיני עצים, אפילו שהם קשים ועבים. ולזה ניבא הנביא 'אל תיראי בני ישראל מאומות העולם, כי נמשלתם כמו 'תולעת יעקב' האוכל ומבלה את כל, כן אתם על במות אויביכם תדרכו ותכלו אותם, הגם

שהם קשים וגבורים מכם. ואמר 'הנה שמתיק למורג חרוץ חדש', כמו המורג חרוץ מכלה את העץ, כן תהיו גם אתם תדוש הרים עלי השונאים שהם כמו הרים תכבשו אותם ויכניעו מפני עם בני ישראל.

חן. דבר נאה ומתקבל אמר בהמשך הכתובים (תהלים קכה, גיה) כי לא ינוח שבט הרשע וכו', והמטים עקלקלותם וגו'. דהנה יש ג' סוגי צדיקים בהדרגה זה למעלה מזה, (א) מי שאילו היה בתוך רשעים לא יכול לעמוד בנסיון והיה עושה כמעשי תועבותיהם, רק כיון שהוא בין עובדי ה' על כן עושה רצון קונו, ונקרא צדיק בזה. (ב) למעלה הימנו, מי שאפילו מעורב בין הבריות והרשעים הוא אינו לומד ממעשיהם רק יעמד חי על משמרתו לעבוד את בוראו, ואף על פי כן אינו מוכיח אותם ואין לו שייכות עמהם. (ג) למעלה מהם הוא מי שאינו מסתפק במה שהוא צדיק בפני עצמו בלבד, כי אם עוד מוחה ברשעים ומוכיח לאחרים להטיב דרכם. וכנגדם אמר דוד המלך ע"ה 'כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים', וזהו סוג הא' דלעיל שלא יוכל להיות חונה בין רשעים 'למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה וכו'', היינו שלא יתקלקל מהם, רק על כל פנים הוא צדיק לעצמו. וכנגד סוג הב' אמר 'הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם', שהמה עומדים בנסיון ובטוחים וישרים בלבותם שלא ילמדו ממעשי הרשעים, הגם שאינם מתקנים אותם על כל פנים טובים המה יותר מסוג הראשון הנ"ל. וכנגד סוג הג' אמר 'והמטים עקלקלותם', (היינו מי שיש בידו למחות ולהטות לטוב קלקולי הרשעים). 'יוליכם ה' את פועלי האון', (היינו לצדיק גדול כזה יוליך אותו להיות חונה בין פועלי און בכדי שיתקנם וילחום מלחמות ה' צבאות לעמוד בפרץ. ועל ידי זה יהיה) 'שלום על ישראל', (בינם לבין אביהם שבשמים), כי זהו העיקר לזכות את הרבים, ובזכות זה יתקרב הגאולה ויבא המבשר שלום משמיע ישועה, וכן יהי רצון במהרה בימינו.

נט. וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולתו הלא הם כתובים על לוח לבבות מהבאים אליו לדרוש אלקים בחיים חיותו, ועיקר עניניו ומדרגותיו נסתרה דרכו מעין כל חי, כי היה טמיר ונעלם, זולת בסוף שנותיו שנתפרסם במקצת בשם 'סבא קדישא', וכנזכר כמה וכמה פעמים בחיבורא דנן מרישא לסיפא, וסדר הסתלקותו מבואר

גם כן לעיל במאמר סדר יום שלשה עשר, עיין שם היטב. ואם אכשיר דרא לזכות להופעת חיבוריו הגדולים והעצומים אשר הניח אחריו ברכה בכתב יד קודש, משם יראו רב כחו לתבונתו אין חקר בחכמת התורה בכל שעריה. אך מי יודע אם יזכה עלמא לזה בעגלא ובזמן קרוב, לאשר לא הניח אחריו זרע שישתדלו בחריצת ידים באמת ובתמים. ועוד מיד אחרי יציאת נשמתו הטהורה מנרתיקה ושנגנו ארון הקודש כבר נשמע לאזנינו (עוד בהיותנו בארץ הקודש בלילה טרם נסיעתנו משם) אשר שלטו ידי זרים בכתביו וחיבוריו ואוצר ספריו, שהיו בהסגר תחת רשות איזה רבני ומלקקי המשדך שלא חסו על כבוד התורה וחייבו בשמירתן והכשירו את נזקם ולא ידעו להעריך ערכם של הכתבים הקדושים, חבל על דעבדין מעשי תעתועים כאלו מבלי למהר ולהוציא לאור עולם תורת רבי אליעזר הגדול המלך שלמ"ה זי"ע להציל על כל פנים שארית הפליטה מהמון כתבי הקודש כנזכר קמא קמא דמטי תורה שלימה יהיה. ושפתותיו של אותו צדיק וקדוש דובבת כמלאך מליץ יושר ורב טוב לנו ולכל בית ישראל בכלל ובפרט, עד יבא מלך ישראל וגואלו פדות שלח לעמו, במהרה בימינו אמן.

ת.ו.ש.ל.ב.ע.

הועתק והוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ד

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ד

ספר

מפתחות

מפתח אישים ושמות

סיבת, ב, ו / הלוך, ד

אות ג

רבי גרשון אשכנזי ב, יא
רבי גרשון קיטובער ב, יא

אות ד

רבי דוד מבוחאב ב, א
רבי דוד שפירא סיבת, ה / חיות, פתיחה
רבי דוד ווינענער סיבת, ו
רבי דוד אליהו אנזאראט מעבר, א
רבי דוד הנגיד ט, יג
רבי דוד בן אבי זמרא (הרדב"ז) י, ח, ט
דוד המלך א, ה, י / ב, ד / ה, ב

אות ה

היוד הקדוש מפרשיסחא נותן, ו / ב, ז
רבי הלל ווינבערגער מדיסערדאהעלי
סיבת, ו
הושע בן באר ט, כא
הלל הזקן ותלמידיו ט, יג

אות ז

רבי זאב וואלף מטשארני אוסטראה יא, ב
רבי זלמן מרגליות ח, ד
זכריה הנביא ב, ב / ה, ו
רב זירא א, ו

אות ח

רבי חזקיה יצחק מזרחי שרעבי ב, ט
רבי חזקיה די סיליה (פרי חדש) ב, ט / ג, ב
הרבניית חיה פרומא רבקה רבינאוויטש
סיבת, ב
רבי חייא ובניו יא, יב
רבי חייא סופר (שרייבער) הקדמת המויל
רבי חיים ברוך עהרעבערג סיבת, ו / התפרדות, ג

אות א

רבי אברהם בן דוד (הראב"ד) יא, י
רבי אברהם יהושע העשיל מאפטא
הקדמת המחבר / נותן, ח / יא, ו
רבי אברהם קאשיטצקי הלוך, ד
רבי אברהם גלאנטי ב, א
רבי אברהם אוולאי ח, ד / י, ט
רבי אברהם אשכנזי חיות, י
רבי אברהם מקאליסק יא, ב ו
רבי אברהם אמינוף חיות, מו
רבי אברהם שלום מזרחי שרעבי ב, ט
רבי אהרן בכור אלנקוה חיות, י
רבי אהרן די טראני י, ט
רבי אהרן הלוי מסטראשעלע ד, ב
רבי אהרן ווייס מבענדיקאוויץ ד, ו
אליהו הנביא י, ה
רבי אליהו קליין מהאלמין ד, ו
רבי אליהו כהן מנאמין ד, ו
רבי אליעזר בן הורקנס יא, ט
רבי אלעזר מענדל מלעלוב ב, ו ז
רבי אלעזר ברשב"י נותן, ז / ט, ג, כ
רבי אלעזר אזכרי (החדרים) ט, טו / י, ט, י

רבי אלעזר בן ערך א, ו
רבי אמי יא, ט
רבי אסי יא, ט
הרבניית אסתר שפירא (דרכי תשובה)
סיבת, ב
רבי אשר מראפשיץ יב, ב / יג, ב
רבי אשר זעליג מרגליות - ראה 'ישעיה'
רבי אשר זעליג גרינבערג מדאלהא ד, ו

אות ב

בית חולים שערי צדק - וואלאך יב, ג
רבי בן ציון וועזעל אב"ד טורדא סיבת,
ו
רבי בן ציון אברהם שפירא חיות,
פתיחה
רבי ברוך פעלדבראנד מהאלמין יג, ז
רבי ברוך יהושע ירחמיאל רבינאוויטש

רבי חיים דוב (בער) גרינפעלד (המשב"ק)
 סיבת, ו / ד, א / ט, ב
 רבי חיים יוסף רוד אולאי (חיד"א)
 מעבר, ג, ה / ב, ג, ח, ט / ג, ב, ט /
 ט, א, טז / יא, ב
 רבי חיים שאול דוויק א, ב / ב, ט /
 ד, א / ה, א
 רבי חיים בן עטר מעבר, ב / ב, ג, ח,
 ט / ט, א, כ, כא
 רבי חיים וויטאל נותן, ז / ב, יג / ד,
 א / ט, טז / יא, ה, ט
 רבי חיים יוסף מהוקליווא ד, ו
 רבי חיים הלברשטאם ה, ב / ו, ב / ח,
 ד

רבי חיים אליפנרדי חיות, ב, ג
 רבי חיים אבולפיה חיות, ג
 רבי חיים אלגאזי חיות, ג
 רבי חיים חזקיה מדיני (שדה חמד) חיות,
 ח
 רבי חיים פלאגי חיות, טו
 רבי חיים טירר מטשערנאוויץ (באר מים
 חיים) ט, כא
 רבי חנני' יו"ט ליפא טייטלבוים מסיגוט
 י, ח

אות ז

רבי יהודה ב"ר אלעאי ט, טו
 רבי יהודה הלוי ט, טו
 רבי יהוסף ראטטענבערג מאסאן ד, ו
 רבי יהושע ט, כא
 רבי יהושע צונצין חיות, ב
 רבי יהושע יהודה לאווינגער סיבת, ו
 רבי יהושע צבי מיכל שפירא חיות,
 פתיחה
 רבי יוחנן בן זכאי א, א / ה, ד / יא,
 ז, ח, ט
 רבי יוחנן הסנדלר ט, ה
 רבי יום טוב אלגאזי ב, ט
 רבי יוחנן שאגיי"ש ח, ו
 רבי יוסי ב"ר אלעזר נותן, ז
 רבי יהודה ט, כ
 יוסי בן יעזר ב, ד
 יוסי בן יוחנן ב, ד

רבי יוסי ב"ר יעקב ט, יד
 רבי יוסף חיים זוננפלד א, חי, יט /
 חיות, מו
 רבי יוסף ידיד הלוי חיות, מו
 יוסף הצדיק ח, ג
 רבי יוסף קארו (בית יוסף) נותן, ו /
 מעבר, ה / ג, ד / ד, ה / ח, ד / ט,
 טז, יט / י, ח, ט, י
 רבי יוסף שווארץ ז, ז
 רבי יוסף די טראני י, ט
 רבי יחזקאל שרגא הלברשטאם משינאווא
 ב, ח / ח, ד / י, ג, י / יא, ו
 יעקא ט, כא
 רבי יעקב יצחק מפרשיסחא נותן, ו / ב,
 ז

רבי יעקב אליפנרדי ה, ד / חיות, ב
 רבי יעקב יצחק מלובלין יא, ו, י
 רבי יעקב חי זריהן יא, יא / חיות,
 פתיחה

רבי יעקב כולי חיות, נ
 רבי יעקב חיים סופר א, ב
 רבי יעקב ניניו ב, ט
 רבי יעקב משה מקאמארא ד, ד
 רבי יעקב משה אמקרויט ט, יז
 רבי יעקב שמשון משפטייוקע יא, ב, ו
 רבי יצחק עקריש חיות, י
 רבי יצחק אבולפיה (פני יצחק) חיות, כז
 רבי יצחק ירוחם דיסקין חיות, מו
 רבי יצחק נפחא נותן, ז / ט, ד
 רבי יצחק (תלמיד דרשב"י) נותן, ז / ט,
 ד

רבי יצחק אבוב ט, כא / י, ד
 רבי יצחק צבי לעבאוויטש אב"ד טשאפ
 סיבת, ו / ג, ב
 רבי יצחק לייב הערמאן סיבת, ו
 רבי יצחק לוריא (אריז"ל) מעבר, ב / ב,
 א, ט, יג / ד, ה / ח, ד, ו / ט, טז, כא
 / י, ד, ה, י / יא, א, ה, ו, ט, יא
 רבי יצחק אייזיק מקאלוב א, יט
 רבי יצחק רוד מלעלוב ב, ז
 רבי יצחק פרענקעל ג, ד / ד, א / חיות,
 מו
 רבי יצחק אייזיק פריעדריך מטורץ ד, ו

רבי משה גאלדשטיין סיבת, ו / ט, ב
 רבי משה ליב מסאסוב נותן, ה
 רבי משה בן רן ט, ב
 רבי משה בן מיימון (רמב"ם) מעבר, ה /
 ט, יג / יא, י, יא
 רבי משה בן נחמן (רמב"ן) ד, ה
 רבי משה חאגיז (אלה מסעי) א, ו, י /
 ב, ה / ו, ה
 רבי משה טייטלבוים (ישמח משה) א, יט
 רבי משה מלעלוב ב, ו, ז
 רבי משה סופר (החת"ס) ב, ט
 רבי משה גרינוואלד מחוסט (ערוגת
 הברושם) ד, ו
 רבי משה אהרן רייכמאן ה, ז
 רבי משה מונטופיורי א, ו / ה, ג / ז,
 ו
 רבי משה קארדבארו (רמ"ק) ט, יז / י,
 ח
 רבי משה לוריא בן הארזיל ט, טז
 רבי משה די טראני (מבי"ט) י, ט
 רבי משה קלירעס יא, ג
 רבי משה בן מימון ואביו יא, י
 ד"ר משה וואלאך יב, ג
 רבי משה אהרן טונקלאנג חיות, כב
 רבי משה לוי חיות, כו
 רבי משה נחום וואלענשטיין חיות, מו

אות ג

נאפאליין מעבר, ה
 רבי נחוניא בן הקנה נותן, ז
 רבי נחמן מהארארענקע יא, ו
 רבי נסים דאנן חיות, מו
 רבי נפתלי צבי מראפשיץ ז, ה / ט, א
 / יא, ז / יג, ב
 רבי נפתלי כץ חיות, ד
 רבי נתן דוד משידלאווצי ב, ו

אות ס

סומכוס יא, ג

אות ע

רבי עובדיה מברטנורא מעבר, ה / ב, ב, י

רבי יצחק מאיר מגור ה, ד
 רבי יעקב בי רב י, ט
 רבי ירמיה יא, ד
 ישיבה דרכי תשובה הקדמה / סיבת, ב
 / הלוך, א
 רבי ישכר בעריש זאלץ חיות, פתיחה, מ
 רבי ישכר דוב מראדישיץ ב, ו
 רבי ישעי' אשר זעליג מרגליות סיבת, ה
 / חיות, פתיחה, נ
 רבי ישעי' סג"ל הורביץ (השלי"ה) ט, טו,
 יח / יא, ז
 רבי ישראל בעל שם טוב הקדמה, מחבר
 / ב, יא
 רבי ישראל מקחניץ ב, ו
 רבי ישראל זאב (לעביל) מאוהעלי סיבת,
 ג
 רבי ישראל יעקב אלגאזי ב, ט
 רבי ישראל יעקב יוקל טייטלבוים ד, ו
 רבי ישראל משה חזן ז, ו

אות כ

כולל מונקאטש בירושלים סיבת, א / א,
 כ / ב, א, כ / ד, ג, ה, ו / ו, ב /
 התפרדות, א

אות ל

רבי ליפמאן קליין סיבת, ו

אות מ

רבי מאיר איזראעל מבילקא ד, ו
 רבי מאיר בעל הנס יא, ג
 רבי מאיר ארזי חיות, נב
 רבי מאיר אויערבוך ה, ד
 רבי מענדל מוויטעבסק יא, ב, ו
 רבי מענכין הלפרין ד, א
 רבי מימון (אבי הרמב"ם) יא, י
 רבי מרדכי בנעט חיות, נג
 רבי מרדכי זעעלפריינד סיבת, ו / ב, יג
 רבי מרדכי זאב איטנגא ה, ד
 רבי משה אלשיך ד, ה / ט, כא / י, ח,
 י
 רבי משה גאלאנטי ב, יא

רבי עזרא אנועראט מעבר, א
 רבי עמרם חסידא, ה, ד
 רבי עקיבא איגר, ב, ט
 רבי עקיבא ותלמידיו, ט, ה / יא, ח / ט יב

אות פ

רבי פנחס בן יאיר, ט, כ
 רבי פנחס חיים מסעליש, ד, ו

אות צ

רבי צבי שפירא (דרכי תשובה), א, ב, ט /
 ג, ז / ד, א / ט, ב, טו / יג, ב
 רבי צבי אשכנזי חכם צבי, א, טו
 רבי צבי הירש מזידיטשוב, ד, א
 רבי צבי אלימלך שפירא מדיטוב, ד, א / ט,
 א / י, ז

אות ר

רבי רפאל מנשה ענתבי חיות, פתיחה
 רבי רפאל דוד הלוי מקושטא חיות, טו
 רבי רפאל יצחק ישראל חיות, יז
 הרבנית רחל פעריל ממונקאטש (מנחת
 אלעזר) סיבת, ב

אות ש

רבי שלום יוסף הלוי אלשיך, א, ב
 רבי שלום שרעבי, ב, ט / ה, ד
 רבי שלום גאלדינבערג מסוואליווא, ד, ו
 רבי שלום נח לאנדוי מוועריצקי, ד, ו
 רבי שלום בחאגלו (מקדש מלך), י, ט, י
 רבי שלמה צוקער מהאלאס סיבת, ו
 רבי שלמה חזן מעבר, ה
 רבי שלמה שפירא (שם שלמה), ב, ו /
 ג, ז / ה, ג / ט, יז / י, י
 רבי שלמה סופר מבערעגסאס, ד, ו
 רבי שלמה קלוגער, ה, ד
 רבי שלמה אלקאבץ, ט, יח, כא.
 רבי שלמה בן גבירול, ט, יח
 שלמה המלך, א, ו, י
 שמאי ותלמידיו, ט, יג
 רבי שמואל וויטאל נותן, ז / ב, ד, יג / י,
 ד

רבי שמואל סאמעט סיבת, ו
 רבי שמואל העליר מצפת, ט, א
 רבי שמעון לביא, ג, ב
 רבי שמעון בר יוחאי נותן, ז / א, ט / ג,
 ב, ח / ט, א, יד, טו, כ / י, יא, ח, יב
 שמעון הצדיק, ב, ד
 רבי שמעלקא מניקלשבורג, ג, ו
 רבי שמעלקא מסאסוב, י, י
 רבי שניאור זלמן מליאדי, ד, ב

שמות עיירות

ברינדיזשי נותן, ד

אות ג

גריבענלאנר נותן, ה

אות ד

דמשק, ה, ג

אות ה

הר סיני מעבר, ז

אות א

אוהעל סיבת, ג / א, יט
 איטליא הלוך, ג
 אלכסנדריא סיבת, ו / הלוך, ד / נותן,
 א, ב, ד / מעבר, א
 אפטא נותן, ח

אות ב

בית לחם, ז, א, ו
 ביתר, א, א

מעזיבח נותן, ח
מצרים הלוך, ד / מעבר, א

אות נ
נחל סועץ מעבר, ו

אות ס
סאסוב נותן, ה

אות ע
עסטרייך הלוך, ג

אות פ
פולין הלוך, ד

אות צ
צפת ג, ב / ח, א

אות ק
קאליב א, יט
קאנטרא מעבר, ו
קבר רחל ב, יג / ז, א

אות ש
שכס ח, ג

אות ת
תל אביב התפרדות, ב

הר ציון נותן, ט

אות ו
ויען הלוך, א, ב, ג

אות ח
חברון סיבת, ד / ב, יג / ה, ג

אות ט
טבריא נותן, ח / מעבר, ב / י, א / יא, א
טריעסט סיבת, ו / הלוך, ג, ד / נותן,
א / מעבר, ב / התפרדות, ג

אות י
יבנה א, א
יפו סיבת, ו / מעבר, ב / התפרדות, ג
ירושלים מעבר, ב / י, ב
יוגאסלאוויא הלוך, ג

אות ל
לוד מעבר, ו / א, ב, טו

אות מ
מונקאטש ד, ו
מוצא התפרדות, ב
מירון סיבת, ד / א, ט, טז / ח, ז / ט,
א / י, א

מפתח מקומות וקברי צדיקים

רבי אלעזר אזכרי (החרדים) ט, י
רבי אמי יא, ט
רבי אסי יא, ט
ביהכניס אור החיים בירושלים מעבר, ב
ביהכניס אליהו הנביא באלכסנדריא
מעבר, ה
ביהכניס אנשי תימן ירושלים ב, א, ג

אות א
רבי אברהם יהושע העשיל מאפטא נותן,
ח / יא, ו
רבי אברהם מקאליסק יא, ו
רבי אליעזר בן הורקנוס יא, ט
רבי אלעזר ברשב"י נותן, ז / ט, ג

ביהכניס בית אל ב, ט / ה, ד
 ביהכניס ארזיל בטבריא יא, א
 ביהכניס ארזיל בצפת י, ה
 אידרא ט, יד

אות ב

באר מים חיים ט, כא
 בארה של מרים יא, ה
 בית החפשית ב, יב
 ביהכני רש"ש ה, ד

אות ג

רבי גרשון מקיטוב ב, יא
 גיא בן הינום ב, יב

אות ה

הושע בן בארי ט, כא
 הלל הזקן ותלמידיו ט, יג
 המקוה של הארזיל ט, כא
 הר גרזים והר עיבל ח, ב
 הר הזיתים ב, ד / ה, ב

אות ז

רבי זאב וואלף מטשארני אוסטראה יא, ב
 זכריה הנביא ב, ו

אות ח

חמי טבריה יא, ה
 רבי חזקיה די סילוה (פרי חדש) ב, ט / ה, ג
 רבי חזקיהו יצחק שרעבי ב, ט
 רבי חייא ובניו יא, יב
 רבי חיים בן עטר ב, ז

אות י

רבי יהודה ביר אלעאי ט, טו
 רבי יהושע ט, כא
 רבי יוחנן בן זכאי יא, ז
 רבי יוחנן הסנדלר ט, ה
 רבי יום טוב אלגאזי ב, ט

רבי יוסי ב"ר אלעזר נותן, ז
 רבי יוסי ב"ר יעקב ט, יד
 רבי יוסף קארו ט, יט
 רבי ישראל יעקב אלגאזי ב, ט
 רבי יעקב שמשון משפטייוקע יא, ו
 רבי יעקב בי רב י, ט
 רבי יצחק אבוהב ט, כא
 רבי יצחק לוריא ט, טז
 רבי יצחק נפחא נותן, ז / ט, ד
 רבי יצחק ט, ד
 רבי ירמיה יא, ד
 רבי ישעיה סגיל הורביץ (השליה) יא, ז
 יד אבשלום ב, יב
 יוסי בן יוחנן ב, ד
 יוסי בן יעזר ב, ד
 יוסף הצדיק ח, ג
 ישיבת אור תורה טבריה יא, ג
 ביהכניס רבי יוחנן בן זכאי ה, ד
 ביהכניס מהר"י אבוהב בצפת י, ד

אות כ

כותל מערבי א, ה, ו / ב, ז / ז, ט / יג, ז
 כנרת ח, ג / יא, ה

אות מ

מערת ינוקא ט, כא
 מערת המכפלה ה, ג
 מערת סנהדריה גדולה ב, ב
 מערת סנהדריה קטנה ב, ד
 מערת שמעון הצדיק ב, ד
 מקום האדרא ט, יד
 המדרכי ב, י
 רבי מאיר בעל הנס יא, ג
 רבי מענדל מוויטעפסק יא, ו
 רבי משה אלשיך ט, כא
 רבי משה גאלאנטי ב, יא
 רבי משה מלעלוב ב, ז
 רבי משה קארדיבארו ט, יז
 רבי משה בן מימון ואביו מעבר, ב / יא, י
 רבי משה אהרן רייכמאן ה, ב
 רבי משה לוריא בן הארזיל ט, טז

מפתח מקומות וקברי צדיקים

רבי משה די טראני (מבייט) י, ט

אות נ

נחל קדרון ב, ה

רבי נחמן מהאראדענקע יא, ו

אות ס

סומכוס יא, ג

אות ע

רבי עובדיה מברטנורא ב, י

רבי עקיבא ותלמידיו יא, יב

ביהכניס עזרא באלכסנדריא מעבר, ד

אות פ

רבי פנחס בן יאיר ט, כ

אות צ

ביהכניס חסידי צאנז בצפת ח, ד / י, א

רמז

אות ק

קבר רחל ב, יג

קברי מלכות בית דוד נותן, ט / ה, ב

רבינו קלונימוס ב, י

אות ר

ביהכניס רחובות הנהר ירושלים א, ב /

ד, א

אות ש

שמאי ותלמידיו ט, יג

רבי שמעון בר יוחאי מב, ט, א

רבי שלום שרעבי ב, ט

רבי שלום בחאגלו (מקדש מלך) י, ט

רבי שלמה אלקבץ ט, יח

שערי תפלה, ביהכניס באלכסנדריא מעבר,

ג

אות ת

ביהכניס תלמידי בעשיט בטבריא יא, ב

ביהכניס תפארת צבי ירושלים א, כ / ג,

ב / ד, י

הועתק והוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ד

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ד

ספר

נמפחים

מכתב עוז מאחד מיקירי וחכמי ירושלים, הרב הגאון המובהק הר' יחיאל מיכל פוקאצינסקי (שליט"א) [ז"ל]

ב"ה. יום א' ו' תמוז תרצ"א, פה עיר הקודש ירושלים תוב"א.

על דבר הכותל המערבי הקדושה

הרה"ג ר' אשר זעליג מרגליות נ"י הראה לי קונטרס אחד מספר 'מסעות ירושלים' ההולך ונדפס על ידי הרה"ח כו' מוהר"ר משה גאלדשטיין נ"י ממסעות האדמו"ר הגה"ק אבדק"ק מונקאטש שליט"א, ושאל חוות דעתי בנוגע להאמור שם (דף ט"זי"ח) [מאמר סדר יום ראשון אות וי] על הכותל המערבי הקדושה, שתשעה טורי האבן הגדולים הם מבנין שלמה והטורים העליונים מהאבנות הקטנות הם מהשר מונטיפיורי. ונעניתי לבאר כאן בעזרת השם יתברך את הדבר.

א. תכונת הכותל: כותל המערבי שגבהו מעל קרקע האדמה 18 מעטער, חלקו היותר גדול טמון וספון עוד בקרקעית האדמה, ובחלקו הגלוי שאנו עומדים לפניו כיום ישנם שלשה סוגי נדבכי אבנים:

סוג א': חמשת הנדבכים התחתונים, אבנים מפוצלות בקציהן, בגובה קרוב ל 8 מעטער (7.70 מ'), כל אבן גבוה ערך 1.25 מ' באורך 1.50 מ' (אחדות מהן ארוכות גם 4-5 מעטער. בחצר הדרומי של הכותל אבן אחת ארוכה ביותר וסופה מובלע בבנין). חמשת הנדבכים האלה הם מתקופת הבית הראשון.

סוג ב': מעל חמשת הנדבכים האמורים, ארבעה נדבכי אבן, אבנים חלקות, בגובה קרוב ל 4 מעטער, הם מתקופת הבית השני. האבנים החלקות הללו מארבעת הנדבכים אינן סדורות כלן בכל הצד המערבי כהדר הישר של חמשת הנדבכים התחתונים לאור הצד המערבי, בין בחלקיו הגלויים (גם בחצרות הדרומיות והצפוניות) ובין בכל חלקי העמוק הספון והטמון עדיין באדמה, אות הוא כי הנדבכים התחתוניים לא זזו ממקומם, אבל אבני הנדבכים מתקופת הבית השני נעתקו ממקומן בעת החורבן וסודרו אחר כך שוב, אם בזמן אדרינוס או אחר כך.

סוג ג': למעלה מתשעת הנדבכים האמורים, חמשה עשרה נדבכי אבנים קטנות בגובה ערך 6 מעטער מתקופה מאוחרת. רבים משערים שמהנדבכים הקטנים הללו הנה ארבעה הראשונים הם מתקופת 'עומר' אשר בנה המסגד שלהם, והנדבכים היותר קטנים העליונים הם מוזמן שולטן סולימן אשר בנה חומת ירושלים לפני כארבע מאות שנה. (על מלך חסד זה יש הגדה שרצה לתת ליהודים רשיון לבנות שוב את בית המקדש, והיהודים לא יכלו על פי התורה לקבל את הצעתו הגדולה).

ובמעבה האדמה למטה מכוסים עוד 19 נדבכים מסוג האבנים של חמשת הנדבכים התחתונים של כתלינו, וכל היסוד הגדול הזה מתשעה עשר הנדבכים המכוסים יחד עם חמשת הנדבכים הגלויים מעל הקרקע, הם מהבית הראשון – (את עומק הכותל המכוסה ראו הרבה מרבני וחשובי ירושלים בשנים קדמות בעת שהיה פתוח בחצר שבשמאל הכותל פתח כניסה שדרך זה זחלו וירדו במורדות. מאז החלו לזרוע שנאה בין יהודים לערבים ופתח זה נסגר, אפשר לראותו כשזוחלים דרך המרתף בחצר שהיה בו 'בית תבשיל שטרויס' סמוך לשער שלשלה, שם זחלנו גם אנחנו בלויית חלק מחכמי ישיבתינו הקדושה וראינו חלק גדול מהכותל. בחלק ההוא מראה האבנים שחורות כאלו פוחמו מענן אש, ושם יש מקום לחדור ולרדת גם מתחת להכיפין שמתחת להר הבית, ואף על פי שהמחילות של הר הבית לא נתקדשו, לא הרשיתי לאחדים מאמיצי הלב שחפצו לרדת בסולמות של חבלים ולחדור לתחת הר הבית, לא רק מחשש שמא יגיעו גם למחילה של תחת העזרה שנתקדשה, אלא ביותר מחשש סכנה גדולה שבמקום והפחתים הללו).

ב. מי בנה את הכותל? אדוננו דוד המלך ע"ה הוא אשר בנה את הכותל המערבי הזה – (כלומר י"ט הנדבכים הגדולים שבקרקעית האדמה וחמשה הנדבכים שממעל הקרקע), בתור יסוד סומך את ההר, ועל כותל יסוד זה בנה אחר כך שלמה המלך ע"ה את חומת חצר הבית. כי דוד המלך ע"ה שהכין את כל ההכנות הגדולות לבנין בית ה' בחציבת אבני גזית, ברזל ונחושת ועצי ארזים, גם אבני שוהם ומלואים וכל אבן יקרה, ויסדר את כל עושי המלאכה, אפילו למנצחים לשוערים למהללים ולמשוררים, וימסור לשלמה בנו

את כל תכנית הבנין מהאולם בתיו וגנזכיו עליותיו חדריו וכל אשר היה ברוח ה' עמו לחצרות בית ה' ולכל הלשכות כו' (דברי הימים ב מן כב, עד כט). במעשה כל ההכנה נכללה גם ירית היסודות של הר הבית והמקדש. במדבר רבה (פי"ג, טו) פסוק ולזבח השלמים, ושניהם (דוד ושלמה) בנו את בית המקדש, דוד עשה את היסוד ושלמה בנאו. וכן הוא גם בשמות רבה (פ"מ, ג) לדוד מיסד הבית, לשלמה בונהו. גם באמרו ז"ל (סוכה נג, ב ומכות יא, א) כרה דוד שיתין, המכוון ליסודות המקדש ויסודות חצר הבית, וכמשמעות הירושלמי סנהדרין פ"י והמובא ברש"י שם מכות. ואפילו אם נאמר שיסודות בית המקדש והעזרה רק 'כרה' ולא בנה, אבל יסודות החצר היינו יסודות הר הבית גם 'בנה' כמשמעות הירושלמי וכמפורש במדרש רבה. וכן הוא גם בילקוט, ומובא בב"ח אורח חיים תקס"א. (ומה שפירש המהרש"א בסוכה שם שהוא מבנין שלמה דכתיב ויצו המלך ויסיעו אבנים גדולות ליסד הבית, אין הכרח שהמדובר הוא על עצם היסוד מכל שכן שאין הכרח שמדובר כאן מיסוד 'חצר' הבית).

ולהבין את הדבר עלינו להקדים, כי גובה כל כותלי ופתחי העזרות והמקדש והלשכות נתפרש לנו מלבד כותל חומת הר הבית שלא נתפרש גובהו, ותני התנא (מדות פ"ב, מ"ד) כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים, והוסיפו רש"י ורא"ש (ביומא ט"ז) גבוהים הרבה מאד, ולא נזכר שום שיעור להגובה. ובספר מלחמות (ס"ה פ"ה, א) מספר לנו יוסיפוס מגובה מופרו מאד כשלש מאות אמה! ובתוספות ישנים יומא (שם ט"ז) מובא שכותל המזרח היה בקרוב לכ"ו אמה! ורבותינו האחרונים נבוכו בזה, יש מהם משערים שגם גובה הר הבית כמו העזרה היתה ארבעים אמה, ויש מהם משערים שבעים אמה (תפארת ישראל בקונטרס צורת בית המקדש ומפורשים עוד).

וברור לענ"ד שאי אפשר היה לקבוע בכלל שיעור לגובה חומת הר הבית, משום שקרקע ההר במקום חומת החצר החיצונה (הר הבית) אינה הולכת במישור אחד בכל ארבעה צדדים. גם סלע ההר איננו שווה בגבהו בכל צדדי החומה, במערב מפסיק עמק 'הטרפיון' (יש משערים שהוא 'עמק החרוץ') בין הר הבית וחלק עיר התחתונה שבמזרח לבין העיר העליונה והר ציון במערב ומלפנים היה הטרפיון הרבה יותר עמוק, כנדע מן החפירות, והיו צריכים לבנות במערב

הר הבית יסוד גבוה מאוד מן העמק עד מישור הו שעליו תבנה חומת החצר החיצונה של בית המקדש. לעומת זה במזרח עומדת חומת החצר החיצונה על מישור הר המוריה, ולפיכך היה גם במזרח גובה הכותל של הר הבית רק כ"ו אמה (וכמו שכתבו בתוספות ישנים יומא שם) ובדרום גם בצפון אלא שרוח הצפון אינה מסובבת היו מפני שחלק מבצר אטוניא נפרץ להר הבית) הולך הר המוריה ושופע. ויתכן שחלק מכותל הדרום (או גם בצפון) היה שם ארבעים אמה. ואחרי שלצד מערב הר הבית היה העמק העמוק שמש בנין היסוד הגבוה עד לקרקע הר הבית בתור 'כותל'. ומפני שהיסוד היתה מעשה ידי דוד לפיכך לא חרב (ולא זוה השכינה משם), כמאמרם ז"ל סוטה (ט, א) משה ודוד לא שלטו שונאיהם במעשיהם.

וכשם שנתחלקו דוד ושלמה במעשה זה, הראשון בנה רק את היסוד והשני את עצם הבנין, כך נתחלקו במעשה הקידוש, שדוד קדש את הרצפה והמקום, ושלמה קדש את המחיצות. דהנה קדושת המקדש וירושלים נקראת על שם שניהם, וכמו שפירש רש"י בשבתות (טו, א ד"ה ר"ה) קדושה ראשונה דוד ושלמה לא בטלה. וכן חזינן בכ"ד שדוד הוא שקדש את המקום, וכדאמרו ז"ל בזבחים (כד, א) כי קדיש דוד רצפה כו'. וכן הוא בירושלמי שבתות פ"ב דוד זה מלך גד זה נביא כו'. ועם כל זה מבואר בקרא ובכ"ד שגם המלך שלמה קדש את החצר והמקדש, ולכאורה אם קדש דוד מה היה לשלמה לקדש, אכן בשני מיני קדושות נתקדש המקדש (וירושלים), הראשון קדושת המקום והשני קדושת המחיצות, ודוד הוא שקדש את הקדושה הראשונה, קדושת המקום, וקדושה זו לכולי עלמא לא בטלה, (ולפיכך לכולי עלמא אף למאן דאמר קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא אין אחריה עוד היתר הבמות וכמ"ש הר"ר חיים בתוספות מגילה י', ועוד בכ"ד ויעוין היטב תוספות זבחים כד, א ד"ה הואיל קמא וד"ה הואיל תנינא). ושלמה קדש את הקדושה השניה קדושת המחיצות ובה כל המחלוקת הגדולה והידועה בסוגיות הש"ס ובין הרמב"ם והראב"ד. ובספרנו עיר הקודש והמקדש בארנו בעזרת ה' את כל הענין הזה בארוכה וסלקנו על פי זה הקושיות הרבות והידועות שבשיטה זו, ושמן את העקוב למישור בסיעתא דשמיא.

ואחרי שלא הורשה דוד המלך ע"ה לבנות הבית בעצמו, קדש

הוא ובית דינו רק את קדושת המקום, ו'כרה' היסודות וגם 'בנה' יסודות בעובי הרצפה שקדש הוא. (ולפי עניות דעתי שיטת רש"י בזבחים שם שקדש 'בתדה' ושיטת תוספות שם שקדש 'במנחה', שתיהן צודקות, את רצפת העזרה קדש במנחה ואת רצפת הר הבית וירושלים קדש בתודות). ושלמה בהבנותו את הבית ואת המחיצות קדש הוא ובית דינו את קדושת המחיצות. ויש להאריך בזה על כל פרט ופרט, ואין כאן המקום. יזכנו ה' יתברך שמו לראות במהרה בית קדשנו על תלו, וארמון על משפטו, בהופעת משיח צדקנו וגאולת עולם תהיה לנו.

כנפש החותם בברכת התורה והארץ

יחיאל מיכל טוקאצ'ינסקי

תשובת כ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע ע"י הרה"ח ר' משה גאלדשטיין הי"ד

ב"ה. יום ד' כ"ב כסליו תרצ"ב, מונקאטש יע"א.

כבוד הרב המאור הגדול לממשלת התורה, צנא מלא ספרא, שלשלת היוחסין הח"ב וכו' כש"ת מו"ה מאיר וואעקנין שליט"א, מנהל הת"ת לעדת הספרדים בעיה"ק טבריא טובב"א.

מכתבו היקר בצירוף הקונטריס אשר הניף ידו בעים רוחו להעיר על דבר חיבורא דנן 'ספר מסעות ירושלים', נכון הגיע לידי על ידי כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק האבדפק"ק, וגם למראה עיני קדשו היה הכל, ומסר לידי יד כהה.

והנה מה שהעיר בפלפול ובקיאות אודות ברכת בשמים קודם ברכת אשר קידש וכו'. דבריו מתקבלים על הלב בסברות ישרות, וגם אני לא כתבתי בספר המסעות רק לסיפור בעלמא משיחתן של תלמידי חכמים הצריכים לימוד, אשר באמת הגיד הסבא קדישא הגאון הספרדי מהרש"א אלפאנדרי זי"ע כי גם בעיניו לא נראה המנהג הלז וכך דרכה של תורה, אלו ואלו דברי אלקים חיים. והאם כתבתי ח"ו להורות הלכה לרבים לסתור מנהג ישראל תורת הספרדים, חלילה לי מעשות כדבר הזה, ורק הוא פלוגתא דרבוותא, ואם לדין יש תשובה לסלסל ולפלפל בתורה הקדושה. וגם כעת לא באתי לסתור ולפלוג על דבריכם ולמאוס ח"ו במנהגיכם. ורק שבאמת אצלנו האשכנזים ובמדינתנו אין נוהגין כלל בשום מקום להריח בשעת המילה, ולא נהוג משנים קדמוניות.

ומה שמאריך בענין מצות סנדקאות ומילה יחדיו, זהו שוב אצלנו מנהג פשוט לעשות הב' מצות אלו יחדיו בישיבה, וזהו מעשים בכל יום אצל הק' אדמו"ר מרן שליט"א (שהוא אומן ומוהל נפלא בלי עה"ר כנודע). וגם בעיר הקודש ירושלים (בהיותנו שם) אירע לו ככה. וכן בצפת בשבת קודש היה סנדק ומוהל בישיבה אצל הספרדים שם. וכבר הוא האריך בנועם שיח קדשו בזה בספרא דמרא שו"ת מנחת אלעזר ח"א סימן מ"ה שאינו צריך להיות בעמידה דוקא, ואת מקורות הערה בטוב טעם ודעת. וכן הביא מזה בספרו המיוחד על הלכות

מילה 'אות שלום' סימן רס"ה, עיין שם היטב. ועל זה נאמר נהרא ונהרא ופשטיה. ומה שסיים בזה כהד"ג בקונטרס שלו הנז' בזה הלשון: והרי הוא כדין וכהלכה ולא נזוז ממנה לעולם וכו', עד כאן לשונו. כל כי האי ריתחא לירתח וליעבד כמנהג אבותיכם בידכם, אנן בדין ואינהו בדידהו, הכל הולך אל מקום אחד המיוחד יתעלה שמו.

אך במה שהעיר עוד על מה שכתבתי בספר המסעות דף כ"ו (מאמר סדר יום שני, אות ח בהערה) המקובל אצלנו מפה קדוש וטהור רבן של ישראל מפורסם מן מהרי"ש משינאווא זי"ע בנו בכורו של רבינו הגדול הנורא אא"ק שר אש מן בעהמח"ס שו"ת דברי חיים מצאנו זי"ע אודות שלא הופיעו הספרדים על ההלולא דאור החיים הקדוש זיע"א, ועל זה בערה לב כהד"ג כאש, בחשבו כי ח"ו לצעורי קמיכוונה להטיל מום בקדושת הספרדים וכו'. הנה מה אומר ומה אדבר הבוחן לבבות יתברך שמו ידע מחשבות לבבי כי כתבתי רק דבר בשם אומרו שאיש צדיק תמים בדורותיו הנ"ל אשר נאמן הוא עלינו ועל אלפי אלפים ורבוא רבבות מישראל ממש כמסורה מסיני, ועל דבריו אין להרהר.

וכן נדפס בספר הקדוש נתיב מצותיך להגה"ק מאורן ורבן של ישראל מקאמאנא זיע"א המקובל מתלמידי הבעש"ט זי"ע אשר רבים קמו על מן אור החיים הקדוש בזלזולים נוראים לצערו ולרדפו וכו', עיין שם (וראה בשו"ת דברי חיים ח"ב חיו"ד, סימן קה). ובאמת טעמו של כהד"ג מסתבר וקרוב לאמת, כי לאשר לא נהוג מאבות הספרדים ליסע ולטלטל עצמם לאיזה צדיק וגם לא ליארציית וכו', כמו שהאריך כת"ר בדבריו. ואני אומר כי ממש זהו דברי קדשו של הקדוש משינאווא ז"ל שהגידו לו כי רק על ידי מן עיר וקדיש הבעש"ט זי"ע נתגלה רוממות קדושת האור החיים לאין שיעור, והספרדים הגדולים גם בימיו אם כי בודאי אמת אשר הכירו וידעו רום ערך קדושת תורתו ונוראות של האוה"ח, אבל כל כך כאשר הגיד עליו הבעש"ט בידעו גדל ערך רוממות קדושתו לאין שיעור, זהו לא ראו הספרדים, ואם באו גדולי וצדיקי הספרדים על כל פנים לא גילו מה שראו, כי אילו היו יודעים בין הספרדים כל כך, אז היו אוחזים ממש בשיטת האשכנזים, ומקצה אל הקצה היו מדלגים

על ההרים ועל הגבעות לבוא לראות את פני המלאך הנורא אוה"ח הק' ולהסתופף בצל קדושתו, כמו שאילו היה הרשב"י ז"ל בימיהם מי לא ירוץ כאיל ליסע ולראות את הרשב"י ז"ל פנים אל פנים אם היה יכול. וכן לא נופל ממנו לפי ערך הדור. וכמו אשר באמת רבינו הבעש"ט דילג על ההרים וגבעות בשיבשה ובים מרחוק אלפי אלפים פרסאות ליסע ולהכיר את האור החיים הק', כמקובל המעשה הנוראה שאירע לו (עיין שער יששכר מאמר אגדתא דפסחא, אות מה), ומן השמים עכבוהו ולא איסתייעא מלתא. ובהיות שלא נשמע ככה בין הספרדים גודל אור המאור מקדושת האור החיים זי"ע, זה לאות אמת שלא גילה להם בנהירו דאנפין. וזהו נראה קרוב לאמת וצדק.

אבל חס לי לבזות את ק"ק הספרדים כמו שחשב כהד"ג אשר על ידי זה הטלתי מום ומחשבת פיגול בם. ועוד וכי על הכלל כולו של ק"ק הספרדים אמרתי. והאמת אגיד כי אילו הייתי יודע אשר דברים הללו יהיו כמדקרות חרב בעיני מי מק"ק ספרדים, לא הייתי כותב ומביא כל הדברים, או על כל פנים ביפוי לשון של זהורית שלא יהא נראה בעיניכם כזורק חצים על כללות קדושת הספרדים חלילה.

וגם מה שתפס עלי במה שכתבתי במאמר חיות אש בלשון מלקקי 'המשרד', דבר פשוט למבין שקאי רק על המשרד וכו', גם המשרד מהאשכנזים וכו', ואת כת"ה כיון שבא לכלל כעס על ע"ט לשוני בא לכלל טעות במחילת כת"ה, כי ח"ו על כוללות ק"ק ספרדים יצאתי לחרף ולגדף את שמם הס מלהזכיר, והיה לו לכת"ר לדון אותנו לכף זכות ולהצדיק אותנו בכוונתינו, ומדוע לא חפץ בהצדקי בראותו בספר המסעות באיזהו מקומות של שבחים רבים להספרדים, כמו בדף י"א ע"ב מאמר מעבר לים אות ג'. ואשר כ"ק מרן אדמ"ר שליט"א המליץ זכות על כנסת ישראל, כמבואר שם. וכן שם באות ד' דף י"ב ע"א, ובדף י"ח ע"ב סדר יום ראשון, אות כ'. ובדף כ"ב ע"ב סדר יום שני, אות א' ואות ג'. ובדף ל"ג ע"ב סדר יום חמישי אות ד'. ובדף נ"ג ע"א וע"ב סדר יום עשירי, אות ג'. וכן עוד בכמה מקומות. בפרט שכל עיקר הספר נתייסד לרבות שבחו של מרנא הסבא קדישא המרומם על כל ברכה ותהלה מהרש"א זי"ע, שהיה ראש מחכמי הספרדים, ומכל אלה אין יוכל עוד לחשדני כי ח"ו הנני כמוציא דבה רעה עליהם.

על כן סורו נא מחשבות כאלו עלינו, ובפרט על קדוש ישראל האדמו"ר שליט"א. וימחול למסור הדברים, אלה הדברים כהויתן, לכבוד האי גאון שר התורה מרנא רבי יעקב חי זריהן שליט"א, אשר גם הוא בצדקתו לבש מעטה עוז קנאה לשם שמים, למען הסר ממנו עקשות פה ולזות שפתים, וביותר להצדיק את הצדיק דמעיקרא.

ברגשי כבוד ויקר, דושת"ה.

משה גאלדשטיין

**אגרת מכ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע לאחד מחכמי
הספרדים על דבר כתבי הקודש של הסבא קדישא זי"ע**

ב"ה. יום ב' ח' אלול תר"צ, מונקאטש יע"א

כוח"ט להה"ג המפורסם, ערוגת הבודשם, חו"ב נודע בשערים
שמו מפארים ... ירושלים, שוכט"ס.

הן מצאתי את עצמי כמחוייב, למען תורת ה' חיבורי הסבא
קדישא מרן גאון הגאונים מהרש"א אלפנדרי זצלה"ה זי"ע, ולמען
כבודו של אותו צדיק הנזכר, אשר נדכאה רוחי מיום נלקח השמימה
רוח אפנו משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחיה בגויים וגו'. אשר נחשבנו
(להבחלה) כבנו החביב עד לאחת (וכאשר יראה כת"ה - אם אשיג
תשובתו הרמתה - בהסכמתו על חיבורי שו"ת מנחת אלעזר חלק ד',
ונימוקי או"ח וכו' אשר נתן לי לידי ב' ימים קודם פטירתו לחיי עולם
הבא - הכ"מ זי"ע), אשר ידעתי חפצו ומאוייו להדפסת חיבוריו
הגדולים אחרי פטירתו, לבקש את כת"ה בזה על דבר עזבונו.

אשר יפרד והיה לשלשה ראשים, המה הנושים, (א) בן אחיו או
קרובו, אם אמת שנתברר כי הוא יורשו על פי דין תורה, אם אין
צוואה לנגדו בתורת מתנה ודבר הקדש ומצוה, ומצוה בחייו ובריאותו
כנודע. (ב) צוואתו! אם אמת הוא! ואינה מזוייפת כאשר יאמרו רבים
וכן שלמים - כי יהיה לבית המדרש וישיבה על שמו ז"ל, - וגם
להצעיר קשה טובא ויש חשש ... לאשר הס"ק לא חתמה, רק עדים
הנוגעים (אולי?), וגם מדוע לא הודענו אהוב נפשי מזה. (ג) הוא רצונו
ואומדן דעת המצוה להפיץ חיבוריו הגדולים (ותשובותיו הארוכות
ונפלאות וכהנה), ובפרט שלא היו לו בנים לישאר ברכה בעולם הזה,
בודאי הן הנה תולדותיו פרי צדיק ועשתנותיו, אשר זהו היה כל ימי
חייו במסירות נפש על התורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות, (כי על
כן היה קנאי נורא שלא לשנות אפילו קוצו של יו"ד מהתורה
הקדושה כפי הבירור בדרך אבותינו אשר הנחילנו), ועל ידי חיבוריו
הגדולים גם עתה ילמד תורה לכל ישראל הצמאים לדבריו דא"ח.

על כן לפענדי, ואבקשו על ככה, ואקוה שגם חבריו יקבלו
האמת והשלום ממי שאמרו להכריחם לק"ס על פשרה, ואם יתעקשו
תוכלו לפסוק על פי דין תורה גם בלי ק"ס שלהם כמבואר בכה"ג

בחושן משפט (הלכות ריינים סימן י"ב, סעיף ה') מרן המחבר בשם תשו' הרא"ש, ומקורו מש"ס בבא מציעא, עיין שם. וזהו גם כן דבר מסובך שלא יוכלו להתברר האמת לאמתו כנ"ל, על כן ראוי לפסוק כנדע משו"ת שבות יעקב שנוהגים הדיינים בפשר לעשותו על שלישי, על כן גם בזה יש לפסוק שלישי להיורש, שלישי על ישיבה וביהמ"ד על שמו – (לפענ"ד בשם "חכמת שלמה" יתקרי) – ושלישי על הדפסת חיבוריו מכת"ק כולם. ולאשר האוצר הספרים (ביבליאטעהקא) שלו שזה הון רב, וגם כפי הנשמע יש מעות מזומן (אולוי) בערך שני אלפים פונד שטערלינג, יהיה אי"ה די לכל אלו הג' שלישים ותועלתם, ועוד יהיה הרבה להישיבה, כי כאשר יוציאו השלישי על הדפסת כל חיבוריו כנ"ל והמעות שיפדו ממכירת הספרים אשר כל העולם מחכים להם – (וגם אני בעה"י אשתדל בל"ג לפרסם ולעורר לקנותם במוקדם), גם זהו המעות ממכירת חיבוריו יהיה להחזקת בני הישיבה שלו כפי אשר תסדרו למוכרם בהקפן או בהפירות שלהם.

ועוד בזה רביעי בקודש הנחוץ לעורר לפע"ד, לאשר כבר פסק הגאון בשו"ת כתב סופר כי 'מצבה' הוא בכלל צרכי קבורה בימינו, ובפרט ציון לנפש חיה קבר איש האלקים כזה, שיהיה לשם ולתפארת, ושלא יושקע בארץ בקרב הימים, כאשר קרה בהר הזיתים לכמה קברי קדושים אשר בארץ המה (ואין עת האסף להאריך בזה כעת), על כן צריכים מקודם ליקח מעזבונו להוצאות בנין ציונו. וגם מהנכון לפע"ד לכבודו וממעות עזבונו לקנות (כפי שויו) מהחברא קדישא הספרדיים סמוך לקברו מקום שני קברים מכל צד היינו ששה קברים מג' צדדים – (וצד הרביעי הוא רק מקום קבר אחד פנוי סמוך לקבר הה"ג החכם הדיין פרח ז"ל, ושם יקנה בודאי בינותם בנו הרב פרח נ"י) שיהיה מקומו מג' צדדים (על ד' אמות מכל צד כשני קברים כנ"ל פנוי, או על כל פנים שיניחו שם רק חכם וצדיק הראוי כשיסכימו לומדי הישיבה שלו שהוא ראוי לכך להניח שם, ושיציינו המקום ההוא בגדר ברזל כמו שעשו לקבר הגה"ק בעל פרי חדש זי"ע וכהנה, וגם רבינו מהרש"א אלפנדרי זי"ע היה חד מן קמאי ולכבוד הזה ראוי. ובפרט כי כן ראוי וחיוב מה דאפשר גם בשאר קברים, כמו שמבואר בשלחן ערוך יורה דעה (סימן שס"ח, סעיף א') בבית הקברות אין מרעין שם בהמות, ועינינו רואות ההיפך בהר

הזיתים (בחלקים הישנים של הספרדים) ללעג ולקלס בעונותינו הרבים, ועל כל פנים מה דאפשר לתקוני מתקנין כמו בקברי הצדיקים, ועל ידי הגדר סביבם לא יוכלו הבהמות ורועיהם הפראים לרעות ולדרוס על קברם. ודי בזה לעורר, ונא מאוד לתקן ולגמור לטובה.

ולעמוד לטעון ולבקש בעל פה כל זה, הנני ממנה בתרי יראי ה', את הרב החריף ובקי מ' אשר זעליג מרגליות נ"י, והשני האברך הרב החריף ובקי מ' דוד (ברב"צ) שפירא נ"י מכוללנו.

ובשם כל ישראל המעריכים שם הסבא קדישא ומתימרים בכבוד ומצפים לדברי ספרי תורתו הקדושה.

ואחכה לתשובה כראוי. הדו"ש כבוד התורה ולומדיה, ובברכת כוח"ט לאיוש"ט בכ"י, וביאת גואל צדק במהרה בימינו, שנת גאולה וישועה קרובה.

חיים אלעזר שפירא

עוד על דבר כתבי הקודש של הסבא קדישא זי"ע

ב"ה. יום ד' ל"ד למב"י תרצ"א, מונקאטש יע"א.

כבוד היקר באדם, החכם ונבון, נודע בשערים לאיש יר"א, תשומר התורה, העורך דין ד"ר מרדכי בוקסבוים נ"י.

שלום וכל טוב סלה עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

הן שמעתי שמעו הטוב, ומקצת שבחו הצעתי בפניו, ודבר לי אליך השר! דבר גדול נכבד ונורא! בשבוע זו בשבת קודש הוא יומא דהלולא (הראשונה) יום פטירת האדם הגדול בענקים הסבא קדישא חד מן קמיא עיר וקדיש נחית מן שמיא, הגאון אא"ק שר התורה מהרש"א אלפנדרי זצלה"ה זי"ע, ולבנו הומה ומר יבכה כל אחד כפום דמשער בלבבו, כאשר נלקח מאתנו עט"ר שריד מהשרידים אשר ה' קורא מדורות הקודמים, וגם בדור הקדום היה כדאי להחשב

בתכונתו חד בדרא, בגאונותו בתורה, ויראת ה' טהרה, וחכמתו העמוקה מני ים, ומשפחתו ויחוסו הנעלה, ומדת אמתתו וקנאותו, ואשר לפניו חנף לא יבוא, וטהרת ידיו ולבו, שונא בצע גם בדרך היתר לא נהנה מבני אדם, ושבחיו לא יכילו אלף ניירות (ובפרט מדרגותיו בהצנע לכת אין ענין האסף פה). ומה גם בימינו אשר הגיעו ימי זקנתו לתחלת המאה השניה ולא כהתה עינו ולא נס לחו, ולא מוחו, ולא ידיו וכחו, אשר כזאת לא ראינו ולא שמענו עד למעלה בזמן האמוראים והתנאים זי"ע, וקדוש הזה שוכן בתוך ירושלם עיה"ק תובב"א.

אבל, אהה! מה עשתה ירושלם וממוניו ופקידיו בעדו ולכבודו? אשר קדוש שרוי בתוכה, ומעולם לא נהנה מהם, אדרבא נתן צדקה מממונו (אשר הוא לפלא איך היה לו), וחכותו הגין בעד העיר, ובמסירות נפשו בתפלתו בעדם בחצות לילה ובכל עת בכל צרה אשר לא תבוא וממקומו הופיע כבודו לכל העולם כולו, למי שזכה ונדע לו מהאור גדול ויקר אשר ציון האיר, והן בעון הדור כי משיח ה' נלכד בשחיתתנו ובעונותינו ועלה השמימה נבגי"ע, המה לקחו תחת המסגר ותפשו את כל הונו, היינו אוצר הספרים, וסגרו בית תפלתו ומדרשו זה שנה תמימה, ותחת ידי מי המפתח? ובאיזה זכות? אם מס' התקנות שנדפס כבר בירשלים, וכן הוא המנהג אצל הספרדים, ותקנה (כלומר קללה) זו למדו מהם גם מחבורות האשכנזים והחסידים בארץ הקודש, (וכדי בזיון וקצף).

אבל ללמד זכות יש ליישב מ"ש רבותינו הגאונים ורבני ירושלם וצללה"ה, י"ל האמת שזהו רק למי שלקח ממעות הכולל יוקסע"ן (או תמיכות לחכמים, כמנהג הספרדיים), אבל רבינו רב האי גאון וכו' הס"ק זי"ע לא נהנה מעולם מכולליהם ולא היה שייך לשום כולל, ובקהלם אל תחד כבודו, ובאיזה משפט הלכו לסגור ביתו ועזבונו, ובעד היה חי אתנו בשעות וברגעים האחרונים ממש אשר שכלו היה צח בשלימות ובירך ברכות והשיח דברי קודש בינו לבין קונו, וגם ברכות עלינו, וכאשר ראו עינינו ושמעו אזנינו (גם אני הצעיר אוכל להעיד), כבר העמידו העמלקים רבני המשרד סאלדאט איש חיל (יהודי בליעל) אצל הפתח מבפנים, המתין על יציאת נשמתו (ועיניו הקדושים עוד ראו, ולבבו הבין זה), שומו שמים על רציחה ואכזריות

כזה! ובדרך הטבע הוא שקירבו מיתתו על ידי הצער הלז, הנשמע כזה לפגוע במשיח ה' טרם הסתלקותו, ובפרט בגזילת עזבונו לאחר פטירתו.

ושני טעמים (לפגם) היה להם כמוכן, א') כדי שלא יגיע מעזבונו אפילו שוה פרוטה לאחר, רק להם לבדם. ב') כדי לנקום את נקמתם מהס"ק זי"ע אשר היה קנאי לשם ה' צבאות ותורתו ואמונתו, וחלק עליהם כמו כל יראי אלקים אלפי אלפים בני ישראל בעולם המאמינים הע"י.

הלא חכמת התורה בחוץ תרונה ותצעק ברחובות על התועבה והנבלה הזאת, מדוע שמו במאסר חידושי תורתו וספריו כתי"ק לבלתי צאת לאורה, אשר כל העולם מצפים ומיחלים עליהם, ותהי זכרון דבריו הקדושים. זאת נחמתינו, אשר החלק שהתחיל להדפיס לפני הרבה שנים יש אצלי כמו עשרים קונטרס מהשו"ת חאו"ח וחיו"ד (בפלפלא חריפתא ובקיאות נפלאה ואריכות גדולה מברר ומלבן יעלו שמים ירדו תהומות), ומצאום בעדי כעת במערת הגה"ק לבושי שרד זי"ע בצפת'ו בגניזה עקזאמפלער אחד, וכל הקונטריסים הנדפסים מונחים שם בביתו וביבליאטעהק שלו, ורובו ככולו המה בכתובים ולא יצאו מאהלו וביתו, ומדוע יתעכבו את כל זה?

והנה ידעתי את כל פרטי הדברים עד היכן מגיעים הערמות ותחבולות בעונותינו הרבים, ופירסמו אפוטרופסיו כלומר משמשיו (אויבי איש) אנשי ביתו (כדאמרינן בסוף סוטה שכן יהיה ביומיא אלין) צוואה בשם הס"ק זי"ע שיהיה מהונו בית המדרש ישיבה על שמו, וכפי הנשמע (וכן נלע"ד ולכל אנ"ש שלא סיפר לנו הס"ק מזה כלל בחיים חיותו מצוואתו כזה אם כי היינו אוהבים אליו להבחל"ח במסירות נפש ממש) מערערים שהצוואה הלז מזוייפת, וכן יש עוד ראיות לזה. וגם יש יורש דאורייתא בקושטא מנכד אחיו.

על כן כפי השערתי בעה"י כתבתי מכתב בקשה להחכם הראב"ד של הספרדיים לעשות לפענ"ד כדעת השבות יעקב בפשר לשליש, היינו השליש יהיה על בית המדרש שעל שמו (חכמת שלמה יקראוה) זהו יהיה כן נחלק 33 עם 33% משווי העזבון שהוא רוב הספרים

יקרים ויוכלו לתווך, כי חלק ששית היינו המחצה מהשליש ספרים היינו 16 עד 67% כפי שויין יקחו להשיבה שלו, ולא יצטרכו למכר ולקנות אחרים לשיבה. וחלק שלישי (השני) יהיה שימכרו הספרים שלו על הוצאות הדפוס להדפיס כל חיבוריו וחדשיו כתי"ק, וחלק שלישי השלישי יהיה להיורש דאורייתא.

וא"ת מדוע יפקעו כח ירושתו דאורייתא. התירוץ פשוט, יען שהכוללים בארץ הקודש ממילא יפקעו בכ"מ בירושלים ירושת הקרובים, וגם בזה כפי הצוואה (אם הוא אמת) כבר נפקעה על ידי צוואת הס"ק המנוח זי"ע, (ובטח שעשה על פי התורה בלשון מתנה כדי שלא יהיה מתנה על מה שכתוב בתורה). וכאשר ידפיסו כל ספריו מחלק השליש של רבינו אשר הניח אחריו ברכה, ומובן ונדע לנו בשודא דדייני ואומדן דעתו הגדולה זי"ע שזהו היה כל מגמתו והמעות אשר יקבלו ויפדו בעד ספריו שימכרו וכל העולם צמאים וכמהים לדבריו, וגם אני הצעיר בל"ג אשתדל במכירתם, וכן כל גדולי ישראל והרבנים שליט"א מכירו ויודעו של הס"ק זי"ע אשר שמעו שמעו הטוב בכל המדינות אשר נתפרסם בסוף ימיו האחרונים לאות ופלא נורא, כל המעות הזה יהיה לטובת החזקת בני ישיבה על שמו כנ"ל, ויהיה על זה פקודת וממונים תלמידי חכמים ונכבדים נאמנים מכל המפלגות, לא רק מהספרדיים או ... המשרדים לבד, רק הרוב מהקאמיסע יהיו מהיראים וחרדים אשר ה' קורא כנודע לכל, אומדן דעת המצוה, הסבא קדישא זי"ע.

ואם בכל אלה, שלש אלה לא יעשה לה להעזובן הנ"ל, היינו שלא יחלקו לשלישים הנ"ל בדרך פשר ושלום אז מלבד עונשן רב מן השמים, וזהו מחטאת ירושלים אשר החריבו בית המקדש וגלינו מערינו ומארצינו צדק ילין בה ועתה מרצחים כמבואר בכל ספרי הנביאים ודרשות חז"ל, ועדיין מרקד הבעל דבר בינותם בדבר הזה ביותר, ובעון עינוי הדין ועויות הדין חרב בא לעולם, כאשר היתה בעונותינו הרבים שפיכת דם כמים זה מקרוב, וגם עתה השם יתברך ירחם, ואין לך יותר עינוי הדין של תורה סגירת וחתימת כתי"ק הס"ק חיבורי תורה, שלא יראו אורה, ואשר לא יאומן כי יסופר אשר עשו נגדו ... יען שלא גבו עדיין ככל מזימתם ומגמתם, כלומר גזילתם, הנה מלבד ענשם מן השמים נהיה מוכרחים בחיוב לבבנו על פי

תורה הקדושה למחות במחאה גלוייה לעיני העולם, ויפקחו עיני גם אותן שלא ידעו דרכיהם ויתגלה קלונם, ובטח לא לרצון יהיה להם, ואולי עוד בקרוב תהיה מרה אחריתם.

ולאשר אולי העיכוב מפני שהיורש מהמשפחה לא בא עודנה, אך בשביל זה יכולין הבר"צ באמת להעמיד אפוטרופוס באם הוא במדינת הים. ובפרט ששמעתי שכבוד מעלתו הוא מורשה שלו, בודאי מה טוב. ופן יאמרו מה זה אם יומשך עוד זמן זמנים טובא, הנה לא זו הדרך, א' אודות חיבוריו ז"ל להיות שפתותיו דובבות וכמאמר חז"ל, ובפרט כי לא הניח זרע גשמי. ב' למען חכמת סגולת התורה שנמצא באוצרו שיצא לאורה כנ"ל. ג' וגם כי ידענו כי במה שלטו וישלטו בהם ידי זרים במפתחות רבות בספרים עתיקים כאלו וכל יומא זמניה להשמר מהפסד כנדע...

את הדברים האלו הנזכרים יאבה נא כבוד מעלתו בטובו להביע בשמי ובשם העולם לפני המושלים מאחב"י הידועים (בעונותינו הרבים) בעיר ה' שמה, להזהירם לטובתם ולהתרות בהם על כל הנזכר לעיל.

אכפיל עוד בקשתי להזהיר במפגיע להנזכר, ולמהר לגמור הדבר לטובה כבראשונה, ויועצנו כבתחלה, תוך אמוני עם סגולה, ישועה וגאולה, במהרה בימינו אמן.

והנני בעזה"י מבטיחו כי שכרו כפול מן השמים. בברכה וחיים בעולם הזה ובעולם הבא אם יזכה להציל את העושק הזה אשר עיני כל ישראל אליו צפויות, שיזכה להוציא לאור מהעזובן הנ"ל ושירפיוסו מכת"ק חיבורי הסבא קדישא זי"ע בהקדם.

החותם ברגשי כבוד הראוי ובאהבה.

חיים אלעזר שפירא

שמות הפרענומער אנטען [דפוס ראשון]

אלה יעמדו על הברכה אשר נתנו מעות קדימה וסייעו להוצאות הדפוס ולתמיכת הישיבה רבתי ישיבת דרכי תשובה. וכל העושים והמעשים ישלם ה' פעלם בכל מילי דמיטב בתוך כלל ישראל, ואין מוקדם ומאוחר.

אות א

ארשיווא. הרה"ג מו"ה לוי יצחק גרינוואלד שליט"א, אב"ד. ר' חיים שמעון ראזענבערג. ר' שלמה ראזענבערג. ר' חיים משה מאשקאוויטש הכהן. ר' שלמה הענדלער. ר' מאיר ענגעל.

אוהעל. ר' ישראל דוד כ"ץ. ר' יוסף ארטנער. ר' ישראל וואלד. ר' יעקב ליפשיטץ. ר' יושיע העשיל פעלדמאן. ר' יעקב בערגער. ר' אפרים פריעדמאן. ר' ישראל יעקב דאווידאוויטש. ר' ישראל זאב קארנפעלד. ר' פנחס בלייער. ר' יצחק קליין. ר' מרדכי צבי גינצלער. ר' יושיע כ"ץ. ה' יצחק גליק.

אונגוואר. ר' קלמן ווייס. ר' אברהם יודא שווארץ. ר' משה שטערן. ר' אברהם אהרן קליין. אגראר באנק. ר' מנחם גרשון שאנבראן. ר' מאיר גערשטעל.

ארליווא. ר' יצחק יעקב ראזענבערג, שו"ב. ר' מרדכי שלמה רופף. ע"י ר' יצחק יעקב הנ"ל. ר' וואלף ווערטהיימער. ר' דוד משה רוף. ר' משה נירענבערגער. ר' צבי דוב גראס. ר' אליעזר ראויק. ר' אליעזר מיזלער, ראש הקהל. ר' דוד צבי מערזעל. ר' ליבוש וועבער. ר' ניסן רייכענבוים. ר' ישראל ראפף. ר' זושא ראטה.

איוואראש. הרה"ג מו"ה יחיאל מיכל הכהן פריעד שליט"א, אב"ד.

ארדאניף. ר' שלמה ראזענבערג.

אולא. ר' וואלף מיללער.

אססא טעלעפ. ר' צבי יאקאבאוויטש.

אגארד. ר' חיים ישעיה הכהן גראס.

אפשא. הרה"ג ר' דוד יצחק ראזענוואסער שליט"א, אב"ד.

אות ב

בערעגסאז. הרב הצדיק מבריסט שליט"א. ר' שלום יודא שפיטץ. ר' שמעלקא קליין. ר' לייבוש פליישמאן. ר' שמואל זאב רייך. האחים קעסטענבוים. ר' משה גרינפעלד. ר' אברהם יודא הכהן שווארטץ. ר' יצחק צבי זיידענפעלד. ר' שמואל דוד דאווידאוויטש. ר' אפרים פישל פריעדמאן. ר' וואלף קליין. ר' יודא מאשקאוויטש. ר' ישראל אברהם ענצווייג. ר' משה יצחק גרינבוים.

בראטיסלאווא. ר' יודא גרינוואלד. ר' מאיר פאללאקק. הרב קאליש. ר' משה בן פראדיל דבורה לוטטיג. מרת מאטיל לעווי בת הרב ר' מרדכי ווינער.

בארדיוב. ר' אביש ווירטהיים. ר' חיים אייזענבערג. ר' אליעזר שליסעלפעלד. ר' משה שיאוויטש. ר' ישראל סאק. ר' שמואל יודא גריסגאט. הב' משה מנחם ראזענוואססער והב' ברוך בראנדמאן תלמידי ישיבה רבתי דמונקאטש. ר' יעקב עלעפאנט. ר' אברהם נתן נטע מייזליש ור"ו.

בריד. ר' שמואל יודא ראזענבערג. ר' צבי אביגדור פריעדמאן, שו"ב. ר' יעקב אייזדארפער.

ברעזנא גדול. ר' אברהם חיים מאשקאוויטש. ר' יונה יעקב ראטה. ר' מאיר הכהן גראס. ר' שלמה פריעדמאן. ר' שלום יוסף גראס.

ברעזנא קטן. ר' חיים יודא שו"ב לעבאוויטש. על ידי הנ"ל מהגליל, ר' חיים מאשקאוויטש, ווישקע. ר' שלמה מיטעלמאן. ר' אהרן ראטמאן, זשארנאווא. ר' וואלף מיטעלמאן, זאהארב. ר' אלי' בר' שלמה. ר' בנימין נתן פאנטעל. ר' יוסף קופפערבערג, סטאוונא. ר' שמואל הערש לעפקאוויטש, סטוויצא.

בערלין, ר' מאיר דוב בירענבוים.

באנשקאוויטש. ר' וואלף גראסמאן.

בישטינע. ר' מרדכי ווייס.

באדען. ר' אליעזר בן בריינא. ר' משה באללאג. ר' יעקב באללאג.

בילקע. ר' יושע דופט שו"ב.

ברעזונקי. ר' יוסף יאזעף.

באינא. ר' לוי עוזר שו"ב לעפקאוויטש.

באלשאדיארמאט. ר' שמעון שוטזענגעל.

בארצא. הב' החתן חיים ווילנער.

באטור. ר' יעקב לעפקאוויטש. ר' דוד עסטרייכער. ר' חיים שעהפעלד. ר' צבי זילבערמאן.

באטשא (וועלקי). ר' י' קליין.

באטיא. ר' יוסף פריעדמאן.

בנעדיקאוויטש. ר' נתן כ"ץ פייערשטיין.

אות ג'

געלניצע. ר' שלמה פיקסלער. ר' שלמה בלאזער.

גענאווא. ה' מאטיל שאלאט.

געווא. ר' ברוך בענדיט ע"י הה"צ רח"צ שליט"א.

גוט. ר' דוד אקערמאן.

גניעזען. ר' יצחק יעקב הכהן שו"ב גראס. ר' איסר ראזענבערג.

אות ד'

דונא סערדאהעלי. הרב הגאון ר' הלל וו"ב אב"ד שליט"א. ר' אלעזר ניוואהנער. ר'

דוד בלומענבערג, שו"ב. ר' אברהם שטערן. ר' מענדל שלאמאוויטש, שו"ב. ר' חיים שו"ב. הב' אליעזר קנעפלער. הב' דוד בראווערמאן מסוואליווא. הב' יעקב מאיר שאהבנלום מסאלאטשין.

דאלהא. ר' יעקב אקערמאן. ר' אלכסנדר ברש"י פריעדמאן. ר' אברהם שו"ב ליפשיטץ. ר' מנחם גאלדענבערג.

דולנא דאראד. קייסער הענריקנע.

דוידקוף ק'. ר' שמואל שאלאמאן. ר' צבי ארי' שאלאמאן.

דעמיעטא. ר' רפאל טרייטעל.

אות ה'

האלמין. ר' יוסף הענדלער. ר' אלימלך צבי פארקאש. ר' משה סג"ל יערמיאש. ר' שמואל צבי סג"ל ירמיאש. ר' יושע זעליג פריעדמאן.

האלאס. הרה"ג מו"ה שלמה צוקער אב"ד שליט"א. ר' יעקב יושע דיאמאנט.

הומענע. ר' יצחק ווייסמען. ר' ב' הערשקאוויטש.

העלמעץ. ר' יצחק פאללאק.

האלאהאוועץ. טובי הקהל.

הארינטש. ר' אלי' פארקאש.

אות ו'

וואלאווא. ר' משה שמעון שו"ב ראטה ובנו ר' זיידא יואל צבי.

ווייטצען. ר' יושע יודא לאווינגער. ר' יצחק ליב הערמאן. ע"י רי"ל הנז' ר' אהרן דוד פישער. ר' אפרים הירשפעלד. ר' חיים יעקב דוד הלוי. ר' מתתיהו הירשפעלד. ר' דוד אהרן דאנאטה מנייפעסט. ר' שמחה יוסף העניג מפעסט. ר' מאיר שרגא הכהן קליין.

ווערבו. ר' ישראל מאהר. ר' יצחק אייזיק רופף, חזן.

ווערעצקי. ר' ליבוש שווארץ.

ווארשא. ר' שמחה גוטמאן, תלמיד ישיבה רבתי דמונקאטש.

וויען. ר' צבי ראזענבערג.

וויסעקא. ר' יעקב לעבאוויטש.

אות ז'

זאליזשא. ר' זלמן ליב געלב. ר' חיים אהלבוים.

זאוידעף. ר' שלמה ריעדערמאן.

זוואלען. טובי הקהל.

זארנויצא. לידאווא באנק.

זאריטש. ר' שמואל צבי וואלדמאן.

אות ח'

חוסט. ר' יעקב הכהן בעק. ר' זאב ווייס. סלאווענסקא באנק. ר' מרדכי סג"ל לאנדוי. ר' יואל צבי ווינגארטן. ר' יחזקאל קאהאן. ר' גדלי' גליק. ר' ישראל יעקב זאלדאן. ע"י ר"י הנז' ר' אברהם קאליש. ר' ברוך צבי זעלינגער. ר' נתנאל שטאמלער. בהמ"ד עצי חיים ע"י ר"י ור' יחזקאל פריעד. חק"ס דישיבה ע"י הב' יחזקאל שרגא ראזענבערג.

אות ט'

טאפלאטשאן. ר' צבי לייכטער. ע"י ר"צ הנז' ר' צבי פריעדמאן. ר' שלמה פריעדמאן. ר' מרדכי זארקאווער. ר' צבי ליענקענבערג. ר' ז' שלעזינגער. ר' בנימין זאב מענצער. ר' יואל גאלדנער. ר' דוד באש. ר' אברהם געליס. ר' עמרם ישראל מנחם האבערמאן. ר' אלחנן פריעדמאן. ר' יוסף עקשטיין. ר' דוד ליב ברוין. ר' זלמן גרויס. ר' בצלאל ליבערמאן. ר' שלום קאטצבורג. ר' דוד פריעדמאן ר' יוסף שלעזינגער. ר' אברהם קליין. ר' וואלף ראזענבוים. ר' לוי עוזר שו"ב מביאנא. ר' אשר נאגעל. ר' זאב ווייל. ר' אברהם פריעדמאן. הב' יצחק מונק. ר' משה שלמה בראדי ר' יחיאל קוטצער. ר' דוד ליב שפיטצער. ר' יונה שטאדלער. ר' יוסף פאריעס. ר' שלמה לאוובער. ר' משה אהרן קרייניק. ר' מנחם לונק. ר' ישראל יצחק שווארץ. ר' ישראל יצחק ראטה. ר' בנימין בערענפעלד. ר' משה פראגער. ר' מנחם ווייס מיאצאווע. ר' משה אר' קליין, שו"ב וחזן. ר' משה יוסף שענק. ר' משה ברוין. אגודת ישראל. ר' משה קוטשטאט. ר' צבי יודא פריינד. ר' שלמה לונק. ר' יוסף אימערגוט. ר' אברהם בעהם ר'פנחס דייטש. ר' ישראל יצחק לעוויזן. ר' יעקב ווייס. ר' יצחק דיאמאנט.

טיסא אילאק. האחים שווארץ. ר' שמואל שמעלקא מאנדל. ע"י ר"ש הנ"ל ר' גימפיל קעסטענבוים. חברה משניות. ר' ברוך מרדכי בן הענטשא. ר' יקותיאל יהודה מייזעלס. ר' אהרן מאיר אייכנבוים. ר' יצחק הערשקאוויטש מוויהעלי. ר' אברהם מאיר גרינפעלד. ר' זאב בן שינדל וויליגער. ר' מאיר שווארטץ. ר' צבי ב"ד זאב סג"ל בלוישטיין. ר' יעקב ווייס.

טעשיין (טשעסקי). ר' חיים דוד ראזענבערג. ר' יושע כהן גראס, שו"ב. ע"י הנ"ל הרה"ג מו"ה מאיר טייטלבוים, אב"ד שליט"א. ר' ראובן הורוויטץ (בהגה"צ האב"ד ז"ל). ר' ישראל קלוגער. ר' אהרן דוד טויבער. ר' אהרן שאגריין. ר' דוד קלאפהאלטץ. ר' משה ליב ביעגעלאייזען. הב' בערגמאן.

טארנא. הגאון הצ' מו"ה מנחם מענדל טענענבוים אב"ד שליט"א.

טעפליץ. ר' מרדכי איזראעלער (טרענטשין). ר' מרדכי העללער (שטובאנסקי). ר' בנציון ווינגארטען (סאנאווי).

טשאפ. הרב הגאון ר' יצחק צבי אב"ד שליט"א. ר' יעקב סג"ל הערשקאוויטש.

טשענדיוב. ר' צבי עסטרייכער. בנו ר' בנציון אפרים פישל.

טשאכטיצע. טובי הקהל (ע"י הב' פ' בלוי).

טשעטשאוויץ. ר' בנימין גליק.

טרעבזשאן. ר' נחמן כהנא.

טשאנא. ר' אהרן טענענבוים.

טאללאש. ר' ישראל שטערען.

טיסא דאדא. הרה"ג מו"ה דוד יעקב בריסק שליט"א, אב"ד. ר' שמעון זאב גליקמאן.

טיסא ליק. ר' יעקב אליעזר גינצלער.

אות י'

ירושלים עיה"ק. הרה"ג ר' יונתן בנימין הורוויטץ שליט"א.

יולניצא. ר' יעקב ווינבערגער.

אות ל'

לעלעס. ר' חיים יודא שווארטץ.

ליטשיק. ר' צבי שטארק.

אות מ'

מונקאטש. אדמו"ר הגה"ק האב"ד ור"מ שליט"א. הרבנים הגאונים בי דינא רבא שליט"א. ר' חיים כהנא. ר' שמואל דאוידאוויטש. ר' אלעזר שוויממער. ר' אהרן זאב שעהנקאפף. האחים גרינבערגער. ר' מענדל דוד קליין, וואראשטינא. ר' יצחק הורוויטץ. האחים בני ר' דוד עסטרייכער. ר' מענדל יאקאבער. ר' שאול יחזקאל פערלשטיין, ראש הקהל. ר' חיים יחזקאל שליטעל. ר' חיים בנימין שפיעגעל. ר' אברהם יעקב האבערמאן. ר' מענדל הירש. ר' מרדכי געלב. ר' חיים קאלוש. ר' בנציון יאקאבער. ר' אברהם גאטעסמאן, ראסוויגיף. ר' אהרן כ"ץ. ר' יעקב שטעגמאן. ר' שלמה מייזליק. ר' יצעק אייזיק פערלמוטער. ר' מרדכי שטערען וואראשטינא. ר' יצחק יחזקאל שפיעגעל. ר' מאיר פייערשטיין. ר' שמואל ליב שטערען. ר' שמואל ווייס, וואראשטינא. ר' חיים ראזנער. ר' צבי סעגעל. ר' שלמה כ"ץ. ר' צבי בורגער. ר' שלום זיידענפעלד. ר' יאיר רופף. ר' שלום יוסף שו"ב וו"ב. חברה משניות בביהמ"ד תפארת ישראל ע"י ר' מרדכי דוד וויינפעלד. חברה קות"ס דביהמ"ד הגדול ע"י הגבאים הב' החתן יוסף מרדכי כהנא. והב' שמואל בלייער. ביהמ"ד דח' שומרי תפלה ע"י הגבאים ר' מתת' ליעבער ור' ניסן מאזעס ור' יעקב יצחק ווייס. ר' מנחם עסטרייכער. ר' חיים גארטנבערג [ע"י הב' משה בר"ש פערלשטיין]. ר' ארי' גראלל. ר' ברוך ענצווייג. ר' מנחם מאניש קעסטענבוים. ר' יושיע גאטעסמאן. ר' אהרן דוב מייזעלס. ר' מאיר דוב פעלדמאן. ר' מרדכי וויזעלע. ר' זעליג זיידענפעלד. ר' זאב שוויממער. ר' נחום סמוק. חק"ס דביהמ"ד ישועות ישראל ע"י הגבאים הב' בנציון געלב והב' יצחק פ"ש. ר' סענדער בערענשטיין. ר' צבי פריעד. דר. פערענצי אפאטעקא. ר' משה איסר יאקאבאוויטש מפאצין. ר' משה בר' בנימין שמואל קאלוש. ר' יוסף שלמה זלמן עסטרייכער. ר' אהרן מויסקאפף. ר' נח איצקאוויטש. ר' לוי יצחק גאלדשטיין. ר' שמעון קאלוש. ר' לוי יצחק גאלד.

ר' מאיר יעקב גרינפעלד. ר' יחזקאל ווייס. ר' שמואל שטיינבערגער. ר' זאב שאהנקאפף. ר' יצחק דוב טעסלער. ר' אברהם אקערמאן. ר' שמואל צבי פייערווערקער. ר' דוד נח גראס. חק"ס בביהמ"ד דהרב רבינו שליט"א. ר' יונה דוב הערשקאוויטש. ר' צבי יצחק ווינבאך. ר' הלל יעקב הויפט. ר' אהרן קאליש שלעסטיף. ר' פנחס אלי' פריעד. ר' מאניש יואל ראזענבערג. ר' יחיאל גראס הכהן. ר' יצחק אייזק טייטלבוים. ר' שלמה טייכמאן. ר' ישראל קראא. בניו של המנוח ר' אברהם קעסטענבוים. ר' יחזקאל שרגא שאמועל. ר' שמואל עסטרייכער. ר' צבי אלימלך בר' משה קאליש. ר' יחזקאל דיס. ר' יעקב יצחק פריעדמאן. ר' אהרן יעקב אלטמאן. ר' אלטר ברוך וועדער. ר' פישל כ"ץ. ר' משה יוסף שאלאמאן. סאנאטוריום דר. רויזער. חק"ס דביהמ"ד עץ חיים ע"י הגבאים הב' יצחק שלעזינגער והב' חיים משה מארקוס. ר' נפתלי הירץ פרענקעל. ר' אליעזר יחיאל ואחיו ר' צבי אלימלך קאלוש. ביהמ"ד ע"י הגבאי ר' יוסף סעגעל. ר' מרדכי יאסאוויטש. ר' יוסף קליין. ר' מנחם שטערען. ר' משה מנחם לעבאוויטש. ר' יחזקאל שרגא גאלדשטיין. ר' שמואל בר' אברהם חיים ווייס. ר' משה שמואל דייטש. ר' מענדל בר"ד בלייער. ר' משה בר"ד בלייער. ר' שמואל צבי ניימאן. ר' יודא ענגעל. ר' חיים אקסלראד. בנו ר' צבי אלימלך.

בחורי חמד מתלמידי הישיבה רבתי. דוד עסטרייכער, קעזמארק. [קובץ מאנשים שונים לטובת הישיבה]. אהרן הכהן ראטמאן, פוטנאק. שלמה כ"ץ, בריד. שלמה כהנא, טרעבושאן. שמואל חיים ענגעל, נאנקוך. אליעזר ווייער, ק' העלמען. יצחק אדלער, בערעגסאז. ישראל יעקב קאליש, וויזניצא. אלטר אבנר סג"ל קאלוש, טשענדיוב. דוד יוסף שטיינבערג, האטהאז. שמואל בלייער, [קובץ מאנשים שונים לטובת הישיבה] חיים בנימין פאשקוס. צבי כהנא. החתן יחיאל מיכל הלוי גאלד. בנימין סאב ווייס. אפרים פישל שטענגמאן. שלמה קאליש. קלמן קאטין, ראקאשין. שאול יחזקאל פערלשטיין בר"י יצחק קאפעלאוויטש, נעליפינע. יושיע יוסף קופמאן. שאול יחזקאל פערלשטיין ברא"ד. גרשון קליין, רוסוויגיף. אברהם כ"ץ, הרישיף. אברהם שטענגמאן. משה דוב קעסטענבוים, טיסא אילק. החתן משולם דוה פאכטינגער, טישעף אברהם בניציון וויינבערגער. החתן דוב שפיטצער, זענעש. מתתיהו פערלשטיין. שלמה בלייער. שלמה מאיר רופף. לייבוש מויזקאפף [קובץ מאנשים שונים לטובת הישיבה]. נפתלי בר' מתתיהו ליעבער. יעקב דוב שפינגעל. חיים ירוחם קליין. משה בר"ש פערלשטיין. יצחק געלב. אברהם קליין, וואראשרעס. נפתלי זיידענפעלד. בנימין ברא"מ שפיעלמאן. מרדכי פערלשטיין. יוסף שפירא, נאוואסעליץ. ארי' צבי פליישמאן, קליינווארדיין. ליבוש שווארטץ, ווערעצקי. ר' צבי שפיעלמאן. ר' יחזקאל ווייס בר"מ.

מקאריף. ר' אפרים פישל אקערמאן.

מעזאקווייעשד. ר' משה אפרים קאהן.

מארענבאד. ר' אלימלך צבי ווייס. ר' אלי' העללער. ה' גאטליעב לייטנער.

מיהאלאוויטץ. ר' ישראל יודא יאקאבאוויטש. ר' זכרי' ניימאן. חק"ס ע"י הב' יוסף משה לאנדוי. ר' שמחה ריין. ר' שלמן ליב וועדער. המערכת שערי אורה ע"י הרב ר' נפתלי כ"ץ. ע"י הב' שמואל ברודא הרה"ג מו"ה ישראל ברודא, דומ"ץ שליט"א. ר' בניציון קאליש, סופר סת"ם. ר' בצלאל אייכנבוים. ר' אלימלך זיכערמאן. ר' אברהם בערקאוויטש. ר' אברהם העלינגער. חברה בני אמונים ע"י הב' משה עזריאל וועטענשטיין. חברה בחורים של הרב ר' יהושע רובין שליט"א. ר' אשר זעליג זינגער.

ר' יוסף שו"ב וויעדער.

מעדזילאברין. ר' אלימלך ב"ר לוי ליעבער. ר' משה ברמ"י שעהנפעלד. ר' י' ווי
שווארטץ. קהל עדת ישורין (ע"י ר"ש גראסמאן). ר' אלימלך צבי שפירא. הב' חיים
אלעזר אייזערפער.

מילדוי. הרה"ג מו"ה משה טענענבוים, אב"ד שליט"א.

מעזא לאדאן. ע"י הב' יוסף משה ריטטער. ר' דוד ריטטער. ר' יעקב יודא ריטטער.
ר' עקיבא ריטטער. ר' יוסף חיים אדלער. ר' זאב דוב וואססער. הב' הירצקא
וואססער מטארניאשפאלצע. ר' משה פריעד. ר' יעקב צבי אייזענבערגער. הב' שמואל
איזראעל. ר' שלמה גאדיענער מזשירק. ר' מרדכי קליין. ר' אהרן מאשקאוויטש.

מעדוועדוויץ. ר' פנחס קליין.

מעלשיטץ. ר' ישראל אליעזר שו"ב בערענשטיין.

אות נ'

נירעדהאז. ר' אברהם עסטרייכער. ר' אלעזר ליעבער. ר' שמואל יעקב ליימזידער.
ר' יעקב פרץ פריעדמאן. ר' עוזר מרדכי פריעד.

נאציאנאוויטש. ר' אברהם האבערמאן, שו"ב.

נאוועזאמקי. הרה"ג מו"ה אברהם שטען שליט"א.

נאמין. ר' שלמה זלמן שפיעגעל.

נאדיפאלו. הב' חיים אהרן ווייס בהגאב"ד שליט"א.

אות ס'

סעליש. קהל עדת ישורון ע"י ר' מנחם הארפודער. ר' אליעזר מיכל קליין. הרב ר'
משה ואחיו הרב ר' יודא שפירא. ר' אהרן סראלאוויטש. ר' פנחס ראזענפעלד. ר'
אברהם יצחק ווייס. ר' ליפא פריעדמאן. ר' יצחק פוכס.

סטרובישיץ. ר' צבי דוב אקערמאן.

סוואליווא. הרב הגאון מו"ה חיים יודא ג"ב שליט"א, אב"ד. ר' מנחם יוסף שפיעגעל.
ר' אבי עזרי מאיער. ר' יוסף יודא האלפערט.

סערעדנא. ר' מאיר זאב שיטצבערגער. ר' צבי הערשקאוויטש.

סאטמאר. ר' משה גאלד.

סאמאטאר. ר' שמעון שאול הכהן בן אלטא ריזל חנה רובין.

סערעד. ר' מרדכי קאליש.

סטרסק. ר' מאיר גרינוואלד.

סערענטש. ר' משה וויינשטאק. ר' יקותיאל זלמן קארליטצער.

סאטשארעף. ר' שמעון קעללער, שו"ב.

סטיליאן. ר' שמואל בערגער.

סקאטארסק. הב' מרדכי יחיאל ב"ר זאב פריעדמאן.

סטראפוקוב. ר' אברהם יושיע פערבער.

אות ע'

ערדוטקא. ר' וואלף רענדל.

אות פ'

פרעשאוו. ר' שמעון מיללער. ר' ישראל עגרי. ר' יצחק בונצעל. ע"י ר' לייבוש לייבלער הה"צ ר' גרשון זינגער אבד"ק פילזנא שליט"א בנו הב' אהרן. ר' ישראל שעהנפעלד. ר' יצחק ארנשטיין. ר' שלמה ברוך פריעדמאן. ר' אלימלך דוד פריעדמאן. ר' יושיע טרייטיל. ר' צבי ארטנער. הרב ר' שמעון פוכס. ר' אלי' פריעד. ר' יצחק קעגעל. ר' מנחם אשר לאנדא. ר' חיים שרייבער. ר' אברהם אהרן שטייבער. הב' אלכסנדר לאנדוי. ר' שמואל ריינער. ר' נפתלי קרויס. ר' שלמה לארבער משעבעש. ר' יעקב יושיע גרינפעלד שו"ב משאראש ג'. הב' חנני' יו"ט ליפא קיש משאראש ק'. הב' יוסף יצחק כהנא מליפיאן. הב' יחזקאל בן יוכבד שינדל פרומיט שטערען נכד הגה"צ מרן שלמה ברוך מסטראפוקוב זצ"ל.

פראג. הרה"ג ר' אהרן סג"ל עפשטיין, דומ"ץ שליט"א [מתלמידי ישיבה רבתי דמונקאטש]. ועבור בנו הילד ישראל שלום. ר' אברהם בן בראנא רחל.

פעקעטע ארדוי. ר' דוד הירש, שו"ב. ע"י הנז' ר' ראובן זאב פארקאש. ר' חיים רויז הכהן חברה משניות ע"י הגבאים ר' דוד שו"ב ור' שמואל שאלאמאן. ר' משה קליין. האחים הב' אלימלך והב' יושיע רויזענפעלד.

פערעטשין. ר' בנימין בערגידא. ר' צבי בערגידא. ר' צבי גרינוואלד. פעסט, ר' משה פערעלשטיין. ר' מענדל שפייעגעל.

פאזדישאווצע. ר' חיים אלעזר קרויס, שו"ב.

פאלקאשיוויץ. ר' יוסף גר"פ.

פאלאנקא. ר' יודא שטרויבער. ר' שלמה גראס הכהן, שו"ב. ר' אברהם מערמעלשטיין. ר' דוד אקערמאן. ר' שמעיה שאלאמאן. ר' אליעזר שטויבער. ר' חיים שלמה קליין.

פעליעדהאז. ר' שמואל מרדכי פאללאק.

פאלאד ג'. ר' שמואל מארקאוויטש.

פאלינע. ר' חיים יושיע אקערמאן. ר' מנחם שטיינבערג.

פילזען. דר' עמיל עקשטיין. י' עהרליך.

פערטאווע. ר' צבי ראזענבלום.

אות ק'

קאשוי. ר' זאב רייכמאן. ר' אברהם לעווינגער. ר' בנימין ישעיה לאנדעסמאן. ר' דוד יושיע כ"ץ. ר' משה גוטמאן, ראש הקהל. ר' שמואל בלום. היינריך פראנקס זעהנע. ר' יוסף מאיר כ"ץ. ר' נח כ"ץ. ר' אברהם צבי קליין. ר' מאיר זאב שפירא. ר'

ישראל זשופניק. ר' חיים משה בערגער. ר' יחיאל מיכל יודא.
 קרעניץ. הה"ג ר' נטע שלמה שליסעל נ"י [מתלמידי ישיבה רבתי דמונקאטש]. ר'
 אלימלך מיללער. ר' אברהם מיללער. ר' שאול מיללער.
 קעזמארק. הרב הגאון ר' שמחה נתן גרינבערג שליט"א, אב"ד. ר' ישראל בער
 קארנהייזער.
 קיראלהאז. ר' דוד רויזענבערג.
 קאפיש. ר' פנחס שווארטץ.
 קידיוש. ר' צבי בימבי.
 קאטשיווע. ר' אהרן שלמה לאמפערט.
 קליטשאניף. ר' חיים ראזענשיין.
 קראקא. הרב מו"ה משה שטערענבערג שליט"א.
 קישניצע. ר' עזריאל צבי פריעדמאן.
 קימפלינג לאטיסא. ר' אברהם גראס הכהן.
 קליינווארדיין. ר' אהרן עסטרייכער. ר' אברהם עסטרייכער. ר' מרדכי צבי
 וויינבערגער.
 קראסני בראד. ר' דוד שעהנפעלד.
 קארטיניצע. באדע דירעקציאן.
 קאסטאלאני. ר' י' ראטה.
 קאסאן. ר' שמואל ווערעש.
 קעשאווע. ר' יעקב קאהן.
 קאלנא. ר' יעקב שמעון הערשטיק.

אות ר'

ראסלאוויץ. ר' חיים שפאנגעלאט, שו"ב. [בהשתדלותו] ר' אלי שטיינער. ר' יצחק
 אטלאס. ר' מנחם מאנעס צוגלער. הב' יונא רייכמאן. ר' זאב גראסמאן. ר' חיים
 ראטענבערג מברטישאווע.
 ראנספערג. ר' אלכסנדר גינז.
 ראפיד. ר' נתן לאמפערט.

אות ש'

שאפראן. הרה"ג מו"ה שמעון ישראל פאזען שליט"א, אב"ד. [בהשתדלותו] ר' שלמה
 גאלדשמידט. ר' שמעון שישא. קהל יראים. ר' אלי' ברייער. ר' אהרן קאטה. אחים
 ברייער. ר' חיים הייטלער. ר' שלום ברייער. ר' דוד ברייער. ר' ישראל לעדערער.
 ר' ליב ווייס.
 שומלוי. ר' אברהם קאהן.
 שטיינמאנגער. ישיבה הרמה דשם. הבחורים: ישעיה גאלד ממנוקאטש, גרדח"ב.

[בהשתדלותו] יואב איינהארן בהגאב"ד שליט"א. יוסף וויזער סעקערעש. משה רויז פ' דיארמאט. משה צבי גאלד, ראקאשפאלטא. רפאל גאטליעב, צעלדא מעלק. ישראל יעקב וויסבערגער, קאלוב. ישעיה יואל ראזענפעלד, שונקאט.

שטייניק. ר' יוסף שפיעלמאן. ר' מתת'י ראטה.

שטעטאווא. ר' מאיר יחיאל הכהן שאלאמאנאוויטש.

השמטות

הרב ר' אלי' גרינפעלד, ברין. פאבריק 'מארש', אויססיג. ר' יצחק ווייס, פעסט. רחל לאה קעסטענבוים, קליינווארדיין. ר' גדלי' קלאפוד. ר' דוד קליין, מונקאטש. ר' לייבוש אקערמאן, סטראבישוי. הרב ר' מרדכי אקערמאן, מ"מ קשאנוב. ר' יצחק אלימלך בערקאוויטש, טערנאווא.

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ד

